

Maapallon tulevaisuus ja lapsen oikeudet

Elina Pekkarinen & Terhi Tuukkanen (toim.)

LAPSIASIAVALTUUTETTU
BARNOMBUDSMANNEN

Elina Pekkarinen ja Terhi Tuukkanen (toim.)

Maapallon tulevaisuus ja lapsen oikeudet.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2020:4

ISSN painettu 1798-3991

ISBN painettu: 978-952-259-839-4

ISSN verkkojulkaisu 1798-4009

ISBN verkkojulkaisu: 978-952-259-843-1

Visuaalinen suunnittelu: Hansaprint Oy / Suunnittelutoimisto Tammikuu Oy

Kuvat: Adobe Stock

Kannen kuva: Petra Käär

Painopaikka: Hansaprint Oy, Turenki 2020.

Sisällysluettelo

Maapallon tulevaisuus ja lapsen oikeudet – Johdatus teokseen	5
Elina Pekkarinen, Terhi Tuukkanen ja Karri Kekkonen	
Meidän tulevaisuutemme	14
Oikeus tulevaisuuteen	15
Suvielise Nurmi	
Meidän maapallomme	26
"Ilmastonmuutos pilaa jääkarhujen kodin" – Maapallon nykytila ja tulevaisuus koululaisten piirustuksin kuvattuna	27
Ismo Söderling ja Rainer Grönlund	
"Puu on vähän niinku ihminen, sekin alkaa itkeä" – Luontosuhde ja maapallon tulevaisuus lasten kertomana	51
Kristiina Kumpulainen, Jenny Byman, Jenny Renlund & Chin Chin Wong	
"Luonto kuolee jos roskataan" – Lasten ja nuorten käsityksiä hyvästä ympäristöstä ja maapallon tulevaisuudesta	68
Terhi Tuukkanen ja Elina Pekkarinen	
Meidän vaikutusmahdollisuutemme	86
Ympäristöhuoli aktivoi lapset vaikuttamaan	87
Leena Haanpää & Piia af Ursin	
Nuorten ilmastohuoli ja ympäristökansalaisuuden muotoutuminen	99
Eerika Albrecht, Nina Tokola, Elina Leppäkoski, Juni Sinkkonen, Irmeli Mustalahti, Outi Ratamäki ja Jukka Viljanen	
Ilmastonuoret vastaan valtiot – Lapsen oikeuksien komitea ilmastokriisin ratkojana	111
Heta-Elena Heiskanen & Milka Sormunen	
"Antaa isojen herrojen ja rouvien päättää" – Ammattikoulunuorten osallisuus ja vaikuttaminen ilmastomuutoksen ajassa	124
Niina Meriläinen & Mikko Piispa	
Sää ja mää – Ilmastonmuutos ja nuorten toimijuus	137
Jaana Kouri, Silja Laine & Nina Tynkkynen	
Yhteisiä ratkaisuja kestävään kasvuun	148
Oppiminen ilmasto- ja ympäristövastuun lähteenä	149
Hanna Pohjonen & Anne Liimatainen	

Ahdistuksen vai innostuksen ilmasto? Ilmastoviestinnän ja -kasvatuksen keinoja ilmastoahdistuksesta selviytymiseen	153
Panu Pihkala, Hannele Cantell, Kirsti M. Jylhä, Jari Lyytimäki, Riikka Paloniemi, Anna Pulkka & Ilkka Ratinen	
Att möta barns klimatoro genom hoppets och handlingens pedagogik	172
Ann-Christin Furu & Hannah Kaihovirta	
Muutos ja toivo	183
Monimuotoinen luonto tukee lasten terveyttä muuttuvassa ympäristössä	184
Jenni Lehtimäki, Iida-Maria Koskela, Heli Kuusipalo, Marianne Aulake, Susanna Raulio, Suvi Virtanen, Riikka Paloniemi	
TIIVISTELMÄ: Maapallon tulevaisuus ja lapsen oikeudet	198
SAMMFATTNING: Världens framtid och barnets rättigheter	200
ABSTRACT: Future of the planet and the rights of the child	202
ČOAHKKÁIGEASSU: Eatnanspáppa boahttevuohta ja máná rievttit	204
Maapallon tulevaisuus -kirjan kirjoittajat	206

Maapallon tulevaisuus ja lapsen oikeudet

—

Johdatus teokseen

Elina Pekkarinen, Terhi Tuukkanen ja Karri Kekkonen

Elina: *No mites sitte tota hyvä maapallo tai sanotaa näin, että millasella maapallolla ihmisen olis hyvä asua?*

(--)

Tyttö 1: *No me ollaan laitettu, että terveellä maapallolla. Niinku että täälä ois semmonen ihmisten ja luonnon suhde, että oltas tasapainossa, ja että ihmisten kesken olis semmonen kunnioitus toisia kohtaan ja miten sää sanoit...*

Tyttö 2: *...nii, että ei tarvi olla kavereita, mutta ei tarvi tappaa, että päästäs näistä konflikteista eroon. Pystyttäis tulemaan valtiot keskenään toimeen, että ei tarvi sotatoimia.*

Elina: *Mites siellä hyvä maapallo? (katsoo toiseen ryhmään)*

Poika 1: *Millanen maapallo olis hyvä asua... No sellanen maailma, jossa demokratia ja tasa-arvo toteutuvat ja jota ei uhkaa ympäristökatastrofi (naurahtaa)*

Poika 2: *Sillai, että tasa-arvo, että valtiot pystyy keskustelemaan toistensa kanssa ja tekemään yhteistyötä.*

Poika 3: *No harvemmin siinä sodan keskellä demokratia ja tasa-arvo toteutuu. Eiköhän se rauha siihen mene sisälle jollain tavalla.*

Ote Nuoret neuvonantajat -kuulemisesta, Kannonkoski 31.1.2020

Tammikuussa 2020 me – Terhi ja Elina – matkustimme Kannonkoskelle tapaamaan keskisuomalaisia lapsia¹, jotka haluavat vaikuttaa ilmastonmuutokseen. Keskustelussa käsitelimme oman ja hyvän elinympäristön elementtejä, maapallon tulevaisuutta ja vaikuttamisen mahdollisuuksia. Iltapäivän kuluessa tuli selväksi, että hyvän elämän edellytykset rakentuivat paitsi elinkelpoisesta ympäristöstä, myös yhteiskunnasta, joka antaa vaikuttamisen mahdollisuuksia ja kohtelee ihmisiä hyvin. Keskustelussa valtioita ja maailmanpolitiikan instituutioita vastuutettiin paremman tulevaisuuden rakentamisessa.

Etenkin lapsuuden ja luonnon välinen suhde herättää meissä juurevia tunteita. Tässäkin teoksessa kirjoitamme, että luonto on lapsille universaali asia – onhan jokainen lapsi itse osa luontoa – mutta käsitys luonnosta ja suhde siihen on subjektiivinen. Luonto on myös yhteisöllinen ja kulttuurinen asia. Suomalaisen kansallisidentiteetin kehityksessä luonnolla on ollut aivan erityinen merkitys, ja myös luonnon suojelemisen juuret ovat syvällä suomalaisessa mullassa. Ensimmäinen luonnonsuojelulaki säädettiin vuonna 1923, mutta jo ennen tätä luonto oli kansallisromantiikan ehtymätön lähde. 1960-luvulla ympäristön tilaan liittyvä liikehdintä alkoi saada poliittisesti särmikkäämpiä piirteitä ja huomio siirtyi luonnon koskemattomuuden vaalimisesta ympäristön ja talouden välisiin suhteisiin. Kansainvälisesti ympäristöliikkeen lähtölaukauksena on pidetty yhdysvaltalaisen biologin Rachel Carssonin teosta *Äänetön kevät* (Silent Spring) vuodelta 1962, jossa hän kuvaa kemiallisten aineiden vaikutuksia ympäristöön.

Nuorten aktiivisuus ympäristön tilaa koskevissa kamppailuissa alkoi Suomessa korostua 1970-luvulla. Vuonna 1979 tapahtunut taistelu Kojjärven lintulintuvesistön kuivattamisesta nosti monet edelleen politiikassa toimivat nuoret koko kansan tietoisuuteen. 1990-luvulla kettutyttöiksi kutsutut nuoret pyrkivät turkistarhoihin tekemillään iskuilla nostamaan esille eläinten oikeuksia. Parin viimeisen vuoden aikana nousutta lasten ja nuorten kansalaisliikettä maapallon tulevaisuuden puolustamiseksi voidaan kutsua nuorten yhteiskunnallisen aktiivisuuden uusimmaksi ”aalloksi”. Aiempiin aaltoihin verrattuna nykyajan etuna on teknologia, jonka avulla lasten ja nuorten viestit ovat välittyneet nopeasti kaikkialle maailmaan saaden mukaan miljoonia osallistujia. On kuitenkin kysyttävä, sisältyykö uuteen aaltoon aiempien ympäristöliikkeiden yhteisöllisyyttä, joka kokosi aktivistit osaksi tiivistä ryhmää, vai ovatko ne globaaliudessaan liian hajanaisia synnyttääkseen yhteisöllistä sosiaalista pääomaa.

Lapsuudentutkimuksessa ymmärrys lapsista aktiivisina poliittisina ja yhteiskunnallisina toimijoina on ollut vahva jo useamman vuosikymmenen ajan. Syksyllä 2018 käynnistyneen koululakkoliikkeen² myötä lasten halu ja kyky ottaa kantaa asioihin on tullut näkyväksi myös suurelle yleisölle. Tapa, jolla lasten aktiivisuuteen on suhtauduttu, on vaihdellut. Lasten aktiivisuutta on pidetty hienona ja oikeutettuna asiana. Toisaalta on ilmaistu huolta, että lapsia on manipuloitu ja heille on aiheutettu ahdistusta asiasta, josta ei edes tarvitsisi olla huolissaan. Lapsiin on suhtauduttu myös vähättelevästi

1 Käytämme tekstissä käsitettä ”lapset”, kun kirjoitamme alle 18-vuotiaista, ”nuoret”, kun kirjoitamme 18–29 -vuotiaista ja ”lapset ja nuoret”, kun joukossa on sekä edellä määritellyn mukaisesti lapsia ja nuoria.

2 <https://fridaysforfuture.org/>

ja jopa pilkallisesti. Epäasialliset suhtautumistavat pois lukien, voidaan lasten aktiivisuuden herättämää keskustelua pitää tervetulleena, sillä se tekee näkyväksi erilaisia lapsuuskäsityksiä ja vallan hierarkioita.

Lapset ovat itse kertoneet haluavansa tulla kohdelluiksi tulevaisuuden tekijöinä (Spyrou 2019). Lasten viestin ottaminen vakavasti ei tulisi olla aikuisten hyvän tahdon varassa. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen näkökulmasta lasten aktiivisuudelle on täysi ja yksiselitteinen oikeutus. Kaikkia alle 18-vuotiaita koskevan sopimuksen mukaan lapsilla on oikeus ilmaista mielipiteensä ja sopimusvaltioiden on kunnioitettava lapsen oikeutta ajatuksenvapauteen. Maapallon tulevaisuutta koskee erityisesti sopimuksen artikla 6, jossa jokaiselle lapselle taataan synnynnäinen oikeus elämään ja täysipainoiseen kehitykseen, sekä artikla 24, joka painottaa oikeutta puhtaaseen juomaveteen ja pilaantumattomaan ympäristöön. Lasten oikeus hyvään tulevaisuuteen on lähes kaikkien maailman maiden hyväksymän lapsen oikeuksien sopimuksen valossa yksiselitteinen.

Lasten ajatuksia hyvästä ympäristöstä tai maapallon tulevaisuudesta on tutkittu valitettavan vähän. Suomessa on aiemmin tehty tutkimuksia lasten käsityksistä koskien esimerkiksi hyvää varhaiskasvatusympäristöä, oppimisympäristöä, verkkoympäristöä ja kaupunkiympäristöä. Lasten käsityksiä ympäristöstä sen laajemmassa merkityksessä on tarkasteltu lähinnä vain muutamissa opinnäytetöissä. Lasten ja nuorten ajatuksia maapallon tulevaisuudesta on Suomessa selvitetty Nuorisobarometrissa, jossa kohderyhmänä ovat 15–29-vuotiaat (Myllyniemi 2017). Tiedon puute on huomattu myös kansainvälisellä tutkimuskentällä. Tutkimuksia ympäristön tilasta ja ilmastonmuutoksesta on tehty paljon, mutta ei juurikaan lasten tai nuorten näkökulmista (Corner ym. 2015; Ojala & Bengtsson 2019). Tässä julkaisussa tuodaan esille joitakin uusia tutkimuksia, joissa lasten ajatuksia hyvästä ympäristöstä tai maapallon tulevaisuudesta tarkastellaan erilaisin menetelmin.

Tässä teoksessa käsitellään maapallon tulevaisuuden lisäksi vaikuttamista. Asenteita ja mielipiteitä mittaavissa tutkimuksissa on havaittu, että aktiivisuus ympäristöön liittyvissä toimissa on yhteydessä poliittiseen suuntaukseen (Häkkinen & Akrami 2014; McCright & Dunlap 2011), koulutukseen (Sinatra ym. 2012; Otto & Pensini 2017; Myllyniemi & Kiilakoski 2019), vanhempien ja ystävien asenteisiin (Ojala & Bengtsson 2019), sukupuoleen (emt., Ojala 2015) ja erilaisiin tunnekokemuksiin, kuten ahdistukseen, huoleen ja toiveikkuuteen (Ojala 2012; Ojala & Bengtsson 2019). Varsinaiseksi omaa elämää rajoittaviksi toimiksi ilmastohuoli ei aina muutu (Corner ym. 2015; Myllyniemi 2017). Kansainvälisten tutkimusten mukaan nuorilta puuttuu myös tietoa, jota vaikuttamisessa vaaditaan (Sinatra ym. 2012; Corner ym. 2015). Nyt julkaistavissa artikkeleissa korostuvat lasten ja nuorten omat kokemukset. Kokemukset vaikuttavat siihen, millainen suhde luontoon ja elinympäristöön rakentuu, millaiseksi kuva elinympäristön tilasta muodostuu, miten oma mahdollisuus vaikuttaa ympäristöön hahmotetaan ja kuinka hanakasti vaikuttamiseen pyritään.

Teoksen tarkoitus ja rakenne

Lasten kokemukset maapallon tulevaisuudesta on tärkeää tunnistaa ja tunnustaa niin oikeuksien toteutumisen kuin käytännön toimien näkökulmista. Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on kerätä tietoa lasten hyvinvoinnista ja näkemyksistä ja välittää sitä lapsille itselleen, heidän vanhemmilleen, lasten kanssa toimiville ammattilaisille ja päättäjille. Tässä teoksessa kootaan ensimmäistä kertaa yhteen eri alojen asiantuntijoiden puheenvuoroja maapallon tulevaisuudesta ja lapsen oikeuksista siten, että lasten omat näkemykset saavat erityisen paljon palstatilaa. Teokseen etsittiin kirjoittajia avoimella kutsulla ja mukaan valittiin kolmetoista artikkeliehdotusta. Näissä artikkeleissa neljäkymmentäkaksi eri alojen tutkijaa ja ammattilaista lähestyy aihetta eri tahoilta. Teos on jaettu viiteen – meidän tulevaisuuttamme, maapalloomme, vaikutusmahdollisuuksiamme, yhteisiä ratkaisuja ja tulevaisuutta käsittelevään – osaan.

Teoksen avaa Suvielise Nurmen teoreettinen artikkeli, joka käsittelee oikeutta tulevaisuuteen paitsi oikeudellisena myös eksistentiaalisena ja eettisenä kysymyksenä. Vahvaan argumentaatioon perustuvassa tekstissä Nurmi toteaa, että vastavuoroisuuteen perustuva oikeudenmukaisuusteoria soveltuu heikosti sukupolvien välisten kysymysten tarkasteluun ja myöntää, että nykyisyydestä on vaikeaa – jollei mahdotonta – tehdä tulevien sukupolvien kannalta oikeita päätöksiä. Ratkaisuksi Nurmi ehdottaa tulevien sukupolvien inhimillisten toimintaedellytysten tukemista ja luottamuksen vahvistamista tämänhetkisten kestävien ratkaisujen avulla.

Teoksen toisessa osassa tarkastellaan käsityksiä ja kokemuksia meidän maapallostamme. Lapsia ja nuoria koskevaa tutkimusta on perinteisesti toteutettu joko haastattelun tai osallistuvan havainnoinnin keinoin. Tässä teoksessa kuvataan kuitenkin useita vaihtoehtoisia menetelmiä tiedonkeruun toteuttamiseksi. Piirtäminen on ollut ihmisen viestinnällinen kanava kautta historian ja artikkeleissaan Ismo Söderling ja Rainer Grönlund kuvaavat sen käyttöä tutkimuksen välineenä. He keräsivät ainutlaatuisen, 247 piirustuksen aineiston ala- ja yläkoululaisilta sekä lukiolaisilta kolmessa Varsinais-Suomen ja yhdessä Pohjois-Pohjanmaan kunnassa. Piirustuksissa lapsia pyydettiin piirtämään oivaltava piirros maapallon ilmastollisesta nykytilasta ja tulevaisuudesta. Oivalluksia aineistossa riittää. Lapset kuvaavat ilmastollista nykytilaa niin globaalisti kuin paikallisesti, eläinten kärsimyksen ja vastuukysymysten kautta, mutta myös huumoria apunaan käyttäen. Runsaasti kuvitusta sisältävässä artikkelissa Söderling ja Grönlund lähettävät vahvan viestin myös tulevaisuuden lapsille ja nuorille: epäonnistuminen maailman parantamisessa jää aina tulevien sukupolvien taakoiksi.

Lasten suhdetta luontoon usein romantisoidaan ja sen pelätään kaupungistumisen myötä katoavan. Aiheesta on kuitenkin tehty vain vähän tutkimusta. Kristiina Kumpulainen, Jenny Byman, Jenny Renlund ja Chin Chin Wong tutkivat, miten lapset käsittelevät luontosuhdettaan sekä millaisia ajatuksia, huolia, toiveita ja tulevaisuuden kuvia lapsilla on luonnosta. Tutkimuksessa hyödynnettiin innovatiivisesti MyArJulle-mobiilisovellusta, retkeilyä ja valokuvausta. Toiminnallisen ja lapsinäkökulmaisen tutkimuksen kautta he löysivät kuusi erilaista tapaa luontosuhteen jäsentämiselle. Lapset rakensivat merkityksiä luonnosta aistiensa ja kauneuden kokemusten kautta sekä mielikuvituksen ja

symboliikan avulla. Tunteilla ja kehollisilla kokemuksilla oli tärkeä rooli luontosuhteen pohtimisessa. Lasten pohdintoihin pohjautuva analyysi osoittaa, että lapsilla on runsaasti tietoa luonnosta. Myös moraali – oikean ja väärän punnitseminen – oli olennainen osa lapsen luontosuhteen rakentumista.

Lasten ja nuorten käsityksiä maapallon tulevaisuudesta ei ole juuri tutkittu. Kansainvälisen tutkimuskatsauksen sisältävässä artikkelissaan Terhi Tuukkanen ja Elina Pekkarinen tuovat esiin eri-ikäisten ja erilaisissa ympäristöissä elävien lasten näkemyksiä maapallon tulevaisuudesta ja vaikuttamisen mahdollisuuksista. Kohtaamisissa lasten ja nuorten kanssa tuli selväksi, että ympäristö ja luonto ovat lapsille hyvin tärkeitä heidän iästään ja asuinpaikastaan riippumatta. Pienet lapset hahmottivat maapalloa mielikuvituksen ja fantasian, isommat taas hyvinkin jäsentyneen tiedon avulla, mutta kaikenikäiset etenkin oman kokemuksen kautta. Luontoa ja ympäristöä arvostivat myös nuoret, jotka kokivat ilmastonmuutoksesta käytävän keskustelun täysin turhaksi. Ajatukset siitä, kenellä on mahdollisuus tai velvollisuus vaikuttaa maapallon tulevaisuuteen, vaihtelivat suuresti. Artikkelin herättääkin kysymyksen siitä, olemmeko valmiita kohtaamaan erilaiset näkemykset ympäristömuutoksen pysäyttämisen tavoista. Tulokset korostavat juurikin kohtaamisen ja kuuntelemisen merkitystä yhtenä vaikuttamisen välineenä.

Teoksen kolmannessa osassa tarkastellaan meidän vaikutusmahdollisuuksiamme. Millaiset tekijät sysäävät vaikuttamaan, mitkä vaikuttamista estävät ja millaisiksi taas rakentuvat lasten ja nuorten kokemukset vaikuttamisesta? Nuorten halu vaikuttaa ja osallistua päätöksentekoon on viime vuosina kasvanut, mutta nuorten keskuudessa motivaatio ja kokemus vaikuttamisen mahdollisuuksista vaihtelee. Leena Haanpää ja Piia af Ursin tarkastelivat aihetta laajan lapsille suunnatun kyselyn avulla. He havaitsivat, että ympäristöhuolen voimakkuuden ja vaikuttamishalukkuuden välillä on yhteys. Havainto antaa viitteitä siitä, että ympäristöasiat tärkeiksi kokevilla lapsilla on huolta ympäristön tilasta, mutta heillä on myös taitoja vaikuttaa siihen. Käytännön toimenpiteisiin ryhtymistä voi edesauttaa antamalla tähän konkreettisia mahdollisuuksia. Vaikuttamiseen ei kuitenkaan voi pakottaa: motivaation on tultava aina sisältä päin.

Lasten ja nuorten halu vaikuttaa ilmastokysymyksiin on Suomessa tullut näkyväksi etenkin Ilmastolakkoliikkeen kautta. Eerika Albrecht, Nina Tokola, Elina Leppäkoski, Juni Sinkkonen, Irmeli Mustalahti, Outi Ratamäki ja Jukka Viljanen tarkastelevat nuorten ilmastohuolta ja ympäristökanalaisuutta monipuolisen media-aineiston ja nuorten omaelämäkerrallisten kirjoitusten kautta. Aineistot sivuavat myös ympäristöahdistusta ja täydentävät empiirisesti Panu Pihkalan ja kumppaneiden artikkeleita. Analyysi osoittaa, että aktiivisen toimijuuden ihanne on korostunut ilmastohuolen valtavirtaistuessa. Nuorilta vaaditaan paitsi arkipäivän valintoja ja kestävästä kuluttajuudesta, myös rakenteisiin vaikuttamista ja uudenlaista talous- sekä hyvinvointiajattelua. Kirjoittajat toteavat, että kohtuuttomilla vaatimuksilla voi olla vaikutusta nuorten mielenterveyteen ja jaksamiseen. Ilmastopolitiikka ei voikaan jäädä nuorten huoleksi, vaan se edellyttää aktiivisia toimenpiteitä tämän päivän päättäjiltä.

Mitä lapset voivat konkreettisesti tehdä yhteiskunnallista päätöksentekoa vauhdittaakseen? Syksyllä 2019 eri maista kotoisin olevan kuudentoista nuoren joukko teki YK:n lapsen oikeuksien komitealle kantelun viidestä valtiosta, joiden he katsoivat aiheuttaneen ilmastokriisin jättämällä tietoisesti huomiotta tieteellisen tiedon ilmastonmuutoksen vaikutuksista. Kantelun lähtökohta on, että lapset kärsivät vaaralliselle tasolle edenneestä ilmastonmuutoksesta eniten. Heta-Elena Heiskanen ja Milka Sormunen käsittelevät artikkelissaan tätä lasten ja nuorten osallistumisoikeuksien joukossa vähemmän tunnettua kantelun mahdollisuutta. Samalla he muistuttavat, että lapsilla on mahdollisuus kannella ylimmille laillisuusvalvojille eli oikeuskanslerille ja eduskunnan oikeusasiamiehelle myös ilmastolaiminlyöntien osalta. Artikkelissa he käsittelevät nuorten ilmastovaikuttamista myös kriittisesti. Mahdollisuus osallistua ei jakaudu nuorten välillä yhdenvertaisesti ja osalla ilmastoaktiivisista lapsista osallistumiskuorma on kasvanut jopa kohtuuttoman suureksi.

Entä jos motivaatiota vaikuttamistoimiin ei ole tai se on nujerrettu? Niina Meriläinen ja Mikko Piispa yhdistelevät Nuorisobarometrin kyselyaineistoa ja nuorten työpajoissa kerättyjä kokemuksia selvittääkseen, minkälaiset tekijät ovat ammattikoulua käyvien nuorten lukiolaisiin verrattuna vähäisemmän vaikuttamishalun taustalla. Artikkelisi sisältää monta puheenvuoroa vaikuttamisen vaikeudesta. Tarkastelussa selviää, että nuoret ammattikoululaiset kokevat herkästi syrjäytyvänsä päätöksenteosta, sillä politiikka näyttäytyy heille vieraana ja etäisenä. Kuitenkin halu vaikuttaa esimerkiksi ulko-parlamentaarisiin keinoin on osalla nuorista vahva. Meriläinen ja Piispa nostavat esille tärkeitä kysymyksiä syrjäytymisen, populismille altistumisen ja vieraantumisen mahdollisuuksista tilanteissa, joissa politiikka etäännyy nuorten arjesta.

Miten siis jalkauttaa vaikuttamista arkeen? Sää ja mää -hankkeessa, joka toteutettiin tutkijoiden, koulujen ja museon yhteistyönä, otettiin käyttöön innovatiivisia menetelmiä. Jaana Kouri, Silja Laine ja Nina Tynkkynen kuvaavat, kuinka ympäristökasvattajan pitämien työpajojen ja museossa järjestetyn näyttelyn myötävaikutuksesta nuoret saatiin pohtimaan omien kokemustensa kautta sitä, miten ilmasto ja sen muutokset vaikuttavat suoraan luontoon, ihmisten elämään ja kulttuuriympäristöihin ennen, nyt ja tulevaisuudessa. Havaittavasta ilmastoahdistuksesta huolimatta nuorilla oli kyky käsitellä vakaviakin asioita jopa humoristisesti, mikä ilmeni etenkin näyttelyyn päätyneiden piirustusten kautta. Hankkeessa opittiin, että nuorten ilmastotoimijuus voi olla sekä aktiivista julkista vaikuttamista että kestävien kulutusvalintojen tekemistä. Lopulta tärkeintä on usko ja luottamus tulevaisuuteen, jonka vahvistamisessa aikuisilla on tärkeä rooli.

Teoksen neljännessä osassa etsitään ratkaisuja, joiden avulla kestävä kehitys voidaan yhdessä rakentaa. Kasvattajien valmiudet käsitellä kestävään kehitykseen liittyviä kysymyksiä lasten kanssa nousevat kriittisiksi useissa kirjan artikkeleista.

Lasten ja nuorten ilmastoahdistus on herättänyt keskustelua ja epä tietoisuuttakin aikuisten keskuudessa. Panu Pihkala, Hannele Cantell, Kirsti M. Jylhä, Jari Lyytimäki, Riikka Paloniemi, Anna Pulkka ja Ilkka Ratinen tuovat kansainväliseen tutkimuskirjallisuuteen pohjautuvassa artikkelissaan ilmastoviestinnästä ja -kasvatuksesta löydettyjä ratkaisuja ilmastoahdistuksen käsittelyyn ja hillintään.

Merkitystä on myös aikuisten tunnetaidoilla, sillä, miten esimerkiksi kasvatuksen ammattilaiset osaavat kohdata omaa ja lasten tulevaisuuden epävarmuudesta ja pelosta kumpuavaa ahdistusta. Artikkelissa on vahva eettinen viesti: lapsia ei tule jättää yksin ahdistavien tunteiden kanssa.

Koulussa kestävä kehityksen aiheita käsitellään luontevasti ympäristöopin, biologian ja maantiedon opetuksessa, mutta kokonaisvaltaisuutensa vuoksi ympäristöön liittyvät ilmiöt edellyttäisivät huomiota kaikkien oppiaineiden ja koko opetussuunnitelman tasolla. Tähän johtopäätökseen Hanna Pohjonen ja Anne Liimatainen tulevat tiiviissä kansallista opetussuunnitelmaa käsittelevässä tekstissään. Kysyessään asiaa nuorilta itseltään kirjoittajat havaitsivat, että nuorilla olisi intoa ja motivaatiota oppia nykyistä enemmän etenkin konkreettisten toimien kautta. Kestävät valinnat ovat osa koulun arkea ja koulu olennainen osa paitsi lasten ja nuorten arkea myös koko yhteiskuntaa. Instituutiot eivät kuitenkaan tee muutoksia ilman toimijoita – opetusalan ammattilaisia, lapsia ja nuoria – joiden rooli kestävässä kehityksessä on korvaamaton.

Jos lapsen kanssa toimivalla aikuisella ei ole kykyä tai halua kohdata lapsen kysymyksiä, pelko ja huoli voivat saada epätarkoituksenmukaisia mittasuhteita. Ann-Christin Furu ja Hannah Kaihovirta kuvaavat ruotsinkielisessä artikkelissaan toivon ja toimintaan pohjautuvaa pedagogista menetelmää – multimodaalista kerrontaa – jonka avulla kasvattaja voi tulla tietoisiksi omista tunteistaan ja vahvistaa ymmärrystään kestävästä elintavoista. Taidelähtöisyyteen ja narratiivisuuteen vahvasti pohjautuva lähestymistapa hyödyntää esimerkiksi draaman, kirjallisuuden ja kuvataiteen keinoja. Toimiessaan oppimisen ja tunteiden tunnistamisen välineenä, voi multimodaalinen kerronta auttaa kasvattajaa paitsi omassa oppimisprosessissa myös hänen kasvattaessaan lapsia ja nuoria.

Halusimme päättää teoksen artikkeliin, joka antaa konkreettisia välineitä rakentaa yhdessä kestävämpää tulevaisuutta ja vahvempaa suhdetta luontoon. Keholliset kokemukset ja prosessit, liikkuminen luonnossa ja ruoka ovat tällöin keskeisessä osassa. Jenni Lehtimäki, Iida-Maria Koskela, Heli Kuusipalo, Marianne Aulake, Susanna Raulio, Suvi Virtanen ja Riikka Paloniemi lähestyvät lapsen ja luonnon suhdetta luonnon monimuotoisuuden ja päiväkodin arjessa toteutuvien luontoympäristökontaktien kautta, joita vahvistettiin Luontoaskel hyvinvointiin -mallin kautta. Suhde luontoon on merkityksellinen paitsi mielenterveyden myös fyysisen terveyden kannalta, sillä fyysinen kosketuspinta luontoon lisää lasten vastustuskykyä. Kirjoitus osoittaa, että varhaiskasvatuksen, ja miksei myös jokaisen perheen arjessa voidaan edistää lasten luontosuhdetta suhteellisen yksinkertaisten, mutta tietoisista työtä edellyttävien ratkaisujen kautta, joista kaikki hyötyvät. Merkitystä on monialaisella toimijuudella, johtamisella ja ympäristösuunnittelulla. Tärkeää on, että askeleet luontoon voidaan ottaa kevyesti arjen muun toiminnan yhteydessä. Artikkelin luo toivoa siitä, että suhde luontoon voidaan niin kokemusten kuin kehon biologisten prosessien kautta rakentaa vahvaksi jo pienenä, ja että meillä kaikilla on tarvittavat työkalut tämän suhteen vahvistamiseksi.

Kaikkia edellä mainittuja artikkeleita yhdistää havainto siitä, että lapset ja nuoret tiedostavat maapallon tilan ja sitä uhkaavat tekijät. Tietoisuus on lisännyt huolta, mutta myös motivaatiota vaikuttaa asioihin. Samalla tämä teos osoittaa, etteivät lapset ole yksimielinen joukko ihmisiä ja vaikuttamisen

halukin vaihtelee. Siksi tarvitaan erilaisia kanavia ja tapoja ilmaista omaa kokemusta ympäröivästä maailmasta ja erilaisia keinoja rakentaa suhdetta maailmaan. Lopuksi on todettava, että maapallon tulevaisuus ja lapsen oikeudet on sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden kysymys, johon liittyy useita eettisiä ulottuvuuksia. Lähes jokaista tämän teoksen artikkelia lukiessa voi havaita lasten kokemuksen epäoikeudenmukaisuuden tunteen, lasten huolen ja jopa ahdistuksen. Lukiessa herää kysymys, onko lapsilla enää tilaa haaveilla ja unelmoida. On ensiarvoisen tärkeää muistaa, että osallistuminen maapallon tulevaisuutta koskevaan vaikuttamistyöhön on lapsen oikeus – ei velvollisuus – ja että päätöksentekovastuu ympäristön tilaan vaikuttavissa asioissa on aikuisilla. Aikuisilla on niin ikään vastuu lasten hyvinvoinnista ja suojelusta. Lasten huolten kohtaaminen ja niiden rakentava käsittely yhdessä lasten kanssa on meidän jokaisen lasten kanssa toimivan aikuisen velvollisuus.

Antoisia lukuhetkiä toivottaen
Jyväskylässä syyskuussa 2020

Elina, Terhi ja Karri

Lähteet

Corner, A., Roberts, O., Chiari, S. ym. 2015. How do young people engage with climate change? The role of knowledge, values, message framing, and trusted communicators. *WIREs Climate Change* 6, 523-534.

Häkkinen, K. & Akrami, N. 2014. Ideology and climate change denial. *Personality and Individual Differences* 70, 62-65.

McCright, A. M. & Dunlap, R. E. 2011. The Politicization Of Climate Change And Polarization In The American Public's Views Of Global Warming, 2001-2010. *Sociological Quarterly* 52(2), 155-194.

Myllyniemi, S. (toim.) 2017. Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri 2016. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion nuorisoneuvosto ja Nuorisotutkimusseura & Nuorisotutkimusverkosto. Saatavilla osoitteessa <https://tietoanuorista.fi/nuorisobarometri/nuorisobarometri-2016/>. Katsottu 18.2.2020.

Myllyniemi, S. & Kiilakoski, T. 2019. Tilasto-osio. Teoksessa Pekkarinen, E. & Myllyniemi, S. (toim.) *Vaikutusvaltaa Euroopan laidalla. Nuorisobarometri 2018*. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusseura. Saatavilla osoitteessa https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2019/03/NB_2018_web.pdf. Katsottu 6.4.2020.

Ojala, M. 2012. Regulating worry, promoting hope: How do children, adolescents, and young adults cope with climate change? *International Journal of Environmental & Science Education* 7(4), 537-561.

Ojala, M. 2015. Hope in the Face of Climate Change: Associations With Environmental Engagement and Student Perceptions of Teachers' Emotion Communication Style and Future Orientation. *The Journal of Environmental Education* 46 (3), 133-148.

Ojala, M. & Bengtsson, H. 2019. Young people's coping strategies concerning climate change: Relations to perceived communication with parents and friends and pro-environmental behavior. *Environment and Behavior* 51(8), 907-935.

Otto, S. & Pensini, P. 2017. Nature-based environmental education of children: Environmental knowledge and connectedness to nature, together, are related to ecological behavior. *Global Environmental Change* 47, 88-94.

Sinatra, G. M., Kardash, C. M., Taasobshirazi, G. ym. 2012. Promoting attitude change and expressed willingness to take action toward climate change in college students. *Instructional Science* 40, 1-17.

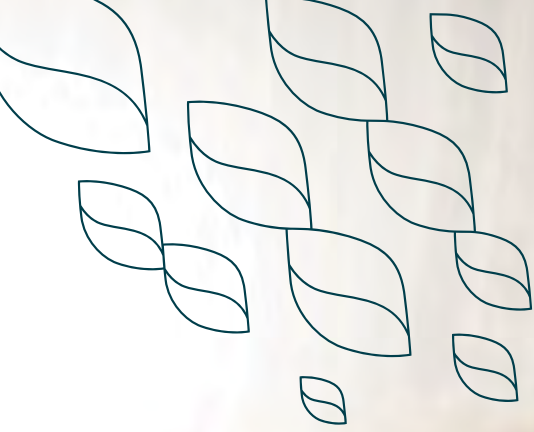
Spyrou, S. 2020. Children as future-makers. *Childhood* 27(1), 3-7.

Meidän tulevaisuutemme

Oikeus tulevaisuuteen

Suvielise Nurmi

Johdanto

Onko lapsilla ja nuorilla oikeus tulevaisuuteen?

Oikeus tulevaisuuteen on rajallisessa maailmassa väistämättä suhteellinen kysymys ja vaatii keskustelua eri sukupolvien välisestä oikeudenmukaisuudesta. Lapsilla tulisi olla yhtäläiset mahdollisuudet hyvään elämään kuin aiemmillakin sukupolvilla. Tämän toteutuminen on kuitenkin erittäin suuri haaste. Koska tulevaisuuden olosuhteita ei voida kunnolla ennustaa, oikeudenmukaisuuden toteutuminen edellyttää myös poliittisten ja juridisten instituutioiden uudenlaista arviointia.

Ilmastonmuutoksen näkökulmasta on syytä myös arvioida, onko erilaiset lainsäädännöllisesti turvatut oikeudet määritelty niin, ettei niiden turvaaminen tässä hetkessä ole ristiriidassa lasten ja nuorten tulevaisuudessa toteutuvien perusoikeuksien kanssa. Keväällä 2020 alkanut koronapandemia osoitti, ihmiset ovat melko valmiita arvioimaan uudelleen yksilöllisten oikeuksiensa toteutumista tilanteessa, jossa ne voisivat vaarantaa yhteiskunnan mahdollisuuden torjua joitakin vielä perustavampia arvojamme uhkaavaa vaaraa. Pandemian aikana esiin nousseen solidaarisuuden voi nähdä toivoa herättävänä merkinä. Ihminen on perustavalla tavalla suhteistaan elävä, yhteisöllinen ja yhteistä hyvää puolustava olento, eikä luontonsa puolesta sittenkään täysin itsekäs. Tämä kuva heijastaa myös uusimpien ihmisyyden kehitystä koskevien tutkimusten näkemyksiä perustavasta luonteestamme (Nurmi 2020). Solidaarisuutta tarvitaan myös jatkossa, sillä pandemian torjuntaan käytettyjen toimien tapaiset rajoitukset, kuten liikenteen, matkustamisen ja tarpeettoman kulutuksen rajoittaminen tulevat todennäköisesti tarpeellisiksi myös ilmastonmuutoksen hillinnässä.

Jos lapsilla on oikeus tulevaisuuteen, heillä on oikeus saada kasvattajilta ja yhteiskunnalta sellaisia valmiuksia, jotka auttavat heitä sopeutumaan ympäristön muutoksiin. Lapsilla ja nuorilla on lisäksi oikeus periä sellaiset yhteiskunnalliset instituutiot, jotka ottavat huomioon tulevaisuuden muuttuvat olosuhteet ja auttavat heitä itseään vaikuttamaan omaan tulevaisuuteensa. Tämä edellyttää kaikilta perusteellista ymmärrystä siitä, millaisen tulevaisuuden edessä lapset ja nuoret ovat, sekä poliittista tahtoa ja valmiutta toimia sellaisten moraaliperiaatteiden mukaan, jotka voivat uskottavasti turvata mahdollisuuden inhimilliseen elämänmuotoon myös ennustamattomassa tulevaisuudessa.

Tässä artikkelissa pohdin, millaista eettistä suojaa lasten oikeus tulevaisuuteensa nykyisten filosofisten teorioiden valossa nauttii, ja mitä haasteita maapallon ennustamaton tulevaisuus moraaliselle vastuullemme lapsista tuo. Erityisesti kiinnitän huomiota Martha Nussbaumin kehittämän toimintavalmiusteorian mahdollisuuksiin valottaa oikeutta tulevaisuuteen valmiutena tehdä merkityksellisiä, hyviä ja ihmisarvoiselle elämälle tärkeitä asioita.

Maapallon rajat ja tulevaisuuden lapset

Nature-lehdessä julkaistiin vuonna 2012 kansainvälisen tutkijaryhmän ravisuttava tulos, joka jäi vielä silloin vähäiselle huomiolle. Raportin mukaan ihmisen vaikuttamat muutokset maapallon elollisessa kerroksessa eli biosfäärissä saattavat jatkuessaan saavuttaa kriittisen pisteen jo vuosien 2045–2050 tienoilla (Barnosky ym. 2012). Kriittisellä pisteellä viitataan biosfäärin kykyyn ylläpitää olemassa olevien lajien elämää.

Monitieteisen tutkijaryhmän alkuperäinen tarkoitus oli etsiä syitä, jotka laukaisevat luonnonhistoriassa suuria sukupuuttoaaltoja, toiveena löytää keino käynnissä olevan kuudennen massasukupuuton hidastamiseksi. Mukana tutkijaryhmässä oli suomalainen evoluutiopaleontologian professori Mikael Fortelius. Mitään yhtä syytä biosfäärin tuhokausille ei kuitenkaan löytynyt, mutta niiden väliltä löytyi merkittävä tilastollinen yhtenäisyys. Sen sijaan, että lajikuolemat johtuisivat suoraan vaikkapa ilmaston kylmenemisestä tai lämpenemisestä, kyse onkin biosfäärissä tapahtuvien muutosten kokonaismäärästä (Barnosky ym. 2012). Koska nämä muutokset ovat systeemisesti yhteydessä toisiinsa, ne voimistavat toisiaan synnyttäen niin sanotun systeemisen murroksen. Se tarkoittaa, että ympäristö muuttuu sopimattomaksi suurimmalle osalle olemassa olevista lajeista ja ne korvautuvat kokonaan toisilla lajeilla. Tutkimuksen mukaan systeemisen murroksen todennäköisyys kasvaa radikaalisti, kun muutosten yhteismäärä ylittää tietyn kriittisen raja-arvon. Kehitystä kuvaa esimerkiksi se, kuinka suuri osuus biosfäärin pinta-alasta on aiemman systeemin mukaisesti luonnontilaista, kuinka suuri osuus taas syystä tai toisesta muuttuneessa tilassa, esimerkiksi rakennettua tai viljeltyä. Aiempi normaali tulee epävakaaksi, kun muutos kattaa noin 50 prosenttia pinta-alasta. (Mt. 2012.)

Suurten tietomassojen (big data) analytiikkaa hyväksi käyttäen tutkijat yhdistivät tietoja ihmisen aiheuttamista muutoksista biosfäärissä, kuten energiantuotannon, maankäytön sekä materiaali- ja saastevirtojen vaikutuksista. Tulos oli, että jos ympäristömuutosten annetaan jatkua, kriittinen

piste, joka voi synnyttää vastaavan muutoksen kuin se, joka dinosaurusten aikaan tapahtui asteroidin iskeydyttyä maahan, saavutetaan ihmisen toimien kautta jo aivan lähivuosikymmeninä (Barnosky ym. 2012). Esimerkiksi metsäkato voimistaa ilmastonmuutosta, joka taas muuttaa jäljelle jäävää kasvillisuutta vaikuttaen muun muassa veden kiertoon ja ravintoon. Muutosten seurauksena luonnon monimuotoisuus ja kyky tarjota perustavia ekosysteemipalveluita häiriintyvät ja elämä nyky-muodossaan vaikeutuu.¹

Ilmastonmuutos on systemisesti merkittävin muutostekijä, joka on tiiviisti sidoksissa luonnon monimuotoisuuden heikkenemiseen ja esimerkiksi ravinnon tuotannon hankaloitumiseen. Jos ilmastonmuutosta ei pikaisesti saada hillittyä ja lajien häviämistä lopetettua, itseaiheutettu systeeminen murros voi olla totta jo ennen kuin tänä vuonna syntyvät lapset täyttävät 30. Luonnonhistoriassa mikään ei kuitenkaan tapahdu hetkessä, eivätkä kaikki dinosauruksetkaan kuolleet heti asteroidin iskeydyttyä maahan. Mutta sellaisten lajien olemassaolo käy tukalaksi, joiden luonnollisiin tarpeisiin muuttunut maapallo ei enää kunnolla vastaa.

Jos ennustettu skenaario toteutuu, se asettaa yhteiskunnat ja inhimillisen elämänmuodon suurten haasteiden eteen. Nykyisen väestön nuorempi osa elää aikuisuuttaan ajassa, jossa planeettamme elävä osa asettuu uuteen asentoon, ja jo perustavien tarpeiden tyydyttämisestä voi tulla haastavaa. Muutokset esimerkiksi ruuantuotannon mahdollisuuksissa hyönteiskadon takia tai uudenlaiset bakteeri- ja viruskannat saattavat vaikuttaa tulevaisuuteen jopa paljon radikaalimmin kuin ilmastonmuutoksen suorat seuraukset, kuten vedenpinnan nousu, kuivuus tai sään ääri-ilmiöt. Koska nyt syntyvistä lapsista monet elävät ennusteiden mukaan pitkälle 2100-luvulle asti, kyse ei ole kaukaisista asioista, vaan lastemme arjen ja hyvän elämän mahdollisuuksista.

Tulevien sukupolvien oikeudet ja sukupolvien välinen oikeudenmukaisuus

Jotta ilmastonmuutosta voidaan tehokkaasti hillitä, yhteiskunnassa on oltava yhteinen näkemys siitä, että vastuu tulevien polvien elinolosuhteista koskee nykyaikaisia, ja että lasten tulevaisuus velvoittaa meitä toimimaan nyt. Erilaiset tulevaisuusvastuuseen velvoittavat eettiset perusteet vetoavat esimerkiksi ylisukupolvisen oikeudenmukaisuuteen (Caney 2010, 2018; Meyer 2015; Gardiner 2009; Nussbaum 2013) tai tulevien sukupolvien oikeuksiin, eli siihen, että ilmastonmuutoksen tuottamat vahingot rikkovat ihmisoikeuksia tulevaisuudessa (Shue 2011, 2014; Bos & Düwell 2016; Sanklecha 2017).

¹ Ekosysteemipalveluilla tarkoitetaan luonnon tarjoamia korvaamattomia, elämää ylläpitäviä ja erityisesti ihmiselämän näkökulmasta välttämättömiä aineellisia ja aineettomia palveluita. Ekosysteemipalveluissa voidaan erottaa tuotantopalvelut (kuten energia, makea vesi, ravinto ja lääkeaineet), säätelypalvelut (kuten ilmaston säätely, pölyttäminen, veden puhdistus), tukipalvelut (kuten yhteyttäminen, maaperän muodostus sekä veden ja ravinteiden kierto) ja kulttuuripalvelut (kuten ihmisten toimeentulo, taide ja virkistys).

Vastuun eettisistä perusteista on syytä keskustella. Ilman ajatusta kaikkia sitovasta eettisestä pohjasta ilmastopoliittinen päätöksenteko perustuu äänestysikäisen kansalaisten satunnaisesti ilmaisemiin arvoihin ja mielipiteisiin, jotka taas ovat täysin riippuvaisia kunkin taustasta, koulutuksesta sekä vaihtelevasta mielipideilmastosta. Tietoisuutta ja arvo-osaamista lisäämällä tai mielipideilmastoon vaikuttamalla voidaan saada aikaan poliittista muutosta. Tässä vaikuttamistyössä nuoret itse ovat aktivoituneet viime vuosina kiitettävästi. Kuitenkin tulevia sukupolvia ja nykyisten lasten ja nuorten tulevaisuutta koskevat ratkaisut uhkaavat jäädä kunkin hetken poliittisten voimasuhteiden armoille, ellei politiikan perustaksi esitetä pitäviä moraalisia argumentteja. Sukupolvien välisten intressiristiriitojen takia eettinen tuki tuleville sukupolville on tarpeen.

Kysymys tulevien sukupolvien oikeuksista ja sukupolvien välisestä oikeudenmukaisuudesta ei ole etiikan näkökulmasta yksinkertainen. Paljon riippuu myös siitä, mihin oikeudenmukaisuudella viitataan, ja miten tulevat sukupolvet määritellään. Tulevilla sukupolvilla voidaan tarkoittaa a) vielä syntymättömiä sukupolvia, b) syntymättömien lisäksi myös lapsia, jotka eivät vielä itse voi kansalaisoikeuksin vaikuttaa elämäänsä tai c) kaikkia tarkasteltavaa ikäryhmää nuorempia ikäryhmiä, jotka kantavat edeltävien sukupolvien toiminnan vaikutuksia ilman, että he itse suuremmin voisivat vaikuttaa näihin (Caney 2018).

Mitä kauemmas tulevaisuuteen katsotaan, sitä hankalammaksi sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden määrittelemisen tulee. Moraalisen suhteen katsotaan yleensä edellyttävän, että molemmat osapuolet ovat persoonia, joilla on oma identiteetti (Parfit 1984). Emme kuitenkaan voi tietää, keitä tulevien sukupolvien edustajat ovat ja millaisiksi he itsensä mieltävät, mitä tarpeita heillä on, mitä he pitävät tärkeänä, toivovat ja arvostavat, tai millaisissa olosuhteissa he elävät (Meyer 2015; Caney 2018). On otettava myös huomioon, että vielä syntymättömät ihmiset, heidän lukumääränsä ja olosuhteensa ovat osin riippuvaisia nykyisen sukupolven valinnoista. Kuitenkaan heidän ratkaisunsa eivät tule vaikuttamaan meihin. (Gardiner 2009.) Kuilua meidän ja vielä syntymättömien ihmisten välillä kuvaa se, että pelkästään tulevien ihmisten olemassaolo on nykypolven näkökulmasta eettinen kysymys: Pitäisikö tulevaisuudessa ylipäätään olla ihmisiä, ja jos, niin kuinka paljon? Entä pitäisikö heitä tai maapallon olosuhteita pyrkiä teknisesti muokkaamaan niin, että he selviäisivät paremmin hankalissa olosuhteissa? (Sanklecha 2017.)

Näistä syistä perinteinen vastavuoroisuuteen perustuva oikeudenmukaisuus ei riitä kuvaamaan sitä, millaisia vastuita meillä tulevista sukupolvista on. Vastavuoroisuuteen perustuvat eettiset teoriat, kuten Immanuel Kantin kategorinen imperatiivi tai John Rawlsin kehittämä oikeudenmukaisuusteoria ovat tehokkaita välineitä poliittisen päätöksenteon ohjaajina, koska ne osoittavat huonojen ratkaisujen vahingollisuuden myös tekijälle itselleen. Ilmastonmuutos ja ympäristötuhot ovat kuitenkin ilmiöitä, joissa tekijöiden ja seurauksista kärsivien suhde on epäsymmetrinen. Vastavuoroisuusperiaate ei toimi sukupolvien välisessä oikeudenmukaisuudessa muutoin kuin epäsuorasti, jos aikajänne on suuri. Toki voidaan ajatella jokin kolmas osapuoli, esimerkiksi edelleen seuraava sukupolvi, jolle tuleva polvi voi osoittaa vastavuoroisesti sitä vastuuta, jota se sai edelliseltä sukupolvelta (Page 2006). Koska poliittinen ajattelu perustuu paljolti oikeudenmukaisuuden tulkintaan vastavuoroisuutena,

lasten ja tulevien sukupolvien tulevaisuutta vaarantavien ilmasto- ja ympäristöriskosten saaminen rangaistavaksi tai edes yleisesti paheksutuiksi on kuitenkin paljon vaikeampaa kuin aikalaisten välisen lyhyen tähtäimen eturistiriitojen ratkaiseminen.

Toinen tapa turvata tulevien sukupolvien elinolosuhteita on vedota heidän oikeuksiinsa (esim. Shue 2014). Niin kauan kuin voidaan olettaa, että ihmiset tulevat olemaan suhteellisen samankaltaisia kuin nykyiset, on perusteltua ajatella, että heillä on yhtäläinen oikeus ihmisyyteen eli ihmisarvoiseen toimintaan ja olemisen tapaan kuin nykyisukupolvella (Richardson 2018). Millaisia toimia tämä sitten käytännössä tarkoittaa?

Vaikka kaukaisimpien tulevien sukupolvien oikeuksista puhumiseen liittyy monia teoreettisia haasteita, jo syntyneillä lapsilla ja nuorilla on kiistattomasti oikeuksia omaa tulevaisuuttaan kohtaan. Lapsilla tulisi olla oikeus kaikkiin ihmisoikeuksissa ja perusoikeuksissa määriteltyihin asioihin koko elinaikansa. Uhka olosuhteiden muuttumisesta ihmisille tukaliksi on nostanut etenkin perusoikeuksien turvaamisen ilmastonmuutokseen sopeutumisen keskeiseksi edellytykseksi. Esimerkiksi filosofian ja kansainvälisen politiikan professori Henry Shuen mukaan yhteiskunnallisia instituutioita ja sosiaalijärjestelmää on uudistettava niin, että lähtökohtana pidetään lasten ja tulevien sukupolvien perusoikeuksien puolustamista (Shue 2011 ja 2014). Ilmastofilosofi Simon Caney puolestaan puhuu niin sanotusta inhimillisten perustarpeiden kynnysarvosta. Hän viittaa siihen, että on olemassa tietty hyvinvoinnin raja, jonka alle kenenkään ihmisen ei pitäisi joutua. Yhteiskunnan velvollisuus puolustaa näiden inhimillisten perustarpeiden toteutumista ylittää sen velvollisuuden suojella muita oikeuksia. Siksi huomio tulisi tulevaisuuden todennäköisten kehityskulkujen näkökulmasta keskittää yhä enemmän juuri perustavimpien tarpeiden varmistamiseen jokaiselle ihmiselle (Caney 2010). Tämän nojalla on perusteltua priorisoida esimerkiksi sosiaalipolitiikassa perustoimeentulon turvaaminen ja irrottaa se muusta yhteiskunnallisten resurssien allokoinnista (Kyllönen & Basso 2017).

Olosuhteiden muutosvauhti tuottaa kuitenkin oikeusperustaiselle päätöksenteolle ongelmia jo lähitulevaisuudessa elävien ihmisten oikeuksien kohdalla. Jos nimittäin muutokset tapahtuvat nopeasti, jo nyt olemassa olevien lasten tuleva hyvinvointi näyttää olevan siinä määrin ristiriidassa iäkkäämmän aikuisväestön hyvinvoinnin kanssa, että pyrkimys turvata jommankumman oikeudet täysimääräisesti johtaa väistämättä oikeusrikkomuksiin toista sukupolvea kohtaan (Shue 2014; Moellendorf 2014).

Hyvä esimerkki on lisääntymiseen liittyvä kahtalainen huoli. Yhtäältä huoli kohdistuu paikallisen yhteiskunnan tasolla alhaiseen syntyvyyteen ja toisaalta globaalilla tasolla kestävämpään väestönkasvuun. Syntyvyyden aleneminen heikentää huoltosuhdetta erityisesti kehittyneissä yhteiskunnissa, mikä uhkaa hyvinvointiin liittyvien oikeuksien toteutumista aikuisväestössä. Toisaalta, vaikka syntyvyys laskee, maapallon kantokyvyn selvästi ylittävä väestönkasvu jatkuu todennäköisesti vielä pitkään. Tämä johtuu globaalista väestörakenteesta, jossa hedelmällisyysikäen myöhemmin tulevien lasten ja nuorten määrä on suuri. Kestämätön väestönkasvu taas heikentää radikaalisti tulevien sukupolvien mahdollisuuksia perusoikeuksiinsa jopa siinä tapauksessa, että yhteiskuntien taloudelliset

resurssit hyvinvoinnin ylläpitämiseen olisivat nykyistä selvästi suuremmat. Ympäristömuutosten heikentämien ekosysteemipalveluiden synnyttämät ongelmat esimerkiksi ruuantuotannossa ovat syviä ja ne heijastuvat kaikkiin yhteiskuntiin. (Richardson 2018; Overall 2012.) Koska siis kysymys tulevaisuuden oikeuksista on monitahoinen, eri aikaskaalojen näkökulmia ei tulisi käsitellä erillään toisistaan.

Vastuu elinkelpoisesta tulevaisuuden elinympäristöstä on erottamaton osa tämänhetkisten ihmisten välistä oikeudenmukaisuutta (Rawls 2003). Oikeus ihmisyyteen ei voi kunnolla toteutua ilman oikeutta tulevaisuuteen. Jos ihmisellä ei ole toivoa tulevaisuudesta, jäljelle jää vain tilapäisiä tynkäoikeuksia ja niitä vastaavia tynkävelvollisuuksia (Caney 2018). Oikeus tulevaisuuteen ei kuitenkaan ole erillinen oikeus, eikä sen kirjaamista esimerkiksi perus- tai ihmisoikeuksiin voi luultavasti juriidisesti edes perustella. Yhteiskunnassa olisi kuitenkin syytä keskustella lasten ja nuorten oikeudesta mahdollisuuteen suunnitella ja elää hyvää tulevaisuutta myös omanlaisenaan perustavana oikeutena. Tämä oikeus liittyy läheisesti yhtäältä oikeuteen elää ihmisarvoista elämää ja toisaalta yhdenvertaisuuteen, muttei tyhjene niihin. Oikeus suunnitella ja elää hyvää tulevaisuutta edellyttää myös toivoa siitä, että tulevaisuutta voi muuttaa siihen vaikuttamalla sekä näkyä siitä, miten onnellista elämää voi rakentaa myös entistä rajallisemmissa materiaalisissa olosuhteissa.

Oikeudenmukaisen resurssien jakamisen rinnalla onkin kysyttävä, millaisia valmiuksia lapset ja nuoret tulevat tarvitsemaan selvitäkseen niistä haasteista, jotka heitä odottavat. Mitä toimintamahdollisuuksia tai taitoja he tarvitsevat rakentaakseen tasapainoista identiteettiä, keskinäistä luottamusta ja hyvää, globaaliin yhteistyöhön kykenevää yhteiskuntaa tilanteessa, jossa poikkeusolosuhteet ja äärimmäisen hädän kohtaaminen lisääntyvät?

Toimintavalmiudet tulevaisuusoikeuksina

Sukupolvien välinen oikeudenmukaisuus vaatii erilaisia toimia riippuen siitä, mitä tekijöitä oikeudenmukaisuuden ajatellaan koskevan. Usein mielessä on aineellisten ja aineettomien luonnonvarojen reilu jakaminen niin, että luonnonvaroja säilyy myös tuleville polville. Mutta riittääkö, että jätämme seuraavalle sukupolvelle sen verran, että perustarpeiden kynnsarvo täyttyy ja kohtuullinen elämänlaatu on jollakin minimitasolla turvattu myös tulevaisuudessa (Page 2006; Kyllönen & Basso 2017)? Vai pitäisikö ajatella esimerkiksi niin, että kukin sukupolvi on planeetallamme vain jonkinlainen tilanhoitaja, jonka tulee jättää maa vähintään sellaisessa kunnossa seuraavalle sukupolvelle kuin sai sen itse hoidettavakseen (Barry 1991)?

Käsitys hyvinvoinnista on avainasemassa. Millaista on tulevaisuuden lasten hyvinvointi? Ajatus resurssien oikeudenmukaisesta jakamisesta perustuu oletukseen siitä, että tiedämme, mitä tulevat polvet tarvitsevat. Mutta me arvioimme sitä lähinnä omilla mittapuullamme. Eräänä tarvelähtöisen hyvinvoinnin määrittelyn heikkoutena voidaan pitää sitä, että hyvinvointi nähdään staattisena ja kaikille samanlaisena. Hyvinvoinnin määrittely on myös omiaan vakiinnuttamaan määrittelevän

sukupolven yhteiskunnallisia rakenteita ja arvoja. Esimerkiksi materiaalistien perustarpeiden korostaminen ruokkii tietynlaista käsitystä onnellisuudesta. Mikä on kunkin yksilön vapaus oman hyvinvointinsa määrittelyssä? Miten oikeudenmukaisuus voi toteutua moninaisten hyvän elämän tulkin-tojen viidakossa? Käytännössä ajatus perustarpeiden turvaamisen minimitason määrittelystä voi olla myös liian helppo ratkaisu: hyvinvoinnin minimin kuvaaminen johtaa helposti politiikkaan, jossa minimistä tulee maksimi. Nuorten ilmastoaktiivien hätähuuto oman ja lastensa tulevaisuuden puolesta tuskin tulee kohdatuksi niillä vaateilla, joita nykypolven ymmärrys perustarpeista päätök-sentekijöille asettaa.

Erään lupaavan näkökulman tarkastella lasten ja nuorten oikeutta tulevaisuuteen tarjoaa filo-sofi Martha Nussbaumin kehittämä inhimillisiä toimintavalmiuksia koskeva teoria (Capabilities Approach. Nussbaum 2006 ja 2011). Se ei perustu valmiiksi määriteltäisiin tarpeisiin tai hyviin, muttei myöskään yksilön absoluuttisiin oikeuksiin määritellä niitä. Nussbaum lähtee siitä, että oikeuden-mukaisuus tulee määritellä ihmisten edellytyksillä toimia ja elää ihmisarvoista elämää. Olennaista ihmisten hyvän kannalta on aito kyky ja mahdollisuus tehdä merkityksellisiä asioita sekä saavuttaa niiden kautta hyväksi näkemiään, ihmisarvoisen elämän kannalta tärkeitä asioita.

Nussbaumin teorian mukaan yhteiskunnan tehtävä on tukea ihmisten mahdollisuutta elää oman-näköistään hyvää elämää. Se, minkälaisen hyvien tavoitteluun kukin valmiuksiaan käyttää, riippuu heidän omista, elämäntilanteiden mukaan tarkentuvista hyvän elämän käsityksistään. Kokemus hyvinvoinnista riippuu olosuhteista, kulttuurista, totutusta elämänmuodosta, arvoista ja elämän tavoitteista, ja hyvinvointi voi toteutua erilaisin keinoin ja erilaisissa – ulkoisesti myös vaatimatto-missa – olosuhteissa. Hyvinvointipolitiikassa on perinteisesti pyritty tarjoamaan kaikille tasapuoliset edellytykset tavoitella hyvinvointia jakamalla resursseja ja yhteiskunnallisia mahdollisuuksia oikeu-denmukaisesti. Mutta taloudelliset ja poliittiset resurssit ovat jäykkiä ja yksilön kannalta usein ulkoisia mittareita. Ne eivät ota kovin hyvin huomioon hyvinvoinnin aineettomia ulottuvuuksia tai yksilöiden sisäisten ja ulkoisten mahdollisuuksien merkitystä hyvinvoinnille (Nurmi 2016). Toimintavalmiudet sen sijaan ovat yksilön hyvän elämän rakentamisen kannalta keskeisiä kykyjä ja valmiuksia, joiden kautta voi elää todeksi hyvää ihmisyyttä ja luoda inhimillistä onnellisuutta.

Nussbaum listaa kymmenen erilaisiin yhteiskuntiin ja olosuhteisiin soveltuvaan inhimillisesti tärkeää toimintaedellytystä, jotka yhteiskunnan tulisi taata kaikille. Niitä ovat 1) elämä, 2) ruumiillinen terveys, 3) ruumiillinen koskemattomuus, 4) aistit, mielikuvitus ja ajattelu, 5) tunteet, 6) käytän-nöllinen päättely, eli mahdollisuus muodostaa käsitys hyvästä ja suunnitella omaa elämäänsä, 7) yhteenkuuluvuus, eli mahdollisuus elää aidossa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, eläytyä toisten asemaan ja kantaa huolta toisista, sekä mahdollisuus kunnioittaa itseään ja luottaa siihen, että ihmi-set kunnioittavat toistensa ihmisarvoa, 8) muut lajit, eli mahdollisuus huolehtia luonnosta, eläi-mistä ja kasveista, 9) leikki sekä 10) hallinta-, työ- ja omistusoikeus. (Nussbaum 2011, suomennokset Björklund & Sarlio-Siintola 2010.) Näiden toimintaedellytysten tasapuolinen jakautuminen kaikille takaa Nussbaumin mukaan sen, että hyvinvointi on taloudellisesti, ekologisesti ja sosiaalisesti

mahdollista sekä inhimillisesti ja moraalisesti kestävä. Luettelo ei ole tarkoitettu lopulliseksi, vaan täydentyväksi ja kriittisesti arvioitavaksi.

Toimintavalmiuksia korostava lähestymistapa sopii paremmin sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden arviointiin kuin monet muut oikeudenmukaisuusteoriat (Richardson 2018).

Se ei kuvaa hyvinvointia staattisena suureena, mutta ei myöskään sido sitä yksilöiden sattumanvaraisiin mielitekoihin. Inhimillisen elämän perustavat toimintaedellytykset mukautuvat eri olosuhteissa erilaisten onnellisuuden elementtien tuottamiseen. Yksilöiden ja yhteiskunnan hyvinvointi nähdään siis joustavana. Vakavien katastrofienkin jälkeen yksilöiden mahdollisuuksiin kytketty hyvinvointi löytää uusia toteutumistapoja helpommin kuin tiettyihin resursseihin sidottu hyvinvointi. Tämä ei tarkoita, että hyvinvointi olisi epämääräistä, tai että sen edistämistä voitaisiin yhteiskunnassa joustaa.

Sitoutuminen tulevien sukupolvien inhimillisten toimintaedellytysten edistämiseen asettaa kuitenkin perinteisestä hyvinvointipolitiikasta hiukan poikkeavia tavoitteita. Sen sijaan, että määrittelimme hyvää tulevaisuutta yksien silmälasien läpi, on pohdittava, millaisia valmiuksia lapsille ja nuorille tulisi tarjota, jotta he voisivat elää mielekäästä elämää ja rakentaa hyvää yhteiskuntaa maailmassa, joka poikkeaa olosuhteiltaan ja arvoiltaan nykyisestä. Hyvinvointi voi tulevaisuudessa syntyä sellaisista arvoista, joita materiaaliseen edistykseen uskova sukupolvemme ei osannut pitää tärkeänä.

Hyvän tulevaisuuden ekologiset ja inhimilliset ehdot

Ilmastonmuutos ja maapallon kantokyvyn ehtyminen asettavat myös Nussbaumin teorialle lisävaatimuksen. Jotta edellä luetellut inhimillisen elämän ehdot voivat täyttyä, ympäristön olosuhteiden on kyettävä ylläpitämään inhimillisesti arvokasta elämää (Holland 2012). Olemme riippuvaisia ekosysteemipalveluista ja edes jollain tavalla ennustettavista ilmasto-olosuhteista. Ilmastonmuutos voi uhata suoraan monia luettelon edellytyksiä. Kenties vakavin uhka liittyy kuitenkin tulevaisuuden ennakoimattomuuteen. Se hämmentää ja tekee tulevaisuuden suunnittelun ja siihen varautumisen epävarmaksi. Oikeus tulevaisuuteen edellyttää turvallisuutta ja toivoa siitä, että ympäristömuutoksiin vastaaminen on mahdollista.

Ympäristöetiikassa alkuperäistä toimintavalmiusteoriaa onkin täydennetty yhdellä tärkeällä taustaehdolla: Kyetäkseen rakentamaan joustavaa hyvinvointia, ihmisten on voitava luottaa siihen, että jatkossakin ekologiset järjestelmät ovat suhteellisen pysyviä ja ilmastollinen tasapaino on sellainen, että mielekäs elämä on mahdollista. Ympäristöfilosofi Breana Holland kuvaa ekologista kestävyyttä eräänlaiseksi metatason toimintaedellytykseksi, josta kaikki muut toimintavalmiudet ovat riippuvaisia. Vakaat ilmasto-olosuhteet ovat oikeudenmukaisuuden toteutumisen ehto (Holland 2008 ja 2012). Kaikki onnistunut ihmistoiminta edellyttää riittävien luonnonvarojen, ekologisen tasapainon ja luonnon uudistumiskyvyn säilymistä ja ihmistoiminnan tasapainoista suhdetta siihen. Hienoinakin

inhimillinen toiminta tapahtuu aina yhteydessä siihen ei-inhimilliseen ympäristöön, jossa toimimme (Nurmi 2020).

Tiukasti tulkiten Hollandin ajatus ekologisiin raameihin asetetusta toimintavalmiuksien oikeudenmukaisuudesta tarkoittaa, että lapsilla tulee olla mahdollisuus elää elämänsä sellaisissa ympäristöllisissä olosuhteissa, jotka tarjoavat ekosysteemipalveluita ja resursseja vastaavasti kuin nykyisen sukupolvenkin aikana (Holland 2008). Koska tämä on tosiasiallisesti utopistinen vaade, vähintään, mitä nykyisukupolvi voi väistämättömät oikeusrikkomuksensa tiedostaen tehdä, on nöyrä luopuminen omista saavutetuista eduista tulevien sukupolvien tukemiseksi parhaalla mahdollisella tavalla. Se tarkoittaa lasten edellä listattujen toimintavalmiuksien suojelemista, huolenpitoa ja riittäviä materiaalisia mahdollisuuksia hyvien elämän valmiuksien kehittymiseksi, sekä moninaisten toiminnallisiin valmiuksiin, joustavuuteen ja vaikuttamiseen liittyvien taitojen tarjoamista kasvatuksen ja koulutuksen avulla (Nussbaum 2011).

Oikeudet ovat lopulta suhteessa luonnon asettamiin rajoituksiin. Ennusteiden mukaan ne tulevat jo lähivuosikymmeninä olemaan paljon nykyistä ankarammat. Lasten oikeus mahdollisuuteen elää inhimillistä ja ihmisoikeuksien mukaista elämää tulevaisuudessa vaatii siten nopeita ja voimallisia toimia ilmastollisten ja ekologisten olosuhteiden suojelemiseksi. Kuten Nussbaumkin painottaa, oikeudenmukaisuutta ja ympäristökysymystä ei pitäisi irrottaa toisistaan. Yhteiskunnilla, yrityksillä, järjestöillä ja yksilöillä on kollektiivinen velvollisuus kantaa vastuu aiheutettujen ympäristömuutosten mukanaan tuomista ongelmista, eikä niitä pidä jättää lastemme ratkaistavaksi. (Nussbaum 2013). Tulevaisuus velvoittaa kaikkia toimijoita tekemään vastuullisia ratkaisuja tänään.

Tulevaisuuden suojelemisessa ei ole kyse vain tulevaisuudessa toteutuvista oikeuksista. Jo mielikuvat ja odotukset tulevasta muokkaavat käsitystä todellisuudesta sekä sitä, millaiset arvot hallitsevat valintoja nyt. Pelko tulevaisuudesta kääntää mielen selviämistaisteluun, jossa vallitsevat poikkeustilan säännöt. Jos pelko yleistyy ja syvenee, järjestäytynyt yhteiskunta ajautuu kriisiin ja yhteiskunnallisen ohjauksen mahdollisuus heikkenee. Se tekee myös tulevaisuuden kannalta tärkeän ilmastomuutoksen hillinnän entistäkin haastavammaksi. Vaativia ja vaikuttavia toimia ilmastomuutoksen torjumiseksi tulisi siis tehdä etunojassa, jotta turvallisuus ja luottamus yhteiskuntaan säilyisi. Jos päätökset ilmaisevat välinpitämättömyyttä tulevaisuudesta, niiden viesti on, ettei tulevaisuuttaan odottavilla lapsilla ja nuorilla ole yhteiskunnassa samaa arvoa kuin edellisillä sukupolvilla.

Yhteiskunnan tehtävä on puolustaa kollektiivista hyvää ja rakentaa oikeudenmukaisuutta. Tulevaisuusennusteet sivuuttava päätöksenteko sulkee siten määritelmällisesti lapset ja nuoret yhteiskunnan ulkopuolelle. Yhteiskunnallisten instituutioiden, talouden ja koulutuksen uudistamisella sen sijaan voimme rakentaa lapsille ja nuorille välineistöä ottaa tulevaisuuden myrskyt vastaan. Ilman välittämiä toimia jätämme heidät suojaattomiksi.

Lähteet

- Barnosky, A. D., Hadly, E. A., Bascompte, J., Berlow, E. L., Brown, J. H., Fortelius, M. 2012. Approaching a State Shift in Earth's Biosphere. *Nature* 486 (7401), 52–58.
- Barry, B. 1991. *Justice Between Generations*. Teoksessa B. Barry (toim.) *Liberty and Justice: Essays in Political Theory*. Vol. 2. Oxford: Clarendon. 242–58.
- Björklund, L., Sarlio-Siintola, S. 2010. Inhimilliset toimintavalmiudet suomalaisessa hyvinvointipolitiikassa. Teoksessa H. Hiilamo & J. Saari (toim.) *Hyvinvoinnin uusi politiikka – Johdatus sosiaaliin mahdollisuuksiin*. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. A Tutkimuksia, 27. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. 37–70.
- Bos, G. & Düwell, M. (toim.) 2016. *Human Rights and Sustainability: Moral Responsibilities for the Future*. Abingdon, New York: Routledge.
- Caney, S. 2010. Climate Change and the Duties of the Advantaged. *Critical Review of International Social and Political Philosophy* 13 (1), 203–228.
- Caney, S. 2018. Justice and Future Generations. *Annual Review of Political Science* 21, 475–93.
- Gardiner, S. 2009. A Contract on Future Generations? Teoksessa A. Gosseries & L. Meyer (toim.) *Intergenerational Justice*. New York: Oxford University Press. 77–118.
- Holland, B. 2008. Justice and the Environment in Nussbaum's "Capabilities Approach": Why Sustainable Ecological Capacity Is a Meta-Capability. *Political Research Quarterly* 61 (2), 319–332.
- Holland, B. 2012. Environment as Meta-Capability: Why a Dignified Human Life Requires a Stable Climate System. Teoksessa A. Thompson & J. Bendik-Keymer (toim.) *Ethical Adaptation to Climate Change: Human Virtues of the Future*. Cambridge, MA: MIT Press. 145–164.
- Kyllönen, S. & A. Basso. 2017. When Utility Maximation Is Not Enough: Intergenerational Sufficiency and the Economics of Climate Change. Teoksessa A. Walsch, S. Hormio & D. Purves (toim.) *Ethical Underpinnings of Climate Economics*. Abingon: Routledge. 65–86.
- Meyer, L. H. 2015. Intergenerational Justice. Teoksessa E. N. Zalta (toim.) *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Syksyn 2015 painos. Saatavilla osoitteessa <http://plato.stanford.edu/archives/fall2015/entries/justice-intergenerational/>. Katsottu 18.2.2020.
- Moellendorf, D. 2014. *The Moral Challenge of Dangerous Climate Change*. New York: Cambridge University Press.
- Nurmi, S. 2016. 10 + 1 edellytystä kestäväälle hyvinvoinnille. SITRA:n Kestävyden eettiset ulottuvuudet -hankkeen artikkeleita. Saatavilla osoitteessa <https://www.sitra.fi/artikkelit/10-1-edellytysta-kestavalle-hyvinvoinnille/> Katsottu 18.2.2020.
- Nurmi, S. 2020. *Ecologically Relational Moral Agency: Conceptual Shifts in Environmental Ethics and Their Philosophical Implications*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin Yliopisto.
- Nussbaum, M. C. 2006. *Frontiers of Justice: Disability, Nationality, Species Membership*. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University.

Nussbaum, M. C. 2011. *Creating Capabilities: The Human Development Approach*. Cambridge, MA., London: Harvard University Press.

Nussbaum, M. C. 2013. Climate Change: Why Theories of Justice Matter. *Chicago Journal of International Law* 13 (2), 469–488.

Overall, C. 2012. *Why Have Children?* Cambridge, MA: MIT Press.

Page, E. A. 2006. *Climate Change and Future Generations*. Cheltenham: Edward Elgar.

Parfit, D. 1984. *Reasons and Persons*. Oxford: Clarendon Press.

Rawls, J. 2003. *A Theory of Justice*. Revised edition. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Richardson, A. M. 2018. Toward a Capability-Based Account of Intergenerational Justice. *Ethics* 17 (3), 363–368.

Sanklecha, P. 2017. Our obligations to Future Generations: The Limits of Intergenerational Justice and the Necessity of the Ethics of Metaphysics. *Canadian Journal of Philosophy* 47 (2-3), 229–245.

Shue, H. 2011. Human Rights, Climate Change, and the Trillionth Ton. Teoksessa D.G. Arnold (toim.) *The Ethics of Global Climate Change*. Cambridge: Cambridge University Press. 292–314.

Shue, H. 2014. *Climate Justice: Vulnerability and Protection*. Oxford: Oxford University Press.

Meidän maapallomme

”Ilmastonmuutos pilaa jääkarhujen kodin”

—

Maapallon nykytila ja tulevaisuus koululaisten piirustuksien kuvattuna

Ismo Söderling ja Rainer Grönlund

Johdanto

Koen, että vielä tällä hetkellä maapallolla on hyvä elää, ja ihmiset yrittävät pelastaa ja auttaa maapalloa sekä luontoa. Tulevaisuudessa luonto on kärsinyt ja ihmiset asuvat suurissa kaupungeissa saasteiden keskellä. Ihmiset ovat luopuneet toivosta pelastaa maapalloja ajattelevat vain omaa parastaan. Lentoliikenne on kasvanut ja pikamuoti vallannut vaateteollisuuden.

Tyttö, 9. lk.

Ilmastonmuutos vyöryy päällemme uutisista, keskusteluista, iltapäivälehtien mainoksista ja sosiaalisesta mediasta. Ilmastokysymys on tosiasia kansalaisten mielissä, sillä ainakin eteläisessä Suomessa talvet ovat lämmenneet, ja niistä uhkaa tulla syksyn jatke. Luonto on arvaamattomampi, ja ihmiset ovat hämmennyksissään.

Ruotsalaisesta Greta Thunbergista on tullut kouluikäisten idoli – häntä seurataan ja häneltä omakсутaan ympäristötietoutta. Thunberg on tehostanut ilmastonäkemyksiään vaatimalla koululakoilla toimia ilmastonmuutoksen pysäyttämiseksi. Thunberg on saanut paljon seuraajia myös suomalaisista koululaisista. Siksi onkin luontevaa selvittää, mitä koululaisemme ajattelevat ilmastonmuutoksesta ja sen tulevaisuudesta.

Päätimme käyttää piirustusmetodia aineiston hankintaan. Lasten piirustuksia on pitkään tulkittu eri intresseistä lähtien: niissä nähdään ensinnäkin lapsen kehittyminen ja sosiaaliset suhteet, perhe ja sen dynamiikka. Kuvista voidaan tarkastella myös lapsen tunne-elämää ja sen muutosta. Kolmanneksi piirustuksia voidaan tulkita kuvattaessa, miten lapsi kehittyy näkemään oman elinpiirinsä: miten hän näkee itsensä kotona, lähiympäristössä ja laajemmin, miten hän ymmärtää ympäröivän maailman. Piirustukset voivat toimia myös monenlaisten traumojen terapiamuotona (The Economist 2020; Arajärvi 2000).

Artikkelissa analysoimme 247 piirustuksen avulla sitä, millaiseksi kahdeksan koulun oppilaat neljästä erilaisesta kunnasta kokevat ilmaston sekä ympäristön tilan tänä päivänä ja tulevaisuudessa, noin 30 vuoden kuluttua.

Piirustus on tuhat sanaa

Lapsen piirustustaidon kehityksessä on erotettu erilaisia vaiheita. Piirtämisen kehitys alkaa parivuotiaan ensi koukeroista ja viivoista sekä kasvavasta muotojen tajusta. Noin kahden – kolmen vuoden iässä koukerot saavat merkityksiä: ne esittävät kissoja, koiria, ihmisiä, jotka ovat ”pääjalkaisia”. Tällainen piirros saatetaan toteuttaa ympyrällä, josta lähtee kaksi viivaa. Seuraavassa vaiheessa ihmishahmoon lisätään silmät, nenä ja suu. Esikouluikäinen lapsi lisää kuvaan vielä kädet ja vartalon. Piirustuksessa voi olla myös osia, joita ei voi nähdä, mutta joiden lapsi tietää kuuluvan mukaan. Tällainen on esimerkiksi syntymätön vauva äidin vatsassa.

Seitsenvuotias on siirtymässä tai siirtynyt puhtaan visuaalisen realismin tasolle. Yli kahdeksanvuotiaat ovat jo näkyvän todellisuuden piirtäjiä. He piirtävät valitusta näkökulmasta ja käyttävät mittasuhteita asianmukaisesti (Barraza 1999).

Noin kymmenenteen ikävuoteen mennessä piirustus muistuttaa kohdettaan, tällöin lapsi piirtää tietystä näkökulmasta ja esimerkiksi ihmisten koot sekä mittasuhteet ovat kohdallaan (Eng 2001; Barraza 1999). Jos piirtämisen taitoa ei harjoitaisi enempää, jäisi useimpien ihmisten piirustustaito tälle hieman yli 10-vuotiaan tasolle. Muut taidot voivat kehittyä iän myötä huimasti, mutta ilman harjoitusta harvojen piirustustaito enää paranee (Edwards 2013).

Lasten piirtämät kuvat on usein luotu toden ja mielikuvituksen sekoituksesta. Niissä voidaan liioitella, alleviivata tai pienentää asioita. Samoin voidaan piirtää liikettä, värittää voimakkaasti tai häivyttää. Lasten piirustukset voivat kuvata yksittäistä oliota tai asiaa, mutta usein ne kuvaavat toimintaa: piirustukset sisältävät kokonaisia kohtauksia tarunomaisesta tai todellisesta elämästä. Kuvan narratiivinen, kerronnallinen ja toiminnallinen puoli on vahvasti mukana: kuva voi olla kertomus menneestä, raportti tapahtuneesta, mielipide jostakin asiasta, selitys tai tapahtuneen kuvaus (Hsu 2014).

Lasten ja nuorten piirustukset kumpuavat nykylasten valtavasta kulttuurisesta kuvastosta, lehdistä, lastenkirjoista, TV-ohjelmista ja sosiaalisen median eri alustoilta. Hyvin nuoretkin lapset ovat nähneet sekä pelanneet video- ja tietokonepelejä, joiden visuaalinen maailma on voinut olla laaja ja monipuolinen. Tämän hankkeen puitteissa vastaanotetuissa kuvissa näkyikin selkeästi sosiaalisen median käyttö, sillä moni piirustus oli saanut vaikutteita netistä löydetyistä ideasta tai näkymästä. Erityisesti hakusanalla ”Childrens’ drawings of climate change” löytyy lasten ja nuorten piirustuksia kaikkialta maailmasta. Vastaanotettujen piirustusten käytännön toteutus on kuitenkin pääsääntöisesti ollut itsenäistä ja oivaltavaa.

Piirustusten monia merkityksiä tulkitaan sisältöanalyttisesti myös etnografia huomioiden. Etnografisuus tässä tarkoittaa sitä, että kuvia tarkastellaan lasten arkista maailmaa vasten ja osana heidän elämäänsä (Eskola & Suoranta 2000). Artikkelissa lasten piirustuskulttuurin ymmärrys ja tulkinta kumpuaa kirjoittajien omien henkilökohtaisten lapsuusmuistojen ohella myös omien lasten ja lastenlasten elämän, piirustusten ja lasten piirtämisen kulttuurin tuntemuksesta (Silverman 2003).

Lasten piirustusten tulkinta on hyvä aloittaa piirustuksen ensimmäisestä vaikutelmasta. Tämän kokonaisvaikutelman pohjalta voidaan tulkita kuvasta nähtyjä asioita, toimijoita, toimintoja ja toimintakokonaisuuksia. Analyysissa näitä merkityksiä luokitellaan ja yhdistellään. Merkitysten yhtäläisyyksiä ja eroja etsitään sekä aihekokonaisuuksia tiivistetään. Lopulta muodostetaan kuvaus, joka kertoo osallistuneiden lasten ympäristötietoisuudesta heidän piirustustensa perusteella. Lasten näkemyksiä voidaan vertailla myös muualla tehtyjen vastaavan tyyppisten tutkimusten tuloksiin, ja kytkeä tulokset laajemmin ympäristötietoisuuteen (Tuomi & Sarajärvi 2002).

Lehtosen artikkelissa (1995) tarkasteltiin yläkouluikäisten nuorten ulkomaalaiskäsityksiä piirustusten avulla. Hän totesi tyttöjen ja poikien piirustuksissa selkeästi eroja, sillä tyttöjen piirustukset olivat positiivisia, suomalaisten ja maahanmuuttajien yhteisyyttä korostavia. Tyyllillisesti tyttöjen työt olivat poikien vastaavia pikkutarkempia, värikkäämpiä ja huolellisempia. Poikien piirustukset olivat ironisoivia, vastakohtaisuuksia luovia. Poikien piirustuksissa autoilla oli merkittävä rooli (myös Grönlund 1999). Samansuuntaisen tuloksen ovat saaneet Cherney, Seiwert, Dickey & Flitchbeil (2006) sekä Söderling (1999). Tekijät huomasivat selkeän sukupuoleen ja ikään liittyvän eron piirustusten yksityiskohtien ja stereotyyppien välillä.

Ilmastonmuutokseen liittyviä tutkimuksia ja tietokirjoja ilmestyy nykyisin kiihtyvällä vauhdilla (Isomäki 2019). Aikaisempia tutkimuksia Suomessa ei liene valmistunut liittyen peruskoululaisten olettamuksiin ja näkemyksiin ilmastokysymyksestä. Huhtikuussa 2019 julkaistussa EU:n ilmastomuutosta tarkastelevassa raportissa oli myös Suomi mukana (European Commission 2019a). Suomalaisten käsitykset poikkesivat selvästi EU:n keskiarvosta: suomalaisista vastanneista joka kolmas piti ilmastomuutosta erittäin vakavana ongelmana, koko unionin kohdalla vastaava luku oli 23 prosenttia. Suomalaiset vastaajat kuuluivat saksalaisten ja kreikkalaisten ohella siihen joukkoon, joiden mielestä liikemaailma ja teollisuus ovat ensisijaisesti vastuussa ilmastomuutokseen liittyvistä uudistuksista. Ranskalaiset taas mieluummin turvautuisivat Euroopan unioniin.

EU-raportissa tarkasteltiin ilmastomielipiteitä myös iän mukaan. Kokonaisaineiston perusteella oli havaittavissa, että yli 20-vuotiaat olivat selvästi kouluikäisiä huolestuneempia ilmastokysymyksistä. Tämä sama ilmiö esiintyy myös tämän artikkelin aineistossa (taulukko 3), sillä yläkoululaiset olivat pessimistisempiä tulevaisuuden ilmastokysymyksen edessä alakoululaisiin verrattuna. Samansuuntaisen tuloksen on saanut myös Ojala (2012) tutkiessaan lasten ja nuorten ilmastonmuutokseen liittyviä asenteita.

Vuonna 2019 julkaistun nuorisobarometrin mukaan nuoret olivat muihin asioihin verrattuna selvästi eniten huolissaan ihmisten aiheuttamasta ilmastonmuutoksesta (Pekkarinen & Myllyniemi 2019). Seuraavina huolina mainitut syrjäytyminen ja kansainvälinen terrorismi painoivat vähemmän vastaajien mieltä. Tutkittujen nuorten huoli ilmastonmuutoksesta on kasvanut jyrkästi kymmenessä vuodessa. Vuonna 2008 ilmastokysymyksestä oli huolissaan 40 prosenttia nuorista, kymmenen vuotta myöhemmin jo kaksi kolmesta (Myllyniemi & Kiilakoski 2019). Oma mielenkiintoinen näkökulmansa ympäristöasenteisiin liittyy matkustamiseen. Nuoret, jotka ovat käyneet monissa maissa, pitävät ympäristönsuojelua keskimääräistä tärkeämpänä (emt. 2019).

Piirustukset ajatusten tulkkeina

Marraskuussa 2019 lähetimme neljään kuntaan kahdeksan koulun rehtorille sähköpostin, jossa pyysimme heidän oppilaitaan osallistumaan ilmastonmuutosta kuvaavien piirustusten tekemiseen. Kunnat olivat Turku, Rusko, Parainen ja Oulainen. Kunnista Turku on nimetty metropoliksi. Oulainen ja Parainen edustavat maaseutukaupunkeja. Rusko on selkeää maaseutua Turun kupeessa. Kaikki kutsumme vastaanottaneet koulut lähtivät mukaan. Pyysimme valittujen koulujen oppilaita piirtämään oivaltavan piirustuksen maapallon ilmastollisesta nykytilasta ja tulevaisuudesta. Kaikki koulut ovat suomenkielisiä lukuun ottamatta Turun kansainvälistä koulua.

Saimme kouluilta yhteensä 247 piirustusta. Aineiston suuresta määrästä ja alueellisesta laajuudesta huolimatta kyse ei ole valtakunnallisesti edustavasta näytteestä kuvaamaan peruskoululaistemme ilmastonäkemyistä. Aineiston suuruus ja tulosten selkeys antavat kuitenkin hyvän perusteen puhua koululaisten ilmastonmuutokseen liittyvistä käsityksistä.

Piirustuksista 163 saatiin yläkoululaisilta, 80 alakoululaisilta ja neljä lukiolaisilta. Taulukossa 1 lukiolaiset on laskettu yhteen yläkoululaisten kanssa, koska he työskentelivät samassa ryhmässä yläkoululaisten kanssa. Yhteydenotoissa painotettiin nimenomaan yläkoululaisia, koska he pystyvät tutkimusten mukaan alakoululaisia selkeämmin ajattelemaan tulevaisuuteen liittyvistä abstraktisistakin asioista (Ojala 2012; Sanson & Burke 2019). Alakoululaisia toivottiin mukaan sen selvittämiseksi, millainen näkemys heillä iältään nuorimpina on ilmastonmuutoksesta. Alakoululaisista lähes puolet oli ylimmältä eli kuudennelta luokalta.

Taulukko 1. Vastaanotetut piirustukset aluetyypin, sukupuolen ja kouluasteen mukaan, prosenttia

Peruskoulun aste	metropoli			maaseutukaupunki			maaseutu			yhteensä		
	Tytöt	Pojat	Yht.	Tytöt	Pojat	Yht.	Tytöt	Pojat	Yht.	Tytöt	Pojat	Yht.
alakoulu	30	27	29	-	-	-	47	80	59	28	39	32
yläkoulu	70	73	71	100	100	100	53	20	41	72	61	68
yht. %	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
yht. piirustuksia	57	51	108	39	17	56	53	30	83	149	98	247

Vastaajissa on kumpikin sukupuoli hyvin edustettuina, tyttöjä on 149 (60 %) ja poikia 98 (40 %). Metropolista saatiin 105 piirustusta, maaseutukaupungeista 56 ja maaseudulta 83. Maaseudun suurta lukua selittää se, että sieltä hankkeeseen osallistui yhden kunnan kaikki neljä peruskoulua.

Oppilaita pyydettiin piirtämään A4-paperille kaksi kuvaa siitä, miten he kokevat ilmaston sekä ympäristön tilan tänä päivänä ja tulevaisuudessa, noin 30 vuoden kuluttua. Oppilas sai piirtää parhaaksi katsomillaan piirustusvälineillä, esimerkiksi kynällä, värikynällä, tusseilla tai vesiväreillä. Ohjeissa painotettiin, että oppilaiden oma, oivaltava ajatus on piirustuksessa tärkeintä. Saatekirjeessä tuotiin myös selkeästi esille, ettei kyseessä ole kilpailu.

Koululaisia pyydettiin avaamaan piirustustensa sanomaa paperin taustapuolelle. Ilahduttavan moni piirtäjä näin tekikin. Kaikkiaan tekstejä oli 210 (piirustuksia oli siis 247). Tulkintojen pituus vaihteli parista sanasta kymmenien sanojen teksteihin. Kirjoitukset antoivat piirustusten tulkinnoille hyvin ymmärrystä ja syvyyttä. Artikkelissa esiintyvät sitaattit on sellaisinaan kirjoitettu näistä kuvien selitteistä.

Kukin piirustus arvioitiin sen mukaan, antoiko se tutkijoille (ts. tämän artikkelin kirjoittajille) positiivisen vai negatiivisen käsityksen ilmastokysymyksen nykytilasta ja tulevaisuudesta. Yhden koulun kaikki 75 piirustusta annettiin myös ulkopuoliselle, kokeneelle tutkijalle arvioitavaksi. Hänen arviointinsa ei poikennut käytännössä lainkaan kirjoittajien näkemyksistä. Piirustusten nykytilaa ja tulevaisuutta arvioitiin positiivinen–negatiivinen -ulottuvuudella. Esimerkiksi merkinnällä (+ > -) arvioidaan koululaisen olevan ilmastokysymyksen nykytilanteeseen tyytyväinen, vastaavasti kielteinen tulevaisuutta kohtaan.

Lasten piirustukset kertovat pelosta, mutta myös toivosta

Näkemys on yhteinen

Koululaisilta saadut piirustukset ovat toteutukseltaan erilaisia. Eniten eli yli 40 prosenttia koululaisista on piirtänyt pyynnön mukaan nykyisen ja tulevan erillisinä kuvina A4-kokoisen arkin puolikkaille. Näissä pääosin maisemakuvan kaltaisissa töissä on paljon yksityiskohtia ja ilmastonmuutokseen liittyviä aiheita (kuva 1 vasemmalla).

Myös suosittu tapa on esittää ajallinen muutos yhtenä kokonaisuutena, johon on sisällytetty nykyisyys ja tulevaisuus. Tällöin kuva saattaa olla peilikuva (kuva 1 oikealla), tai vaikkapa maapallo erilaisine ilmastollisine puolikkaineen (kuva 6). Oikeanpuoleisen piirustuksen takana kuvassa 1 on valaiseva teksti: ”Kuvassa oleva hahmo esittää puuta tai luontoäitiä. Henkilö on vapaasti tulkittavissa. Kuva viestii luonnon kärsimyksiä 30 vuoden päästä”.

Kuva 1. Vasemmalla tyypillinen tapa toteuttaa piirros: yläpuolella esiintyy nykyisyys, alapuolella tulevaisuus (poika 7. lk.). Oikeanpuoleinen toteutustapa on myös suosittu, siinä ajallinen muutos on kuvattu yhdellä kuvakokonaisuudella (tyttö 9. lk.).

Piirustuksista 68 prosenttia antoi vaikutelman, että maapallon ilmastotilanne menee nykyistä huonompaan suuntaan (+ > -). Kun mukaan lasketaan jo tällä hetkellä kehitykseen skeptiset nuoret (- > -), niin ilmastonmuutoksen näkee tulevaisuudessa kielteisenä useampi kuin neljä viidestä koululaisesta (83 prosenttia, taulukko 2 alla). Lukua voidaan pitää hälyttävän korkeana, ja tulos sellaisenaan luo tarpeen pikaiselle jatkotutkimukselle. Koululaisten piirustuksiin liittyvä ilmastonmuutosnäkemä on linjassa vuoden 2018 Nuorisobarometrin tulosten kanssa (Myllyniemi & Kiilakoski 2019).

Taulukko 2. Piirustusten antama kuva nykyisestä ja tulevasta ilmastotilanteesta. Tarkastelu sukupuolen mukaan, prosenttia

Suhtautuminen nykyisyyteen – tulevaisuuteen	tytöt %	pojat %	yhteensä %
+ > +	11	9	10
+ > -	67	68	68
- > +	7	8	7
- > -	15	15	15
Yht. %	100	100	100
Yht. piirustuksia	155	93	246

Mielenkiintoinen havainto on se, että tyttöjen ja poikien näkemyksissä ei yleisellä tasolla ole käytännössä eroa. Sen sijaan tapa toteuttaa piirustuksia eroaa selkeästi sukupuolten välillä (kuva 2).

Tyttöjen piirustuksissa nykyisyyttä kuvaavat värit ovat usein pehmeitä, vaaleita ja toisiinsa sointuvia. Tulevaisuutta kuvaavat toivottomuuden ja tuhon tummat väritkin ovat usein kokonaisuuteen sopivia. Toiminnalliset ja emotionaaliset ulottuvuudet ovat moninaisia ilosta ja rakkaudesta suruun sekä pelkoon. Joissakin kuvissa lapsi katsoo tulevaa maailmaa neuvottomana (kuva 2). Toisissa kuvissa ihmiset huutavat apua, joissakin ovat suruissaan tai heitä ei ole sinne enää piirretty. On kuvia, joissa pohditaan, miten itseni ja muiden pitäisi elää; ostaako halpavaatteita, käyttäkö pikamuotia, lähteäkö lentomatkalle?

Yläkoulun ja vanhimpien alakoulun poikien töissä on myös paljon hallittuja kuvia. Tällöin teos on julistemainen rytmikkäine ääriviivoineen ja suurine pintoineen, tai pelkistetty maisema muutamine harkittuine väreineen. Rauhallisia ovat myös kahden maapallon tai kahden maiseman pastelliväriset vesivärisommitelmat. Nuorempien poikien töissä on tulevaisuuden kuvassa usein vallalla aggressiivista toimintaa, vauhdikkaita tai teräväkulmaisia viivoja ja räikeitä värejä. Tuhon värit, tulipalot ja räjähdykset on väritetty voimalla. Yleisimmin tulevaisuuden kuvaus on kellanruskean ja harmaiden sävyjen maailma (kuva 2 oikealla).

Kuva 2. Vasemmalla on tyypillinen tytön lähestymistapa värityksineen ja asetelmineen. Ulkona on saasteita, sisällä halpivaatteita kehitysmaiden tehtaista (tyttö, 9. lk.). Oikealla on pojan pessimistinen ja värikäs tulkinta tulevaisuudesta. Maapallon vaihtoehdot ovat ilmastotuho tai sota (poika, 7. lk.).

Lasten kyky ymmärtää ja hahmottaa ympäröivää yhteisöä saatikka globaalia maailmaa kasvaa luonnollisesti iän myötä (Sanson & Burke 2019). Selkein ero ala- ja yläkoululaisten piirustusten välillä on siinä, että alakoululaisten piirustuksissa on huomattavasti enemmän sellaisia, joissa sekä nykyisyys että tulevaisuus nähdään positiivisena (+ > +) (taulukko 3).

Taulukko 3. Piirustusten antama kuva nykyisestä ja tulevasta ilmastotilanteesta kouluasteen mukaan, prosenttia

Suhtautuminen nykyisyyteen - tulevaisuuteen	alakoulu	yläkoulu	yhteensä
+ > +	16	7	10
+ > -	69	68	68
- > +	6	7	7
- > -	9	18	15
Yht. %	100	100	100
Yht. piirustuksia	81	166	247

Seuraavasta kuvasta havaitaan, että alakoululaisen piirustus vasemmalla on idyllinen, värikäs ja luontoa kunnioittava. Ilmastonmuutoksen katastrofaaliset elementit puuttuvat usein. Talon katolle on sijoitettu aurinkopaneeli. Yläkoululaiset tehostavat piirustuksiaan lukuisilla yksityiskohdilla ja väreillä (kuva 3 oikealla).

Kuva 3. Vasemmalla alakoululaisen näkemys globaalista ilmastokysymyksestä (poika, 2. lk.). Oikealla yläkoululaisen vastaava näkemys (tyttö, 8. lk.).

Piirustusten sanomalla on selvä yhteys siihen, millaisella alueella lapset asuvat. Maaseudun lapset useammin näkevät tilanteen menevän huonompaan suuntaan (78 prosenttia, taulukko 4). Sen sijaan kokonaan pessimistisiä piirtäjiä (- > -) on maaseudulla vähän.

Taulukko 4. Piirustusten antama kuva nykyisestä ja tulevasta ilmastotilanteesta. Tarkastelu asuinpaikan mukaan, prosenttia

Suhtautuminen nykyisyyteen – tulevaisuuteen	metropoli	maaseutu-kaupunki	maaseutu	yhteensä
+ > +	7	7	15	10
+ > -	66	59	78	68
- > +	8	5	6	7
- > -	19	29	1	15
Yht. %	100	100	100	100
Yht. piirustuksia	106	56	83	245

Piirustuksia tulkitsemalla maaseudun lapsilla on kahtalainen ”ilmastopelkokuormitus”. Ensinnäkin he uskovat ilmastonmuutoksen olevan edessä. Sen lisäksi kuvista selviää, että he kokevat myös urbanisoitumisen uhkatekijäksi (kuva 4 vasemmalla). Monessa maaseudun lapsen tulevaisuuskuvassa on uhkana valtatie ja kerrostalo, kun taas kaupunkilapsien visioissa urbanisoituminen usein kiihtyy ja saa entistä tuhoisampia muotoja (kuva 4 oikealla).

Kuva 4. Vasemmalla maaseudun (tyttö, 6. lk.), ja oikealla suurkaupungin oppilaan piirustus. Kaupungin kerrostalot säilyvät ja teollisuus saastuttaa lisääntyvässä määrin (poika, 7. lk.).

Piirustusten moninaiset merkitykset

Globaali vs. paikallinen lähestyminen

Kuten aikaisemmin todettiin, lapset ja nuoret ovat usein aktiivisia sekä taitavia sosiaalisen median käyttäjiä. Tätä kautta he voivat hakea laajemminkin tietoa päivän uutisista. Hallitusten välisen ilmastomuutospaneelin (Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC) tuottaman raportin päivitys ilmestyi loppuvuonna 2019 (Ilmatieteen laitos 2019). Raportti on ollut laajalti julkisuudessa. Nuoret ovat hyvin tietoisia siitä, että ilmastonmuutos on globaali, meitä kaikkia koskeva kysymys. Tästä globaalista näkökulmasta maapallon kohtaloa pohdittiin useissa kuvissa avaruudesta käsin.

Pääsääntöisesti kuvat olivat tuhon kuvia. Olipa joissain maapalloa esittävässä kuvissa raketti irtaantumassa maan pinnalta aivan kuin kyseessä olisi uusi pakolaisuuden muoto (kuva 5 vasemmalla). Toisaalta maapallon tulevaa ilmastotilaa lähestyttiin myös symbolisesti nimeämällä roskakorit maapalloiksi: ”kuvailen maapalloa roskakorina, joka vain täyttyy roskasta, eikä sitä tyhjäytä” (tyttö, 8. lk.).

Kuva 5. Maapallon ilmastonmuutos kuvattiin usein avaruudesta käsin (tyttö, 8. lk.), tai sitten symbolisesti maapalloa kuvaavilla roska-astioilla (tyttö, 8. lk.).

Globaaliin ajatteluun liittyi sekin, että huomattavassa osassa kuvista otetaan kantaa kaukaisten maiden tilanteen kärjistymiseen. Eläimistä esimerkiksi jääkarhu, pingviini ja merikilpikonna symboloivat ilmastonmuutosta. Toisaalta Afrikan eläimistö on kuvissa hyvin esillä. Siinä missä jääkarhun alta sulaa jää, kaukaisten maiden eläimistö kärsii kuivuudesta. Muina luonnonmuutoksesta kärsivinä eläiminä esiintyvät hylje, koala, delfiini, kirahvi, norsu, sarvikuono, leopardi, sekä erilaiset linnut ja kalat. Kasveista eniten esillä ovat palmut ja sademetsien puustot. Maapallon nykyisyys ja tulevaisuus voidaan piirtää myös kaksiosaisella maapallolla (kuva 6 oikealla).

Kuvien globaalisuus ilmenee koululaisten piirustuksissa myös turismin kautta. Oheisen sitaatin luetuun aikuinen voi kysyä itseltään, onko yhdeksänvuotiaan kirjoittama ongelma tosi, vai onko kirjoittajalla poikkeuksellisia humoristisia kykyjä kuvitella tulevaa:

Tämä paikka on Espanjassa. Uima-altaan vieressä on aurinkovarjoja ja aurinkotuoleja. Ihmiset voivat levätä aurinkotuoleissa ja katsoa telkkaria. Uima-altaan vesi on lämmintä ja uima-allas on hotellin katolla. Aurinko paistaa taivaalla. Kun olen aikuinen, Espanjassa on paljon myrskyjä. Vesi lentää pois altaasta. Aurinkotuolit ja aurinkovarjot lentävät taivaalla. Hurrikaani tuhoaa telkkarin.

Poika, 2. lk.

Kuva 6. Jääkarhu symbolisoi useissa piirustuksissa ilmastonmuutosta (tyttö, 9. lk.). Toisessa kuvassa maapallon kahtiajaolla kuvataan nykyisyyttä ja tulevaisuutta (poika, 7. lk.).

Kun piirustuksilla kuvataan **paikallisuutta**, ovat muutosta kuvaavien piirustusten kuvat sangen vaihtelevia. Kuten aikaisemmin todettiin, on kaupunkien koululaisten kuvissa enemmän taloja, saastetta, savuja, kuolleita vesistöjä. Huomattava osa kuvista viestittää myös rakentavasti – ”ellemme muuta elintapojamme, emme voi parantaa tulevaisuutta”. Elintapojen muutos liittyy sekä roskaamisen estämiseen, että ruokatottumusten muuttamiseen (kuva 7 oikealla).

Kuva 7. Vasemmassa kuvassa elinvoimainen maatalo on hiipunut (tyttö, 9. lk.). Toisessa kuvassa roskaa lajittelemalla hidastetaan ilmastonmuutosta (tyttö, 8. lk.).

Piirustuksissa on erittäin vähän ruokatottumusten muutokseen liittyviä kuvia. Tämä on yllättävää, sillä ilmastonmuutosta koskevassa Eurobarometrissa suomalaiset pyrkivät selvästi muita maita enemmän muuttamaan nimenomaan ruokatottumuksiaan ja siten vähentämään hiilijalanjälkeään (European Commission 2019b). Yhdessä piirustuksessa on nykypäivään liittyvä broilerikanala, joka on myöhemmin muuttunut sirkkafarmiksi.

Yksi ihminen saattaa ajatella, että hänen ei tarvitse osallistua ilmastonmuutoksessa auttamiseen. Mutta kun miljoona muutakin ajattelee samoin, maailmamme on pian ylösalaisin.

Tyttö, 7. lk.

Kuvien ajankohtaisuus ja eläinten kärsimykset

Ideani on kertoa, kuinka maankehukoa eli Amazonia tuhoataan bisneksen takia. Sen vuoksi lajeja kuolee, joita ei ole edes löydetty.

Poika, 7. lk.

Yhteydenotot opettajiin tehtiin marraskuussa 2019. Tuolloin Suomenkin tiedotusvälineissä tuotiin laajasti esille Australian metsä- ja pensaspalot, sekä Amazonasin ja Indonesian sademetsien tuhoaminen kulottamalla (kuva 8). Erityisesti Australian tilanteeseen liittyvä paikallisten eläinten kohtalo surettua useita oppilaita. Värejä käytetään tehokkaasti, toisaalta eläinten inhimillistäminen kyynelehtivän koalan tapaan tuodaan taidokkaasti esille.

Kuva 8. Itkevä koala liekeissä (tyttö, 7. lk). Oikealla Indonesiassa tapahtuva metsäpalo (tyttö, 7 lk.)

Kuten aikaisemmin globaalisuudesta puhuttaessa todettiin, eläinten kohtaloja kuvataan moninaisesti. Jääkarhut symboloivat yleisemminkin ilmastonmuutoksen kulkua (kuva 9 vasemmalla). Jääkarhukuvien yleisyyteen piirustuksissa saattaa olla syynä silläkin, että opettajille jaetun ohjeistuksen mallipiirustuksessa oli kuvattuna ahdingossa oleva jääkarhu. Kylmien alueiden eläimiä näkyy piirustuksissa muitakin. Pingviinit ja hylkeet hakevat toisiltaan turvaa vähenevien jäälautojen päällä (kuva 6 vasemmalla). Yhden piirustuksen mukaan lumileopardin nykyisyys on metsässä, tulevaisuudessa eläintarhassa.

Afrikassa norsujen, sarvikuonojen ja leijonien kohtalona on kuivuuden ohella salametsästys (kuva 9 oikealla). Merien eläimiä esiintyy kaloista delfineihin, miekkavalaista mustekaloihin ja merikilpikonista taskurapuihin. Niiden ongelmina nähtiin saasteet ja roskat, joihin ne kuolevat. Kotoisista eläimistä esillä ovat linnut, jänikset, oravat, karhut, käärmeet, valkohäntäpeura ja muurahaiset.

Kuva 9. Vedet saastuvat, jäätiköt sulavat, jääkarhujen ahdinko pahenee (tyttö, 7. lk.). Afrikassa eläimet kärsivät paitsi ympäristön muutoksesta, myös salametsästyksestä (tyttö, 7. lk.).

Eläinten kärsimysten kautta lasten oma pelko ja suru tulevat näkyviksi. Sen voi nähdä liekkien nuoleman koalakarhun kyynelissä (kuva 8). Monet kokevat ilmastonmuutoksen runtelemat elinolot epämiellyttävänä, outoina tai pelottavina. Taivas ei enää ole sininen vaan harmaa, ruskean sävyinen tai jopa musta (kuva 8 oikealla). Aurinko paistaa joko ruskeankellertävien pilvien läpi tai paahattaa hyvin kuumana. Aurinko sulattaa jäätiköt eikä eläimille, kuten jääkarhulle poikasineen ole enää kunnan kotia. Lasten tulevaisuuden kuvassa meret ovat muuttuneet tummiksi ja pääosin vaalean ruskeiksi. Eläimiä niissä hädin tuskin sinnittelee tai ne ovat kuolleet kokonaan. Saastuttavia tehtaita ja muita rakennuksia on tullut lisää, luonnolla ei ole enää sijaa, se kärsii (kuvat 6, 12).

Huumori

Vaikka ilmastonmuutos on vakava asia, koettaa moni koululainen tietysti nähdä asiassa myös valoisia puolia. Huumori on yksi lapsen keino torjua surullisia ajatuksia ja pelkoa (Julkunen & Koikkalainen 2018). Osassa kuvista on myös ironiaksi laskettavia elementtejä. Nykypäivää kuvaavassa lomapa-ratiisissa on kahden palmun välissä riippumatto. Tulevaisuudessa veden nousun jälkeen veden päällä näkyvät palmun latvat ja tuulella lepattava paikattu riippumatto (kuva 10). Samassa kuvassa lintu tuntuu kärsivän Suomen (?) nykyisestä ilmastosta – tässä suhteessa tulevaisuuden lämpö sopii

piirtäjän mukaan linnulle paremmin (kuva 10 oikealla). Myös nykyisen tekniikan yhdistäminen eläinten avuksi on esillä: jääkarhulla on kuuma, joten pienen jäälautan päällä seilaava karhu viilentää itseään ilmastointilaitteella.

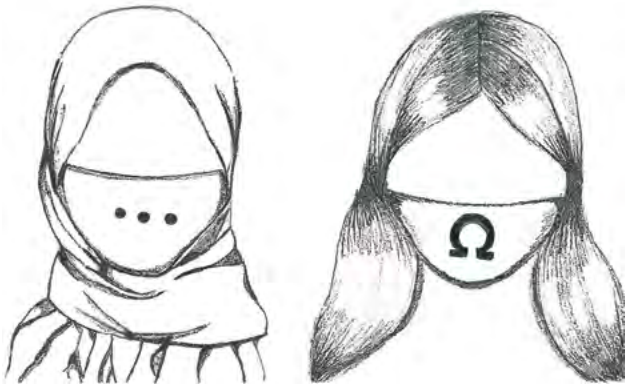
Kuva 10. Ilmaston lämmetessä lomaparatiisit ja niiden riippumatot ovat vaarassa kadota (tyttö, 6 lk.). Oikeassa kuvassa vesilintu nauttii tulevista kunnan vesikeleistä (poika, 2 lk.)

Ilmastonmuutos on pilannut jääkarhujen kodin. Jää saaret sulaa, jääkarhujen koti sulaa. Se vaikuttaa myös meihin. Aurinko kuumenee, jäät sulaa ja merien vedet nousevat, jotka aiheuttavat tulvia. Kuvassa oleva jääkarhu käyttää ilman jäähdytintä, koska sillä on niin kuuma.

Poika, 9. lk

Kuvien symboliikka

Useissa piirustuksissa on erinomaisia oivalluksia ja symbolisia kuvia, joita aikuisenkin täytyy pitkään miettiä, ennen kuin sanoma aukenee. Alla oleva kahden tytön kuva kertoo, että ilmastokysymys on vakava, ja me kaikki olemme sen uhreja. Kolme pistettä merkitsee jatkuvuutta. Omega on kreikkalaisten aakkosten viimeinen kirjain, ja se liitetään usein lopun käsitteeseen.

Kuva 11. Suurin osa kuvista oli selkeästi tulkittavissa ja sanomaltaan selvä. Joissain kuvissa oli mielenkiintoista symboliikkaa ja vertauskuvallisuutta. Vasen kuva: tyttö, 8. lk; oikea kuva: tyttö, 7. lk.

Tyttöjä esittävän kuvan 11 takana on teksti: "Vasen tyttö kuvaa nykyistä tilannetta. Teollisuus ja kehitysmaissa ilmanlaatu on jo koetuksella. Kolme pistettä jatkumiselle. Toisen tytön tilanne on jo kriittinen. Saasteet eivät katso uskontoa tai ihonväriä. Maalla tai rahalla ei ole väliä. Kukaan ei ole turvassa. Loppu on tullut". (Tyttö, 8. lk.).

Tiimalasin käyttö symboloi oivaltavasti kahta ulottuvuutta. Aika ja siihen liittyvä muutos ovat lasin sisällä valumassa alaspäin. Aika on käymässä vähiin.

Useissa piirustuksissa muutos onkin esitetty yhdellä kuvalla. Esimerkiksi eräässä kuvassa on ajeltava jäävuori. Ylhäällä on pesiviä lintuja, veden pinnan alla kärsiviä kaloja ja kilpikonnia.

Takana on teksti: "What people see: That everything are fine – that there is no problems. What people don't see: That animals are dying. There is too much plastic in the ocean. Animals are suffering.". (Poika, 7. lk.).

Kuka vastuuseen ilmastonmuutoksesta – onko ratkaisukeinoja?

Ilmastonmuutos on jo vaikuttanut maahan, eikä sille voi enää tehdä mitään. Uskon, että luonnon tilaa voi parantaa, tai sen tilan huonontamisen estää, mutta ihmisten pitää työskennellä sen eteen, varsinkin niiden, jotka ovat johtavassa asemassa.

Tyttö, 8. lk.

Kuten aikaisemmin todettiin, suomalaiset katsovat Eurobarometrin mukaan teollisuuden päästöjen olevan keskeinen syy ilmasto-ongelmiimme (European Commission 2019a). Toki piirustuksissa esiintynyt roskaaminen ja yleisiin elämäntapoihin liittyvä kertakäyttökulttuuri tuottavat omat haasteensa. Joissain piirustuksissa täydentävän taustatekstin avulla ilmaistaan suunta, mistä hakea ilmastonmuutoksen aiheuttaja. Yleisempi käytäntö on, että kuvissa todetaan vallitseva olotila ja sen jatkumissuunta. Eräässä piirustuksessa vaaditaan poliitikkoja ”töihin”.

Minun mielestä ilmaston muutos on tulossa ihan kauhean huonoja jotkut poliitikot ovat niin sokeita eivätkä huomaa sitä, kun rahaa tulee vain. Mutta toivon oikeasti, että poliitikot huomaisivat tilanteemme. Koska en halua että asuisimme oikeasti tällaisessa paikkaa.

Tyttö, 7. lk.

Myös ruotsalaisen ilmastoaktivistin Greta Thunbergin kasvot ja lauseet esiintyvät muutamassa piirustuksessa: ”There is a lot of polution, the world is 'dying'”.

Useassa piirustuksessa nähdään, että muutos lähtee meistä jokaisesta: kuten taulukosta 2 havaitaan, 17 prosenttia koululaisista ei näe tulevaisuutta ilmastokysymyksen osalta synkkänä. Kuvien sanoma on tältä osin kahtalainen: joko totumme ilmastonmuutokseen ja otamme aurinkoa, tai ihmiset ”taistelevat” ilmastonmuutosta vastaan erilaisin teknisin välinein ja uudistetuin elintavoin.

Teknisistä uudistuksista piirustuksissa esiintyvät muun muassa sähköpaneelit, sähköautot, robotit ja joukkoliikennevälineet jne. Positiiviset tulevaisuusviestit ovat selvänä vähemmistönä koululaispiirustuksissa. Useissa huonoa vaihtoehtoa kuvaavassa piirustuksessa on kuitenkin teksti, että kuvassa olevalta ilmiöltä voidaan välttyä, jos... Siten useat negatiiviset tulevaisuusnäkemykset ovat ehdollistettuja, eivät ehdottomia.

Kuva 12. Teollisuuden saasteet koetaan keskeisiksi ilmastonmuutokseen vaikuttaviksi tekijöiksi (tyttö, 7. lk.). Ihmisten elämäntapojen muutos voi kuitenkin pysäyttää pahenevan kehityksen (tyttö, 8. lk.).

Uskon, että tulevaisuudessa metsät olisivat rehevämpiä ja puita istutetaan koko ajan. Tulevaisuudessa hiilenpoltto jäisi pois ja sähköautot ja tuuli-/vesivoimalat yleistyisivät tai jopa olisi ainoa energialähde. Ollaan parempaan päin menossa!

Poika, 9. lk.

Ilmastonmuutoksen ääripään pessimismiin kuuluu sekin, että osa koululaisista – yleensä pojat – näkevät tilanteen kärjistyvän sodan partaalle ja maapallon tuhoutuvan sen myötä (kuva 2).

Earth provides enough to satisfy every man's needs, but not every man's greed.

Poika, 7. lk.

Yhteenveto ja johtopäätöksiä

Matka koululaisten piirustuksiin on ollut mielenkiintoinen ja haastava tehtävä. Haastavinta on todeta, miten synkkänä koululaiset näkevät ilmastollisen ja sitä kautta koko maapallon tulevaisuuden. Piirustuksista yli 80 prosenttia kuvaa ilmastollisen tulevaisuuttamme negatiiviseksi. Tämä ei sinällään ole yllätys, onhan Nuorisobarometrissä vuodelta 2018 saatu samansuuntainen tulos (Myllyniemi & Kiilakoski 2019). Tosin barometrin vastaajat olivat selvästi vanhempia omaan aineistoamme verrattuna.

Ilmastonmuutoksen osalta tyttöjen ja poikien välillä ei ole suuria asenne- tai näkemuseroja piirustusten perusteella tarkasteltuna. Jossain määrin eroa on havaittavissa siinä, että maaseudun lapsilla tulevaisuuden muutospelko liittyy myös maaseudun urbanisoitumiseen.

Piirustukset ovat suuressa määrin toteavia, niihin ei juurikaan liittynyt kansalaisaktivismista tuttuja vaatimuksia tai demonstraatioita. Onko tämä osoitus siitä, että koulujemme opetuksessa tarkastellaan vähän ilmastonmuutosta ja siihen liittyviä vaikuttamisen keinoja? Opetusta suunniteltaessa olisi tärkeää pohtia, millaisia ratkaisukeinoja ilmastonmuutoksen torjunnalle löytyy. Ilmiöpohjainen (tai eheyttävä) opetus on uusi iskusana peruskouluissamme. ”Ilmiöpohjaisella opetuksella ja oppimisella tarkoitetaan useimmiten oppiainerajoja rikkovaa, tutkivaa otetta oppimiseen. Lähtökohtana ovat kokonaisvaltaiset, todellisen maailman ilmiöt, joita tarkastellaan kokonaisina, aidossa asiayhteydessä” (Opetushallitus 2020). Tämän artikkelin perusteella voi todeta, että lasten tiedontarve ilmastokysymyksissä on polttava – onneksi motiivia asian käsittelemiseen löytyy sekä opettajien että oppilaiden keskuudessa.

Huolestuttavaa on havaita, että aikuisia tai lasten vanhempia ei kuvissa juurikaan näy. Piirustusten teksteissä aikuiset esiintyvät sukupolvina, joille ilmastonmuutos ei tunnu olevan elämän keskiössä. Vanhempien tuki lasten elämässä on tärkeää, niin sen pitäisi olla tässäkin. Aikuisia piirustuksissa sivutaan myös poliitikkoina, joille raha on ilmastoa tärkeämpi. Lasten ja heidän vanhempiensa ilmastotuskaa pitäisi sekä poliitikkojen että koko yhteiskunnankin yrittää keventää erilaisin uudistuksin. Tarvitaan lisää tietoa jo tehdyistä ilmastotoeista sekä mahdollisuuksista ja suunnitelmista ilmastonmuutoksen hallitsemiseksi.

Uskon, että luonnon tilaa voi parantaa, tai sen tilan huonontuminen estää, mutta ihmisten pitäisi työskennellä sen eteen, varsinkin niiden, jotka ovat johtavassa asemassa. Uskon, että on aivan yhtä todennäköistä, ettei ilmastonmuutoksen pysäyttämiseksi tehdä tarpeeksi.

Tyttö, 8. lk.

Artikkelin tarjoaman tarkastelun perusteella ilmenee selvästi useitakin tutkimuksellisia tarpeita. Olisi nopeasti selvitettävä, miten koululaiset yleensäkin näkevät tulevaisuuden ja millaista roolia siinä ilmastonmuutos näyttelee. Samoin olisi selvitettävä, millaisesta kasvatuksellisesta tuesta

vanhemmat hyötyisivät. Ilmastopolitiikassa ja sen toteutuksessa olisi tarpeen huomioida lasten näkökulma nykyisen ja tulevan ilmastotaakan kantajina. Olisi myös hyvä selvittää, millaisin pedagogisin ja kognitiivisin menetelmin opetus parhaiten toimii. Piirustuksista saatavan tiedon yhdistäminen muulla tavalla kerättyyn tietoon olisi hedelmällinen tapa tutkia aihetta. Täydentävää tietoa voidaan hankkia esimerkiksi kyselyn, fokusryhmähaastattelun ja havainnoinnin avulla.

Nuoret, jotka nyt kantavat huolta maailman tilasta, ovat muita todennäköisemmin myös tulevaisuudessa aktiivisia yhteiskunnallisia vaikuttajia (Myllyniemi & Kiilakoski 2019). Joissain piirustuksissa tuotiin esille, että vastuu on nuorten. Heillä on myös toivoa ja uskoa mahdollisuuksiinsa.

Kuva 13. ”Mietin, että lapsi olisi niin kuin maailma, mutta sitten se syntyy huonoon ja saastuneeseen maailmaan. Joka on nyt”. (Tyttö, 8. lk.).

Me (nuoriso) olemme mielestäni se sukupolvi, joka pystyy aikuisina pysäyttämään ilmastonmuutoksen mahdollisesti. Nuoriso (me) on tulevaisuus eli tulevaisuudesta tulee sellainen kuin me haluamme. Tosin mitä paremmat resurssit edellinen sukupolvi antaa meille, sitä suurempi mahdollisuus meillä on pysäyttää ilmastonmuutos. Tulevaisuus näyttää kuvassani siltä, kuin se olisi, jos me saamme mahdollisuuden ja aikaa siihen vaikuttaa. Kaikki on mahdollista, mahdottoman toteuttaminen vie vain vähän enemmän aikaa.

Tyttö, 7. lk.

Pelastetaan Gaiamme², jotta saamme paremman tulevaisuuden!

Let's save the world, so we can have a better future! Fighting!

Tyttö, 8. lk.

Tämän artikkelin kirjoittajat kuuluvat siihen 60-lukulaiseen sukupolveen, jonka ihanteena oli saada rauha koko maailmaan. Toiveemme ei toteutunut, sodat jatkuvat. Toivotamme lastenlastemme sukupolvelle parempaa menestystä ilmastohaasteen hoidossa. Te pystytte siihen, tosin teillä ei taida olla vaihtoehtoaakaan.

Kiitokset

Tekijät haluavat lämpimästi kiittää seuraavien koulujen opettajia ja oppilaita erinomaisesta yhteistyöstä. Haluamme painottaa, että useissa kouluissa rehtorit vastaanottivat kutsumme ja välittivät tiedon projektistamme eteenpäin. Tästä heille lämmin kiitos.

Oulaisten yläkoulu: opettaja Jorma Rantala ja oppilaat

Paraistenseudun koulu ja lukio: opettaja Riitta-Mai Pihala ja oppilaat

Ruskon Hiidenvainion ja Kirkonkylän koulu: opettaja Päivi Hurme-Kouki ja oppilaat

Ruskon Maunun koulu: opettaja Kristiina Ponsimo ja oppilaat

Ruskon (Vahdon) Laukolan koulu: opettaja Anne Luoma ja oppilaat

Turun normaalikoulu ja Turun kansainvälinen koulu: opettaja Hanna Lehtilä ja oppilaat

Turun Steiner-koulu: opettaja Perttu Ollila ja oppilaat

Haluamme myös kiittää Espoon Jalavapuiston 6. luokan oppilasta Elli Söderlingiä osallistumisesta artikkelin ideointiin. Hän myös tuotti kouluille menneen mallipiirustuksen.

2 Huomattakoon, että kreikkalaisessa mytologiassa "gaia" tarkoittaa maan äitiä.

Lähteet

- Arajärvi, T. 2000. Lasten taideterapia. Teoksessa Huttula, K. ja T. Arajärvi (toim.). Taideterapia. Helsinki: Suomen taideterapiayhdistys ry., 7–14.
- Barraza, L. 1999. Children's Drawings About the Environment. *Environmental Education Research*, Vol. 5, No. 1. 49 – 66.
- Cherney, I., Seiwert, C., Dickey, T., Flichtbeil, J. 2006. Children's Drawings: A mirror to their minds. *Educational Psychology*, vol. 26, issue 1. 127-142.
- The Economist 2020, January 24th. 71-72.
- Edwards, B. 2013. *Drawing on the right side of the brain*. London: Souvernir Press.
- Eng, H. 2001. *The Psychology of Children's Drawings. From the First Stroke to the Coloured Drawing*. London: Routledge.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2000. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- European Commission 2019a. Special Eurobarometer 490. Climate Change. https://ec.europa.eu/clima/sites/clima/files/support/docs/report_2019_en.pdf Katsottu 8.3.2020.
- European Commission 2019b. Special Eurobarometer 490, Climate Change, Finland. https://ec.europa.eu/clima/sites/clima/files/support/docs/fi_climate_2019_en.pdf Katsottu 8.3.2020.
- Grönlund, R. 1999. Kuva on tuhat sanaa. Teoksessa Söderling, I. Perheitä meiltä ja muualta. Sumalaisten näkemyksiä omista ja maahanmuuttajien perheistä. Helsinki: Väestöliitto. 46–49.
- Hsu, Y. 2014. Analyzing Children's Drawings. 21st Century Academic Conference Proceedings. 2014 Conference at Berkeley.
- Ilmatieteen laitos 2019. IPCC-ilmastoraportti 2019. (<https://www.ilmatieteenlaitos.fi/tiedote/1146569379>) Katsottu 8.3.2020.
- Isomäki, R. 2019. *Miten Suomi pysäyttää ilmastonmuutoksen*. Into Kustannus Oy.
- Julkunen, M.-L. & Koikkalainen, S. 2018. *Nyt iskee pelko: Pelko tieto- ja kaunokirjallisuudessa ja suomalaisten kokemuksessa*. Turku: Kirjokansi.
- Lehtonen, K. 1995. Prinsessa Ruusunen tapaa Turmiolan Tommin ja Mustan Pekan. Ulkomaalaisuus peruskoulun 9. luokan oppilaiden mielikuvissa. Teoksessa Söderling, I., Aalto, A-R. ja Kivistö, J. (toim.) *Sosiaalityö ja maahanmuuttajat*. Turun opetussosiaalikeskuksen julkaisuja 6/1995. 103 – 126.
- Myllyniemi, S. & Kiilakoski, T. 2019. Tilasto-osio. Teoksessa Pekkarinen, E. & Myllyniemi, S. (toim.) *Vaikutusvaltaa Euroopan laidalla. Nuorisobarometri 2018*. Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisu nro 216. 9 – 112. https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2019/03/NB_2018_web.pdf Katsottu 8.3.2020.
- Ojala, M. 2012. Regulating worry, promoting hope: How do children, adolescents, and young adults cope with climate change? Teoksessa *International Journal of Environmental Science Education*. Vol. 7, no 1, October 2012. 537 – 561.

Opetushallitus 2020. Miina ja Ville. Tutkiva oppiminen ja ilmiöpohjaisuus. <https://www.oph.fi/fi/oppimateriaali/miina-ja-ville-opettajan-oppaita/etn-tyotapoja/tutkiva-oppiminen-ja-ilmiopohjaisuus> Katsottu 10.3.2020.

Pekkarinen, E. & Myllyniemi, S. (toim.) 2019. Vaikutusvaltaa Euroopan laidalla. Nuorisobarometri 2018. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura & Nuorisotutkimusverkosto. https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2019/03/NB_2018_web.pdf Katsottu 8.3.2020.

Sanson, A. V. & Burke, S. 2019. Climate Change and Children: An Issue of Intergenerational Justice. Teoksessa Balvin, N. & D.J. Christie (eds.). Children and Peace. From Research to Action, pp. 343 – 363. Springer Open, <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F978-3-030-22176-8.pdf> Katsottu 8.3.2020.

Silverman, D. 2003. Interpreting qualitative data. Methods for analysing talk, text and interaction. London: Sage.

Söderling, I. 1999. Perheitä meiltä ja muualta. Suomalaisten näkemyksiä omista ja maahanmuuttajien perheistä. Helsinki: Väestöliitto.

Tuomi, J. & Sarajarvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

"Puu on vähän niinku ihminen, sekin alkaa itkee"

—

Luontosuhde ja maapallon tulevaisuus lasten kertomana

Kristiina Kumpulainen, Jenny Byman, Jenny Renlund & Chin Chin Wong

Johdanto

Lapset kohtaavat arjessaan yhä enemmän viestejä ilmastonmuutoksesta sekä muista luontoon kohdistuvista ongelmista. Viimeaikaiset selvitykset ovat osoittaneet, että tieto maapallon hyvinvoinnin tilasta ja tulevaisuudesta koskettaa monia nuoria realisoituen muun muassa ilmasto- ja ympäristöahdistuksena (Piispa & Myllyniemi 2019, ks. Pihkala ym. tässä teoksessa). Kuinka lapset muodostavat oman suhteensa luontoon muuttuvassa yhteiskunnassa ja ekologiassa ja kuinka suhteen muodostaminen on yhteydessä heidän tapaansa käsitellä luontoon liittyvää informaatiota ja omia tunteita? Nämä kysymykset ovat jääneet tutkimuskirjallisuudessa vähälle huomiolle. Lasten luontosuhteen syvempi ymmärtäminen on kuitenkin tärkeää, sillä luontosuhde vaikuttaa siihen, kuinka lapset ovat kiinnostuneita luonnosta ja ekologisista ilmiöistä. Lisäksi luontosuhteella on vaikutusta siihen, miten lapset käsittelevät luontoon liittyvää informaatiota ja tunteita. Luontosuhteen laadun on todettu olevan yhteydessä luonnosta välittämiseen, luonnonsuojeluun ja kestävästä kehitystä edistäviin elintapoihin (Louv 2005, UN-Habitat 2016).

Tarkastelemme tässä artikkelissa, kuinka lapset määrittävät luontosuhdettaan sekä millaisia luontoon liittyviä ajatuksia, huolia, toiveita ja tulevaisuuden näkymiä lapsilla on. Artikkelimme pohjaa

7–9-vuotiaiden lasten haastatteluaineistoon, jossa lapset kertovat luontosuhteestaan ja luontoon liittyvistä ajatuksista digitaalisen tarinankerronnan tukemana. Artikkelin lopuksi pohdimme, kuinka voimme tutkimustiedon valossa tukea lapsia elämään ja toimimaan luonnon hyvinvoinnin eteen.

Ihmisen ja luonnon yhteys: luontosuhteen määrittelyä

Artikkelimme lähtökohtana on, että maapallon tulevaisuus on vahvasti sidoksissa ihmisen ja luonnon väliseen suhteeseen (Winogard 2018). Viittaamme luonnolla maaperään, vesistöihin, ilmakehään, ihmisiin, eläimiin, kasveihin sekä näitä sääteleviin ekologiisiin prosesseihin ja lainalaisuuksiin. Viittaamme luonnolla myös ihmisten ja eläinten henkisiin tiloihin, sekä asioiden ja ilmiöiden ominaisuuksiin ja voimiin. Määrittelymme juontaa englanninkielisestä sanasta nature (latinaksi nascare), joka tarkoittaa jonkin syntymää tai olevaksi tulemistä (Vilkka 2003). Ymmärrämme ihmisen osaksi luontoa, mutta samalla tiedostamme, että ihminen voi myös positoida itsensä luonnosta irralliseksi ja jopa ylivoimaiseksi suhteessa luontoon (Keski-Luopa 2009).

Tutkimus on tuonut esille, että ne ihmiset, jotka kokevat läheistä yhteyttä luontoon, ovat taipuvaisia elämään tasapainossa luonnon kanssa, välittämään luonnosta ja toimimaan sen hyvinvoinnin eteen (Barthel ym. 2018). Tutkijat ovat myös esittäneet, että pelkästään tiedon lisääminen ympäristöön kohdistuvista ekologisista ongelmista ei yksinään lähennä ihmisten luontosuhdetta tai edistä luonnosta välittämistä (Noddings 2018, Renshaw & Tooth 2018). Luonnon hyvinvointi ja tulevaisuus edellyttävät lisäksi ihmisen emotionaalista ja kokemuksellista yhteyttä luontoon. Ajatus luontosuhteen emotionaalisen yhteyden merkityksestä on läsnä ympäristöpsykologisessa tutkimuksessa, joka korostaa ympäristöön liittyvien kokemusten affektiivisia ulottuvuuksia (Relph 1976). Tutkijat ovat lisäksi esittäneet, että emotionaalisesti vahvan ympäristökokemuksen rakentuminen lapsuudessa on yhteydessä ympäristöystävälliseen käyttäytymiseen myöhemmällä iällä (esim. Orr 1994, Kahn & Kellert 2002).

Kansainvälinen tutkimuskirjallisuus korostaa myös lasten kehollisten ja aistillisten kokemusten merkitystä luontosuhteen rakentumiselle korostaen paikan, minän ja kehon yhteyttä sekä sitä, kuinka ihmisen suhde paikkoihin ja ympäristöön rakentuu kehon ja aistien kautta (Bartos 2013). Näihin näkemyksiin yhtyy myös Lauri Rauhalan (1988) holistinen näkemys ihmisestä psyko-fyysis-situationaalisenä kokonaisuutena. Luontosuhteen keholliset ja aistilliset ulottuvuudet nähdäänkin tärkeinä tietämisen ja toimijuuden lähteinä (Pink 2009). Toisin sanoen, kun kehomme kiinnittyy ympäristöön aistikokemusten myötä, synnyttää se emotionaalista kiintymystä. Tässä yhteydessä Paul Rodaway (1994) puhuu aistillisesta maantieteestä (sensuous geography).

Tutkimuskirjallisuus esittää lisäksi, että ihmisen välittävä ja vastuullinen luontosuhde on sidoksissa sosiaaliseen ja ekologiseen oikeudenmukaisuuteen (Winogard 2016). Tällä viitataan muun muassa siihen, että ilman ihmisten keskinäistä yhteyttä ja kollektiivista välittämistä ja tekoja ei muukaan luonto voi hyvin. Sosiaalisen ja ekologisen oikeudenmukaisuuden yhteenkietoutuminen

luontosuhteen tarkastelussa muistuttaa meitä myös siitä, että ihmiskunnan kehittyminen ja hyvän tavoittelu tulisi olla linjassa koko luonnon hyvinvoinnin kanssa (Koskimies 2011).

Mitä tiedämme lasten luontosuhteesta?

Aiempi tutkimus osoittaa, että lasten kokemus ja suhde luontoon on monitasoinen, kompleksinen ja jatkuvasti kehittyvä (Giusti 2019). Luontosuhde rakentuu mielen, kehon, kulttuurin ja ympäristön vuorovaikutuksessa. Lasten luontosuhde heijastaa ajallisesti ja paikallisesti rakentunutta tietoa, arvoja, kokemuksia ja tunteita. Lasten aiemmat kokemukset luonnosta, omat ja lähipiirin luontoarvot sekä kokemus siitä, että voi vaikuttaa ja suojella luontoa ovat yhteydessä heidän kokemaan luontosuhteeseen (Louv 2005). Luonto ei ole lapselle abstrakti tai universaali käsite, vaan useiden merkitysten kokonaisuus, johon ekologinen ympäristö (esim. kasvit, eläimet), emootiot (esim. ilo, pelko, rauha), toiminta (esim. leikki) ja kulttuuri (esim. vapaus) kietoutuvat (Bartos 2013).

Hammarsten ja kumppanit (2019) tutkivat Ruotsissa asuvien 7–9-vuotiaiden lasten luontosuhdetta ja ekologista lukutaitoa. Tutkimusaineisto kerättiin avoimen haastattelun ja metsässä tapahtuvan 'kävelykeskustelun' (walk-and-talk conversations) avulla. Tutkimuksen mukaan lapset ilmaisivat emotionaalisesti voimakasta ja välittävää suhtautumista luontoon. Lapset kertoivat myös ymmärtävänsä, että ihminen on riippuvainen luonnosta. Askerlundin ja Almersin (2016) aiemman tutkimuksen tulokset ovat samansuuntaisia. Lapset ilmaisivat olevansa emotionaalisesti yhtä luonnon kanssa. Lapset eivät keskittyneet siihen, mitä luonto voi heille tarjota, vaan pohtivat, kuinka he voivat auttaa luontoa. Lapset ilmaisivat myös iloa, uteliaisuutta ja esteettisiä arvoja kasveihin ja hyönteisiin. Myös muut tutkimukset ovat osoittaneet lasten mieltymyksen kokea ja nähdä kauneutta luonnossa (Norðdahl & Einarsdóttir 2015). Lasten kokemat pelon tai inhon tunteet luontoa kohtaan ovat kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden mukaan huomattavasti vähäisempiä kuin iloon, kauneuteen ja hyvään oloon liittyvät tunteet (Profice 2018).

Kalvaitisin ja Monhardtin (2012) tutkimus tarkasteli alakouluikäisten lasten luontosuhteen olemusta oppilaiden piirustusten ja kirjoitettujen tarinoiden kautta. Myös tämän tutkimuksen tulosten mukaan lapset eivät nähneet itseään erillisenä luonnosta. Tulokset heijastavat niin sanottua biofilia-hypoteesiä (Kellert & Wilson 1993, Wilson 1984), joka ehdottaa, että ihmisillä on sisäinen pyrkimys etsiä yhteyttä luonnosta. Tutkimus osoittaa myös, kuinka lasten kokemukset ja ymmärrys luonnosta rakentuivat leikin ja leikillisyyden kautta, jossa lasten kehollinen ja mielikuvitteellinen toiminta on vahvasti läsnä. Lapset kuvasivat lisäksi luontosuhdettaan samoin kuin he kuvasivat suhdettaan ystäviin ja perheenjäseniin, osoittaen kuinka heidän luontosuhteensa on samankaltainen muiden sosiaalisten suhteiden kanssa. Nämä tutkimustulokset vahvistavat käsitystä siitä, että lapsen kokema suhde luontoon on läheisessä yhteydessä lapsen muihin sosiaalisiin suhteisiin ja toimintakulttuureihin.

Suomessa on tehty vain vähän tutkimusta siitä, kuinka lapset määrittävät luontosuhdettaan. Kotimainen tutkimus lapsista ja luonnosta on keskittynyt lähinnä selvittämään, kuinka usein ja

miten lapset viettävät aikaa luonnossa (Homa-Helenius & Yli-Viikari 2017). Tutkimukset ovat myös tarkastelleet luonnon ja luonnossa olon merkitystä lapsen hyvinvoinnille (Tyrväinen ym. 2014) tai väylänä oppimiselle, kuten esimerkiksi sosiaalisten taitojen oppimiselle (Salonen & Yli-Hukka 2019). Laaksoharju ja Rappe (2010) tutkivat Suomessa asuvien alakouluikäisten lasten suhdetta kasveihin. He tutkivat myös, kuinka lasten sukupuoli ja asuinympäristö olivat yhteydessä lasten kokemuksiin luonnosta. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että kaupunkialueella asuvilla lapsilla ei ollut niin läheinen suhde luontoon kuin maaseudulla asuvilla lapsilla. Kaikki lapset asuinalueesta ja sukupuolesta riippumatta pitivät kasveja tärkeinä. Tytöt olivat enemmän kiinnostuneita kasveista kuin pojat. Tytöille kasvien kauneus ja niiden tuottama ilo olivat tärkeitä, kun taas pojat arvostivat kasveissa niiden kykyä tuottaa elämää maapallolle. Laaksoharju ja Rappe (2010) yhtyvät muiden tutkijoiden tavoin huoleen kaupunkialueella asuvien lasten vähenevistä mahdollisuuksista omakohtaisiin luontokokemuksiin.

Tutkimus

Tutkimuksemme pyrki selvittämään, millä tavoin lapset jäsentävät luontoa ja luontosuhdettaan sekä millaisia ajatuksia, huolia, toiveita ja tulevaisuuden kuvia lapsilla on luonnosta. Työtämme kuvaava lapsilähtöinen tutkimusote, jossa keskeistä on arvostaa lasten ajatuksia ja merkityksenantoa itsessään, ymmärtäen, että ajatukset ja merkityksenanto ovat jatkuvasti muotoutumassa (Karlsson & Karimäki 2012). Tutkimuksemme nojaa myös YK:n lapsen oikeuksien yleissopimukseen (1989), jonka mukaan lapsilla on oikeus ilmaista ajatuksiaan ja tunteitaan moninaisin tavoin ja välinein sekä osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun. Aiempi tutkimus on tuonut esille, kuinka lapset usein kokevat, etteivät tule kuulluksi ympäristöä tai kestävästä kehitystä koskevista keskusteluista (Manni, Sporre & Ottander 2013). Tutkimuksemme vastaa osaltaan tähän tarpeeseen.

Tutkimusympäristön kuvaus

Toteutimme tutkimuksemme pääkaupunkiseudulla sijaitsevassa peruskoulussa. Koulu sijaitsee urbaanissa ja monikulttuurisessa lähiössä, joka on rakentunut metsäiseen ja kallioiseen ympäristöön. Tutkimukseemme osallistui yhteensä 62 iältään 7–9-vuotiasta lasta neljästä luokkayhteisöstä. Yksi luokkayhteisöstä palvelee erityistä tukea tarvitsevia lapsia. Kaikki lapset kävivät peruskoulun toista luokkaa. Lapsista 38 oli poikia ja 24 tyttöjä. Suurin osa tutkimukseen osallistuvista lapsista oli monikielisiä. Koulun opetuskielenä toimii suomi.

Tutkimusaineiston keruuseen osallistui viisi Helsingin yliopistossa työskentelevää tutkijaa. Tutkimus noudattaa tutkimuseettisen neuvottelukunnan suosituksia ja sillä on kaupungin, koulun ja vanhempien lupa. Aineistoesimerkeissä esiintyvien lasten nimet on korvattu pseudonyymeillä.

Menetelmät

Keräsimme tutkimusaineiston kussakin neljässä luokkayhteisössä loka- ja tammikuun (2019–2020) aikana osana laajempaa tutkimushanketta, jossa tutkitaan ja kehitetään menetelmiä, välineitä ja pedagogiikkaa lasten luontosuhteen ymmärtämiseen ja vahvistamiseen. Hyödynsimme tutkimuksessa kehittämäämme digitaalista avointa sovellusta nimeltään MyArJulle¹. Sovelluksen pedagogisena tavoitteena on tukea lasten monilukutaitoa mielikuvittelun ja tarinan laadinnan ja kerronnan kautta. Sovellus soveltuu esimerkiksi lasten luontokokemusten dokumentointiin, jakamiseen ja käsittelyyn.

Aluksi esittelimme ja ohjasimme lapsia käyttämään MyArJulle-sovellusta, joka perustuu metsän tontusta Jullesta kertovien tarinoiden laadintaan. Kuunneltuaan sovelluksessa olevan tarinan Jullesta lapset käyttivät sovellusta itsenäisesti koulun pihalla ja lähiympäristössä tuottaakseen omia tarinoitaan Jullesta luonnossa mobiilivälinettä käyttäen. He jakaantuivat toimimaan pienryhmissä koulun pihalla ja lähiympäristössä. Osa lapsista halusi jäädä lähelle koulun pihaa, kun taas toiset lapset kävelivät kauemmas metsään ja kalliolle. Dokumentoimme lasten toiminnan luonnossa havaintomuistiinpanojen ja videotallenteiden avulla. Kuva 1 havainnollistaa lasten toimintaa ja tarinoiden laatimista koulun lähiympäristössä.

Kuva 1. Lapsia laatimassa Julle-tarinoita luonnossa.

¹ <http://www.myar.community/julle/index.html>

Haastattelimme lapsia puolistrukturoitua haastattelumenetelmää ja lasten Julle-tarinoita hyödyntäen. Lasten Julle-tarinat toimivat haastattelussa lasten luonnosta ja luontosuhteesta kertomisen tukena. Emme täten irrota lasten Julle-tarinoita erillisiksi heidän kertomuksistaan. Haastattelut toteutettiin koulussa. Lasten haastattelut tapahtuivat pienryhmissä tai pareittain ja kestivät tyypillisesti 10–20 minuuttia jokaista haastattelua kohden.

Haastattelukysymykset käsittelivät viittä eri teemaa:

1. lasten laatimien Julle-tarinoiden sisällöt, esim.

Mitä Julle tekee? Miksi Julle on näin tässä kuvassa tai tarinassa?

2. lasten oma kokemus luonnosta, esim.

Oletko paljon luonnossa? Mitä haluat tehdä luonnossa? Onko jotain tiettyä hajua, ääntä tai muuta, mistä pidät tai et pidä luonnossa?

3. lasten tunteet luontoa kohtaan, esim.

Miltä sinusta tuntuu olla luonnossa? Onko luonnossa jotain, mikä huolettaa tai pelottaa sinua?

4. lasten luontosuhde, esim.

Mitä sinulle luonto merkitsee? Tarvitsevatko ihmiset luontoa? Tarviiko luonto ihmistä? Voivatko ihmiset auttaa luontoa?

5. identiteetti, esim.

Koetko, että olet luonnonlapsi?

Videoimme ja litteroimme lasten haastattelut analyysiä varten. Tutkimusaineistomme koostuu yhteensä 30:stä videotallennetusta haastatteluista, jotka ovat yhteensä 376 minuuttia kestoaltaan. Lasten tuottamat Julle-tarinat sekä havaintomuistiinpanot ja videotallenteen lasten toiminnasta tarinoiden teon yhteydessä toimivat seuraavassa kuvailtavan haastatteluaineiston analyysin tukena.

Tutkimusaineiston analyysi

Analyysimme hyödyntää narratiivisen tutkimuksen periaatteita (Hyvärinen 2008, Kim 2016, Smith 2007). Narratiivisen tutkimustradition mukaisesti tarkastelemme tutkimusaineistoa kertomuksina, mikä ilmentää lasten tapaa jäsentää ja kokea luontoa ja määrittää luontosuhdettaan. Samanaikaisesti ymmärrämme, että lasten kerronta on kulttuurisesti sekä ajallisesti ja paikallisesti jäsentynyttä, jota myös toiminnassa käytetyt välineet määrittävät. Lasten kertomuksissa aika, paikka, tunteet, tietäminen, toiminta, vuorovaikutus ja kulttuuri kietoutuvat toisiinsa. Näemme lasten kertomukset täten monimuotoisina, kerrostuneina ja usein myös jännitteisinä sekä jatkuvasti elävinä ja muuttuvina. Aineistomme narratiivista analyysia ja siinä tehtyä päättelyä voi kuvata myös abduktiiviseksi, jolloin teoria ja tutkimusaineistosta tehtävät havainnot ohjaavat vuorovaikutteisesti toisiaan (Dey 2003).

Analyysimme käynnistyi litteroidun haastatteluaineiston huolellisella lukemisella ja uudelleenlukemisella. Pyrkimyksemme on ollut jäljittää lasten kertomuksista heidän tapaansa jäsentää luontoa teemoittelua ja aiempaa tutkimuskirjallisuutta hyödyntäen (Patton 2002). Analyysimme tuotti kuusi erilaista merkityksenannon muotoa, joiden kautta lapset rakensivat merkityksiä luonnosta. Esittelemme nämä muodot tulososiossa ensimmäisenä. Koska lasten kerronta on monimuotoista ja kerroksellista, havainnollistamme tulosten toisessa osassa lasten merkityksenantoa niin sanottujen ydinkertomusten avulla (Hyvärinen 2008). Ydinkertomukset kuvaavat lasten kertomusten välittämää merkityksenantoa luontosuhteesta moninaisesti, mutta samalla havainnollistavasti ja elävästi. Ydinkertomusten avulla osoitamme, millaisia ajattelu- ja toimintatapoja, merkityksiä ja asenteita lasten kertomuksen kohteena oleviin ilmiöihin ja asioihin liittyy. Olemme keskittäneet huomiomme ydinkertomusten analyysissä erityisesti siihen, kuinka lapset jäsentävät luontosuhdettaan sekä siihen, millaisia ajatuksia, huolia, toiveita ja tulevaisuuden kuvia lapsilla on luonnosta.

Tulokset

Lapset, luonto ja merkityksenanto

Analyysimme toi esille kuusi erilaista merkityksenannon tapaa, joiden kautta lapset jäsentivät luontosuhdettaan (ks. Taulukko 1).

Taulukko 1. Lasten luontoon liittyvän merkityksenannon muotoja

Merkityksenannon muoto	Määritelmä	Esimerkki
Sensuaalinen	Lapset rakentavat merkityksiä luonnosta aistiensa ja kauneuden kokemusten kautta.	<i>No ainakin tolleen vähän sateisempiin aikoihin tolleen syksyllä siel on ihana sellanen kostea. Siel on sellanen ihana hiljaisuus...</i> (Liisa)
Symbolinen	Lapset rakentavat merkityksiä luonnosta mielikuvittelun ja symboliikan avulla.	<i>Ja me ollaan mun luokan kaa mietitty, että kun noi puut, kun tuulee niin ne lehdet niinku varisee ja tälleen, että ihan niinku se puhuis silloin. Ja mun mielestä, kun se tuuli vähän ravisee niitä, niin se vähän vilkuttaa käsiä.</i> (Silja)
Emotionaalinen	Lapset rakentavat merkityksiä luonnosta tunteiden kautta.	<i>Joskus ku mä meen vaarin kaa metsään, niin me halataan puita.</i> (Nina) <i>Mun mielestä susi ja karhu on pelottavia koska tääl (koulun lähellä) on kerran ollu susi. Mä tiedän kuitenkin miten sen suden saa niinku silleen kuitenkin perääntymään... Kannattaa olla niinku joku keihäs (ottaa käsillään kiinni kuvitteellisesta kepestä), sit sun pitää aistia sillä silleen, että sitä ei kannata häiritä.</i> (Markus)
Kehollinen	Lapset jäsentävät luontoa oman kehon ja toiminnan kautta.	<i>Mun oma kivi (naurahtaa)... Siel on jättikivi jos mä käyn aina... Mä tykkään kiipeilystä.</i> (Eero)

Tiedollinen	Lapset antavat merkityksiä luonnolle tiedollisen tietämyksensä perusteella.	<i>Tai ainaki puuhiilestä pitäis luopua. Se on tehty puusta polttamalla niin. (Kalevi)</i>
Moraalinen	Lapset jäsentävät luontoa moraalisen merkityksenannon kautta.	<i>Ainaki se ei oo hauskaa et työmiehet tuhoo niin paljon sitä luontoa. Se ei oo hauskaa, ne tappaa niinku elävii. Sillon ku ne on yleensä vanhoja ja kuolleita puita niin sillonhan ne pitäis sahaa. Nii elävii ei kannata, ne viel elää. Sit ku ne on kuollu, sit voi. (Theo)</i>

Sensuaalinen merkityksenanto kuvaa, kuinka lapset rakensivat merkityksiä luonnosta aistiensa ja kauneuden kokemusten kautta. Luonnon värit, eläinten, ihmisten, puiden ja muiden kasvien tuottamat äänet, tuoksut ja hajut nousivat usein esille lasten kertomuksissa.

Symbolinen merkityksenanto kertoo lasten mielikuvittelusta sekä tavasta jäsentää merkityksiä luonnosta symbolisesti. Lapset ilmaisivat muun muassa kiinnostusta ymmärtää luonnon kieltä ja sen eläviä ja ei-eläviä olentoja. Lapset kuvasivat, kuinka puun lehtien värinä on ihan kuin ihmisen puhetta. He pohtivat, kuinka itse voivat olla puita ja muuttua puiksi tai että he pitävät metsästä huolta samoin kuten pitävät omasta kodistaan huolta.

Emotionaalinen merkityksenanto oli lasten kertomuksissa vahvasti ja moninaisesti esillä. Lapset ilmaisivat usein emotionaalista yhteyttä luontoon. Lisäksi he ilmaisivat välittävänsä luonnosta ja haluavansa suojella sitä. Joskus lasten huolenpito ja välittämisen tarve luonnosta laajeni haluan vaikuttaa toisiin ihmisiin, jotta myös muut välittäisivät ja suojelisivat luontoa. Välittävän ja suojelevan merkityksenannon lisäksi lapset jäsensivät luontoa myös pelottavaksi, vaaralliseksi ja vastenmieliseksi. Lapset kertoivat myrkyllisistä kasveista, petoeläimistä (kuten susista, karhuista ja ketuista), hyönteisistä ja liskoista ja että nämä pelottivat heitä. Lasten kerrontaa rikastuttivat tarinat koulun läheisyydessä havaitusta sudesta ja kuinka poliisin ohjaamana lapset oli pyydetty kouluun sisälle suden etsimisen ajaksi. Lapset kertoivat myös pelkäävänsä pimeää ja vieraita ihmisiä metsässä. Korkeat paikat luonnossa olivat monesta lapsesta pelottavia.

Kehollinen merkityksenanto kuvaa, kuinka lapset jäsensivät luontoa oman kehon ja toiminnan kautta. Lasten kertomukset toivat esille, kuinka he leikkivät, hyppivät ja kiipeilivät metsässä ja kuinka tämä oli heille tärkeää, ja tärkeä osa heidän merkityksenantoansa. Osa tutkimuksen lapsista ilmaisivat myös haluavansa kokea enemmän luonnossa, esimerkiksi tutustua erilaisiin metsiin, nähdä revontulia tai jääkarhuja.

Tiedollinen merkityksenanto luonnosta oli myös läsnä lasten kertomuksissa. Esimerkiksi osa lapsista kertoi, kuinka hiilen käyttöä tulisi vähentää, jotta luonto voisi paremmin. Toiset lapset taas kertoivat, kuinka puut tuottavat happea ja ovat osa ekologista kiertokulkua. Lapset ilmaisivat myös haluavansa tietää ja oppia luonnosta lisää.

Moraalinen merkityksenanto luonnosta oli myös vahvasti läsnä lasten kerronnassa. Lapset pohtivat ja olivat tällöin usein huolissaan aikuisten välineellisestä tavasta kohdella luontoa. Moraalista merkityksenantoa synnyttäviä ja lapsia koskettavia teemoja olivat muun muassa puiden kaataminen ja luonnon roskaaminen. Lasten merkityksenannon syvällisyys aineistossamme haastaa käsitykset nuorten lasten kyvyttömyydestä pohtia luontoon ja ihmisen käyttäytymiseen liittyviä moraalisia kysymyksiä.

Lasten kertomuksia luonnosta ja luontosuhteesta

Havainnollistamme seuraavaksi lasten luontoon liittyvän merkityksenannon eri muotoja. Esimerkkikertomukset nousevat lasten haastatteluaineistosta, jonka tukena ovat toimineet digitaalisen tarinankerronnan myötä syntyneet Julle-tarinat.

Kertomus 1: Theon ja Liamin huoli puista

Ensimmäinen kertomus käsittelee Theon ja Liamin haastattelua, jossa nousee esille lasten sensuaalinen, emotionaalinen ja kehollinen tapa jäsentää luontoa, sekä moraalinen pohdiskelu. Lapset kertovat maastoutumisleikeistään metsässä. Heitä kiehtoivat armeijan maastopuvut ja ajatus luontoon sulautumisesta, sekä muille ihmisille näkymättömänä olemisesta. Myös Liamin ottamassa Julle-kuvassa piiloutumisen teema on läsnä. Julle-tonttu istuu puun oksalla piilossa ihmisten katseilta ja Liam kertoo, että Jullea harvoin näkee.

Kummankin lapsen puheesta heijastuu vahva tunneside puihin, kun he kertovat rakkaista puista lähiympäristössään. Liam kertoo mielikuvituksellisesti edellisen kotinsa takapihalla olevasta rakkaasta vanhasta puusta, jonka hän oli nimennyt Leijonaksi sen oksilla kasvavan karvaisen sammaleen takia: “Kun mä olin neljävuotias, mä katoin, aina ku mä tulin parvekkeelle, yhtä puuta. Se oli kuollu mut siis se oli niin kiva... Ja tota, se kuollu puu mikä oli siellä niin mä kutsuin sitä leijonaksi koska siinä oli niinku karvoja siinä oksilla, niin mä tykkäsin siitä”. Theo taas kertoo kaatouhan alla olevista lempipuistaan, joita hänen kotitalonsa asukkaat ovat halanneet ja koristaneet hauta-kynttilöillä. Keskustelun aikana pojat palaavat kerta toisensa jälkeen miettimään, miksi puita pitää kaataa. Theo ja Liam vertaavat nuoren puun kaatamista nuoren ihmisen tappamiseen. He miettivät, mitä nuori puu vielä haluaisi kokea elämässään, sekä ilmaisevat turhautumista aikuisten väheksyvään käytökseen puita kohtaan. Kerronta kuvaa, kuinka lapset tarkastelivat luontoa myös muiden elollisten kuin itsensä näkökulmasta. Theon ja Liamin haastattelusta välittyy pyrkimys pohtia puiden tai eläinten kokemusmaailmaa.

Poikien kerronnasta heijastuu myös moraalinen pohdiskelu liittyen aikuisten utilitaariseen tapaan kohdella luontoa. Eräessä kohdassa keskustelua Theo ilmaisee halun tuhota lähiympäristössä olevia puiden kaatokylttejä. Theo kuitenkin kertoo, että kylttejä ei saa poistaa, sillä puut on pakko

kaataa. Theon moraalinen pohdiskelu ja oikeudenmukaisuuden tunne on ristiriidassa hänen koke-
mukseensa yhteiskunnan määrittämästä hyvästä käytöksestä. Toisin sanoen Theo kokee, että puita
pitäisi suojella, mutta hänen ymmärryksensä sosiaalisesti hyväksyttävästä käytöksestä estää häntä
toimimasta. Theon ja Liamin kielenkäytössä heijastuu lisäksi viitteitä ahdistuksesta. Lapset ajat-
televat aikuisten tappavan eläviä puita ja ilmaisevat vahvoja tunteita ja huolia puiden ja eläinten
hyvinvoinnista.

Seuraavassa lainauksessa tutkija Alisa on tiedustellut lapsilta, millainen on luonnonlapsi. Liam ehdot-
taa, että luonnonlapsi on sellainen, joka tykkää luonnosta ja suojelee sitä. Theo katselee ulos luokan
ikkunasta koulun metsäistä takapihaa päin. Hän kääntyy katsomaan Alisaa vakava ilme kasvoillaan
ja sanoo:

*Theo: Ja mä en haluis että ne tappaa niit elävii puit tuolt takaa, mä haluisin repii ne kyltit siit pois.
Ne paperikyltit. No yks oli jo repiny mut mä laitoin sen takas ku ne pitää sahata... Tekis mieli
ottaa ne irti mut ei saa. Ei oo hauskaa et ne tuhoo luontoo, tappaa elävii puita turhaan. Ne
vaan haluu polttopuuta ja talojen puuta.*

Alisa: Niin, se on hyvä kysymys että minkä takia niitä puita hakataan.

Theo: Niin, koska elävii puita pitää jättää rauhaan.

Kertomus 2: Liisan ja Väinön ajatuksia ihmisen haitallisesta luonnonvarojen hyödyntämisestä

Väinö ja Liisa ovat tietoisia ja huolissaan ihmisen välineellisestä, haitallisesta ja välinpitämättömästä
suhteesta luontoon. Liisa kertoo merkittävistä esteettisistä aistikokemuksista luonnossa ja puhuu
erityisesti paikasta metsässä tietyn kiven ja kuusen kohdalla. Hän kertoo paikan olevan erityisen
ihana sateisina ja rauhallisina päivinä. Liisan aistikokemukset paikasta eivät kuitenkaan ole ainoas-
taan positiivisia, vaan hän kertoo lähellä olevan liikenteen aiheuttamasta meluhaitasta ja halusta
huutaa autoilijoille, että voisivat olla hiljempaa.

Lasten kerronnassa nousee useaan otteeseen puheeksi lasten koulun ja kodin metsäalueet. Liisa ja
Väinö ilmaisevat ihmetystä ja surua lähimetsiköiden kaatamisesta rakennusurakoiden yhteydessä.
Liisa ja Väinö korostavat urbaanien metsiköiden ja kasvillisuuden kokemuksellista arvoa, lähtökoh-
tanaan oma esteettinen ja virkistävä suhde luontoon. Väinö ihmettelee rakennustyömaata koulun
pihalla, jonka takia rakkaita puita on kaadettu: “Mut niinku miks paviljonkeja rakennetaan nyt,
koska eiks niinku vasta ens vuonna tule niitä uusii lapsii?”

Lasten kerronnassa esiintyy myös tiedollinen ja funktionaalinen näkökulma luonnosta heidän
pohtiessaan kasvien hapen tuottamisesta. Yhdessä kohtaa keskustelua Liisa nostaa esille ihmisten
utilitaarista suhdetta luontoon pitäen tätä itsekkäänä ja luontoa vahingoittavana toimintana. Liisan
ja Väinön puheessa kuvastuu huoli ihmisten aiheuttamista ilmasto-ongelmista sekä lähiympäristön

tärkeiden ja rakkaiden metsiköiden roskaamisesta. Liisa ja Väinö ehdottavat ratkaisuksi puiden istuttamista. Seuraavassa lainauksessa Liisa on juuri kertonut lainanneensa kirjastosta tietokirjan, jossa kerrottiin naisesta, joka oli istuttanut yli 4000 puuta luonnon suojelemiseksi. Tämän jälkeen tutkija Mia kysyy lapsilta, voiko luonto auttaa ihmisiä:

Mia: Voiko luonto auttaa ihmisiä olemaan onnellisia ja kilttejä?

Väinö: No, joo.

Liisa: Joo.

Mia: Mitä se luonto tekee, et me ollaan onnellisia?

Liisa: No se lainaa meille vähän niinku puit, me ei anneta sitä puuta ikinä takas et sen takia me ollaan vähän sellasia ilkeitä. Se lainaa meille puuta et me saadaan meille kodit... Mut sit me ei anneta sitä puuta takas. Mut me ei vaan haluta antaa niitä puuta takas, koska ihmiset, siis mä en nyt tarkota ihan näitä aikuisia, mutta jotku aikuiset on sellasii, et ne ajattelee vaan itteensä

Mia: Niin, ihmiset käyttäytyy vähän itsekkäästi.

Liisa: Niin ei tää mun yks karkkipaperi vaan voi haitata. Mut sit ku parisataa muutaki ihmistä ajattelee niin sit siitä tulee jo.

Mia: Niin, sit se on ongelma.

Kertomus 3: Nellien ja Oscarin toiveikas näkemys luonnonsuojelun tulevaisuudesta

Nellien ja Oscarin kokemukset luonnosta eroavat toisistaan. Nellien puheessa korostuu vahva kiintymys luontoon sekä tarinat metsäretkistä perheen ja ystävien kanssa. Oscar taas sanoo liikkuvansa harvemmin luonnossa. Molempien lasten ilmaisemissa ajatuksissa välittyy välittävä suhde luontoon sekä halu huolehtia luonnosta. Nellien ottamassa valokuvassa Julle-tonttu istuu puun oksalla. Nellie kertoo, että Jullesta tuntuu mukavalta, sillä hän saa olla rauhassa. Hän kertoo myös valinnee kuvaa varten viihtyisän ja miellyttävän maiseman. Tämä kuvastaa myös Nellien omia kokemuksia luonnosta, jotka näyttäytyvät myöhemmin haastattelussa hänen kertoessa, että hän hakeutuu luontoon kaivatessa omaa rauhaa ja hiljaisuutta.

Nellie ja Oscar keskustelevat myös heitä pelottavista asioista luonnossa, jotka liittyvät eläimiin, erityisesti petoeläimiin. Nellie kertoo koulun pihalla liikkuneesta sudesta. Nellien ja Oscarin kerronnassa esiintyy myös emotionaalisia kuvauksia eläinten ja puiden suojelemisesta. Lapset osoittavat ratkaisukeskeistä ja moraalista ajattelua ilmastokysymyksiin. Nelliellä on omakohtaisia kokemuksia roskienkeräysretkistä perheensä kanssa. Oscar taas pohtii, kuinka ihmisten tulisi kohdella eläimiä paremmin: “Jos näkee vaikka eläimii, niin ettei hauku niitä, ettei tee niille mitään, puhuu rauhallisesti ja silittää niitä, ja laittaa vaikka hyvään paikkaan, missä ne ei pelkää”.

Alla olevassa lainauksessa Nellie korostaa, että ihmisten pitäisi kasvattaa lisää puita, jotta ilmaan kertyisi enemmän happea. Tämä esimerkki kuvastaa myös hänen tietoisuuttaan ihmisten riippuvaisuudesta puista ja muutoksen tarpeesta, jotta luontoa voisi suojella. Hänen kertomuksensa luoduista luonnonsuojelualueista kuvastaa myös tietynlaista toiveikkuutta tulevaisuudesta. Hän kuvailee myös aikuisten ja muiden ihmisten ympäristöystävällisiä tekoja, näkökulma, joka harvemmin nousi esille lasten kerronnassa.

Nellie: Yleensä kaikki niinku silleen suojelee tosi paljon luontoa, ku niitä puitakin kaadetaan ja aletaan rakentaa kaikkee lisää juttuu, niin yleensä ne suojelee sitä silleen, että ne tekee niille jonkun oman alueen ja kasvattaa sinne puita, niin se tuottaa sitä happea just niille ihmisille paljon. Ne just aina silleen kasvattaa niitä, et jos ois tässä maailmassa enää vaikka viis puuta jäljellä, niin jos joku olis niin fiksu ja tekis silleen, että kasvattais niitä lisää puita ja ne puut antais sitä happea taas lisää niille ihmisille. Koska jos ois vaan tosi vähän happea niin sitten ne puut, ne ihmiset tekee niille sen mitä ne tarvitsee niille puille ja sit ne puut niinku lahjoittaa niille takas sen hapen ja kaikki kasvit.

Kertomus 4: Elsin ja Aapon ekoaktivismi

Elsin ja Aapon luontosuhteessa korostuu kehollinen ja tiedollinen näkökulma, mutta myös luonnon suojeleminen omien luontoystävällisten tekojen kautta. Lasten haastattelu alkaa mielikuvituksellisella ja leikkisällä keskustelulla siitä, missä Julle-tonttua voisi kuvata, jos heillä olisi mahdollisuus vapaasti valita tälle mieluisa paikka. Lapset kuvailevat metsää, jossa on paljon puita, mutta myös tuttua ja leikkisää urbaania ympäristöä, kuten jalkapallokenttää tai huvipuistoa. Elsi painottaa myöhemmin haastattelussa, että hän haluaisi oppia lisää eri kasveista ja että uuteen metsään tutustuminen olisi kiinnostavaa. Aapo kuvaa myös aistikokemuksiaan luonnossa kertomalla, kuinka hän pitää pihkan tuoksusta. Molemmat lapset kertovat kokevansa puiden kaatamisen ahdistavana ja painottavat lähiympäristön luonnon suojelemisen merkitystä. Elsi tuo esille huolensa ilmaston lämpenemisestä ja ilmastonmuutoksesta. Elsi ja Aapo kertovat välttävänsä autoilua ja pyöräilevänsä harrastuksiin, jotta he eivät saastuttaisi ilmaa. Lapset keskustelevat myös luonnonsuojelusta kuluttajanäkökulmista. Aapo painottaa muovilelujen tuottamisen olevan turhaa: “Semmoset pikkumuovijutut, jos et sä tee niillä mitään niin mitä järkee niit on ostaa... Kinderistä munasta niin siitäkin vois lopettaa ne koko lelut. Niin siit vois tehdä isomman.” Lapset ilmaisivat myös kokevansa pikaruokaloiden päätöksen luopua muovileluista positiivisena muutoksena. Pohdinnoissa esiintyy siis monessa kohtaa moraalista merkityksenantoa.

Alla olevassa lainauksessa Elsi kertoo, että hän on kavereiden kesken luonut oman Whatsapp-ryhmän, jossa he keskustelevat eri keinoista suojella lähiympäristön luontoa. He ovat pohtineet ryhmässä myös sitä, kuinka muiden ihmisten mielipiteisiin voisi vaikuttaa, jopa lahjomalla. Keskustelu nousee esille tutkija Heinin kysyessä, onko lasten mielestä muita keinoja, joilla he kokevat itse voivansa

auttaa luontoa. Lasten puhe luonnon suojelemisesta painottuu erityisesti heidän lähiympäristöönsä ja ympäristöteot keskittyvät tekoihin, jotka ovat mahdollisia lasten omassa arjessa.

Elsi: Esim yks ryhmä mun kavereiden kaa, siinä me just yritetään miettii luonnon parasta mutta...

Heini: Onks teil semmonen ryhmä, et te ootte oikein perustanu ryhmän ja te mietitte?

Elsi: Joo, yhdessä Whatsappissa. Joo, me just yritetään... Me eka suojeltiin vaan ötököitä, mut sit se vähän levis niinku koko luontoon. Yritetään miettii, me ollaan mietitty sitä roskien keräämistä luonnosta ja kaikkea sellasta muuta. Sit me ollaan pari julistettaki laitettu ja piirretty. Me ollaan mietitty lahjoo muitaki silleen, et ne pitäis metsistä huolta. (hymyilee)

Heini: (naurahtaa)

Elsi: Mitä? Mulla on rahaa. Mä voin antaa palkkaa.

Heini: Luuleksä, että se auttais, jos ihmisiä lahjois pitämään huolta luonnosta? (naurahtaa) Oisko siit apua?

Elsi: Ehkä vähän. (hymyilee)

Pohdinta

Tutkimuksemme tulokset osoittavat, että lapset määrittävät luontosuhdettaan moninaisesti. Tulokset kertovat lasten luontosuhteen kokonaisvaltaisuudesta, ajallisuudesta ja paikkasidonnaisuudesta (Giusti ym. 2010). Lasten merkityksenantoon kietoutui sensuaalinen, symbolinen, kehollinen, emotionaalinen, tiedollinen ja moraalinen ulottuvuus. Lapset rakensivat merkityksiä luonnosta aistiensa ja kauneuden kokemusten kautta. He jäsensivät luontosuhdettaan mielikuvittelun ja symboliikan avulla. Emootioilla ja kehollisilla kokemuksilla ja toiminnallisuudella oli keskeinen rooli lasten tavassa määrittää luontoa. Lisäksi lapset käsittelivät luontosuhdettaan rationaalisesti omaan tietämykseensä nojaten. Oikean ja väärän pohdinta oli myös vahvasti läsnä lasten merkityksenannossa, osoittaen moraalisen merkityksenannon keskeisyyttä lasten luontosuhteen rakentumisessa.

Nämä tulokset vahvistavat aiempaa kansainvälistä tutkimustietoa, jonka mukaan lapset luovat merkityksiä luonnosta kokonaisvaltaisesti aistien, kehon, mielikuvittelun, tunteiden ja tiedollisen ymmärryksen kautta (Manni, Sporre & Ottander 2013). Tulokset havainnollistavat lasten luontosuhteen holistisuutta vahvistaen käsitystä ihmisestä psyko-fyysis-situationaalisenä kokonaisuutena (Rauhala, 1988). Tulokset muistuttavat kasvattajia ja opettajia huomioimaan lasten kokonaisvaltaisen ja paikkasidonnaisen tavan jäsentää luontoa ja omaa luontosuhdetta (Lumber, Richardson & Sheffield 2017). Samalla kasvattajien on hyvä miettiä, kuinka auttaa lapsia käsittelemään tietoa luonnosta ja ilmastomuutoksesta, jotka liittyvät ilmiöihin ja paikkoihin, joista lapsilla ei ole kokemusta tai tietoa. On todennäköistä, että juuri tämä informaatio huolettaa lapsia ja aiheuttaa voimattomuuden ja ahdistuksen kokemuksia. Tutkimuksemme kertoo myös lasten halusta kertoa luontoon liittyvistä tunteuksista ja ajatuksista aikuisten kanssa. Tämä tarve on aikuisten hyvä tiedostaa.

Lasten kertomukset kuvaavat pääsääntöisesti voimakasta yhteyttä luontoon. Lapset kuvasivat läheistä luontosuhdetta, joka selittää myös heidän huolensa ja ahdistuksensa ihmisten teoista luontoa kohtaan. Lasten kertomukset kuvasivat myös lasten suhdetta luontoon sitä suojelevina ja puolustavina toimijoina. Paikoittain lasten kerronnasta välittyi luonnon välineellistä arvoa heijastava suhtautuminen, jolloin lapset määrittivät luonnon olevan ihmistä varten. Nämä tutkimusaineistosta löytyneet lasten luontosuhteen eri muodot heijastavat yleisimmin ihmisen ja luonnon suhdetta, joissa tutkimustiedon mukaan risteilee kokemus olla yhtä luonnon kanssa (in nature), luonnon kanssa yhdessä eläminen (with nature) ja luonnosta eläminen (from nature) (O' Neill, Holland & Light 2008). Näihin lasten ja aikuisten erilaisiin tapoihin asemoitua suhteessa luontoon tulisi kiinnittää enemmän pedagogista huomiota ja saattaa ne lasten ja aikuisten keskinäiseen pohdintaan.

Tuloksemme tuovat vahvasti esiin lasten moraalisen merkityksenannon ihmisen ja luonnon suhteesta. Lasten luontosuhteen jäsentämisen moraalinen ulottuvuus on saanut osakseen vähemmän huomiota tutkimuskirjallisuudessa. Vaikka tiedollinen ymmärrys luonnosta on tärkeää ja järkevän toiminnan keskeinen edellytys, on eettisesti kestävä toiminnan usein oltava muutakin kuin vain järkevää toimintaa (Koskimies 2011). Siksi lasten ja aikuisten yhteinen moraalinen pohdinta ja mielikuvittelu luonnosta, luontosuhteesta ja maapallon tulevaisuudesta on tärkeää. Ehdotammekin, että lapsille tulisi tarjota kokonaisvaltaisten ja moninaisten luontokokemusten lisäksi mahdollisuuksia moraaliseen pohdintaan ihmisten ja luonnon suhteesta. Vadeboncourin ja Vellosin (2016) mukaan jaettu moraalinen mielikuvittelu mahdollistaa erilaisiin positioihin, rooleihin ja näkökulmiin eläytymistä, empatiaa, myötätuntoa ja tulevaisuuksien rakentamista. Sen avulla voidaan pohtia “mitä jos”, ei vain “mitä on”. Moraalinen mielikuvittelu auttaa näkemään uusia tapoja olla ja tulla, sekä sitä, kuinka voimme saavuttaa yhteisöllisyyttä ja rakentaa yhteistä maailmaa. (Vadeboncour & Vello 2016.)

Lapset näyttäytyvät aikuisten keskusteluissa usein voimattomina ja ekologisista ongelmista ahdistuneina ja lamaantuneina. Tutkimuksemme tulokset eivät täysin tue tätä näkemystä, sillä lapset osoittivat pohtivansa, kuinka he itse voisivat vaikuttaa luonnon hyvinvointiin. Lapset kuvasivat monia erilaisia keinoja, joiden avulla he pyrkivät suojelemaan luontoa ja pitämään luonnosta huolta. Lapset kuvasivat erilaisia tapoja tehdä ympäristötekoja niin yksin kuin kollektiivisestikin. Näissä kertomuksissa lapset osoittivat mielikuvitusta, kekseliäisyyttä ja toimijuutta. Aikuisten tulisikin kuunnella ja tukea lasten pyrkimyksiä toimia luonnon hyvinvoinnin eteen.

Tutkimuksemme tulokset tukevat ajatusta siitä, että lasten kertomukset ja pohdinta luontosuhteesta ovat tutkimuksellisesti ja pedagogisesti tärkeitä. Lasten ajatukset ja merkityksenanto luonnosta ovat sidoksissa henkilökohtaisiin ja kulttuurisiin kertomuksiin, jotka määrittävät lapsen identiteettityötä ja maailman jäsentämistä (Bruner 1991). Myös luonto itsessään tulee merkitykselliseksi tarinoiden kautta (Ingold 2000). Lasten kertomusten kautta välittyvät merkitykset auttavat meitä aikuisia ymmärtämään lapsia ja heidän tapaansa määrittää luontoa, luontosuhdetta ja maapallon tulevaisuutta. Kertomukset kehystävät lasten merkityksenantoa sekä valottavat lapsen näkökulman kehittymistä. Kertomuksissa yhdistyy lasten historia, nykyhetki ja tulevaisuus. Siltana menneisyydelle ja

tulevaisuudelle ja näiden yhdistymiselle toimii mielikuvitus. Kertomukset tarjoavat lapsille mahdollisuuksia ajatusten ja tunteiden jakamiseen ja käsittelyyn. Kertomukset mahdollistavat lasten kokemusten ja ajatusten vertailun, kriittisen tarkastelun ja näistä oppimisen. Kertomusten kautta lapsi oppii ymmärtämään itseään, toisia ihmisiä ja maapalloa. Kertomusten kautta myös me aikuiset voimme yhdessä rakentaa lasten kanssa tulevaisuuksia, joissa maapallo voi hyvin.

Kiitokset

Tässä artikkelissa raportoitua tutkimusta rahoittaa Australian tutkimusneuvosto (Australian Research Council), hankenumero: DP190102067. Haluamme kiittää tutkimukseen osallistuneita lapsia ja aikuisia.

Lähteet

Askerlund, P. & Almers, E. 2016. Forest gardens – new opportunities for urban children to understand and develop relationships with other organisms. *Urban Forestry & Urban Greening* 20, 187-197.

Bartos, A. B. 2013. Children sensing place. *Emotion, Space and Society* 9, 89-98.

Barthel, S. Belton, S., Raymond, C., & Giusti, M. 2018. Fostering children's connection to nature through authentic situations: The case of saving salamanders at school. *Frontiers in Psychology*, 08 June 2018 | <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00928>

Bruner, J. 1991. The narrative construction of reality. *Critical inquiry* 18 (1), 1-21.

Dey, I. 2003. *Qualitative Data Analysis: A User-Friendly Guide for Social Scientists*. New York: Routledge.

Giusti, M. 2019. Human-nature relationships in context. Experiential, psychological, and contextual dimensions that shape children's desire to protect nature. *PLoS ONE* 14 (12): e0225951. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0225951>

Giusti, M. Svane, U., Raymond, C. M., & Beery, T. H. 2010. A framework to assess where and how children connect to nature. *Front. Psychol.*, 04 January 2018 | <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.02283>

Hammarsten, M., Askerlund, P., Almers, E., Avery, H., & Samuelsson, T. 2019. Developing ecological literacy in a forest garden: children's perspectives. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning* 19 (3), 227-241, DOI: 10.1080/14729679.2018.1517371

Homa-Helenius, P. & Yli-Viikari, A. 2017. Lasten luontosuhde kehittyy tekemällä ja kokemalla. HAMK Unlimited Professional. <https://unlimited.hamk.fi/hyvinvointi-ja-sote-ala/lasten-luontosuhde>

Hyvärinen, M. 2008. Analyzing narratives and story-telling. Teoksessa: P. Alasuutari, L. Bickman & J. Brannen (toim.) *The SAGE Handbook of Social Research Methods*. Thousand Oaks, CA: Sage, 447–460.

- Ingold, T. 2000. *The perception of the environment: Essays on livelihood, dwelling and skill*. London: Routledge.
- Kahn, P. H. & Kellert, S. R. 2002. *Children and nature: Psychological, sociocultural and evolutionary investigations*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Kalvaitis, D. & Monhardt, R. M. 2012. The architecture of children's relationships with nature: a phenomenographic investigation seen through drawings and written narratives of elementary students. *Environmental Education Research* 18 (2), 209-227, DOI: 10.1080/13504622.2011.598227
- Karlsson, L. & Karimäki, R. (toim.) 2012. *Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan*. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura. Kasvatusalan tutkimuksia, 57.
- Kellert, S. R. & Wilson, E. O. 1993. *The Biophilia Hypothesis*. Washington, DC.: Island Press.
- Keski-Luopa, L. 2009. Kohti kokonaisvaltaista ihmiskäsitystä. Minäfilosofiasta dialogiseen filosofiaan. *Psykoterapia* 28 (4), 277-298.
- Kim, J-H. 2016. *Understanding Narrative Inquiry*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Koskimies, M. E. 2011. 'Luonto' ympäristöarvojen taustalla. Pro gradu tutkielma. Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta. Noudettu: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/28513/progradu.pdf?sequence=2>
- Laaksoharju, T. & Rappe, E. 2010. Children's relationship to plants among primary school children in Finland: Comparisons by location and gender. *HortTechnology* 20 (4), 689-695. <https://doi.org/10.21273/HORTTECH.20.4.689>
- Louv, R. 2005. *Last Child in the Woods*. Chapel Hill, NC: Algonquin Books of Chapel Hill.
- Lumber R., Richardson M. & Sheffield, D. 2017. Beyond knowing nature: Contact, emotion, compassion, meaning, and beauty are pathways to nature connection. *PLoS ONE* 12 (5): e0177186. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0177186>
- Manni, A., Sporre, K. & Ottander, C. 2013. Mapping what young students understand and value regarding sustainable development. *International Electronic Journal of Environmental Education* 3 (1), 17-35
- Noddings, N. 2018. Loving and protecting Earth, our home. In K. Winogard (toim.) *Education in times of environmental crises. Teaching children to be agents of change*. New York: Routledge, 14-22.
- Norðdahl, K. & Einarsdóttir, J. 2015. Children's views and preferences regarding their outdoor environment. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning* 15 (2), 152-167, DOI: 10.1080/14729679.2014.896746
- O' Neill, J., Holland, A. & Light, A. 2008. *Environmental values*. Lontoo: Routledge.
- Orr, D. 1994. *Earth in Mind: Essays on education, environment, and the human prospect*. Washington: Island Press.
- Patton, M. 2002. *Qualitative research and evaluation methods*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Piispa, M. & Myllyniemi, S. 2019. Nuoret ja ilmastonmuutos. Tiedot, huoli ja toiminta Nuorisobarometrien valossa. *Yhteiskuntapolitiikka* 84 (1), 61-69.

- Pink, S. 2009. *Doing sensory ethnography*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Profice, C. 2018. Nature as a living presence: Drawings by Tupinambá and New York children. *PLoS One* 13 (10), e0203870. DOI:10.1371/journal.pone.0203870
- Rauhala, L. 1988. Holistinen ihmiskäsitys. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti* 25, 190–201.
- Relph, E. 1976. *Place and placelessness*. London: Pion.
- Renshaw, P. & Tooth, R. (toim.) 2018. *Diverse pedagogies of place. Education students in and for local and global environments*. London: Routledge.
- Rodaway, P. 1994. *Sensuous geographies: Body, sense and place*. London: Routledge.
- Salonen, E. & Yli-Hukka, L. 2019. *Varhaiskasvatusta metsässä – ympäristö ja leikki sosiaalisia taitoja vahvistamassa*. Kandidaatin tutkielma. Kasvatustieteiden tiedekunta. Oulun yliopisto. <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201902221240.pdf>
- Smith, B. 2007. The state of the art in narrative inquiry. *Narrative Inquiry* 17 (2), 391–398.
- Tyrväinen, L., Kurttila, M., Sievänen, T. & Tuulentie, S. (toim.) 2014. *Hyvinvointia metsästä*. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura.
- UN-Habitat 2016. *World Cities Report 2016. Urbanization and Development. Emerging Futures*. Noudettu osoitteesta: <http://wcr.unhabitat.org/wp-content/uploads/sites/16/2016/05/WCR-%20Full-Report-2016.pdf>
- Vadeboncoeur, J. A. & Vellos, R. E. 2016. Recreating social futures: The role of the moral imagination in student-teacher relationships in alternative education. *International Journal of Child, Youth, and Family Studies* 7 (2), 307-323.
- Vilkkä, L. 2003. *Ympäristöetiikka: Vastuu luonnosta, eläimistä ja tulevista sukupolvista*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Wilson, E. O. 1984. *Biophilia*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Winogard, K. 2016. Teaching in times of environmental crises. What on earth are elementary teachers to do? In K. Winogard (Ed.), *Education in times of environmental crises. Teaching children to be agents of change*. New York: Routledge, 3-13.
- Yhdistyneet kansakunnat. 1989. Yleissopimus lapsen oikeuksista. Noudettu osoitteesta: https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf

”Luonto kuolee jos roskataan”

—

Lasten ja nuorten käsityksiä hyvästä ympäristöstä ja maapallon tulevaisuudesta

Terhi Tuukkanen ja Elina Pekkarinen

Johdanto

Lasten ja nuorten huoli maapallon tilasta ja erityisesti ilmastonmuutoksesta on ollut yksi viime vuosien merkittävimmistä keskustelun ja uutisoinnin aiheista eri puolilla maailmaa. Lapset¹ ovat viestineet päättäjille, että toimiin ekologisen kriisin jarruttamiseksi on ryhdyttävä heti. He ovat vedonneet siihen, että kyse on nimenomaan heidän elämästään ja tulevaisuudestaan. Viestinsä vahvistamiseksi lapset ovat osallistuneet ruotsalaisen ilmastoaktivisti Greta Thunbergin aloittamaan koululakkoliikkeeseen², joka kannustaa lapsia osoittamaan mieltään maapallon paremman tulevaisuuden puolesta. Vaikka koululakkoliike on saanut taakseen miljoonia lapsia eri puolilta maailmaa, ei se edusta kaikkien lasten mielipiteitä. On lapsia, jotka eivät koe huolta maapallon tulevaisuudesta tai jotka ajattelevat, että koko keskustelu ekologisesta kriisistä tai ilmastonmuutoksesta on turhaa. Osa lapsista tunnustaa ekologisen kriisin, mutta epäilee esitettyjen ratkaisuvaihtoehtojen tarkoituksenmukaisuutta tai vaikuttavuutta. Suomalaisten 15–29-vuotiaiden arvoja ja asenteita mittaavassa Nuorisobarometrissa 32 prosenttia nuorista ei kokenut epävarmuutta tai pelkoa ihmisen aiheuttamasta ilmastonmuutoksesta (Myllyniemi & Kiilakoski 2019).

1 Käytämme tekstissä toiston välttämiseksi pääsääntöisesti käsitettä ”lapset” käsiteparin ”lapset ja nuoret” sijaan. Teini-ikäisten tutkimukseen osallistuneiden kohdalla käytämme kuitenkin käsitettä ”nuoret”.

2 Lue lisää: <https://www.fridaysforfuture.org/>

On tärkeää tunnistaa lasten erilaisia puheenvuoroja sen sijaan, että puhuttaisiin vain yhdestä lasten äänestä. Lisäksi on huomioitava erilaisten taustatekijöiden, kuten asuinpaikan tai iän, vaikutus lasten kokemuksiin. Keskustelu lasten ja nuorten aktiivisuudesta ja kansalaisliikkeestä on keskitynyt nimenomaan nuoriin tai nuoriin aikuisiin. Pienempien lasten näkökulmat ovat tässä keskustelussa jääneet vähemmälle huomiolle. Tämän artikkelin tarkoituksena on tuoda esille eri-ikäisten lasten ajatuksia hyvästä ympäristöstä ja maapallon tulevaisuudesta. Artikkelit täydentää laadullisella otteella aiemmin, esimerkiksi Nuorisobarometrin avulla, saatua määrällistä tietoa niistä nuorten näkemyksistä, jotka koskevat ilmastonmuutosta, ympäristöongelmia ja maapallon tulevaisuutta. Artikkelit tuo esille myös lasten omia käsityksiä hyvästä ympäristöstä. Siten artikkelit täydentää aiempia tutkimuksia, joissa on tarkasteltu lapselle hyvää ympäristöä tiettyjen ympäristöjen, kuten oppimisympäristöjen tai yksittäisten kaupunkien näkökulmasta.

Mitä tutkimukset kertovat lasten käsityksistä?

Lapsiasiavaltuutetun toimisto teki lapsille vuonna 2008 kyselyn, jossa heiltä tiedusteltiin elämän eri osa-alueisiin ja myös elinympäristöön liittyviä ajatuksia ja kuulumisia. Kysely koostui avoimista kysymyksistä ja siihen vastasi yli 600 suomalaista lasta. Kyselyn tulosten mukaan moni lapsi pitää elinympäristöään virikkeellisenä ja turvallisena. Elinympäristössään lapset arvostivat erityisesti ulkoilu- ja liikuntamahdollisuuksia, turvallisuutta ja rauhallisuutta sekä palvelujen ja harrastusten läheisyyttä. Turvalliseksi koettu ympäristö sekä lyhyet välimatkat kotoa kavereiden luokse ja harrastusten äärelle mahdollistivat lasten itsenäistä liikkumista ja harrastamista. Lisäksi lapset nostivat tärkeinä asioina esille ympäristön siisteyden ja puhtauden sekä luonnonläheisyyden. Erityisen tärkeänä leikkiensä ja viihtymisensä kannalta lapset kokivat sen, että viheralueita säilytetään asutuksen lomassa, eikä kaikkea luontoa kaavoiteta asutukselle. (Tuononen 2008.)

Myös muissa tutkimuksissa lasten on todettu arvostavan ympäristössään ennen kaikkea turvallisuutta, puhtautta ja sosiaalisuutta. Al Arasi (2013) tarkasteli lasten ajatuksia omasta elinympäristöstään Alankomaissa. Hänen tutkimuksensa mukaan lapset haluavat ympäristön, joka on turvallinen ja puhdas, ja jossa on riittävästi toimintaa ja paikkoja, joissa voi olla kavereiden kanssa. Kyttä, Broberg ja Kahila (2009) tarkastelivat urbaania kaupunkiympäristöä, Turkuja, lasten paikkana liikkumisen ja terveyden näkökulmasta. Lasten mielestä Turku tuntui ennen kaikkea turvalliselta ja rauhalliselta hyvän olon paikalta. Tutkimuksen mukaan lapsille tärkeät paikat paikantuivat lähelle kotia, mikä korostaa Tuonoson (2008) selvityksen tapaan lähiympäristön merkitystä lapsille ja nuorille. Myös vihreydellä oli lapsille merkitystä: mitä vehreämpi lapsen kotiympäristö oli, sitä todennäköisemmin lapsi koki terveytensä hyväksi. (Kyttä ym. 2009.)

Australian lapsiasiavaltuutettu selvitti 9–10-vuotiaiden lasten ajatuksia ympäristöstä vuonna 2015. Lapsiasiavaltuutetun toimisto järjesti aivoriihen, johon osallistui 80 lasta. Lapsilta kysyttiin, mitä sana ”ympäristö” heidän mielestään tarkoittaa, miten hyvin ympäristöä suojellaan ja mitä ympäristön suojelemiseksi voitaisiin tehdä. Vaikka Australia on ympäristöltään monella tavalla erilainen

esimerkiksi Eurooppaan verrattuna, lapset toivat esille hyvin universaaleja ympäristöön kuuluvia asioita. Lapset mainitsivat esimerkiksi eläimet, kasvit, jäljet, jotka ihminen on jättänyt ympäristöön, kuten rakennukset ja tiet, sekä kulttuurin ja historian. Osa lapsista oli huolissaan luonnon tilasta ja toivoi, että ympäristön suojelemiseksi tehtäisiin enemmän. Ihmiset voisivat lasten mielestä esimerkiksi vähentää saastuttamista, säästää energiaa, suojella kasveja ja eläimiä, estää tulipalojen syttymistä sekä säästää vettä. Lisäksi lapset näkivät tärkeänä toisten ihmisten arvostamisen ja auttamisen. (Roy ym. 2015.)

Adams ja Savahl (2017) tarkastelivat systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessaan luontoa lasten tilana. Katsauksen keskeinen tulos oli, että vain hyvin harvoissa tutkimuksissa on kysytty lapsilta suoraan, mitä luonto heille merkitsee. Tutkijat näkivät pikaisen tarpeen erityisesti lasten subjektiivisia kokemuksia selvittäville tutkimuksille, sillä vain lasten omia kokemuksia tutkimalla voidaan ymmärtää paremmin heidän luontosuhdettaan. Aiemman tutkimuskirjallisuuden pohjalta tutkijat nostivat esille luonnon erilaisia merkityksiä lapsille. Luonto näyttäytyi lapsille viihteenä, toiminnan taustana, oppimisen sekä reflektoinnin paikkana. Siihen, millaisena luonto lapsille näyttäytyi, vaikutti sekä perheen sosioekonominen asema että elinympäristö: lapset, jotka asuivat maaseutumaisessa ympäristössä ja olivat matalan sosioekonomisen aseman perheestä, olivat muita useammin luonnossa itsenäisesti ja kokivat ympäristön turvalliseksi. Mitä kaupunkimaisemmassa ympäristössä lapsi asui, sitä harvemmin hänellä oli pääsy luonnollisiin tiloihin sosioekonomisesta asemasta riippumatta. (Adams & Savahl 2017.)

Nuorten käsityksiä maapallon tulevaisuudesta ja erityisesti ympäristöstä on Suomessa tarkasteltu vuoden 2016 Nuorisobarometrissa (Myllyniemi 2017). Tutkimuksessa 15–29-vuotialta nuorilta kysyttiin, kuinka todennäköisenä he pitivät sitä, että ympäristön tila paranee Suomessa seuraavan kymmenen vuoden aikana. Tulokset osoittivat, että 29 prosenttia nuorista piti sitä todennäköisenä ja 34 prosenttia epätodennäköisenä kehityskulkuna. Toivottavana kehityskulkuna ympäristön tilan paranemista piti yli 90 prosenttia nuorista. Suurin osa nuorista, 85 prosenttia, piti ihmisen vaikutusta ilmaston lämpenemiseen tosiasiana ja yhtä moni oli sitä mieltä, että tulevat sukupolvet joutuvat kärsimään, mikäli nykyinen ympäristön tuhoaminen jatkuu. Saastuttamista piti epäeettisenä 77 prosenttia nuorista. (Myllyniemi 2017.) Vuoden 2018 Nuorisobarometrissa kysyttiin, kuinka paljon vastaaja koki epävarmuutta tai turvattomuutta ihmisen aiheuttaman ilmastonmuutoksen takia. Vastaajista 67 prosenttia koki epävarmuutta ja turvattomuutta erittäin tai melko paljon. Osuus oli kasvanut vuosista 2006 (35 %) ja 2008 (40 %) huomattavasti (Myllyniemi & Kiilakoski 2019). Myös kansainvälisissä tutkimuksissa ilmastonmuutoksen on todettu aiheuttavan lapsille ja nuorille monenlaisia negatiivisia tunteita, kuten stressiä, ahdistusta ja pelkoja (Strazdins & Skeat 2011; Ojala 2012).

Ilmastoahdistus voi lamauttaa, mutta se voi myös innostaa lapsia ja nuoria toimimaan itse ympäristön hyväksi. Tämän havaitsivat Piispa ja Myllyniemi (2019), jotka tarkastelivat Nuorisobarometrin 2018 aineistoa: nuorten turvattomuuden tunne ilmastonmuutokseen liittyen oli positiivisessa yhteydessä yhteiskunnalliseen vaikuttamisaktiivisuuteen, esimerkiksi järjestötoimintaan ja ostopäätöksillä vaikuttamiseen. Ojala (2012) tarkasteli tutkimuksessaan nuorten ilmastonmuutokseen liittyviä

tunteita ja niiden käsittelytapoja ja totesi nuorten käsittelevän ilmastonmuutosta ja siihen liittyviä tunteita kolmella eri tavalla. Ongelmakeskeistä strategiaa käyttävät nuoret yrittivät toimia ongelman ratkaisemiseksi. He esimerkiksi etsivät tietoa siitä, mitä ongelmalle voi tehdä, tekivät toimintasuunnitelmia ja toteuttivat konkreettisia tekoja ongelman ratkaisemiseksi. Tunnekeskeistä strategiaa hyödyntävät nuoret yrittivät päästä eroon negatiivisista tunteista esimerkiksi kieltämällä ongelman kokonaan tai hakemalla emotionaalista tukea läheisiltä. Kolmas tapa on tarkoituksellinen strategia, jossa aktivoidaan positiivisia tunteita ja pyritään löytämään asioille merkitys vaikeissakin tilanteissa. (Ojala 2012.)

Ojalan (2012) ruotsalaislasten ilmastonmuutosta koskevia strategioita kartoittaneessa tutkimuksessa huomattiin, että yleisin strategia heidän keskuudessaan oli tunnekeskeinen strategia, jota hyödynsi lähes 40 prosenttia tutkimukseen osallistuneista. Noin kolmannes käytti ongelma- ja tarkoituksellista strategiaa ja vain 13 prosenttia tarkoituksellista strategiaa. (Ojala 2012.) Ojalan ja Bengtssonin (2019) keskeinen johtopäätös on, että lasten ongelmanratkaisustrategioilla on yhteys siihen, toimivatko he itse ympäristön hyväksi. Ongelma- ja tarkoitukselliset strategiat ovat yhteydessä ympäristönsuojelua edistävään toimintaan (pro-environmental behavior), kun taas tunnekeskeisellä strategialla ei ole yhteyttä tällaiseen toimintaan. Kristiina Kumpulainen ym. tunnistavat tässä teoksessa peräti kuusi erilaista tapaa, joilla lapset kuvailivat luontosuhdettaan: sensuaalisen, symbolisen, emotionaalisen, kehollisen, tiedollisen ja moraalisen merkityksenannon.

Aineistonkeruu

Tämän artikkelin tarkoituksena on tuoda esille eri-ikäisten suomalaisten lasten ajatuksia hyvästä ympäristöstä ja maapallon tulevaisuudesta. Tiedonkeruu toteutettiin osana lapsiasiavaltuutetun toimiston Nuoret Neuvonantajat (NuoNe) -toimintamallia. Kyse on toimintamallista, jossa lapsiasiavaltuutettu ja toimiston erikoistutkija vierailevat säännöllisesti erilaisten lapsiryhmien luona keräämässä tietoa heidän kokemuksistaan ja käsityksistään tietystä teemasta. Vierailuihin liittyvät käytännön asiat sovitaan ennakkoon joko suoraan lasten kanssa tai toimintaa organisoivien aikuisten kanssa. Keskeinen periaate toimintamallissa on vierailuilla käytävien keskustelujen lapsi- ja nuorilähtöisyys. Se tarkoittaa sitä, että lapsille annetaan tilaa ja aikaa kertoa ajatuksistaan heille tutussa ympäristössä, eivätkä aikuiset ohjaa liikaa keskustelun kulkua. Vierailuja varten valmistellaan keskustelurunko, jota voidaan soveltaa tilanteen mukaan.

Toteutimme tiedonkeruun kolmen eri NuoNe-tapaamisen avulla. Kohdistimme vierailut jyväskenläisen Tapiolan päiväkodin 5–6-vuotiaiden lasten ryhmään, Karstulan yläkoululle (tietysti luokkaryhmiä) sekä Nuorten Suomi ry:n organisoimalle nuorten leirille (ilmastoasiasta kiinnostuneet nuoret). Kyseiset kohteet valitsimme niiden erilaisuuden vuoksi: halusimme mukaan sekä maaseudulla että kaupungissa asuvien lasten näkemyksiä, eri-ikäisten lasten näkemyksiä sekä eri tavoin teemaan orientoituneiden lasten näkemyksiä. Toteutimme vierailut osana päiväkodin, koulun ja leirin perustoimintaa, joten mukana olivat kaikki vierailupäivänä paikalla olleet lapset. Osallistuminen ei näin

ollen ollut lapsille täysin vapaaehtoista. Käytännössä kukin lapsi osallistui keskusteluun kuitenkin oman halunsa mukaan, emmekä painostaneet ketään kertomaan ajatuksistaan. Esimerkiksi päiväkodissa kaikki lapset eivät osallistuneet keskusteluun, eikä osa halunnut kertoa piirroksistaan. He olivat kuitenkin tilanteessa mukana ja kuuntelivat keskusteluumme.

Tapiolan päiväkodin vierailun toteutimme marraskuussa 2019. Teimme kuulemisen kahdessa osassa siten, että ensimmäisen tunnin keskustelimme 6-vuotiaiden kanssa ja toisen tunnin 5-vuotiaiden kanssa. Molempien lapsiryhmien kanssa toimimme samalla tavalla: aluksi tutustuimme toisiimme esittäytymällä ja kerroimme vierailun tarkoituksen, jonka jälkeen otimme esille karttapallon ja katsoimme yhdessä, mitä kaikkea maapallolla on. Kerroimme lapsille, että maapallo ei ole aina ollut samannäköinen ja että maapallo muuttuu koko ajan. Pohdimme yhdessä erilaisten kuvien avulla, miten ihmisten tulo maapallolle on muuttanut sitä. Tämän alkukeskustelun jälkeen pyysimme lapsia piirtämään kuvan hyvästä asuinpaikasta. Lopuksi lapset saivat kahden tai kolmen hengen ryhmissä kertoa meille, mitä heidän piirroksensa esittävät. Äänitimme alkukeskustelut ja lasten kertomukset piirroksistaan ja litteroimme äänitteen analyysia varten. Vierailuun osallistui päiväkodissa kaikkiaan 13 lasta. Piirroksia saimme 23 kappaletta, sillä jotkut lapset halusivat piirtää useamman kuin yhden kuvan. Vierailu oli mielestämme onnistunut ja kaikki sujui suunnitellusti.

Karstulan yläkoulussa vierailimme lokakuussa 2019. Aloitimme tapaamisen esittäytymällä ja kertomalla vierailun tarkoituksesta. Tämän jälkeen nuoret jakautuivat 4–5 hengen ryhmiin, joille annoimme tehtäväksi pohtia kolmeen eri teemaan liittyviä, ennakkoon valmisteltuja kysymyksiä. Teemat olivat ”hyvä ympäristö”, ”maapallon tulevaisuus” ja ”vaikuttamisen keinot”. Pyysimme nuoria kirjaamaan ajatuksiaan ylös paperille ja kävimme muistiinpanot yhdessä läpi teemoittain. Yksi ryhmä halusi äänittää oman ryhmänsä keskustelun ja litteroimme äänitteen analysointia varten. Vierailun aineistona olivat siis nuorten tekemät muistiinpanot ja yhden ryhmän keskustelun litterointi. Mukana vierailulla oli kolme oppilaille tuttua opettajaa ja yhteensä 32 oppilasta. Pidämme vierailua onnistuneena, vaikka yhteistä keskustelua ei kovin paljoa syntynyt. Mukana oli nuoria useammalta yläkoulun luokka-asteelta ja opettajat olivat sitä mieltä, että tämä saattoi vaikuttaa nuorten haluttomuuteen tuoda ajatuksiaan yhteisesti esille. Ryhmissä keskustelua syntyi kuitenkin paljon ja nuorten muistiinpanot avasivat hyvin heidän ajatuksiaan. Kiersimme myös ryhmissä keskustelussa, jolloin hiljaisetkin nuoret kertoivat näkemyksistään.

Kolmas vierailu suuntautui Kannonkosken Piispalaan, jossa tapasimme ilmastoasioista kiinnostuneita 16–19-vuotiaita nuoria tammikuussa 2020. Osa nuorista kuului Nuorten Suomi ry:n ja Jyväskylä Kestävä kehitys JAPA ry:n Asetta coolimpi ilmasto -hankkeen puitteissa koottuun nuorten Ilmastotiimiin ja osa oli nuorisovaltuustojen edustajia eri puolilta Keski-Suomea. Koska nuoret osallistuivat tapaamiseen vaikuttamistoiminnan kautta, kutsumme nuoria ”vaikuttajanuoriksi”. Myös tämän vierailun aloitimme esittäytymisellä ja vierailun tarkoituksesta kertomalla. Nuoria oli paikalla kahdeksan, joten he saivat jakautua kahteen ryhmään pohtimaan kolmeen eri teemaan liittyviä kysymyksiä. Teemat olivat samat kuin Karstulan vierailulla eli ”hyvä ympäristö”, ”maapallon tulevaisuus” ja ”vaikuttamisen keinot”. Ryhmät kirjasivat ajatuksiaan ylös paperille ja kävimme ryhmien

käymät keskustelut läpi kunkin teeman jälkeen. Nämä yhteiset keskustelut äänitimme, sillä kaikki nuoret antoivat siihen luvan. Keskustelut litteroimme myöhemmin analyysia varten. Keskustelussa oli mukana nuorten lisäksi kolme nuorille tuttua aikuista. Vierailu oli mielestämme onnistunut ja nuoret kertoivat varsin avoimesti ajatuksistaan ja aiheeseen liittyvistä tunteistaan.

Tapaamisista saadut tuotokset analysoimme sisällönanalyysin keinoin. Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan kyse on analyysimenetelmästä, jossa aineistoa eritellään, tiivistetään ja siitä etsitään yhtäläisyyksiä ja eroja. Tavoitteena on muodostaa tutkittavasta ilmiöstä tiivis kuvaus, joka kytkee tulokset ilmiön laajempaan kontekstiin ja aihetta koskeviin, aiempiin tutkimustuloksiin (Tuomi & Sarajärvi 2018). Analyysivaiheen jälkeen lähetimme lasten tuotoksista tehdyt luokittelut ja yhteenvedot sekä niiden pohjalta kirjoitetun artikkeliluonnoksen aineistoa tuottaneille lapsille ja nuorille tiedoksi ja kommentoitavaksi heidän opettajiensa tai ohjaajiensa välityksellä. Lapsilta ja nuorilta ei tullut kommentteja luokitteluihin tai artikkeliluonnokseen.

Tulokset

Pienten lasten käsityksiä hyvästä ympäristöstä ja maapallosta

Pienten, 5–6-vuotiaiden lasten alkukeskusteluissa viritimme keskustelua siitä, mikä on maapallo ja minkälaista maapallolla on asua. Pyysimme lapsia pohtimaan, mikä maapallolla on hyvää ja mikä huonoa ja mitä ihmiset ovat tuoneet maapallolle. Lapset tutkivat karttapalloa innokkaasti ja monilla oli selvä käsitys siitä, mikä se on. Monet kertoivat käyneensä ulkomailla ja luettelivat eri maiden nimiä. Ihmiset ovat lasten mukaan tuoneet maapallolle ruokaa, kahvia, herkuja, munkkeja, koteja, lentokoneita, autoja, taloja ja teitä. Näistä monet asiat, kuten talot ja kulkuneuvot, ovat lasten mielestä hyviä ja tärkeitä: ”ei tartte kävellä kaikkialle se on kulkuneuvoissa hyvä asia”.

Lapsi: Ja sitte hyvä asia on myös talo.

Elina: Miks talo on hyvä asia?

Lapsi: Siks koska sielä pystyy asumaan (--) metässä ei tarvi palella kun sisällä on jossain talossa takat.

Huonoina asioina lapset mainitsivat myrskyt ja roskaamisen. Myrskyn iskiessä ei välttämättä pysty soittamaan puhelimella tai katsomaan televisiota. Roskaamiseen liittyen virisi pitkä keskustelu, jossa lapset kertoivat roskaamisen vaikuttavan eläimiin. Esille tuli myös jätevedenpuhdistamoiden merkitys. Lasten pohtimat asiat muistuttavat pitkälti australialaistutkimuksessa analysoitua lasten keskustelua: suomalaislasten tapaan he toivat esille huolen ympäristön saastumisesta ja eläinten hyvinvoinnista (Roy ym. 2015).

Lapsi: Luonto kuolee jos sinne heittää roskia.

Lapsi: Ai metsään?

Lapsi: Nii ja sitte ne eläimet voi ottaa ruuaksi niitä ja tulla kipeeks.

Lapsi: Ja kuolla.

Lapsi: Nii ja kohta meillä ei oo enää eläimiä ollenkaan jos tää jatkuu.

(--)

Terhi: Kun te sanoitte, että luonto kuolee jos sinne heittää roskaa, niin mitä me ihmiset voitas tehdä, että se luonto ei kuolisi?

Lapsi: Siivota.

Lapsi: Ja laittaa ne roskeen.

Lapsi: Ja sit roska-auto tulee hakeen ne.

Lapsi: Ja sitte luonto olis ihan normaali.

Lapsi: Ja sitte kukaan eläimistä ei kuolis.

Lapsi: Että me voitas niinku jätevesille voijaan tehdä silleen että ne voidaan viedä sinne jätevedenpuhdistamoihin.

Lapsi: Ja sitten jos ei oo eläimillä vettä ni ne voi kuolla siihen.

Muutamista asioista lapset olivat erimielisiä. Yksi tällainen asia oli hautausmaa. Jonkun lapsen mielestä hautausmaa oli huono juttu, mutta toinen lapsista oli eri mieltä, koska ”sit pitäs vaan jättää ihminen siihen mihin se on kuollu”. Hautausmaasta virisi kuolemaan, syöpään ja tupakointiin liittyvä pitkä keskustelu, jossa monet lapset kertoivat läheistensä tupakoivan ja tavan harmittavan heitä.

Lasten piirroksissa hyvää ympäristöä kuvattiin monin tavoin. Yhteensä 23:sta piirroksesta 14 sisälsi ihmisiä. Useimmiten lapset piirsivät itsensä, vanhemman tai ystävän. Vanhempien merkitys tuli esille lasten kertomuksissa siten, että osa lapsista kertoi haluavansa antaa piirroksen äidilleen tai isälleen. Yhden lapsen piirroksessa näkyivät lisäksi isovanhemmat. Kahden lapsen piirroksessa oli kuvattu heille tärkeinä hahmoina omat lemmikkieläimet. Myös aiemmissa tutkimuksissa lapset ovat kertoneet erityisesti läheisten ihmisten, kuten vanhempien, sekä kavereiden ja lemmikkieläinten olevan heille tärkeitä ja tuovan heille iloa (Tuononen 2008).

Kuva 1. Lapsen piirros mummosta, jossa näkyy lemmikkikoiran ja -kissan lisäksi mummi ajamassa traktoria ja isoisa traktorin alla.

Luontoa näkyi 12:ssa piirroksessa. Useimmiten lapset piirsivät auringon, mutta yleisiä lasten piirroksissa olivat myös pilvet, taivas, eläimet, kukat, ruohikko, vesi ja puut. Kaikki lasten luontoaiheiset piirrokset sijoittuivat kesään ja kaksi aavikon piirtänyttä lasta kertoikin päätyneensä aavikkoteemaan juuri sen vuoksi, että he pitivät lämpimästä. Yksikään lapsista ei piirtänyt talvista maisemaa tai lunta, vaikka tapaaminen sijoittui marraskuulle, jolloin monet suomalaiset lapset alkavat odottaa lunta ja talvea. Lasten piirroksissa tuli esille hyvin samankaltaisia asioita kuin Australian lapsiasiavaltuutetun järjestämässä aivoriihessä, jossa australialaiset lapset pohtivat ympäristöön liittyviä asioita (Roy ym. 2015). Luonto on lapsille universaali asia.

Piirroksista kymmenen sisälsi jonkinlaisen rakennuksen, joko linnan tai talon. Useimmiten piirroksessa oli omakotitalo, mutta kahden lapsen kertomuksen perusteella heidän piirroksensa esittivät kerrostaloa. Taloissa näkyi monia yksityiskohtia, esimerkiksi savupiippuja, portaita, ovia ja ikkunoita. Lapset kertoivat talon tuovan turvaa: ”on turvallista asua talossa”. Juuri turvallisuus on tullut aiemmissakin tutkimuksissa esille lapsille tärkeänä hyvän ympäristön piirteenä (Tuononen 2008; Kyttä ym. 2009). Osa piirroksista kuvasi sisätilaa, johon oli piirretty monia yksityiskohtia. Kodinkoneista lasten piirroksissa esiintyivät jääkaappi, televisio ja pelikone. Jääkaapin lapset kertoivat piirtäneensä, koska ”siellä voi säilyttää ruokaa”. Yksi lapsi piirsi talon yhteyteen kaksi vesisäiliötä, joista toisessa on ”vanhaa vettä” ja toisessa on juomavettä.

Yliluonnollisuus tuli esille sekä lasten piirroksissa (kymmenessä piirroksessa) että heidän kertomuksissaan. Muutamat lapset piirsivät itselleen erikoisen väriset tai todella pitkät hiukset tai he piirsivät kuninkaallisia, jollaisia he haaveilivat itse olevansa. Kuningattarena olemisesta haaveilevat lapset toivoivat saavansa kuninkaallisena vallan lisäksi hemmottelua ja hyvää palvelua. Tulivuorten, salattunnelien, sateenkaarimetsän ja prinsessalinnojen lisäksi lasten piirroksissa oli kuvattu räjähdyksiä sekä Pokémoneja ja portaaleja, joiden kautta pääsee toiseen maailmaan. Vaikka lapsen ajattelun tiedetään kehittyvän juuri mielikuvituksen avulla (Vygotsky 1982), lasten mielikuvitusta ei aiemmin ole juuri elinympäristöä koskevissa tutkimuksissa tarkasteltu. Lasten verkkoympäristöjä koskevissa tutkimuksissa lapset ovat kertoneet juuri yliluonnollisuuden olevan nettiympäristöjen hyvä puoli: siellä voi tehdä mitä vaan ja olla minkälainen vaan (Tuukkanen 2014).

Kuva 2. Lapsen piirros, jossa on linna ja kuninkaallisia hahmoja.

Ruoan ja juoman merkitys lapsille näkyi heidän piirroksissaan ja kertomuksissaan. Seitsemän lasta piirsi tai kertoi piirroksensa liittyen syömisestä tai juomisesta. Osalla lapsista oli mielessä herkut: esimerkiksi portaalin kautta pääsee karkkimaailmaan, jossa syödään vain karkkia. Osa taas toi esille ruoan merkityksen henkiinjäämisen kannalta, kuten alla oleva lainaus osoittaa. Ruoan tärkeästä roolista lasten elämässä kertoo myös se, että jääkaappi oli yksi harvoista kodinkoneista lasten piirroksissa. Ruoan merkitys on huomattu aiemmissakin tutkimuksissa. Esimerkiksi kuusivuotiaiden lasten elämää ja hyvinvointia tarkastelleessa Lapsibarometrissa 11 prosenttia lapsista kertoi juuri ruoan tai herkkujen tekevän heidät iloisiksi (Tuukkanen 2016).

Elina: Miksei siellä luolassa ole hyvä asua?

Lapsi: No jos siellä olis kaikkia leluja ja juotavaa ja herkuja ja ruokaa.

Lapsista neljä piirsi hyvään elinympäristöön kulkuneuvoja. Piirroksissa näkyi kaksi laivaa, traktori sekä yksi auto, joka oli lapsen kertomuksessa välillä bussi ja välillä henkilöauto. Lasten kertomuksissa kulkuneuvot eivät kuitenkaan saaneet erityisen merkittävää sijaa. Lapset piirsivät myös monia esineitä, esimerkiksi lippuja, leluja, puhelimen ja moottorisahan. Moottorisaha liittyi yhden lapsen kertomaan onnettomuuteen, jossa joulukuusi oli kaatunut ja sitä piti sahata. Muutoin myöskään esineet eivät lasten kertomuksissa saaneet erityisen painokasta merkitystä.

Ylipäätään lapset kuvasivat piirroksissaan useita tapahtumia ja tunteita, joita he täydensivät kertomuksissaan. Piirroksissa esimerkiksi tulivuoret purkautuvat, kissa potkaisee hiiren laavaan, tapahtuu räjähdyksiä, mummu ajaa traktoria ja kurpitsa tippuu maahan. Kertoessaan piirroksistaan monet lapset eläytyivät piirroksen esittämään tunnemaailmaan esimerkiksi matkimalla räjähdysääntä tai nauramalla kertomilleen tapahtumille. Lasten vilkas mielikuvitus tuli siis mainiosti esille myös heidän kertomuksissaan.

Yläkoululaisten käsityksiä hyvästä ympäristöstä ja maapallon tulevaisuudesta

Yläkoululaiset pohtivat hyvän ympäristön ominaisuuksia oman paikkakuntansa näkökulmasta. Nuoret kuvasivat Karstulaa sekä positiivisin että negatiivisin ilmaisin. Yleiskuvultaan Karstulan kerrottiin olevan tuttu, turvallinen ja rauhallinen paikka asua. Toisaalta paikkakuntaa kuvattiin mitäänsanomattomaksi, tylsäksi, ankeaksi ja vanhuspainotteiseksi paikaksi. Haasteena nuoret näkivät pitkät etäisyydet: ”esim. ambulansseilla kestää tulla ja työmatkat voivat olla pitkiä”. Hyvänä puolena nuoret nostivat esille ihmiset. Nuorten mukaan Karstulassa on tiivis yhteisö ja mukavia ihmisiä, vaikka aina ei ole helppoa tulla toimeen kaikkien kanssa.

Karstulan palvelutarjonta jakoi nuorten mielipiteitä. Osa nuorista piti harrastus- ja toimintamahdollisuuksia liian vähäisinä, kun taas osa nuorista kehui Karstulan harrastusmahdollisuuksia hyviksi. Luonnonläheisyyttä pidettiin Karstulan etuna. Nuorten mukaan paikkakunnalla on hyvät metsät ja

luonnossa liikkumisen mahdollisuudet ja ”jopa kaupunkilaiset tulevat välillä” sen tähden. Palveluista kehuja saivat erityisesti pitseria, grilli, elokuvateatteri sekä K-Market, josta saa ilmaista kahvia. Toisaalta palveluja toivottiin lisääkin. Näiden lisäksi koulu nousi vahvasti esille nuorten keskusteluissa. Nuoret kertoivat koulun huonosta sisäilmasta ja toiveesta saada Karstulaan pian uusi koulurakennus. Lisäksi nuoret olivat sitä mieltä, että koulussa on liian tiukat säännöt, kouluruoka on huonolaatuista ja että Karstulassa on ylipäättään liian vähän koulutusmahdollisuuksia.

Samat teemat toistuivat, kun tiedustelimme, millaisista asioista rakentuu hyvä ympäristö. Nuorten mielestä hyvään ympäristöön kuuluvat ensinnäkin tutut ja hyvät ihmiset ja kaverit. Toiseksi hyvässä ympäristössä on riittävästi työpaikkoja, palveluja ja harrastusmahdollisuuksia. Erityismaininnan palvelujen osalta sai moderni ja puhdas koulu. Lisäksi nuoret kuvasivat hyvää ympäristöä turvalliseksi, puhtaaksi ja sopivankokoiseksi: ”ei asuta liian tiheesti (pääosin omakotitalossa)”, ”puhdas ja raikas ilma, ei ole paljon roskaa luonnossa”. Samantyyppiset asiat tulivat esille Tuonoson (2008) selvityksessä, jossa erityisesti alakoululaiset kiinnittivät huomiota ympäristön roskaisuuteen ja viheralueita säilyttävään kaavoitukseen.

Hyvää ympäristöä koskevien keskustelujen jälkeen nuoria pyydettiin pohtimaan maapallon tulevaisuutta. Nuoret kertoivat keskustelleensa maapallon tulevaisuudesta koulussa. Moni oli jutellut asiasta myös kavereiden kesken, mutta harva oli keskustellut aiheesta kotona. Siinä missä nuoret olivat hyvän ympäristön ominaisuuksista pääosin yksimielisiä, maapallon tulevaisuus jakoi enemmän nuorten mielipiteitä ja ajatuksia. Osa nuorista oli huolissaan ilmastonmuutoksesta ja eläinten hyvinvoinnista, kun taas osa nuorista piti puhetta ilmastonmuutoksesta liioiteltuna ja kaukaisena.

Huolen esille tuoneet nuoret pitivät ongelmana nimenomaan ihmisten toimintaa ja piittaamattomuutta: ”jos ihmiset jatkavat toimintaa näin, meillä ei ole enää maapalloa”. Osasta nuorten kirjauksia välittyi epätoivon ja jopa ahdistuksen tunteet, jotka ovat tulleet esille myös aiemmissa ilmastonmuutosta koskevissa tutkimuksissa (Strazdins & Skeat 2011; Ojala 2012): ”Ei tulevaisuus hyvältä näytä”, ”Ei voida tehdä mitään”, ”Ei siivoaminen mitään auta, maapallo tuhoutuu kuitenkin”. Ikävinä ilmastonmuutoksen ja ihmisen toiminnan seurauksina nuoret nostivat esille lumettomat talvet, eläinten kuolemat, mikromuovin päätyminen luontoon, jäätiköiden sulamisen, vedenpinnan nousemisen sekä vesien rehevöitymisen. Ryhmäkeskusteluissa väiteltiin myös turpeen tuotannon ekologisuudesta ja kalastusharrastuksen vaarantumisesta vesien rehevöityessä. Keskusteluissa havaitsimme ristiriidan, jossa nuoret elivät: samalla, kun he kantoivat huolta ympäristön tilasta, he heijastelivat tilannetta vanhempiansa elinkeinoihin ja omiin elinehtoihinsa. Ympäristönsuojelun kysymykset ja niiden kestävätkä ratkaisut ovat erityisen vaikeita silloin, kun edeltävät sukupolvet ovat saaneet elantonsa luonnonvaroista, kuten turve- tai metsätaloudesta, tai esimerkiksi karjanpidosta. Ristiriitainen on niin ikään tilanne, jossa oma mieliharrastus vaarantuu ympäristömuutosten vuoksi samalla, kun suhtautuu muutoksen olemassaoloon epäilevästi.

Vaikka nuorten keskusteluista välittyivät epätoivon ja ristiriitaisuuden kokemukset, näkivät he tilanteeseen myös ratkaisuja. Nuorten mielestä jokaisen ihmisen pitäisi kierrättää ja käyttää lihaa kohtuudella. Lisäksi pitäisi tehdä järkevä suunnitelma siitä, ”miten asiat saadaan haltuun ilmastonmuutoksen ja kaiken tommosen suhteen ja sit vaan kaikkien maiden pitäis siihen jotenkin saada liittymään”. Suomi voisi nuorten mielestä viedä ilmastotietoutta maailmalle.

Osa nuorista oli sitä mieltä, että koko ilmastonmuutos on keksitty juttu ja että keskustelua ohjaavat taloudelliset intressit. He olivat huolissaan ihmisten ylireagoinnista, sillä aiheesta ei heidän mielestään tarvitsisi edes puhua. Nuoret kertoivat, että maapallo tuhoutuu vasta, kun auringosta tulee supernova ja että ”tilanne pysyy vielä pitkään tasaisena”. Muutenkaan suomalaisten tekemisillä ei heidän mielestään ole kovin paljoa vaikutusta maapallon tulevaisuuteen, sillä Suomen väkiluku on niin pieni verrattuna esimerkiksi Kiinaan tai Intiaan. Lisäksi nuoret olivat sitä mieltä, että vaikka ilmastonmuutos olisikin ongelma, nuorten ei pitäisi olla asiasta liian huolissaan.

Nuori: Se aiheuttaa tosi paljon ahistusta vaikka sen ei ees pitäis koska me ollaan kirjaimellisesti nuoria ja mejän ei pitäis olla huolissaan siitä, että mitäs sitte joku päivä kun meillä on omia lapsia, ni millases kunnos tää maailma on. Päättäjien pitäis tehä sille asialle jotain: niitte pitäis vaikuttaa näihin asioihin.

Nuori: Itse olen sitä mieltä, että mejän ei ees kannattais ajatella koko asiaa. Itehän en aattele koko asiaa melkein en yhtään, koska niinku jos sille asialle alkais tekemään jotain nii siihen pitäis saada enemmän porukkaa ja muutenki mä oon vasta nuori, niin sen takia se ei niinku, mä en pysty kovin paljon vaikuttamaan siihen.

Lopuksi pyysimme nuoria keskustelemaan ja kirjaamaan ylös ajatuksiaan siitä, mitä asioita ympäristössä pitäisi muuttaa ja miten asioihin voisi vaikuttaa. Osa nuorista pohti asiaa oman lähiympäristönsä kannalta, osa taas koko maapallon kannalta. Yhtenä vaikuttamisen tapana ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi nuoret pohtivat kasvissyömistä. Nuorten mielestä kasvissyöjäksi ei pitäisi alkaa ilmastosyistä, sillä kasvisten tuonti Suomeen ei sekään ole ilmastoystävällistä. Lisäksi viljelymaiden tieltä pitää raivata metsiä, mikä ei ole luonnolle hyväksi. Nuoret ottivat kantaa myös sähköautoihin, sillä heidän mielestään pitäisi keksiä tapa saada sähköä saastuttamatta luontoa, jotta sähköautoista olisi hyötyä. Nuoret pitivät tärkeänä tiedottamista, päättäjien sitoutumista asioiden edistämiseen sekä jokaisen ihmisen sitoutumista pienten muutosten tekemiseen, esimerkiksi kierrättämiseen. Nuoret itse kertoivat kierrättävänsä sekä tekevänsä tietyt kulutusvalinnat ekologisuutta ajatellen. Ojalan (2012) ilmastonmuutosta koskevan strategiateorian mukaan nämä nuoret hyödyntävät ennen kaikkea ongelmakeskeistä strategiaa: he yrittävät toimia ongelman ratkaisemiseksi etsimällä tietoa ja tekemällä konkreettisia tekoja, vaikka toisaalta tunnistavat asioiden moniulotteisuuden.

Nuori: Jos yhtäkkiä vain kaikki alkais syömään kasvisruokaa niin se pitäis tuoda jostain ulkomailta.

Nuori: Ja sitte siitä tulee lentopäästöjä ja taas tulee ilmastonmuutosta enemmän.

Karstulassa nuoret halusivat vaikuttaa kunnan ja päättäjien toimintaan siten, että riitely lopetettaisiin ja tehtäisiin nuorten kannalta järkeviä päätöksiä ja hankintoja, kuten uusi koulurakennus. Nuoret toivoivat kuntaan ”enemmän eri kannoilta ajattelevia ihmisiä päättämään asioista”. Ylipäätään nuoret toivoivat, että nuoria kuunneltaisiin enemmän päätöksenteossa. Päättäjille nuoret lähettivät monenlaisia terveisiä. Ensinnäkin nuoret viestittivät, että päättäjien pitäisi tehdä päätöksiä, koska asiat eivät muuten etene. Valtakunnan päätöksentekijöiltä nuoret halusivat tiedustella käytännönläheisyyttä ja ymmärrystä tavallisesta arjesta: opetusministeriltä haluttiin tiedustella, osaako hän vaihtaa autonrenkaita. Nuorten mielestä erityisesti nuoriin pitäisi panostaa ja Karstulassa esimerkiksi nuorisovaltuuston toiminnasta pitäisi tiedottaa enemmän. Päättäjiltä toivottiin tasapuolisuutta ja monenlaisten näkökulmien huomioimista: ”Tuokaa uudistuksia pieniin kuntiin eikä käytetä kaikkia varoja suuriin kaupunkeihin”.

Vaikuttajanuorten käsityksiä hyvästä ympäristöstä ja maapallon tulevaisuudesta

Vaikuttajanuoret pohtivat aluksi oman asuinympäristönsä hyviä ja huonoja puolia. Kaikki kahdeksan nuorta kertoivat asuvansa Keski-Suomessa, tosin pääosin eri paikkakunnilla ja myös erityyppisissä ympäristöissä. Osa kertoi asuvansa kaupungissa, osa taas pienten paikkakuntien syrjäkylillä, joista lähimmän paikkakunnan keskustaan oli kilometrien matka. Hyvänä puolena nuoret toivat asuinympäristöstään esille luonnon: se on lähellä, siellä on kiva liikkua ja sillä on ”rauhottava vaikutus”, kuten yksi nuorista totesi. Asuinpaikkakunnallaan nuoret arvostivat myös hyvää koulua, kirjastoa ja nuorisotilaa sekä hyviä ja monipuolisia harrastusmahdollisuuksia. Hyvin samantyyppiset asiat, esimerkiksi palvelujen läheisyys ja harrastusmahdollisuudet, tulivat esille jo vuonna 2008, kun lapsiasiavaltuutetun toimisto keräsi lasten ja nuorten ajatuksia elämästään (Tuononen 2008).

Toisaalta turhautumista aiheutti se, jos paikkakunnalla ei ole riittävästi toimintaa tai tiloja nuorille. Myös liikenneyhteydet ovat tärkeitä erityisesti niille nuorille, jotka asuvat syrjäkylillä. Joidenkin nuorten kohdalla tilanne oli se, että ainoa bussi kulki aamuisin kouluun ja toi iltapäivisin kotiin. Jos nuori halusi iltaisin harrastaa tai käydä kavereiden luona, oli hän vanhempiansa kyytien armoilla: ”Kaksi bussia päivässä, yksi lähtee kello 8.30 ja toinen saapuu kello neljältä, siinä on meidän kaikki 100 prosenttia kaikista kulkuyhteyksistä, että sieltä ei todellakaan muuten pois pääse muina ajan-kohtina kuin iskän kyyillä tai omalla kyyillä vuoden päästä, että aika olemattomat yhteydet.” Huonot liikenneyhteydet olivat rajoittaneet nuorten elämää monin tavoin, kuten alla oleva sitaatti osoittaa. Sama havainto on tehty muissakin maaseudulla asuvien nuorten kokemuksista kartoittaneissa tutkimuksissa: monesta harrastusideasta tai tapaamisesta kavereiden kanssa on luovuttava, koska välimatkat ovat liian pitkiä (Armila ym. 2017).

Terhi: Onko ne huonot yhteydet rajottanu teijän elämää millä tavalla?

Nuori: En minä voi kauheasti yleisesti ottaen kavereiden kanssa minnekään lähteä, eikä varsinkaan – no tietyissä puitteissa tietenki, jos vanhemmat on töissä tiettyinä päivinä, ni on mahdollista jäädä (kaupungille)³ pitempään tai jotain tämmöstä, mutta ei siihen muuten oo mahdollisuutta.

Nuori: Joo kyllä se on ollu, niinku että ei sitä oo tullu kauheasti niinku kavereitten kanssa kylällä pyörityä sillai. Mutta tietenki nyt ko sai mopokortin ja kevarikortin, ni kyllä se vähän lisäänty siinä, mutta ei tullu nuorempana.

Kun nuorilta kysyttiin, mistä rakentuu hyvä ympäristö, esille tulivat edellä mainittujen asioiden tapaan hyvät harrastusmahdollisuudet ja liikenneyhteydet, luonto sekä hyvät peruspalvelut. Näiden lisäksi nuoret mainitsivat 5–6-vuotiaiden tapaan turvallisuuden ja ihmiset. Osa nuorista kertoi kokevansa turvattomuuden tunnetta, sillä vihapuhe näkyi heidän kaupunki- ja kuntakuvisaan. Yksi nuori kertoi kotikunnassaan viime vuosina sattuneista väkivallanteoista. Pienellä paikkakunnalla yksittäisetkin väkivallanteot voivat aiheuttaa turvattomuuden tunnetta nuorten keskuudessa pitkään. Turvalliselta tuntuvan elinympäristön merkitys lapsille ja nuorille korostuu myös aiempien tutkimustulosten valossa (Al Arasi 2013; Kyttä ym. 2009). Pienet lapset ajattelevat esimerkiksi talon tuovan turvaa ja suojaa, kun taas nuoret liittävät turvallisuuden muiden ihmisten toimintaan.

Nuori: Me puhuttiin tästä, että (kunnassa) turvallisuuden tunne ei oo ehkä aina parhain sen takia, että meillä on esimerkiks alikulkusiltoihin ja asfalttiin joku on spreiannu natsimerkkejä. Ja sitte on kaikkia semmosii white power ja mitä sää sanoit jotain nais...

Nuori: Joo yhteen oli kirjoitettu, että naiset pois Suomesta.

Toisena teemana nuorten keskustelussa oli maapallon tulevaisuus, joka näyttäytyi kaikkien nuorten mielestä epävakana ja huolestuttavana. Nuoria huolestuttivat elintilan kutistuminen, luonnonkatastrofit, biodiversiteetin katoaminen sekä humanitääriset konfliktit. Vaikka kaikki nuoret jakoivat huolen maapallon tulevaisuudesta, vaikuttamisen mahdollisuudet ja keinot painottuivat nuorten ryhmissä eri tavoin. Toinen nuorten ryhmä painotti jokaisen ihmisen vastuuta ja velvollisuutta toimia, vaikka ilmastonmuutoksen vaikutukset eivät heti näkyisi: ”Vieläki ollaan osa ihmisistä semmosessa jossain kaamosunessa, että ei meidän tarvi tehdä yhtään mitään ja meidän ei tarvi tietää mitään ilmastomuutoksesta. Voiiaan elää tällä samalla kulutusmäärällä, mitä aikasemminki.” Toinen ryhmä sen sijaan suhtautui skeptisemmin yksittäisten ihmisten toiminnan vaikuttavuuteen ja näki ”ilmastonmuutoksen kanssa konfliktissa olevan talousjärjestelmän” esteenä asiaan puuttumiselle.

“Joo no se, että onhan se tietenki hyvä, että jos yksilötasolla tai länsimaissa havahdutaan tähän ja otetaan yksilötasolla tätä hallintaan. Aletaan vaikka omaa hiilijalanjälkeä vahtaamaan taikka semmosta. Se on pientä muutosta, mutta sitten kumminkin meidän mielestä – ainakin meidän kahden mielestä – pysäyttämiseen tarvitaan paljon suurempien

3 Olemme poistaneet tekstistä yksittäiset kunnat yksittäisten nuorten tunnistamisen estämiseksi.

tekijöiden pysäyttäminen kuin näitten yksittäisten kuluttajien. Että tämmönen asenne, että se ilmastonmuutos on yksittäisten ihmisten vika, eikä suurempien tekijöiden, on vähän pöljä, sanotaanko näin, vaikka toki on siitä apua. Että kierrättäkää vaan, en sano, ettei sais kierrättää. Et se on hyvä juttu tietenki, mutta se ei tule riittämään.”

Kaikki nuoret kertoivat keskustelleensa maapallon tulevaisuudesta monilla eri foorumeilla, kuten kotona, koulussa ja netissä. Nuoret korostivat Ojalan (2012) tarkasteleman tunnekeskeisen strategian tavoin erityisesti lähipiirin tukea: ”Kyllä alkuun, kun alko olemaan sitä ilmastoahdistusta ja muuta, ni ehkä silloin se ymmärrys siinä lähipiirissä ei ollu semmonen, että sitä otettiin vielä tosissaan. Mutta ehkä nyt se on just semmosta, että pystytään puhuun suoraan näistä asioista, että on tosi tärkeätä myös, että on hyväksyvä ilmapiiri”. Yksi nuorista kertoi, että hän ei voi keskustella aiheesta kotoaan. Erimielisyyksiä on ollut etenkin sen suhteen, pitääkö ilmastotekoja tehdä. Myös tietyt ilmastoteot, kuten kasvissyönti, on herättänyt voimakkaitakin mielipiteitä nuorten ja lähipiirin keskuudessa. Nuoret kokevat, että he eivät ole saaneet riittävästi tukea päättäjiltä.

On mullaki omassa lähipiirissä sillai, että vaikka mä en ite oo mitenkään tämmönen kasvissyöjä, niin kyllä semmosia asenteita on kyllä ollu kavereilla ja sillai, että eivät voi tajuta sitä, että miks kukaan ei söis lihaa. Että on semmosta asennetta, että jotain vegaaneja vastaan meen ostamaan kaks pakettia makkaraa ja syön ne raakana nenäs eessä.

Se näkyy ehkä silleen kunnassa – saattaa näkyä niinku päättäjien kesken – että ei ehkä tueta sitä nuorten ilmastoahdistusta.

Nuorilta kysyttiin myös, millaisella maapallolla ihmisten olisi hyvä asua. Nuorten vastauksissa korostuivat erityisesti humanit arvot: rauha, demokratia ja tasa-arvo. Nuorten mielestä ihmisten olisi hyvä asua maapallolla, jossa ”demokratian ja tasa-arvon arvot toteutuvat”, ja jossa ihmiset kunnioittavat toisiaan. Toisten ihmisten arvostaminen tuli esille myös australialaisten lasten käsityksissä hyvästä ympäristöstä (Roy ym. 2015). Ihanteellisessa tilanteessa maapalloa ei myöskään uhkaisi ympäristökatastrofi. Toinen nuorten ryhmistä tiivistä ydinajatuksen: ihmisten olisi hyvä elää ”terveellä maapallolla”.

Kolmanneksi nuoret keskustelivat vaikuttamisen keinoista. Heitä pyydettiin kuvailemaan tapoja, joilla asioita voi muuttaa. Tällaisiksi tavoiksi nuoret listasivat puhumisen, esimerkillisyyden, sosiaalisen median, äänestämisen, protestoinnin, suoran toiminnan ja kansalaisjärjestöt. Nuorten mukaan kaikkien – niin päättäjien, vaikuttajien kuin tavallisten ihmistenkin – pitäisi tehdä muutoksia. Nuoret kertoivat itse pyrkivänsä vaikuttamaan oman esimerkin kautta: välttämällä lihan syömistä, harjoittamalla kiertotaloutta sekä pyrkimällä vaikuttamaan asenteisiin sosiaalisessa mediassa. Lisäksi he olivat mukana vaikuttamistoiminnassa, esimerkiksi juuri ilmastotiimissä tai nuorisovaltuustossa. Päättäjille nuoret lähettivät seuraavat terveiset: ”muistakaa kuunnella nuorisoa, koska meissä on tulevaisuus”.

Pohdinta

Lapsille ja nuorille tärkeitä asioita elinympäristössä ovat ihmiset, toimintamahdollisuudet, palvelut, puhdas luonto ja turvallisuuden tunne. Nämä asiat tulivat esille kaikissa kolmessa lasten ja nuorten tapaamisessa iästä ja asuinympäristöstä riippumatta. Pienistä, 5–6-vuotiaista lapsista useimmat piirsivät hyvään ympäristöön ihmisiä, luontoa ja rakennuksia, jotka tuovat turvaa. Yläkoululaiset, samoin kuin vaikuttamistoiminnassa olevat nuoret, toivat keskusteluissa esille erityisesti kavereiden merkityksen, mutta myös yleisesti ottaen sosiaaliset suhteet, turvallisuuden, luonnonläheisyyden sekä palvelujen ja toimintamahdollisuuksien saatavuuden tai niiden puutteen. Luontoa nuoret kuvasivat rauhoittavana ympäristönä, mikä tukee hyvin Adamsin ja Savahlin (2017) havaintoa luonnosta reflektoinnin paikkana lapsille ja nuorille. Ylipäätään lasten tapaamisissa tehdyt havainnot tukevat aiempia tutkimustuloksia lapsille merkityksellisistä asioista heidän elinympäristössään. Vaikka esimerkiksi lapsiasiavaltuutetun toimiston vuonna 2008 tekemästä selvityksestä on aikaa jo yli kymmenen vuotta, eivät lapsille tärkeät asiat näytä muuttuneen (Tuononen 2008).

Vaikka yllä mainitut, elinympäristön hyväksi tekevät asiat näyttävät olevan lapsille tärkeitä iästä ja asuinympäristöstä riippumatta, vaikutti lasten ikä heidän valmiuksiinsa hahmottaa ja pohtia maapallon tulevaisuutta. Siinä missä pienet lapset olivat huolissaan ympäristön roskaantumisesta, toivat nuoret ympäristöön liittyviä haasteita esiin paljon moniulotteisemmin. Esimerkiksi ilmastonmuutos nähtiin vain yhtenä ekologisen kriisin ilmentymänä. Muita ympäristöön vaikuttavia ongelmia olivat nuorten mukaan esimerkiksi biodiversiteetin katoaminen, vesistöjen rehevöityminen sekä mikromuovin pääseminen ympäristöön. Nuorten vahva tietopohja tuli esille myös ratkaisujen pohtimisessa. Yksilötason toimenpiteiden lisäksi nuoret peräänkuuluttivat esimerkiksi valtioiden vastuuta, sillä taloudelliset intressit eivät aina ohjaa tekemään valintoja maapallon tulevaisuuden kannalta järkevällä tavalla. Ylipäätään vallitseva talousjärjestelmä on nuorten mukaan ristiriidassa ilmastonmuutosta koskevien ratkaisujen kanssa. Tältä osin tämä selvitys ei tue aiempia tutkimustuloksia, joiden mukaan nuorten tietotaso esimerkiksi ilmastonmuutokseen liittyen olisi puutteellinen (Sinatra ym. 2012; Corner ym. 2015).

Suurin erimielisyys nuorten kesken vallitsi tämän selvityksen mukaan siitä, pitäisikö ilmastonmuutokseen puuttua, ja jos pitäisi, niin kenen ja millä keinoin. Nuoret voitiinkin tältä osin jakaa kolmeen ryhmään. Osa nuorista oli sitä mieltä, että ilmastonmuutokseen pitäisi puuttua välittömästi. He korostivat yksilöiden vastuuta ja olivat huolissaan siitä, että kaikki ihmiset eivät ota ilmastonmuutosta todesta. He näkivät esimerkiksi kierrättämisen ja kasvissyönnin tai lihan syönnin vähentämisen keinoina osallistua ilmastonmuutoksen ehkäisemiseen. Toiseen ryhmään voitiin luokitella nuoret, jotka eivät kieltäneet ilmastonmuutosta ja näkivät sen ongelmana, mutta eivät toisaalta uskoneet yksittäisten ihmisten mahdollisuuksiin vaikuttaa ongelman ehkäisemiseen. He peräänkuuluttivat päättäjien ja valtioiden vastuuta puuttua ilmastonmuutokseen. Kolmantena voitiin tunnistaa nuoret, jotka kielsivät koko ongelman olemassaolon. Heidän mielestään maapallo ei suinkaan tuhoutu ilmastonmuutokseen, vaan auringon luonnolliseen tuhoutumiseen. Koko keskustelu ilmastonmuutoksesta oli näiden nuorten mielestä turha. Kriittisyys ilmastotoimia kohtaan on Suomessakin yleistä

ja julkisessa keskustelussa on toivottu lisää keskustelua kriittisistä äänenpainoista. Se, kutsutaanko lähestymistapaa denialismiksi, skeptisyydeksi vai realistisuudeksi, puhuttaa myös (Seuri 2019).

Sitä, miksi nuorilla on maapallon tulevaisuuteen liittyen näin erilaisia ajatuksia, ei pystytty tässä selvityksessä tarkastelemaan. Tapaamisissa ei esimerkiksi kerätty lasten ja nuorten taustatietoja, jotka olisivat voineet selittää ajatusmaailmojen erilaisuutta, kuten aiemmissa tutkimuksissa on todettu. Myös se, oliko kyse nuorten erilaisista ilmastonmuutokseen liittyvien tunteiden käsitteilystrategioista, jää tässä selvityksessä arvoitukseksi (Ojala 2012). Aiemmista tutkimuksista tiedetään, että sukupuolella, iällä, asuinympäristöllä, matkustelulla ja poliittisella suuntautumisella on yhteys ympäristöasenteisiin, mutta erityisen vahva yhteys on henkilön koulutustasoon (Myllyniemi & Kiilakoski 2019). Lasten ja nuorten kohdalla koulutusta ollaan vasta kartuttamassa, joten jatkok tutkimuksissa olisi kiinnostavaa tietää, millainen yhteys pienten lasten ja teini-ikäisten maapallon tulevaisuutta koskeviin ajatuksiin on esimerkiksi sukupuolella, iällä, asuinympäristöllä tai vanhempien koulutuksella, ammatilla ja poliittisella suuntautumisella.

Tämä selvitys osoittaa, että osa nuorista kokee maapallon tulevaisuuteen liittyvää ahdistusta ja epätoivoa. Negatiivisia tunteita esiintyi ainakin niillä nuorilla, jotka myös kertoivat pyrkineensä itse toimimaan ongelman ratkaisemiseksi. Nämä nuoret olivat siis selvästi omaksuneet tilanteen mukaan tunne- tai ongelmakeskeisen strategian maapallon tulevaisuuteen liittyvien kielteisten tunteiden käsittelemiseksi (Ojala 2012). Kertomustensa mukaan nuoret joutuvat toisaalta kamppailemaan myös tiettyjen tosielämän rajoitusten kanssa. Esimerkiksi kaukana paikkakunnan keskustasta asuvat nuoret kertoivat yksityisautoilun olevan elinehto heidän elämässään, jotta he pääsevät kavereita tapaamaan tai harrastuksiin. Vaikka yksityisautoilun tunnistettiin olevan yksi ongelman aiheuttajista, eivät he voi siitä luopuakaan. Ristiriitoja aiheuttivat niin ikään oman suvun ja läheisten luonnonvaroihin perustuvat elinkeinot ja tietoisuus niiden ympäristövaikutuksista. Nuoret myös tunnistivat nuoruuteen liittyvän huolettomuuden eetoksen ja rajatun vastuun. He toivat esille, ettei heidän tarvitsisi eikä kuuluisi olla tällaisista asioista huolissaan, koska he ovat nuoria, eivätkä he voi päättää asioista. Vastuun ekologisen kriisin torjumiseksi nuoret vierittävätkin ennen kaikkea päättäjille.

Artikkelimme tärkein johtopäätös on, että ympäristö ja luonto ovat lapsille ja nuorille tärkeitä heidän iästään ja asuinpaikastaan riippumatta. Nekin nuoret, jotka kokivat ilmastonmuutoksesta käytävän keskustelun täysin turhana, kertoivat arvostavansa asuinpaikallaan juuri luonnonläheisyyttä ja kertoivat luontoon kiinnittyvistä harrastuksista sekä elinkeinoista. Tämä johtopäätös alleviivaa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen aikuisille antamaa velvoitetta kuulla ja kuunnella lapsia ja nuoria – myös ympäristöön ja maapallon tulevaisuuteen liittyvissä asioissa. Vaikka kaikki lapset ja nuoret eivät ajattele maapallon tulevaisuudesta samalla tavalla, he kaikki ansaitsevat tulla kuulluiksi heille merkityksellisessä ja tärkeässä asiassa.

Lähteet

- Adams, S. & Savahl, S. 2017. Nature as children's space: A systematic review. *The Journal of Environmental Education* 48(5), 291-321.
- Al Arasi, H. A. 2013. A study on children's perception of their local living environment. Faculty of Geo-Information Science and Earth Observation. University of Twente. Saatavilla osoitteessa https://webapps.itc.utwente.nl/librarywww/papers_2013/msc/upm/alarasi.pdf. Katsottu 16.1.2020.
- Armila, P., Halonen, T. & Käyhkö, M. (toim.). 2017. Reunamerkitöjä hylkysyrjästä. Nuorten elämäntaameja ja tulevaisuudenkuvia harvaanasutulla maaseudulla. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusseura.
- Corner, A., Roberts, O., Chiari, S. ym. 2015. How do young people engage with climate change? The role of knowledge, values, message framing, and trusted communicators. *WIREs Climate Change* 6, 523-534.
- Kyttä, M., Broberg, A. & Kahila, M. 2009. Lasten liikkumista ja terveyttä edistävä urbaani ympäristö. *Yhdyskuntasuunnittelu* 47(2), 6-25.
- Myllyniemi, S. (toim.) 2017. Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri 2016. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura & Nuorisotutkimusverkosto. Saatavilla osoitteessa <https://tietoanuorista.fi/nuorisobarometri/nuorisobarometri-2016/>. Katsottu 18.2.2020.
- Myllyniemi, S. & Kiilakoski, T. 2019. Tilasto-osio. Teoksessa Pekkarinen, E. & Myllyniemi, S. (toim.) *Vaikutusvaltaa Euroopan laidalla. Nuorisobarometri 2018*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura & Nuorisotutkimusverkosto. Saatavilla osoitteessa https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2019/03/NB_2018_web.pdf. Katsottu 6.4.2020.
- Ojala, M. 2012. Regulating worry, promoting hope: How do children, adolescents, and young adults cope with climate change? *International Journal of Environmental & Science Education* 7(4), 537-561.
- Ojala, M. & Bengtsson, H. 2019. Young people's coping strategies concerning climate change: Relations to perceived communication with parents and friends and pro-environmental behavior. *Environment and Behavior* 51(8), 907-935.
- Piispa, M. & Myllyniemi, S. 2019. Nuoret ja ilmastonmuutos. Tiedot, huoli ja toiminta Nuorisobarometrien valossa. *Yhteiskuntapolitiikka* 84 (1), 61-69. Saatavilla osoitteessa https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137610/YP1901_Piispa%26Myllyniemi.pdf?sequence=2&isAllowed=y. Katsottu 14.4.2020.
- Roy, A., McKinnon, G., Hennessy, N. ym. 2015. Talking with children & young people about the environment. Canberra ACT: ACT Children & Young People Commissioner. Saatavilla osoitteessa <https://hrc.act.gov.au/wp-content/uploads/2015/11/Environment-Ngunnawal-report-final-3-Sept.pdf>. Katsottu 18.2.2020.
- Seuri, O. 2019. Denialisti, skeptikko vai realisti – Miten nimittää keskustelijaa, joka haluaa rajoittaa ilmasto-toimia? *Suomen Lehdistö*. Saatavilla osoitteessa <https://suomenlehdisto.fi/denialisti-skeptikko-vai-realisti-miten-nimittaa-keskustelijaa-joka-haluaa-rajoittaa-ilmastotoimia/> Katsottu 8.4.2020.
- Sinatra, G. M., Kardash, C. M., Taasoobshirazi, G. ym. 2012. Promoting attitude change and expressed willingness to take action toward climate change in college students. *Instructional Science* 40, 1-17.

Strazdins, L. & Skeat, H. 2011. Weathering the future: Climate change, children and young people, and decision making. A report to the Australian Research Alliance for Children and Youth. Saatavilla osoitteessa https://www.researchgate.net/publication/265182433_Weathering_the_future_Climate_change_children_and_young_people_and_decision_making. Katsottu 12.12.2019.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Tuononen, P. 2008. Asiaa aikuisille! Lapset ja nuoret kertovat omien oikeuksiensa toteutumisesta Suomessa. Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 4:2008. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimisto. Saatavilla osoitteessa <https://urly.fi/1Mz2>. Katsottu 13.10.2020.

Tuukkanen, T. 2014. A Framework for Children's Participation in Online Environments. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Tuukkanen, T. (toim.) 2016. Lapsibarometri 2016: Luottamus 6-vuotiaiden lasten kokemana. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2016:2. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimisto. Saatavilla osoitteessa <https://urly.fi/1Mz3>. Katsottu 13.10.2020.

Vygotsky, L. 1982. Ajattelu ja kieli. Espoo: Weilin&Göös.

Meidän vaikutusmahdollisuutemme

Ympäristöhuoli aktivoi lapset vaikuttamaan

Leena Haanpää & Piia af Ursin

Johdanto

Yhdistyneiden kansakuntien jäsenvaltiot hyväksyivät vuonna 2015 Kestävän kehityksen tavoitteet. Toteutuakseen ne edellyttävät ensisijaisesti lasten tarpeiden kohtaamisen (UNICEF Office of Research 2017). Näiden tarpeiden saavuttaminen vaatii pitkäjänteisiä, sosiaalisesti kestäviä tavoitteita, joihin päästään parhaiten varmistamalla lapsille osallistumismahdollisuus maapallon yhteisen tulevaisuuden rakentamisessa. Ilmastotyössä on viime kädessä kyse investoinnista lapsiin, heidän terveyteensä ja koulutukseensa, mahdollisuuksiinsa kehittyä ja olla mukana luomassa kestävämpää yhteiskuntaa, ”successful outcomes for today's children will build the foundations for the wellbeing of our societies tomorrow” (mt., 4). Lasten osallisuuden painottamisen taustalla on muun muassa lapsen oikeuksien sopimus, joka korostaa lasten oikeutta tulla kuulluksi itseään koskevissa asioissa.

KidsRights Index -säätio seuraa vuosittain lasten osallisuuden toteutumista viiden oikeudellisen osa-alueen perusteella. Nämä ovat oikeus elämään, terveyteen, koulutukseen ja suojeluun sekä näiden oikeuksien toteutumisen mahdollistavaan ympäristöön. Säätio painottaa viidennen osa-alueen merkitystä ja ainutlaatuisuutta, koska sen avulla voidaan tuottaa tietoa eri maissa toteutuneista toimenpiteistä, esimerkiksi lasten osallistumismahdollisuuksista. Vuoden 2018 raportin mukaan Suomi sijoittui seitsemänneksi Norjan pitäessä kärkipaikkaa. Säätio nosti raportissaan globaaliksi huolenaiheeksi lasten osallistumismahdollisuudet ja kuulemisen: yksikään maa ei saavuttanut indeksissä korkeinta pistemäärää. Vaikka Suomi oli kokonaisvertailussa korkealla, täälläkään lasten ja nuorten kuuleminen ja osallisuus eivät toteudu toivottavalla tavalla. Vastaavaan tulokseen on päädytty lasten osallistumisoikeuksia tarkastelevassa arviointiraportissa (OKM 2020). Raportin kehittämistarpeissa nostettiin esiin muun muassa lapsiystävälliset kuulemistavat ja kuulluksi tuleminen.

Lasten osallisuutta edistävä kulttuuri toteutuu parhaiten sellaisessa ympäristössä, jossa tuetaan lapsen kasvua ja kehitystä ottamalla huomioon heidän omia ajatuksiaan, tarpeitaan ja mielipiteitään (vrt. OKM 2020). Ylevistä ja kunnianhimoisista tavoitteista huolimatta näyttää siltä, että lasten halukkuutta ilmastonmuutosta vastustaviin toimenpiteisiin osallistumiseksi vaarantavat aikuisten mitätöivät mielipiteet ja asenteet. Lasten ympäristöhuolen motiiveja kyseenalaistetaan julkisessa keskustelussa monin tavoin. Esimerkiksi vuoden 2019 keväällä ilmastoaktivisti Greta Thunbergin aloittamat maailmanlaajuiset ilmastolakkoliikkeet nostattivat voimakasta aikuisjohtoista kritiikkiä koululaisten oikeudesta osoittaa mieltään (Rantavaara 2019). Osa mielenosoitukseen liittyvästä poliittisesta keskustelusta tuomitsi lakkoilevat koululaiset. Sen sijaan, että lapset olisi nähty tulevaisuuden muutoksentehtäjinä, joilla on valta muuttaa maailmaa, mielenilmauksen ympärille kehittynyt julkinen keskustelu käsitteli aikuisten omia asenteita, mielipiteitä ja tunteita.

Pohdimme tässä artikkelissa lasten ympäristöhuolta ja oikeuksien toteutumista kansalaisvaikuttamisen näkökulmasta. Ihmisen aiheuttamien ympäristökriisien lisääntyessä ja voimistuessa tarvitaan lisää tietoa sekä lasten suhtautumisesta ympäristöasioihin, että heidän mahdollisuuksistaan vaikuttaa niihin. Artikkelissa esitetyt tulokset pohjautuvat sekä ala- että yläkouluikäisiltä lapsilta kerättyihin kyselytutkimusaineistoihin, joiden teemat liittyvät ympäristövastuullisuuteen ja -huoleen, koettuihin kansalaistaitoihin ja kokemuksiin vaikuttamisesta.

Ympäristökansalaisuus

Ympäristökansalaisuus (environmental citizenship) on verrattain uusi käsite niin tieteellisessä kirjallisuudessa kuin arkikielessäkin, sillä sen käyttö yleistyi vasta 2000-luvulla. Löyhästi sillä voidaan viitata kaikenlaiseen ympäristöystävälliseen toimintaan, mutta tutkimuskirjallisuudessa ympäristökansalaisuudesta on eroteltavissa useita määritelmiä erilaisine ulottuvuuksineen. Ympäristökansalaisuus määrittyy tässä artikkelissa Dobsonin (2011, 10) mukaan julkisena ja yksityisenä ympäristövastuullisena käyttäytymisenä, jota ohjaa usko reiluun ympäristöhyödykkeiden jakoon osallistavassa ja yhteisesti luodussa kestävässä politiikassa. Käsitteen avulla on pyritty ratkaisemaan demokratian (yksilö, yhteiskunta) ja ympäristön välisiä ongelmia (Vihersalo 2017). Dobson (2007) korostaa, että toisin kuin muut kansalaisuus käsitteet, ympäristökansalaisuus on sekä kansainvälistä että sukupolvien välistä. Tämä lisämääre on erityisen merkityksenkäs lasten ympäristökansalaisuuskeskustelussa. Se auttaa ymmärtämään, miksi meidän pitää kierrättää, käyttää uudelleen, säilyttää ja säästää. Ympäristö on yhteinen, kansallisvaltioiden ja sukupolvien rajat ylittävä elintila. Käytännössä kaikella toiminnalla on ympäristövaikutus: eläminen vaatii luonnonvaroja ja -resursseja ja synnyttää jätteitä. Se, miten edelliset ja nykyiset sukupolvet eri maissa ovat luonnonvaroja käyttäneet, näkyy tämän hetken maailman (ympäristön) tilassa.

Ympäristökansalaisuuden ulottuvuuksien tarkastelu auttaa hahmottamaan yksilön ympäristötoimijuutta erilaisten yhteiskunnallisten ja poliittisten rakenteiden kehyksissä. Kansalaisuus kytkeytyy aina erilaisiin oikeuksiin ja velvollisuuksiin muodostaen reunaehdot ympäristökansalaisuudelle.

Toinen ulottuvuus koskee toiminnan tilaa, eli sitä poliittista tai maantieteellistä rajausta, jossa (ympäristö)kansalaisuuden oikeuksia ja velvollisuuksia toteutetaan. Globalisoituvassa maailmassa kansalaisuus ei ole kuitenkaan sidoksissa tiettyyn alueeseen, mikä haastaa perinteisen määritelmän toiminnan tilasta. Greta Thunbergin johtama ilmastolakkoliike on erinomainen esimerkki globaalia toimijuudesta. Kansalaisuuden ajatusta onkin kansakunnan jäsenyyden sijaan pyritty laajentamaan kohti maailman tai maapallon kansalaisuutta, ja lisäksi puhutaan ympäristön kansalaisuudesta, ilmastokansalaisuudesta ja ekologisesta jalanjäljestä (Vihersalo 2017). Ympäristökansalaisen tehtäviin kuuluu erityisesti maapallon ekologisen tasapainon säilyttäminen (Eionet Portal 2020). Toiminnan piiri määrittää sen, toteutetaanko kansalaisuutta yksityisillä areenoilla, kuten kodeissa, vai julkisilla areenoilla, kuten esimerkiksi politiikassa. Yksityiseen piiriin kytkeytyvä ympäristökansalaisuus käsittää muun muassa kestävät elämäntavat ja kulutuksen. Toimijoiden ominaisuudet kytkeytyvät kansalaishyveisiin, millä viitataan ominaisuuksiin ja luonteenpiirteisiin, joita kansalaisilla oletetaan tai toivotaan olevan. Näitä ovat muun muassa vastuullisuus, periaatteellisuus ja aktiivisuus. (Huttunen ym. 2019.) Yksilön tasolla ympäristökansalaisuuden ydin kytkeytyy henkilökohtaiseen sitoutumiseen ympäristöasioihin ja ympäristövastuulliseen käyttäytymiseen.

Vastuulliseksi ympäristökansalaiseksi kasvaminen

Vastuullinen ympäristökansalaisuus vaatii tiedostavaa kansalaisuutta. Hungerfordin ja Volkin (2003) mukaan ympäristötietoisuus kulminoituu vastuullisuuteen, ympäristölle herkistyneeseen kansalaisuuteen, perustietojen hallintaan ympäristöstä ja siihen liittyvistä ongelmista, huolen kantamiseen ympäristön tilasta, motivaatioon osallistua aktiivisesti ympäristön tilan parantamiseen ja suojelemiseen sekä taitoon identifioida ja ratkaista ympäristöongelmia. Ympäristötietoisuus sisältää myös aktiivisen toimijuuden elementin, konkreettisen tilannekohtaisen toiminnan (Rannikko 1996). Ympäristötietoiseksi ja vastuulliseksi toimijaksi kasvaminen on siis monista tekijöistä riippuva yhtälö.

Koskinen (2010) kuvaa väitöskirjassaan ympäristökansalaisuutta sosiaalisen oppimisen prosessina. Kun lapselle mahdollistetaan ympäristö- ja kansalaiskasvatuksen elementtejä sisältävää toimintaa, ympäristöosaaminen ja -tietoisuus kasvaa ja saa omakohtaisen merkityksen. Toiminta koetaan merkitykselliseksi silloin, kun se mahdollistaa oman potentiaalinsa ja osaamisen hyödyntämisen, ja on henkilökohtaisten arvojen mukaista. Yhteisötasolla merkityksellisyyttä lisäävät yhteenkuuluvuuden tunne, yhteiset tavoitteet sekä oman roolin löytäminen ja vastuun sisäistäminen yhteisten tavoitteiden edistämiseksi. Merkitykselliset kokemukset ovat välttämättömiä ympäristövastuulliseen elämäntapaan kasvamisessa.

Lasten ympäristötietoisuudesta tiedetään Suomessa vielä verrattain vähän ja tutkimusta on leimannut menetelmällinen yksipuolisuus ja aineistojen rajoittuneisuus. Sen sijaan kansainvälinen tutkimus on viime vuosina lisääntynyt. Niissä on osoitettu ympäristöasioihin sosiaalistumisen alkavan jo varhaisessa lapsuudessa. Ympäristötietoisuuden juurtuminen elämänarvoiksi on riippuvainen koulun lisäksi niin perheestä ja vanhemmista kuin yhteisön arvo- ja normisysteemistäkin, median

vaikutuksesta sekä henkilökohtaisista kokemuksista. (Otto ym. 2019.) Perheen ja yhteisön vaikutusta lasten ympäristövastuulliseen elämäntapaan – ympäristökansalaisuuteen – on erityisen tärkeää tarkastella juuri nyt, kun ilmastonmuutoksesta ja kuluttamisen järjeistämistä kirjoitetaan, kampanjoidaan ja keskustellaan huomattavan paljon.

Tutkimukset osoittavat, että lasten elinympäristöt ja elämäntavat ovat muuttuneet merkittävästi viimeisten vuosikymmenien aikana. Esimerkiksi ilmastonmuutos muokkaa elinympäristöä ja vaikuttaa elämäntapoihin ja hyvinvointiin. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 29 artikla sisältää lapsen oikeuden saada koulutusta, joka edistää kunnioitusta elinympäristöä kohtaan ja valmistaa lasta vastuulliseen elämään. Kyse on tiedosta ja opetuksesta, lapsen kyvystä kohdistaa voimavaroja arvokkaaseen toimintaan (Ben-Arieh ym. 2014.) Lasten ympäristöön ja vastuullisuuteen liittyvän ymmärryksen kehittymisen kannalta voimavarojen ja toimintatapojen arvokas kohdentaminen onkin erityisen merkityksellistä. Tämä korostaa lapsen kasvuympäristön merkitystä tiedostavaksi ympäristökansalaiseksi kasvamisessa ja kasvattamisessa. Se, miten vastuullisia lasten tekemät valinnat ovat, heijastuu viime kädessä heidän omaan ja perheidensä hyvinvointiin, ympäristön tilasta puhumattakaan. Ympäristökansalaiseksi kasvamisessa lapsuuden perheen arvot ja asenteet toimivat eräänlaisina ympäristövastuulliseen toimintaan ohjaavina portteina vanhempien siirtäessä omaa arvomaailmaansa lapsilleen (Grønhøj & Thørgersen 2009). Tässä prosessissa lapset voidaankin nähdä eräänlaisina katalysaattoreina ympäristövastuulliseen toimijuuteen; kuten heidän vanhempansa vaikuttavat heidän käyttäytymiseensä, voivat he myös itse vaikuttaa perheensä asenteisiin ja päätöksentekoon (Otto ym. 2019).

Aktiivinen (ympäristö)kansalaisuus

Kansalaisvaikuttaminen on taito siinä missä lukeminen, laskeminen tai kirjoittaminen. Sitä pitää opetella. Koska lapset vasta harjoittelevat osallistumisen taitoja ja vastuunkantamista, on aikuisten luotava mahdollisuuksia taitojen kehittymiselle. Osallisuutta tapahtuu kaikissa lasten toimintaympäristöissä, osallistua ja vaikuttaa voi kuitenkin vain niissä rajoissa, missä heille osallistumismahdollisuuksia tarjotaan. On tärkeää, että lapsi saa jo varhain kokemuksia siitä, että hänen mielipiteillään on merkitystä, sillä vain tätä kautta lapsi voi rakentaa luottamusta itsen ja muihin. Luottamus itsen ja ympäristöön on perustana uskallukselle ja halulle ilmaista itseään. Tähän tietoon perustuen kansainvälisen nuorten yhteiskunnallisia tietoja, osallistumista ja asenteita mittaavan ICCS 2016 -tutkimuksen tulokset ovat huolestuttavia. Suomalaisnuorten luottamus itsen yhteiskunnallisina toimijoina oli sekä vuonna 2009 että 2016 tutkimukseen osallistuneiden 24:n maan keskuudessa heikointa.

Luottamus itsen aktiivisen kansalaisuuden kivijalkana

Luottamus itsen ohjaa yksilön toimintaa monin tavoin läpi elämän. Se on yksi merkittävimmistä tekijöistä, jonka perusteella ihminen valitsee, miten ja millä intensiteetillä hän toimii. Yleensä ihmiset pyrkivät välttämään tilanteita, joiden hallintaan eivät usko kykyjensä riittävän ja joissa pelkäävät

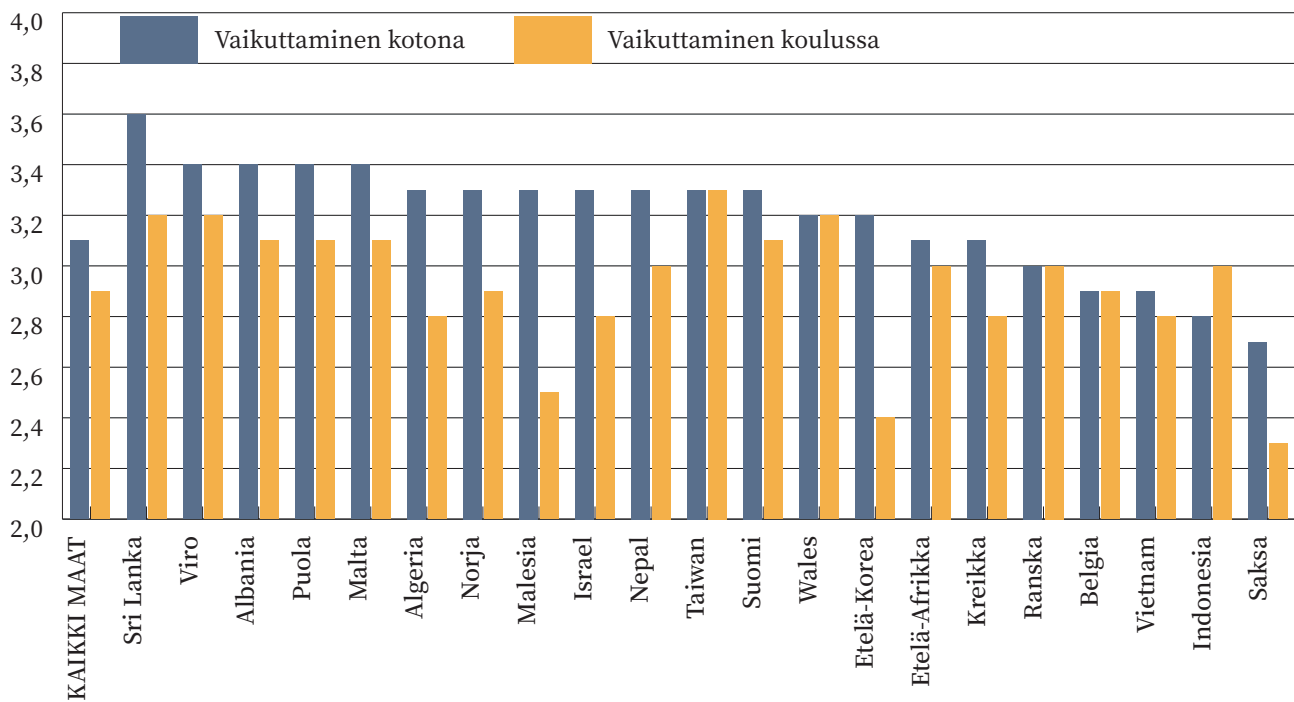
epäonnistuvansa. Toisaalta ihmiset tarttuvat mielellään asioihin, joiden he kokevat olevan omien kykyjensä rajoissa mahdollisia ja joissa voivat kokea onnistumista. Luottamusta omiin kykyihin toimijana rakennetaan omakohtaisten kokemusten kautta pienin askelin varhaislapsuudesta lähtien. Keskeistä tässä prosessissa on onnistumisen kokemukset, jotka vahvistavat lapsen minäpystyvyyttä (engl. self-efficacy; Bandura 1977). Siksi on tärkeää, että lapselle tarjotaan paikkoja kehittää niin tietoaan ja taitojaan kuin myös tunnetta siitä, että hän osaa ja hänen toiminnallaan on merkitystä. Näitä kaikkia tarvitaan lapsuuden omissa elämänpiireissä ja yhteiskunnassa toimimisessa sekä yhteiskunnan täysipainoiseksi jäseneksi kasvamisessa. Samat tavoitteet toistuvat lapsen oikeuksien sopimuksessa, joka korostaa lasten oikeutta tässä ja nyt kehittyä, kukoistaa ja toteuttaa itseään lapsena ja lapsuudessa.

Kansainvälisessä Lasten maailmat -kyselytutkimuksessa¹ tutkitaan alakouluikäisten lasten hyvinvointia ja elämään tyytyväisyyttä yli 40 maailman maassa. Osallisuus nähdään tutkimuksessa keskeisenä hyvinvoinnin ulottuvuutena. Sitä mitataan tutkimuksessa laaja-alaisesti kiinnittymisenä yhteisöihin, kuten perheeseen, asuinalueeseen ja kouluuyhteisöön, sekä vaikuttamisena päätöksentekoon edellä mainituissa yhteisöissä. Seuraavassa avataan lasten kokemuksia vaikutusmahdollisuuksistaan. Heiltä kysyttiin mielipidettä siitä, miten 1=eri mieltä – 5=samaa mieltä he ovat väittämistä koskien sitä, miten paljon heidän on mahdollista vaikuttaa itseä koskeviin tai itselle tärkeisiin asioihin kotona ja koulussa. Kuviossa 1 on esitetty 10-vuotiaiden vastaukset maakohtaisina keskiarvoina niistä tutkimusmaista, joiden osalta tutkimusaineistot olivat valmiina ja käyneet läpi keskitetyn puhdistuksen helmikuuhun 2020 mennessä.

Kuten kuviosta 1 nähdään, valtaosassa tutkimusmaita koti määrittäyty ensisijaiseksi kontekstiksi, jossa lapset kokevat voimakkaimmin osallisuutta. Suomalaislapset (n=1012) sijoittuvat maiden vertailussa keskivaiheille, Suomen keskiarvojen ollessa hieman koko otoksen (N=30725) keskiarvon yläpuolella. Suomalaislapsista 57 prosenttia oli täysin samaa mieltä väittämän ”Minä ja vanhempani päätämme minua koskevista asioista yhdessä” kanssa. Vastaava prosentti Sri Lankassa oli 81, mikä oli tutkimusmaiden korkein. Saksalaislapsista vain 27 prosenttia koki voivansa vaikuttaa itseä koskeviin asioihin kotona ja he pitivät häntäpäätä myös koulussa koettujen vaikuttamismahdollisuuksien suhteen. Srilankalaislapset olivat useimmiten myös sitä mieltä, että heillä on mahdollisuus vaikuttaa itselle tärkeisiin päätöksiin koulussa (64 %). Suomalaisista täysin samaa mieltä oli 45 prosenttia, kun vastaava luku saksalaislasten keskuudessa oli 19 prosenttia. Keskiarvoerojen tilastollinen merkisyys yksisuuntaisessa varianssianalyysissä² kertoo siitä, että maiden välillä on eroa siinä, miten lapset kokevat mahdollisuutensa vaikuttaa omissa yhteisöissään.

1 Children's Worlds, the International Survey of Children's Well-Being (ISCWeB; iscweb.com)

2 ANOVA; $p < .001a$

Kuvio 1. 10-vuotiaiden lasten kokemus vaikuttamismahdollisuuksista kotona ja koulussa eri tutkimusmaissa (ka).

Lasten luottamusta itseensä on käsitelty Nuoret luupin alla 2012 -raportissa (Haanpää & Roos 2013). Sen tulokset osoittivat, että 67 prosenttia 6.- ja 9.-luokan oppilaista piti elämässä pärjäämisen kannalta tärkeänä yhteisiin asioihin vaikuttamista. Tosin vaikuttamishalu näytti laimenevan iän myötä, sillä kuudesluokkalaisista vielä kolme neljästä (77 %) piti taitoa tärkeänä. Asiaa tarkasteltiin myös analysoimalla demokratiaosallisuutta ja kansalaistaitoja. Demokratiaosallisuutta mitattiin suorina ja epäsuorina vaikuttamiskeinoina, kuten tietyn yrityksen tuotteiden ostokieltäytymisenä tai mielipidettä ilmaisevien merkkien/symbolien pitämisenä. Kansalaistaitoja mitattiin kykynä toimia seuraavassa tilanteessa: ”Jos huomaisit asuinpaikallasi ongelman (esim. huumeet tai luonnon saastuminen), osaisitko järjestää esimerkiksi mielenosoituksen tai kirjoittaa mielipidekirjoituksen? Molemmista teema-alueista muodostettiin ns. summamuuttujat, jotka saivat arvot alkuperäisten vastausvaihtoehtojen mukaisesti (kansalaistaidot: osaisin, ehkä, en osaisi ja demokratiaosallisuus: on osallistunut, ehkä osallistuisi, ei osallistuisi).

Tulosten perusteella on mahdollista osoittaa kansalaistaitojen ja halukkuuden osallistua demokraattiseen toimintaan kulkevan käsi kädessä siten, että hyviksi kansalaistaitonsa arvioivat lapset olivat aktiivisempia demokraattisessa vaikuttamisessa kuin taitonsa huonoksi arvioivat (N=1753, Taulukko 1). Kokemuksella omista kansalaistaidoista ja osallistumishalukkuudella oli yhteys: lapset, jotka eivät luottaneet omiin kansalaistaitoihinsa, suhtautuivat demokraattiseen osallistumiseen kielteisimmin (54 %). Toisaalta lapset, jotka kokivat hieman epävarmuutta kansalaistaitojensa suhteen (ehkä-vas-
taukset, 54 %) voisivat ajatella osallistuvansa erilaisiin demokraattisiin tekoihin. Tulos antaa melko selvän näytön siitä, että panostaminen peruskoululaisten yhteiskunnalliseen osaamiseen voisi lisätä

kiinnostusta politiikkaan ja yhteiskunnallisiin asioihin. Onkin luontevaa, että kun ymmärrys demokraattisesta vaikuttamisesta ja yhteiskunnallisen toimijuuden taidoista kasvaa, myös kiinnostus näitä asioita kohtaan lisääntyy.

Taulukko 1. 5.-, 7.- ja 9.-luokkalaisten kansalaistaitojen (osaisin – en osaisi toimia) ja demokratiaosallisuuden (olen osallistunut – en osallistuisi) välinen yhteys (Lähde: Haanpää & Roos 2015)

Demokratiaosallisuus	Kansalaistaidot			
	en osaisi	ehkä osaisin	osaisin	yhteensä
en osallistuisi	54 %	34 %	12 %	100 %
ehkä osallistuisin	26 %	54 %	20 %	100 %
olen osallistunut	23 %	40 %	37 %	100 %

Myös pitkittäistutkimuksissa voidaan todentaa varhaisen yhteiskunnallisen ympäristöasenteen ja -kiinnostuksen olevan yhteydessä yksilöiden myöhempään haluun vaikuttaa ja olla yhteiskunnallisesti aktiivisia (Otto ym. 2019). Analysoimme nuorten koulutus- ja urapolkuja vuosina 2015–2018 tarkastelleen pitkittäisen kyselyaineiston³ avulla sitä, miten nuorten ympäristöasenteet yhdeksännellä luokalla ovat yhteydessä heidän kiinnostukseensa ympäristöasioista neljän vuoden päästä ensimmäisestä mittauksesta (n=190). Lineaarisen regressioanalyysin tulokset osoittivat, että ympäristöasenteet ja naissukupuoli yhdeksännellä luokalla ennustivat merkittävästi myöhempää kiinnostusta ympäristöasioihin⁴. Naiset olivat myös miehiä yleisemmin toimineet ympäristövastuullisesti, esimerkiksi säästämällä vettä tai valitsemalla pyörän auton sijasta⁵. Tulokset vahvistavat osaltaan aiemmissä tutkimuksissa todettua sukupuolieroa nuorten poliittisessa ja yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa. Miehet ovat osoittautuneet monissa tutkimuksissa aktiivisemmiksi politiikassa, naiset puolestaan osallistuvat miehiä useammin erilaisiin yhteiskunnallisiin vaikuttamisen tapoihin, esimerkiksi tekemällä vapaaehtoistyötä tai ympäristöystävällisiä valintoja (esim. Cicognani ym. 2012).

Omannäköistä vaikuttamista

Moni tutkimus osoittaa lasten haluavan vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin. Nuorisobarometri (Pekkarinen & Myllyniemi 2018) raportoi mm. nuorten politiikkakiinnostuksen olevan ennätystasolla. Samanaikaisesti kun julkinen tahtotila on edistää lasten oikeuksia, on sekä asenteellisesti että käytännössä vielä matkaa lasten oikeuksien todelliselle tunnustamiselle ja tunnistamiselle. Näin siitä huolimatta, että YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen sisältyy lapsen oikeus mielipiteen ilmaisuun, tiedon saantiin sekä oikeus järjestäytymiseen ja yhdessä toimimiseen. Edustuksellisen demokratian työkalut, nuorisovaltuustot ja oppilaskunnat, on Suomessa taattu kaikille koululaisille. Nämä viralliset osallistumisen muodot uhkaavat kuitenkin jäädä näennäisen vaikuttamisen areenoiksi, vailla

3 Education Systems, Learning and Social Change: A Comparative Longitudinal Study on Young People's Educational Trajectories and Learning of the 21st Century Skills in Europe, Australia, South America and North America (EduSys; <https://sites.utu.fi/edusys/>)

4 $R^2 = .139$, $p < .001$.

5 $\chi^2(1) = 17.41$, $p < .001$.

todellisia vaikuttamismahdollisuuksia niin kauan kuin spontaaneja lapsista itsestään kumpuavia vaikuttamisen kohteita ja/tai tapoja vähätellään. Vallitseva ohipuhumisen kulttuuri vaarantaa lasten oikeuksien toteutumisen määrittelemällä aikuislähtöisesti asiat, mistä lapsilla on oikeus puhua tai osoittaa mieltään.

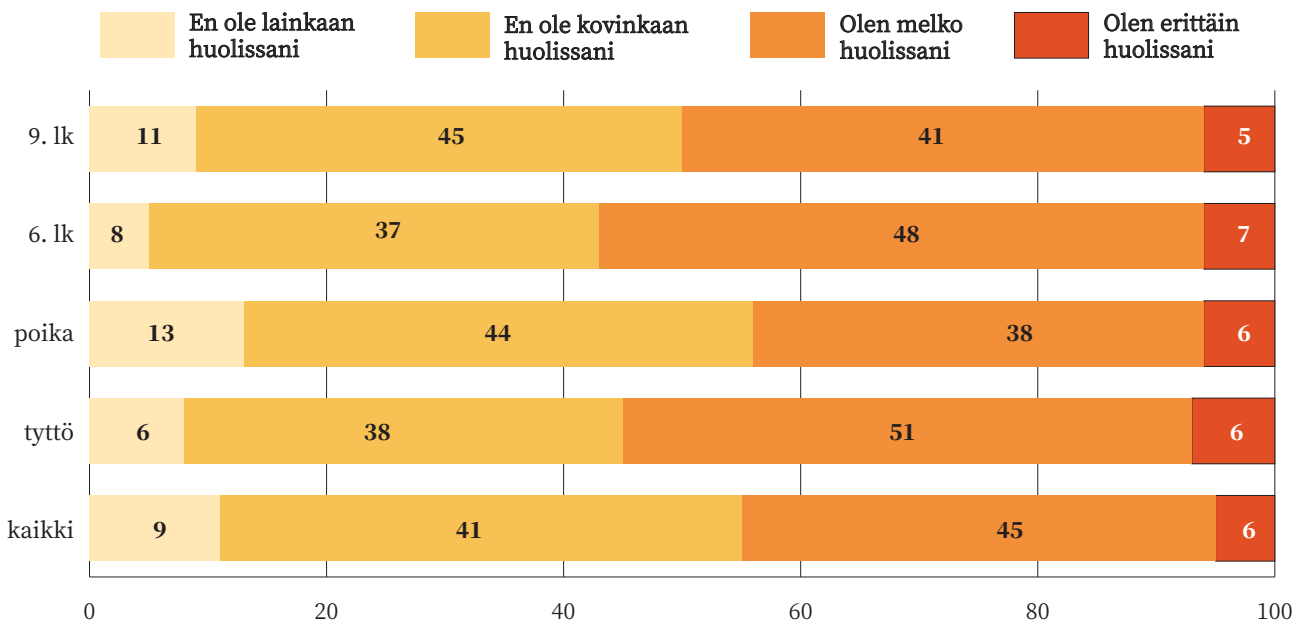
Tarkastelimme aihetta myös empirian valossa. Kysyttäessä nuorilta, millä tavoin he haluavat osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan tulevaisuudessa, nuoret mainitsivat useimmin ympäristön hyväksi toimimisen (esim. ICCS 2016). Tulosta tukevat havainnot vuoden 2012 Nuoret luupin alla -raportista, jonka mukaan 62 prosenttia yhdeksäsluokkalaisista piti oman asuinpaikkakuntansa ympäristöä tärkeänä.

Ympäristöasiat kiinnostavat lapsia varmimmin silloin, kun ne tuodaan osaksi normaalia arkea ja niihin vaikuttaminen tehdään helpoksi. Näin myös ymmärrys omista valinnoista ja teoista on helpompi saavuttaa. Ympäristövastuullisen toiminnan parhaiten vakiintuneita käytäntöjä on jätteiden lajittelu. Kotitalousjätteiden lajittelu on jo monelle nuorelle arkipäiväistynyt, rutiininomainen toiminta. Tämä kävi ilmi myös Nuoret luupin alla 2012 -raportista, johon osallistui 7656 Varsinais-Suomen ja Satakunnan 6- ja 9-luokkalaista oppilasta. Suurin osa tytöistä ja pojista lajitteli kotona syntyvän jätteen, ainakin osittain. Kolmannes (30 %) pojista ilmoitti lajittelevansa kaikki jätteet, tytöistä hieman harvempi (27 %). Tytöistä selvästi suurempi osa, 62 prosenttia, lajitteli jätteet osittain, kun pojista puolet kertoi menettelevänsä näin. Tulokset osoittavat, että kiinnostus ympäristöasioihin laimenee teini-iässä ja erityisesti teini-ikäiset pojat sitoutuvat muita vähemmän asioihin, joilla voi säästää ympäristöä. Ikä ja sukupuoli selittävätkin hyvin ympäristövastuullista käyttäytymistä. Ympäristöasioista olivat kiinnostuneimpia kuudesluokkalaiset tytöt (73 %) ja vähiten kiinnostuneita yhdeksäsluokkalaiset pojat (45 %). (Haanpää & Roos 2013.)

Tutkimme lasten ympäristöhuolta erityyppisiin ympäristöasioihin liittyen. Vuoden 2012 Nuoret luupin alla -kyselytutkimuksessa ympäristöhuolta (Kuinka huolissasi olet seuraavista ympäristöasioista?) selvitettiin viiden väittämän⁶ perusteella (1 = En ole lainkaan huolissani – 4 = Olen erittäin huolissani). Väittämissä esitetyistä ympäristöasioista osalla voi olla tuntuja ja välittömiä vaikutuksia nuoren omaan arkeen (esim. roskaaminen), osan ollessa välillisiä ympäristöön liittyviä aiheita (esim. ydinvoima, niiden sijoitus ja radioaktiivinen säteily). Kaikkein suurinta huolta nuorille aiheutti juomaveden laadun huononeminen; joka kolmas (31 %) vastaaja ilmoitti olevansa erittäin huolissaan asiasta. Muista ympäristöön liittyvistä huolenaiheista roskaaminen (22 %) ja ydinvoima (20 %) aiheuttivat erittäin suurta huolta joka viidennelle nuorelle. Tulokset ovat samansuuntaiset myös aikuisväestössä, mikä käy esiin Ympäristötilasto-vuosikirjasta (Tilastokeskus 2012). Ympäristöhuoli näyttäisi siis yhdistävän eri sukupolvet.

6 1. Vesistöjen (Itämeren, järvien ja jokien) saastumisesta ja rehevöitymisestä, 2. Ydinvoimaloista, niiden sijoituksesta ja radioaktiivisesta säteilystä, 3. Juomaveden laadun huononemisesta, 4. Roskaamisesta, 5. Liian tiheästä rakentamisesta.

Ympäristöhuolimuuttujista muodostettiin seuraavaksi niin sanottu ympäristöhuolen summamuuttuja. Yhdistämällä yksittäiset ympäristöhuolta mittaavat muuttujat voidaan ympäristöhuolta kuvata laajemmin ilmiönä. Alla olevassa kuviossa 2 raportoidaan ympäristöhuolen taso koko aineiston, tyttöjen ja poikien sekä luokka-asteen mukaan. Siitä selviää ympäristöhuolen jakautuminen selittävien muuttujien suhteen: vuonna 2012 nuorista puolet ei ollut lainkaan tai oli vain vähän huolissaan ympäristöasioista. Tulosta selittää osittain se, että summamuuttuja sisältää sellaisia tekijöitä (rakentaminen, ydinvoima), joihin nuoret voivat vaikuttaa vain välillisesti. Pojista ja yhdeksäsluokkalaisista selvästi harvempi jakoi ympäristöhuolen kuin tytöistä tai kuudesluokkalaisista.

Kuvio 2. Ympäristöhuolen jakautuminen sukupuolen ja luokka-asteen mukaan (%)

Tarkastelimme seuraavaksi ympäristöhuolen ja vaikuttamismahdollisuuksien keskinäistä yhteyttä vaikuttamistaidon ja koetun ympäristön tilan avulla. Ympäristöhuolta selitettiin lineaarisella regressioanalyysillä sukupuolen, luokka-asteen sekä aiemmin mainittujen yhteiskunnalliseen vaikuttamishaluun että ympäristövastuullisuuteen liittyvillä muuttujilla. Analyysin tulokset osoittivat näiden tekijöiden välillä vallitsevan voimakkaan tilastollisen yhteyden.

Ensinnäkin nuorten vaikuttamishalun ja ympäristövastuullisuuden välillä oli tilastollisesti tarkasteltuna erittäin voimakas positiivinen korrelaatio, mikä kertoo näiden muuttujien keskinäisestä riippuvuudesta. Se tarkoittaa sitä, että yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta kiinnostuneet nuoret ovat kiinnostuneet toimimaan myös ympäristövastuullisesti. Lineaarinen regressioanalyysi osoitti, että taustatekijöistä tyttösu sukupuoli ja alakoululaisuus lisäsivät ympäristöstä koettua huolta. Myös kiinnostus yhteiskunnallisia asioita kohtaan ja valmiudet asioihin vaikuttamisessa selittivät ympäristöhuolen tasoa. Erityisen voimakkaasti sitä selitti asenteellinen valmius eli kiinnostus toimia ympäristövastuullisesti. Ympäristöasennemuuttujan lisääminen regressiomalliin paransi mallin selityskykyä

huomattavasti verrattuna kahteen muuhun malliin. Niistä ensimmäisessä ympäristöhuolen tasoa selitettiin sukupuolella ja luokka-asteella, jotka selittivät viisi prosenttia koetusta ympäristöhuolesta. Analyysin toisessa vaiheessa, jossa malliin lisättiin kiinnostus yhteiskunnallisia asioita kohtaan ja valmiudet asioihin vaikuttamiseen kokonaisselitysosuus nousi 16 prosenttiin. Mallin viimeisessä vaiheessa, jossa mukaan analyysiin tuotiin ympäristöasennemuuttuja, kasvoi kokonaisselitysosuus 36:een prosenttiin.

Yhteenveto

Tuloksemme osoittavat ympäristöhuolen tason ja vaikuttamishalukkuuden välisen yhteyden. Käytännössä tulokset antavat viitteitä siitä, että ne lapset, joille ympäristöasiat ovat tärkeitä, kokevat ympäristön tilasta huolta ja omaavat taitoja vaikuttaa siihen. Lapset ryhtyvät käytännön toimenpiteisiin, mikäli aiheet koetaan itselle merkityksellisiksi ja vaikuttamiseen annetaan mahdollisuus (ks. myös Meriläinen & Piispa tässä teoksessa). Aikuisten ehkä tärkeimpänä tehtävänä olisikin ymmärtää mahdollistajan rooli: tilan antaminen lapsille ominaisiin vaikuttamisen kohteisiin ja keinoihin. Aito ja eteenpäin vievä motivaatio lähtee aina sisältäpäin. Motivaatiokirjallisuudesta tiedämme (esim. Ryan & Deci 2000), että innostus, kiinnostus ja sitoutuminen harvemmin syntyvät toisen asettamista tavoitteista. Motivaatiota voidaan kuitenkin ohjata ja vahvistaa. Tässä aikuisilla on keskeinen rooli.

Se, että lapset tuntevat huolta ympäristön tilasta, ei tee heistä vielä aktiivisia ympäristökansalaisia. Tästä osoituksena toimii artikkelimme tulos, jonka mukaan noin kolmannes (38 %) yhdeksäsluokkalaisista ei pitänyt omaa lähiympäristöään itselleen tärkeänä. Lasten sitoutuminen ympäristöasioihin vaihtelee iän mukaan ja on myös sukupuolittunutta: tytöt ovat poikia kiinnostuneempia ympäristöasioista kaiken kaikkiaan ja usein kiinnostus myös laimenee iän myötä, siirtymässä alakoulusta yläkouluun (Haanpää & Roos 2013; Haanpää 2005). Yksi keskeinen selitys on vihreän kuluttajakäyttäytymisen ja feminismin välisessä yhteydessä ja siihen liitettyssä stereotyyppiassa, jota ylläpitävät yhtäläisesti naiset ja miehet. Yleistävän, stereotyyppisen ajattelun mukaan ympäristöasioista kiinnostuneet ihmiset ovat feminiinisempiä, mikä vähentää poikien ympäristövastuullista käyttäytymistä (Brough ym. 2016). Tärkeää ympäristökansalaisuuden vahvistamisessa on keskittyä erityisesti nuorten miesten ympäristöasenteisiin.

Lasten osallisuuden vahvistaminen vaatii monesti syvään juurtuneiden toimintakäytäntöjen muuttamista. Aikuisten tulee osata tunnistaa osallisuuden esteitä ja luoda keinoja mielipiteiden kuuntelemiseksi erilaisin lapsilähtöisin menetelmin. On ymmärrettävää, että lasten osallistaminen voidaan kokea hankalana, vaivalloisena tai jopa pelottavana, sillä osallisuustoiminta vaatii aikuisilta omista ennakoasenteista luopumista ja haastaa pohtimaan toimintaa yhdessä lasten kanssa. Lasten osallistaminen onkin tavallaan kontrollin jakamista, mikä voi aiheuttaa epävarmuutta. Lasten kuuleminen ja osallistaminen päätöksentekoon vaatii monien raja-aitojen ylittämistä; keskeistä on aikuisten luottamus niin itseän kuin lapsiin toimijoina. Tätä ajatuskehikkoa vasten voi olla helpompi

ymmärtää niiden aikuisten voimakkaat reaktiot lasten ympäristön puolesta tapahtunutta aktivoitumista kohtaan, jotka ottivat asiassa tuomarin roolin. Hyväksyttävänä tuomitsevia mielipiteitä ei voi silti pitää.

Osallistuvaksi ympäristökansalaiseksi kasvaminen on sukupolvien välistä yhteistä toimijuutta. Huoli yhteisen ympäristön tilasta ja tulevaisuudesta yhdistää parhaimmillaan lapset ja aikuiset tekemään ratkaisuja yhdessä. Samalla se antaa lapsille mahdollisuudet ymmärtää ihmisen toiminnan ja ympäristön hyvinvoinnin välisiä yhteyksiä ja oman roolinsa kestävän tulevaisuuden rakentamisessa. Vastuu ilmastonmuutoksen torjunnasta ja maapallon tulevaisuudesta kuuluu kaikille, ja parhaimmillaan se voi olla sukupolvet yhdistävä yhteinen ponnistus. Myös aikuisten tulee tarttua toimeen – yhdessä lasten kanssa.

Lähteet

- Bandura, A. 1977. Self-efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavioral Change. *Psychological Review* 84 (2), 191–215.
- Ben-Arieh, A., Casas, F., Frønes, I., Korbin & J., E. 2014. Multifaceted concept of child well-being. Teoksessa A. Ben-Arieh, F. Casas, I. Frønes & J. E. Korbin (toim.) *Handbook of child well-being*. Dordrecht: Springer science & business media. 1–27.
- Brough, A. R., Wilkie, J. E. B., Ma, J., Isaac, M. S., Gal, G. 2016. Is Eco-Friendly Unmanly? The Green-Feminine Stereotype and Its Effect on Sustainable Consumption. *Journal of Consumer Research* 43. 567–582.
- Cicognani, E., Zani, B., Fournier, B., Gavray, C. & Born, M. 2012. Gender Differences in Youths' Political Engagement and Participation. The Role of Parents and Adolescents' Social and Civic Participation. *Journal of Adolescence* 35, 561–576.
- Dobson, A. 2011. *Sustainability citizenship*. Dorset: Green House.
- Dobson, A. 2007. Environmental citizenship: Towards sustainable development. *Sustainable Development* 15, 276–285.
- Eionet Portal 2020. European Environment Information and Observation Network. <https://forum.eionet.europa.eu>
- Grønhøj, A. & Thørgersen, J. 2009. Like Father, Like Son? Intergenerational Transmission of Values, Attitudes, and Behaviours in the Environmental Domain. *Journal of Environmental Psychology* 29 (4), 414–421.
- Haanpää, L. & Roos, S. 2015. Nuoret luupin alla 2014: Teemana kuluttajuus ja taloudellinen eriarvoisuus. Lapsi- ja nuorisotutkimuskeskuksen julkaisuja 1/2015. Turku: Turun yliopisto.pdf.
- Haanpää, L. & Roos, S. 2013. Nuoret luupin alla 2012: Osallisuudesta hyvinvointiin. Turun lapsi- ja nuorisotutkimuskeskuksen julkaisuja 7/2013. Turku: Turun yliopisto.pdf.

- Haanpää, L. 2005. Vihreyden tavoittelusta totunnaisiin kulutustapoihin. Teoksessa Minna Autio & Petri Paju (toim.) Kuluttava nuoruus. Helsinki: Nuorten elinolot -vuosikirja 2005. Nuorisotutkimusseura/Nuorisoasian neuvottelukunta/Stakes, 118–131.
- Huttunen, S., Aro, R., Salo, M. & Turunen, A. 2019. Ympäristökansalaisuudesta aineksia ilmastokriisin ratkaisuun? Versus, Keskustelut. <https://www.versuslehti.fi/kriittinen-tila/ymparistokansalaisuudesta-aineksia-ilmastokriisin-ratkaisuun/>
- Koskinen, S. 2010. Lapset ja nuoret ympäristökansalaisina: Ympäristökasvatuksen näkökulma osallistumiseen. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- MacGregor, S. & Szerszynski, B. 2003. Environmental Citizenship and the Administration of Life. Paper presented at “Citizenship and the Environment” workshop. Newcastle: Newcastle University.
- OKM 2020. ”Kuullaan, mutta ei kuunnella”: Lasten osallistumisoikeudet Suomessa. Arviointiraportti. Helsinki: Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita, 2020:10.
- Otto, S., Evansc, G. W., Moonc, M. J., & Kaiser, F. G. 2019. The development of children’s environmental attitude and behavior. *Global Environmental Change* 58, 1–6.
- Pekkarinen, E. & Myllyniemi, S. (toim.) 2018. Vaikutusvaltaa Euroopan laidalla. Nuorisobarometri 2018. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura & Nuorisotutkimusverkosto.
- Rannikko, P. (1996) Local environmental conflicts and the change in environmental consciousness. *Acta Sociologica* 39 (1) 57–72.
- Rantavaara, M. 2019. Helsingissä koululaiset saavat osallistua ilmastolakkoon ensi perjantaina luvan kanssa. *Helsingin Sanomat* 22.2019.
- Ryan, R., M., & Deci, E., L. 2000. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist* 55 (1), 68–78.
- Tilastokeskus 2012. Ilmastomuutos suomalaisten suurin ympäristöhuoli. Tiedote 5.7.2012. https://www.stat.fi/ajk/tiedotteet/2012/tiedote_009_2012-07-05.html.
- UNICEF Office of Research 2017. Building the Future: Children and the Sustainable Development Goals in Rich Countries. Innocenti Report Card 14, Florence: UNICEF Office of Research – Innocenti.
- Vihersalo, M. 2017. Climate citizenship in the European union: environmental citizenship as an analytical concept. *Environmental Politics* 26 (2), 343–360.

Nuorten ilmastohuoli ja ympäristökansalaisuuden muotoutuminen

Eerika Albrecht, Nina Tokola, Elina Leppäkoski, Juni Sinkkonen, Irmeli Mustalahti, Outi Ratamäki ja Jukka Viljanen

Johdanto

Mitä tarkoitetaan lasten ja nuorten ympäristökansalaisuudella? Tässä artikkelissa tarkastelemme nuorten ilmastohuolta yhteiskunnallisena ilmiönä, sen kanavoitumista toimintaan ympäristökansalaisuutena ja aikuisten reaktioita tähän toimintaan. Ruotsalaisen 16-vuotiaan Greta Thunbergin aloittaman kansainvälisen Fridays For Future -liikkeen¹ myötä nuoret ovat Suomessakin osoittaneet mieltään eduskuntatalon portailla Helsingissä sekä lukuisissa muissa kaupungeissa ja kunnissa. Fridays For Future -liike ja koululakot ovat puhuttaneet sekä aikuisia että nuoria. Tarkastelemme Fridays For Future -liikkeen suomalaista versiota ilmastolakkoliikettä, joka on yksi näkyvimmistä ympäristöhuolen aktivoitumisen kanavista sekä nuorten autoetnografisia kirjoituksia tuodaksemme esiin nuorten omaäänistä puhetta ilmastohuoli-ilmiöstä ja sen kanavoitumisesta. Artikkelissamme tuomme esiin, kuinka nuoret kanavoivat ilmastoahdistusta toimintaan. Tässä artikkelissa kuvaamme sekä aikuista huolipuhetta että nuorten omaa näkökulmaa, jossa korostuu ympäristökansalaisuus ja huoli maapallon tilasta. Koululakkotoiminnassa ilmastonmuutoksen uhka kanavoituu uudelleenlaiseksi toimijuudeksi, jonka kautta nuorten ilmastohuoli ja sen nostattamat tunteet purkautuvat.

Tarkastelemme artikkelissamme nuorten ilmastohuolen ja yhteiskunnalliseen toimijuuteen liittyvien mediadiskurssien sekä nuorten omaelämäkerrallisten kirjoitusten kautta, kuinka nuoret

¹ www.fridaysforfuture.org

kanavoivat ilmastoahdistustaan toimintaan. Kysymme kirjoituksessamme, millaista yhteiskunnallista toimijuutta nuorten ilmastohuoli on luonut, ja kuinka tätä toimijuutta on kehystetty aikuisten toimesta. Selvitämme tiedotusvälineissä julkaistujen uutisten, pääkirjoitusten ja mielipidekirjoitusten perusteella, kuinka aikuiset ja nuoret hahmottavat ympäristökansalaisena toimimista tilanteessa, jossa oppivelvollisuus ja kansalaisvaikuttaminen asettuvat vastakkain. Lisäksi tarkastelemme nuorten kokemuksia ilmastohuolen kanavoimisesta ympäristökansalaisena toimimiseen. Pohdimmekin tässä yhteydessä, millaisina ympäristökansalaisina nuoret tulisi hahmottaa. Artikkelissamme ympäristökansalaisena toimiminen auttaa käsittelemään ilmastohuolen nostattamia tunteita ja näyttäytyä myöhemmin sukupolvikokemuksena.

Lasten osallistumisoikeus ja ympäristökansalaisuus

Lasten ja nuorten osallistumisoikeudet on kirjattu YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen, jossa todetaan lasten yhdistymis- ja kokoontumisvapaus sekä vapaus ilmaista mielipiteensä itse valitsemillaan keinoin. Lisäksi näitä osallistumisoikeuksia koskevia kirjauksia on sisällytetty Euroopan ihmisoikeussopimukseen, perustuslakiin, nuorisolakiin, kuntalakiin, koulutusta koskevaan lainsäädäntöön sekä lastensuojelulakiin. Suomen perustuslain mukaan julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan kansalaisten mahdollisuus vaikuttaa omaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon. Samoin perustuslaissa pyritään turvaamaan jokaiselle sananvapaus ja kokoontumisvapaus, joka sisältää myös oikeuden järjestää mielenosoituksia. Toisin kuin vaali- ja äänioikeuksissa, näille ei perustuslaissa aseteta ikärajaa. Perustuslain mukaan kansanvaltaan sisältyy yksilön oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen. Ilmastonmuutoksen näkökulmasta tämä kytkeytyy ympäristöperusoikeuteen (PL 20 §) ja jokaisen oikeuteen terveelliseen ympäristöön (Viljanen ym. 2016). Perustuslain 6.3 §:n mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.

Ilmastohuoli ja ympäristökansalaisena toimiminen liittyvät nuorten mielenterveyteen ja hyvinvointiin. Pihkalan (2019, myös tässä teoksessa) mukaan ilmastoahdistus on joukko haastavia tunteita, kuten surua, syyllisyyttä ja pelkoa, jotka liittyvät ilmastonmuutokseen ja sen muodostamaan uhkaan. Sitran (2019) kyselyn mukaan yli neljännes suomalaisista kokee ilmastoahdistusta ja alle 30-vuotiaista jopa 38 prosenttia on ilmastoahdistuneita. Kyselyn mukaan muita ilmastonmuutosta kohtaan usein koettuja tunteita ovat turhautuminen ja riittämättömyyden tunne (44 %) sekä voimattomuus (39 %) (mt.). Ilmastoahdistus ja -huoli eivät sinänsä ole epänormaaleja tiloja tai sairauksia, vaan niiden voi ajatella olevan pikemminkin osoitus realistisesta suhtautumisesta ympäröivään maailmaan. Olemme kokonaisvaltaisen riippuvaisia luonnosta tasapainoisen ilmaston ja toimivien ekosysteemien muodossa (Nurse ym. 2010; Hancock 2015). Ilmastonmuutoksen epäsuoratkin vaikutukset hyvinvointiin ovat varteenotettavia, sillä jo pelkkä tietoisuus ilmastokatastrofista ja sen vaikutuksista voi haitata ihmisten psyykkistä terveyttä (Hayes ym. 2018).

Nuorten huoli ilmastonmuutoksesta on kasvanut selvästi vuoden 2018 Nuorisobarometrin mukaan. Kaikista huolenaiheista ihmisen aiheuttama ilmastonmuutos nousi nuorten suurimmaksi yksittäiseksi huolenaiheeksi, sillä yli 68 prosenttia vastanneista kertoi kokevansa epävarmuutta tai turvattomuutta ilmastonmuutoksen vuoksi joko melko paljon tai erittäin paljon (Pekkarinen & Myllyniemi 2018). Ihmisen aiheuttaman ilmastonmuutoksen kohdalla erittäin paljon turvattomuuden tunteita kokevien osuus on kaksinkertaistunut vuosien 2008–2018 välillä. Tutkimuksen mukaan ympäristöhuolta kokevat nuoret osallistuvat muita enemmän ulkoparlamentaarisiiin vaikuttamistoimiin, kuten järjestötoimintaan ja mielenosoituksiin (Piispa & Myllyniemi 2019). Nuoret ovat vuoden 2018 Nuorisobarometrin mukaan myös aiempaa kiinnostuneempia yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta (Pekkarinen & Myllyniemi 2018). Kiinnostuksen kasvu saattaa selittyä ilmastonmuutokseen liittyvällä huolella sekä epäoikeudenmukaisuuden kokemuksella, jota nuoret kokevat suhteessa aiempiin sukupolviin.

Artikkelissamme nuorten toimijuus ilmastonmuutoksen aiheuttaman uhan alla kytkeytyy ympäristökansalaisuuden käsitteeseen. Ympäristökansalaisuus on käsitteenä suhteellisen uusi, sillä se nousi pinnalle vasta 1990-luvulla Kanadan hallituksen vihreässä suunnitelmassa (Doyle ym. 2016). Käsitteellä viitataan kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamiseen aktiivisten kansalaisten osallistumisen avulla, jolloin hallinto toimii aktiivisen kansalaisen tukena. Ympäristökansalaisuuden keskiöön nousevat kansalaisten oikeudet, vastuu ja velvollisuudet sekä toiminnan eri piirit ja poliittiset tasot esimerkiksi ilmastokysymyksissä. Lasten ja nuorten säätiön Suomi vuonna 2050 -kyselyn mukaan nuorista 64 prosenttia pitää toivottavana, että kansalaisten valinnanvapauttaan rajoitetaan ilmastokriisin vuoksi.² Tämän kyselyn mukaan etenkin autoilun ja lihansyönnin rajoittaminen on hyväksyttävää. Ilmastonmuutoksesta huolestuneet nuoret pyrkivät arkielämässään toteuttamaan ympäristötekoja. Arkielämän poliittisuus on nuorille ominainen tapa ilmaista omaa toimijuuttaan, sillä nuorten kansalaisuus hahmottuu vajaavaltaisuuden kokemuksen kautta (Kallio 2018). Perinteisten poliittisten instituutioiden piirissä toimiminen, kuten äänestäminen, ehdokkaaksi asetuminen ja osallistuminen muuhun demokraattiseen päätöksentekoon, vaatii kasvua aktiiviseksi kansalaiseksi (mt.).

Nuoret ilmastopoliittisina toimijoina: Fridays For Future -liikkeen mediadiskurssit

Tässä luvussa tarkastelemme Fridays For Future -liikkeen yhteydessä nuorten ilmastopoliittiseen toimijuuteen ja ympäristökansalaisuuteen kohdistuvia mediadiskursseja. Analysoimissamme mediadiskursseissa liikkeestä käyty ”aikuinen huolipuhe” hallitsee yhteiskunnallista keskustelua ja nuorten omaehtoisen toiminnan ja ympäristökansalaisuuden tulkinnat jäävät vähemmälle huomiolle. Aineisto koostuu Helsingin Sanomien, Ylen ja Karjalaisen juttuarkistosta hakusanalla ”ilmatolakko” kerätyistä uutisista, pääkirjoituksista ja mielipidekirjoituksista. Rajaus tehtiin vuodelle

² Nuori.fi 2019.

2019, jolloin nuorten ilmastonmuutosvastainen toiminta oli voimakkainta ruotsalaisaktivisti Greta Thunbergin aloittaman Fridays For Future -liikkeen muodossa. Näitä digimuodossa julkaistuja sanomalehtiartikkeleita on yhteensä 233 kappaletta, joista Helsingin Sanomissa on julkaistu 66 artikkelia, Ylen artikkeliarkistossa 129 artikkelia ja Karjalaisessa 38 artikkelia. Tästä aineistosta poimimme Suomessa järjestettyjä koululakkoja koskevat kirjoitukset, joita tarkastelemme seuraavassa tarkemmin. Näitä sanomalehtiartikkeleita oli tekemämme rajauksen mukaan yhteensä 88 kappaletta, joista 27 Helsingin Sanomissa, 48 Ylen verkkosivuilla ja 13 Karjalaisessa.

Suurimmat eri puolilla maata järjestettävät mielenosoitukset olivat maaliskuun 15. ja syyskuun 27. päivä, jolloin tuhannet koululakkoilevat nuoret vaativat päättäjiltä lisää ilmastotoimia ja kunnianhimoisempaa ilmastopolitiikkaa.³ Nämä koululakot järjestettiin yli 20 paikkakunnalla.⁴ Olemme nostaneet taulukkoon 1 sanomalehtikirjoituksia, jotka käsittelevät aikuisten ja nuorten suhtautumista koululakkoihin. Tässä yhteydessä nuoria joko kannustetaan ilmastoaktiiviseen toimintaan tai heidän toimintaansa rajoitetaan muistuttamalla oppivelvollisuudesta. Mediadiskursseissa vallalla on aikuisten ääni, joka tuottaa pääasiassa oppivelvollisuuden lakko-oikeuden kanssa vastinpariksi asettavaa puhetta. Näissä sanomalehtikirjoituksissa, useimmiten uutisissa, on usein haastateltu koulun rehtoria tai muuta asiantuntijaa ja sisältönä on huoli nuorten koulupoissaolojen vuoksi. Nuorten tavoille sanoittaa ympäristökansalaisuutta on aineistossa vähemmän tilaa. Toisaalta nuorten näkökulmaan painottuvissa sanomalehtiartikkeleissa on runsaasti sitaatteja nuorilta, joissa nuorten omaehtoinen toiminta ja ympäristökansalaisuuden tulkinnat saavat jonkin verran palstatilaa.

Taulukko 1. Koululakkouutisointi aikuisten ja nuorten näkökulmista

	institutionaalinen / aikuinen näkökulma, kpl / n, prosenttia	nuorten koululakkolaisten näkökulma, kpl / n, prosenttia
Helsingin Sanomat	15 / n. 17 %	12 / n. 14 %
Yle	28 / n. 32 %	20 / n. 23 %
Karjalainen	11 / n. 13 %	2 / n. 2 %
Yhteensä	54 / n. 61 %	34 / n. 39 %

Suomessa nuorten koululakkoiluun sisältyy laajempi yhteiskunnallisen muutoksen vaatimus, ja nuoret kokoontuvat vaatimaan päättäjiltä ilmastotekoja. Tämä heijastelee kansainvälisen Fridays For Future -liikkeen esikuvan, Greta Thunbergin vaatimuksia laajemmasta systeemin muutoksesta (Ernman ym. 2019). Aineistomme mukaan Suomessa suhtaudutaan koululaisten mielenosoitukseen pääasiassa siten, että lakkoilu on sallittua huoltajan luvalla.⁵ Helsingin Sanomien kirjoituksen⁶ mukaan opetushallitus linjaa, että toistuvat lakkopoissaolot eivät ole oikea keino mielenilmaisuun. Kyseisen uutisen mukaan Helsingin kaupunki ja koulut ovat tehneet toisistaan poikkeavia linjauksia

3 mm. HS 15.3.2019; HS 27.9.2019; Karjalainen 15.3.2019; Karjalainen 27.9.2019; Yle 15.3.2019; Yle 27.9.2019.

4 Yle 15.3.2019; Yle 27.9.2019.

5 mm. HS 15.3.2019; Yle 14.3.2019;

6 HS 15.3.2019; Karjalainen 15.3.2019.

siitä, onko ilmastolakko hyväksyttävä poissaolosyys.⁷ Helsingin kaupunki ohjeistaa kouluja hyväksymään ilmastolakkoon liittyvät poissaolot huoltajan pyynnöstä. Samoin Tampereella ja Turussa katsotaan osallistumisen olevan mahdollista vanhempien luvalla ja vedotaan alaikäisen perustuslailliseen oikeuteen osoittaa mieltään.⁸ Muualla maassa käytännöt ovat kuitenkin kirjavia, jolloin osassa maata kehoitetaan oppilaita koulutyöhön vetoamalla kokeisiin. Toisaalta myös ilmastolakkoiluun muutoin suopeasti suhtautuvat opettajat saattavat kokea opetuksen järjestämisen haasteelliseksi, jos osa nuorista on poissa. Saksassa puolestaan nousee kohu, kun Mannheimin kaupunki sakottaa koululakkoon osallistujia luvattomasta koulupoissaolosta.⁹

Ilmastolakkoon osallistuminen on lapsen perustuslaillinen oikeus, jota ei voida kieltää. Kuitenkin oppivelvollisuus on sitova, jolloin poissaololuvan pyytäminen huoltajalta on perusteltua. Aineistossamme nuoret tulkitsevat tällaisia aikuisten asettamia sääntöjä herkästi puuttumisena heidän lakko-oikeutensa. Helsingin Sanomissa julkaistun laukaalaisnuoren mielipidekirjoituksen mukaan vaikuttamisyrittäminen vähättely sekä huomion kääntäminen oppivelvollisuuden rikkomiseen ovat aikuisten keinoja kääntää huomio planeetan nykytilasta oikuttelevaan nuorisoon.¹⁰ Nuorten ilmastoliikkeen keulahahmoksi noussut Atte Ahokas toisaalta muistuttaa, että lakkoon ryhtyvän on hyvä tiedottaa tapahtumasta sosiaalisessa mediassa, olla yhteydessä paikallismedioihin ja tehdä poliisille ilmoitus mielenilmauksesta.¹¹

Nuoret toivovat vanhempien ja opettajien olevan tukena, kun he toimivat ilmaston hyväksi.¹² Syyskuun 27. päivän ilmastolakon yhteydessä aikuisia pyydetään antamaan tukensa nuorille. Suomalaisen ilmastoliikkeen keulahahmo, Atte Ahokas, välittää myös Ylen haastattelun kautta nuorten viestin aikuisille: ”Tulevan globaalil ilmastolakon viesti on, että nyt me nuoret olemme lakkoilleet tarpeeksi. Nyt pyydämme teiltä aikuisilta, että tulette osoittamaan mieltä ja kertomaan poliittisille päättäjille, että nyt on pakko”.¹³ Mielenosoituksessa eduskuntatalon edessä pidetyissä open mic-puheenvuoroissa kehoitetaan nuoria vaatimaan ilmastotekoja päättäjiltä sekä suosimaan kasvisruokaa ja pyöräilyä.¹⁴ Lehtikirjoitusten mukaan aikuisten asenteet nuorten ilmastoliikkeelle vaihtelevat. Osa aikuisista osoittaa tukensa nuorten ilmastoliikkeelle ja vaatii ottamaan lasten ja nuorten ilmasto- huolen todesta.¹⁵ Toisaalta kirjoituksissa aikuiset eivät aina suhtaudu vakavasti nuorten aktivismiin.¹⁶ Ilmastolakkoihin kohdistuvassa kritiikissä epäillään nuorten kyvykkyyttä itsenäiseen organisoitumiseen ja toivotaan nuorten kanavoivan energiansa opiskeluun.

7 HS 15.3.2019.

8 mm. Yle 13.3.2019; HS 15.3.2019; Karjalainen 15.3.2019.

9 Yle 19.7.2019.

10 HS 18.3.2019.

11 Yle 22.3.2019.

12 Yle 15.3.2019; Yle 24.5.2019; HS 26.9.2019; Karjalainen 27.9.2019.

13 Yle 23.9.2019.

14 HS 27.9.2019.

15 mm. Karjalainen 15.3.2019; HS 15.7.2019.

16 Yle 23.9.2019; HS 5.10.2019.

Nuorten ilmastolakkoilun vuoksi päättäjät aktivoituvat nuorten kohtaamisessa. Helsingin Sanomien mukaan opetusministeri Li Andersson kutsuu ilmastolakkoilevia nuoria Säätytalolle keskustelutaloudeksi.¹⁷ Tilaisuudessa Andersson painottaa, että yhteiskunnalla ei ole muuta vaihtoehtoa kuin ottaa nuorten vaatimukset todesta, mutta muutokset, kuten lainsäädännön valmistelu, eivät välttämättä tapahdu nuorten toivomissa aikaraameissa. Suomi on hallitusohjelmassaan sitoutunut poikkeuksellisen kunnianhimoisiin päästövähennystavoitteisiin, ottaen huomioon hiilineutraalisuustavoite vuoteen 2035. Myös ilmastolain uudistamisen valmistelussa näkyy uudenlainen näkemys nuorten kuulemisesta. Ympäristöministeriön toteuttama kyselytutkimus ilmastolain uudistamisesta pyrki löytämään uusia näkökulmia nuorten osallistumisen parantamiseksi.¹⁸

Nuorten ympäristökansalaisuus kirjoitelmissa ja autoetnografisissa päiväkirjoissa

Nuoret pohtivat paljon ilmastonmuutosta arkipäivän toimintaympäristöissään. Tässä luvussa tarkastelemme nuorten ajatuksia ympäristökansalaisuudesta ja ympäristöhuolesta, joita he jakoivat kanssamme kirjoitelmissaan ja autoetnografisissa päiväkirjoissaan. Nuorten kirjoittamaa tekstiaineistoa kerättiin pohjoiskarjalaisilta nuorilta toisen asteen oppilaitoksissa oppituntien aikana. Aineisto koostuu 57 vastauksesta 16–19-vuotiailta nuorilta, jotka kirjoittivat kirjoitelman aiheesta mikromuovit ja kuluttaminen heille luokkatilanteessa annettujen kirjoitusohjeiden mukaisesti. Nuorten näkemykset välittyvät myös kuuden 16–26-vuotiaan nuoren laatimista henkilökohtaisista autoetnografisista päiväkirjoista. Heitä pyydettiin kirjoittamaan elämästään ja heijastamaan omaa arkeaan ympäröivään kulttuuriin kestävän hyvinvoinnin viitekehyksessä vuoden 2019 ajan. Tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista ja olemme käsitelleet tutkimusaineistoa luottamuksellisesti. Analysoimme tämän aineiston pohjalta nuorten ympäristöhuolta ja -kansalaisuutta koskevia käsityksiä nuorten keskuudessa.

Huoli ilmastonmuutoksesta ja ympäristöstä kuuluu läpi tutkimukseen osallistuneiden nuorten teksteistä. Aineiston perusteella nämä nuoret ovat huolissaan ilmastonmuutoksesta ja sen tuomista haittavaikutuksista, kuten rajuista sääilmiöistä ja luonnon monimuotoisuuden heikkenemisestä. He ovat myös valmiita muuttamaan käyttäytymistään ilmastonmuutoksen vuoksi ympäristöystävällisempään suuntaan. Aineiston perusteella nämä nuoret ovat valveutuneita ympäristön tilaan vaikuttavista toimista ja omista mahdollisuuksistaan toimia ympäristön eteen. Näiden kirjoitusten mukaan arkipäivän päätökset ovat yleisin tapa toimia ympäristökansalaisena. Tällaisia päätöksiä ovat ympäristöystävällisempi kuluttaminen, syöminen, liikkuminen sekä kierrättäminen. Nämä keinot koetaan tutkimukseen osallistuneiden nuorten keskuudessa ympäristökansalaisen velvollisuuksina (Dobson 2003).

¹⁷ HS 1.11.2019.

¹⁸ www.ym.fi.

Sitran (2019) selvityksen mukaan enemmistö, 75 prosenttia suomalaisista, odottaa innolla tulevaisuutta ja kokee vain välillä huolta tai pelkoa. Huolettomuuden ja valoisan suhtautumisen tulevaisuuteen kuuluisi olla osa nuoruutta. Nuorten kirjoituksissa kuvastuu toive positiivisemmista puheen tavoista ja ratkaisukeskeisyydestä. Dystopioiden, tulevaisuuden kauhukuvien, kuvailun sijaan nuoret toivovat opettajiltaan, päättäjiltä ja muilta vanhemmilta toivoa ja työkaluja kestävänsä tulevaisuuden rakentamiseen. Valtaosa tutkimuksiin osallistuneista pohjoiskarjalaisista nuorista on maltillisia ympäristökansalaisena toimimisen suhteen, mutta uskovat joukkovoimaan. Nämä nuoret tekevät ympäristökansalaisena sen, mitä omien mahdollisuuksien ja lähtökohtien pohjalta pystyvät.

Pienetkin teot ympäristön hyväksi voivat vaikuttaa paljon, vaikka se vaikuttaisi vain vähältä. Jokaisen tulisi ajatella näin ja sen seurauksena ympäristöongelmat vähenisivät.

Kirjoitelma 1

Aineiston perusteella voidaan kuitenkin havaita, että nuorten käsitykset ympäristökansalaisena toimimisesta jakautuvat ilmastohuolen mukaan niihin, jotka ovat ilmastonmuutoksesta hyvin huolissaan, toimivat asian hyväksi ja vaativat myös muilta ihmisiltä samaa, sekä niihin, jotka eivät ole huolissaan ympäristön tilasta. Fridays For Future -liikkeen myötä kokemus maapallon tilasta vastuuttaa ja kerää yhteen samanmielisiä nuoria pohtimaan maapallon kestävämpää tulevaisuutta. Nuoret kertovat ilmastohuolestaan omasta toimijakokemuksestaan käsin.

Ilmastonmuutos yhdessä muiden ympäristöongelmien kanssa aiheuttaa minulle pelkoa ja ahdistusta. Koen arkielämässä kroonista syyllisyyttä ja ahdistusta arkisista valinnoistani ja niiden ympäristövaikutuksista.

Autoetnografia 3

Sitran (2019) teettämän tutkimuksen mukaan suomalaisista 46 prosenttia koki ilmastotunteena suuttumusta. Aineistossa esiintyy myös käsitys siitä, että ilmastonmuutoksen suhteen on enemmän puhetta kuin toimintaa. Tuskastumistaan kanssaihminen saamattomuuteen ilmastokansalaisina eräs nuori kuvaili ympäristösuuttumuksena.

Yritän olla tuskastumatta, mutta välillä tuntuu siltä, että haluan tehdä kaikkeni ja ennen kaikkea suututtaa. Ympäristösuuttumuksesta en ole terminä kuullut, mutta semmoista olen kyllä kokenut.

Autoetnografia 2

Osa tutkimuksiin osallistuneista nuorista ei koe tarvetta toimijuuteen ilmastoasioissa. Huolettomuus kumpuaa heidän tekstiensä perusteella siitä, ettei ilmastossa ole mitään aihetta huoleen. Heidän mielestään tutkijat liioittelevat tilanteen vakavuutta tai oman eliniän aikana ei tapahdu mitään huolestuttavaa. Myös Nuorisobarometrissa 32 prosenttia nuorista ei ole huolissaan ihmisen aiheuttamasta ilmastonmuutoksesta. Tämä siitä huolimatta, että Nuorisobarometriin vastaavat todennäköisemmin

vaikuttamaan pyrkivät ja aktiiviset nuoret. Aina tutkimuksiin osallistuneet nuoret eivät kuitenkaan toteuta arkipäivän ympäristökansalaisuuteen liitettyjä velvoitteita, vaan jättävät kierrättämättä tai valitsevat kaupassa muoviin pakatun tuotteen. Taustalla vaikuttaa se, etteivät nämä nuoret omien sanojensa mukaan jaksakaan aina ajatella vaikkapa kierrätystä. Toisaalta nuorilla ei ole aina edes mahdollisuutta toimia ympäristöystävällisesti. Suuri osa tutkimuksiin osallistuneista nuorista asuu edelleen kotona, jolloin vanhempien valinnat vaikuttavat myös nuorten mahdollisuuksiin toimia ympäristökansalaisina.

Meillä ei kotona kierrätetä, vaikka se olisi todella hyödyllistä. Mutta en kuitenkaan pakkauksia luontoonkaan heitä.

Kirjoitelma 2

Lisäksi aineiston perusteella ympäristöystävällinen kuluttaminen tarkoittaa pikemminkin siirtymistä ympäristöystävällisimpiin tuotteisiin, kuin kuluttamisen vähentämistä. Myös 2000-luvun alussa nuoret halusivat saavuttaa kuluttajina aseman, jossa he voivat tehdä luontoa ja ympäristöä säästäviä ratkaisuja kuitenkin elintason kärsimättä (Autio & Wilska 2003). Tekstiaineiston valossa vaikuttaakin siltä, että radikaali ympäristökuluttajuus säilyy marginaaleissa ja vihreä kuluttajuus koetaan edelleen kotitalousjätteen kierrättämisenä ja laadukkaampina hankintoina.

Yritän ostaa vain asioita, jotka tulevat käyttöön. Turhan krääsän ostaminen aiheuttaa vain pahaa mieltä. Jos en löydä sopivaa lahjaa, mieluummin jätän ostamatta kokonaan.

Autoetnografia 1

Itse en osta enää juuri koskaan vaatteita H&M:stä, vaan suosin Marimekkoa ja R-Collectionia, sillä näiden merkkien vaatteet kestävät ja ovat melkein suomalaisia.

Kirjoitelma 3

Tutkimuksiin osallistuneiden nuorten kirjoituksissa on pohdintoja liittyen kulutuksen vähentämiseen sekä kulttuuriseen muutokseen. Nämä pohdinnat kytkeytyvät kulutusyhteiskunnan ja työnteon kulttuurin kritiikkiin. Nuorten vaihtoehtoinen tapa kuluttaa sekä kulttuurisen muutoksen vaatimus on saanut vaikutteita kansainvälisestä degrowth-liikkeestä, jossa jatkuva kasvu hyvinvoinnin edellytyksenä kyseenalaistetaan (D'Alisa ym. 2014). Tämän pohjoiskarjalainen ilmentymä, Kohtuus Vaarassa -kansalaisliike, edistää kulttuurista muutosta kohti aineetonta kulutusta, kestävästä hyvinvointia ja elämän merkityksellisyyttä (Linjama & Kainulainen 2015).

Jos haluaa muutosta, ei riitä, että itse tekee 'oikeita' kulutusvalintoja. On muutettava kulttuuria.

Autoetnografia 2

Lisäksi nuorten teksteissä nousee esiin myös pelko omasta tulevaisuudesta, sillä ilmastonmuutoksen vaikutukset aiheuttavat epävarmuutta. Ilmastoahdistuksen lisäksi osa tutkimuksiin osallistuneista nuorista huolehtii tulevaisuudesta, sillä he eivät ole varmoja, onnistuvatko he vastaamaan omiin ja yhteiskunnan odotuksiin opiskelusta, työllistymisestä ja perheestä. Jaksaminen kuvastui sekä 16–19-vuotiaiden kirjoituksissa, että autoetnografisissa päiväkirjoissa haasteena monelle (ks. myös Heta-Elena Heiskanen ja Milka Sormunen tässä teoksessa).

Oman tulevaisuuden ongelmat ja pelko tulevaisuuden puuttumisesta ovat jotain sellaista, jota en olisi uskonut miettiväni täytettyäni juuri 18 vuotta.

Kirjoitelma 4

Teemme töitä loppuunpalamiseen asti, jotta meidät voitaisiin jälleen kursia kokoon loputtomaan kasvuun uskovan yhteiskunnan paikkauspalveluiden piirissä. Ja palaamme taas ekopsykologisesti tarkasteltuna järjettömään duuniimme. Ympyrä sulkeutuu: ihmiset kuluvat loppuun ekologista kestävyyttä syövässä duuneissaan.

Autoetnografia 4

Vaikuttaakin siltä, että tutkimuksiin osallistuneet nuoret tavoittelevat ympäristökansalaisena toimimisella kestävämpää suhdetta ympäristöön ja ympäröivään yhteiskuntaan sekä elämän merkityksellisyuden kokemusta. Elämän merkityksellisyys voi perustua esimerkiksi harkittuun vaatimattomuuteen, joka haastaa vallalla olevan itsensä toteuttamisen ja kuluttamisen kulttuurin (Rosa 2016). Harkittu vaatimattomuus voi toimia vaihtoehtona alati kiihtyvälle itsensä toteuttamisen ja kuluttamisen kierteelle, joka johtaa tasapainottomaan ihmisen ja luonnon suhteeseen, demokratiavajeeseen sekä masennus- ja burnout-oireiden lisääntymiseen yhteiskunnassa. Nuoruus on ajanjakso, jolloin omaa paikkaa yhteiskunnassa pohditaan aktiivisesti ja jolloin käsitykset omasta toimijuudesta muovautuvat.

Yhteenveto

Olemme tarkastelleet nuorten ilmastohuolta ja sen nostattamaa toimijuutta sanomalehtiaineiston ja autoetnografisen aineiston valossa. Tarkastelimme, kuinka vuoden 2019 ilmastolakkokeskustelua on kehystetty aikuisessa huolipuheessa ja millaista ympäristökansalaisuutta nuoret rakentavat ilmastohuolen vuoksi.

Analyysimme perusteella väitämme, että nuorten ilmastohuoli on valtavirtaistunut ja aktiivisen toimijuuden ihanne on korostetusti esillä yhteiskunnassa. Fridays For Future -liike näyttäytyy uudenaikaisena ympäristökansalaisuutena, jossa nuoret vaativat ilmastopäättäjiltä toimintaa. Liike on saanut nuoret ottamaan haltuun uudenlaisia toimijuuden tiloja ja muotoja. Vuoden 2019 ilmastolakkojen myötä nuorten toimijuuden piiri on laajentunut totutusta ja nuoret ovat aiempaa aktiivisempia

toimijoita ympäristökansalaisina, niin lähipiirissään kuin myös kansallisella ja ylikansallisella tasolla. Vaikuttaminen omaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon mielenosoitusten avulla konkretisoi yhden ulottuvuuden perusoikeuksien toteutumisen ja ilmastonmuutoksen välillä. Päättäjien tulee kuitenkin aktiivisesti kuulla nuorten näkemyksiä ilmastopolitiikan yhteydessä, johon on pyritty vastaamaan kutsumalla nuoria keskustelutilaisuuksiin sekä valitsemalla nuoria kuultaviksi erityisryhmiksi esimerkiksi ilmastolain uudistusta käsittelevässä ympäristöministeriön kyselytutkimuksessa. Tämä osoitti syksyllä 2019 uudenlaista valmiutta osallistaa nuoria ilmastopolitiikan valmisteluun.

Ympäristökansalaisena toimimisessa on kollektiivista voimaa, joka saattaa myöhemmin näyttäytyä sukupolvikokemuksena. Nuoruus on lyhyt aika elämässä ja sen aikaiset kokemukset määrittävät paljon myös aikuisikää. Fridays For Future -liikkeellä on laajuutensa ja kansainvälisyytensä vuoksi mahdollisuuksia toimia tällaisena sukupolvikokemuksena. Liike tuo ”talo on tulossa” -tyyppisillä iskulauseilla uudella tavalla näkyville ilmastohätätilan. Liike tuo ilmastoahdistuneita nuoria yhteen ja tällä on usein nuoren kannalta positiivisia seurauksia: ympäristötoiminnan on havaittu olevan nuoren kehityksen kannalta myönteistä (Schusler & Krasny 2010). Koululakkoilu voi yhteisöllisenä toimintana myös lievittää ilmastoahdistusta. Kannustava, omaehtoinen ympäristötoiminta vaikuttaa myönteisesti nuorten terveyteen, yhteisölliseen osallistumiseen sekä ympäristön tilaan. Ympäristövastuullisen toiminnan kehittämisessä tärkeää ovat tunteiden tunnistaminen ja käsitteleminen, sosiaalinen tuki sekä kasvatusta.

Moni nuori kokee vastuuta ilmastoteoista, mutta jos vastuun tunne nousee liialliseksi eikä ratkaisuja ole koettuun tarpeeseen nähden käsillä, voi tämä heijastua nuoren mielenterveyteen ja yleiseen jaksamiseen. Ilmastoahdistuksen herättämät tunteet voivat toimia voimavaroina kohti syvempää elämän merkityksellisyyden tuntoa ja ongelmien ratkaisua. Tämän edellytyksenä on se, että yksilöllä on väyliä käsitellä haastavia tunteita ja toimia ongelman hillitsemiseksi (Pihkala 2017; 2019). Kaikilla tunteilla on oma tärkeä viestinsä kerrottavana ja niitä pitäisi kuunnella, sillä ne edesauttavat sopeutumistamme vallitseviin olosuhteisiin. Ekokriisin aikakaudella näyttäisi olevan erityisen olennaista tukea tunnetaitojen ja mielenterveystaitojen kehittymistä, mutta myös muutosta ihmisten elintavoissa sekä ihmisen ja luonnon suhteessa.

Artikkelissa nuorten ympäristökansalaisuus kytkeytyy arkipäivän valintoihin ja kuluttajina toimimiseen sekä vaatimukseen systeemin muuttamisesta uudenlaisen talous- ja hyvinvointiajattelun luomiseksi. Tasapaino, joka johtaa kestäväan hyvinvointiin talouskasvun sijaan, saattaa artikkelimme mukaan löytyä elämän merkityksellisyyden kokemuksesta. Elämän merkityksellisyys rakentuu kohtuullisena pidetystä kulutuksesta sekä yhteisöllisestä tekemisestä. Ilmastonmuutoksen kaltaisen ongelman pohtiminen on valtava ja aikaa vievä haaste nuorille. Tämän vuoksi tulisi edelleen kehittää ympäristökasvatuksen menetelmiä, joilla nuorta voidaan auttaa hahmottamaan maapallon elinkaarta, globaalien keskinäisriippuvuuksien verkostoa ja tulevaisuutta. Nuoret tarvitsevat myös taitoja, joilla ohjata ihmisen elämänkaarta, omia voimavarojaan, arvojaan ja osaamistaan, minkä vuoksi ylisukupolvisen vuorovaikutuksen merkitys korostuu kestäväan hyvinvoinnin rakentamisessa.

Kiitokset

Tämän tutkimuksen on toteuttanut ALL-YOUTH-tutkimushanke, joka on rahoitettu Suomen strategisen tutkimuksen neuvoston (STN) päätöksellä (nr. 312689), sekä CORE-tutkimushanke, joka on rahoitettu Suomen strategisen tutkimuksen neuvoston (STN) päätöksellä (nr. 313013). ALL-YOUTH on monitieteinen hanke, joka tutkii 16–25-vuotiaiden nuorten yhteiskunnallisen osallistumisen kykyjä ja esteitä sekä nuorten käsityksiä kestävästä kehityksestä, kasvusta ja hyvinvoinnista. CORE-hanke tutkii ja kehittää julkisen vallan, kansalaisten ja yritysten välistä yhteistoimintaa ympäristösuunnittelussa ja -päätöksenteossa.

Lähteet

Autio, M. & Wilska, T-A. 2003. Vihertävät tytöt, vastuuttomat pojat – nuorten kuluttajien ympäristöasenteet. Nuorisotutkimus 2, 3–18.

D'Alisa, G., Demaria, F. & Kallis, G. (toim.) 2014. Degrowth – A vocabulary for a new era. New York: Routledge.

Dobson, A. 2003. Citizenship and the environment. Oxford: Oxford University Press.

Doyle, T., MacEachern, D. & MacGregor, S. 2015. Environment and politics. Milton Park, Abingdon, Oxon; New York: Routledge. 4. painos.

Ernman, M., Ernman, B., Thunberg, G. & Thunberg, S. 2019. Sydämen asioita – Perhe ja planeetta kriisissä. Helsinki: Tammi.

Fridaysforfuture.org. #FridaysForFuture. Katsottu 19.2.2020.

Hancock, T. 2015. Population health promotion 2.0: An eco-social approach to public health in the Anthropocene. Canadian Public Health Association 106(4), 252–255.

HS 15.3.2019, 18.3.2019, HS 15.7.2019, HS 26.9.2019, 27.9.2019, 5.10.2019, 1.11.2019.

Hayes, K., Blashki, G., Wiseman, J., Burke, S. & Reifels, L. 2018. Climate change and mental health: Risks, impacts and priority actions. International Journal of Mental Health Systems 12(28), 1–12.

Kallio, K-P. 2018. Elettyä kansalaisuutta jäljittämässä: kansalaisuuden ulottuvuudet nuorisobarometrissa. Teoksessa: Pekkarinen, E. & Myllyniemi, S. (toim.): Vaikutusvaltaa Euroopan laidalla. Nuorisobarometri 2018. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura & Nuorisotutkimusverkosto.

Karjalainen 15.3.2019, 27.9.2019.

Linjama, T. & Kainulainen, P. 2015. Kohtuus Vaarassa - Onnen aikoja rajallisella planeetalla? Turku: Kirjokansi.

Nuori.fi 2019. Suomi vuonna 2050. Millaiseen tulevaisuuteen nuoret uskovat? Lasten ja nuorten säätii, tieto ja tulevaisuuskoulu. <https://www.nuori.fi/wp-content/uploads/2019/07/Suomi-vuonna-2050.pdf>. Katsottu 1.2.2020.

- Nurse, J., Basher, D., Bone, A. & Bird, W. 2010. An ecological approach to promoting population mental health and well-being – A response to the challenge of climate change. *Perspectives in Public Health* 130(1), 27–33.
- Pekkarinen, E. & Myllyniemi, S. (toim.) 2018. Vaikutusvaltaa Euroopan laidalla. Nuorisobarometri 2018. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura & Nuorisotutkimusverkosto.
- Pihkala, P. 2019. Ilmastoahdistus ja sen kanssa eläminen. MIELI Suomen Mielenterveys ry.
- Pihkala, P. 2017. Pään helvettiä? Ympäristöahdistus ja toivo. Kirjapaja.
- Piispa, M. & Myllyniemi, S. 2019. Nuoret ja ilmastonmuutos: Tiedot, huoli ja toiminta Nuorisobarometrien valossa. *Yhteiskuntapolitiikka* 84(1), 61–69.
- Rosa, H. 2016. Resonanz – Eine Soziologie der Weltbeziehung. Berlin: Suhrkamp Verlag.
- Schusler, T. M. & Krasny, M. E. 2010. Environmental Action as Context for Youth Development. *The Journal of Environmental Education*, 41(4), 208–223.
- Sitra 2019. Kansalaiskysely ilmastonmuutoksen herättämistä tunteista ja niiden vaikutuksesta kestäviin elämäntapoihin.
- Viljanen, J., Heiskanen, H. & Raskulla, S. 2016. Ihmisoikeuksien yleiset opit ja suomalainen ympäristöoikeudellinen argumentaatio. *Ympäristöjuridiikka* 1/2016, 86–109.
- www.ym.fi 2019. Kansalaiskysely käynnisti uudistuksen – kysely ilmastolaista keräsi 2458 vastausta. https://www.ym.fi/fi-FI/Ymparisto/Lainsaadanto_ja_ohjeet/Ymparistonsuojelun_valmisteilla_oleva_lainsaadanto/Ilmastolain_uudistus. Katsottu 17.2.2020.
- Yle 13.3.2019, 15.3.2019, 22.3.2019, 24.5.2019, 19.7.2019, 23.9.2019; 27.9.2019.

Ilmastonuoret vastaan valtiot

—

Lapsen oikeuksien komitea ilmastokriisin ratkojana

Heta-Elena Heiskanen & Milka Sormunen

Johdanto

Lasten ja nuorten koululakot ovat saaneet laajaa huomiota kansainvälisessä ja kotimaisessa keskustelussa. Koululakot ovat tehneet näkyväksi lasten ja nuorten huolen ilmastomuutoksesta ja maapallon tulevaisuudesta. Vähemmän tunnettu, mutta juridisesta näkökulmasta kiinnostava lasten ja nuorten käyttämä ilmastovaikuttamiskeino on tuomioistuinvalitus, jolla haetaan yhteiskunnallista muutosta. Tuomioistuinvalitukset ovat yksi kansainvälisen ihmisoikeusliikkeen vakiintuneista keinoista yrittää saada oikeusteitse muutosta tilanteisiin, joissa lainsäädäntö ei takaa tarvittavia oikeuksia. Tuomioistuinvalitus koskee aina yksittäistä asiaa, mutta menestyksekkäällä ja julkisuutta saavalla tuomioistuinvalituksella on usein laajempia yhteiskunnallisia vaikutuksia. Kansallisia ilmasto-oikeudenkäyntejä on maailmanlaajuisesti vireillä yli tuhat, ja useissa näkyvimmistä on mukana lapsia (Grantham Institute 2019).

Vuoden 2020 alkuun mennessä lapset ja nuoret ovat kansainvälisesti osallistuneet useisiin ilmastomuutosta koskeviin tuomioistuinvalituksiin eri puolilla maailmaa (Heiskanen 2018). Osassa valituksista lapset ja nuoret ovat ainoita asianosaisia (Pandley vastaan Intia)¹, kun taas joissakin

¹ Pandley v. India. <http://climatecasechart.com/non-us-case/pandey-v-india/>

osa valittajista on aikuisia (Ihmisten ilmastotapaus, EU)². Yhdysvalloissa osa valituksista on tehty osavaltioita vastaan (Sinnok vastaan Alaska)³ ja osa liittovaltiotasolla (Juliana vastaan Yhdysvallat)⁴. Joissakin tapauksissa valitus on tehty laajemman joukon puolesta, kuten Kanadassa (ENvironnement JEUnesse vastaan Kanada)⁵. Osa tapauksista on kytköksissä konkreettisempiin suojelutavoitteisiin, esimerkiksi Kolumbiassa metsien suojeluun (Tulevat sukupolvet vastaan ympäristöministeriö ym.)⁶. Ilmastonmuutoksen rajat ylittävä luonne nostaa kuitenkin esille kysymyksen siitä, kuinka tehokkaasti kansalliset ilmasto-oikeudenkäynnit pystyvät pureutumaan ilmastonmuutokseen.

YK:n lapsen oikeuksien komitea vastaanotti 23.9.2019 ensimmäistä kertaa ilmastokriisiä koskevan kantelun (Sacchi ym. vastaan Argentiina ym.). Komitealle tehty valitus asemoituu osaksi edellisten ilmastotapausten jatkumoa. Valituksessa on kuitenkin omat erityispiirteensä, koska se kytkeytyy kiinteästi lapsen oikeuksien sopimukseen ja koskee useita maita. Kirjoituksemme tarkoituksena on tarkastella kantelussa tunnistettuja kytköksiä lasten oikeuksien ja ilmastokriisin välillä sekä niistä kumpuavia valtion velvoitteita. Reflektoimme kirjoituksessa löydöksiä myös siitä näkökulmasta, miten ilmastonmuutos vaikuttaa suomalaisten lasten oikeuksiin ja miten lasten oikeudet tulisi turvata kotimaisessa ilmastopäätöksenteossa. Kirjoitus arvioi lisäksi lapsen oikeuksien sopimuksen kantelumekanismia ilmastovaikuttamisen välineenä.

Ilmastokriisiin ja lasten oikeuksiin kytkeytyvä keskustelu on keskittynyt lasten ja nuorten oman aktiivisuuden vuoksi ymmärrettävästi osallistumisoikeuksiin. Tämäkin kirjoitus keskittyy osallistumisoikeuksiin, sillä valituksen tekeminen YK:n valvontakomitealle on tehokkaan osallistumisoikeuden käyttämistä. Ilmastoaktiivisten lasten osallistumiskuormaa on kuitenkin tärkeää tarkastella myös kriittisesti. Suuri osallistumiskuorma ei välttämättä ole lapsen edun mukaista, etenkin, jos lapsi itse ilmaisee kokevansa velvollisuudekseen osallistua, vaikka mieluummin tekisi muita asioita. Lisäksi haluamme kirjoituksessa muistuttaa, että oikeus osallistua ei ole ainoa ilmastokriisin kannalta keskeinen lasten oikeus. Myös muiden ilmastokriisin vaarantamien oikeuksien turvaamisvelvoite on yksiselitteisesti aikuisilla, eikä lasten osallistuminen ole edellytyksenä näiden oikeuksien toteuttamiselle.

Ilmastonmuutos ja valtion velvollisuudet

Lasten oikeuksien vastinparina toimivat valtion velvollisuudet turvata ja edistää lasten oikeuksien toteutumista. Perustuslain 22 §:n mukaan julkisella vallalla on velvollisuus turvata perus- ja

² People's climate case (Ihmisten ilmastotapaus, EU). <https://peoplesclimatecase.caneurope.org/>

³ Sinnok v. Alaska. <http://climatecasechart.com/case/sinnok-v-alaska/>

⁴ Juliana and others v. the United States of America (Juliana vastaan Yhdysvallat). <https://www.ourchildrenstrust.org/juliana-v-us>

⁵ ENvironnement JEUnesse v. Procureur General du Canada (Environnement JEUnesse vastaan Kanada). <https://enjeu.qc.ca/justice-eng/>

⁶ Future Generations v. Ministry of the Environment and Others, Columbia (Tulevat sukupolvet vastaan ympäristöministeriö ym.). <http://climatecasechart.com/non-us-case/future-generation-v-ministry-environment-others/>

ihmisoikeuksien toteutuminen. “Turvaaminen” viittaa aktiiviseen toimintaan, ja turvaamisvelvollisuus korostaa Suomen ratifioimien ihmisoikeussopimusten asemaa.

Ihmisoikeuksista kumpuavan valtion velvollisuuden laiminlyönnistä voi seurata kantelu- ja ratkaisukäytäntöä kotimaasta tai ihmisoikeussopimusten valvontaelimiltä, jotka viimeistään linjaavat turvatavien oikeuksien sisällöstä ja turvatasosta. Esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut oikeuskäytännössään, että valtiolla on yleinen velvoite edistää ympäristöön liittyvien oikeuksien toteutumista. Euroopan ihmisoikeussopimukseen (EIS) ei ole kirjattu erillistä ympäristöä koskevaa artiklaa, mutta ihmisoikeustuomioistuimella on yli sadan ympäristötapausten tulkintajatkumo, joka sisältää niin prosessioikeuksien kuin substanssioikeuksien turvaamista (Heiskanen 2018).

Viime aikoina on näkynyt merkkejä siitä, että ihmisoikeuksien valvontajärjestelmät voivat taipua turvaamaan ilmastonmuutokseen liittyviä perus- ja ihmisoikeuksia. Joulukuussa 2019 Hollannin korkein oikeus katsoi Urgenda-merkkipaalutapauksessa, että valtiolla on velvollisuus leikata päästöjään 25 prosenttia vuoden 1990 tasosta vuoden 2020 loppuun mennessä. Päätöksessään korkein oikeus kytki ilmastonmuutoksen ihmisoikeusvelvoitteisiin ja katsoi, että esimerkiksi EIS edellyttää päästövähennyksiä. YK:n ihmisoikeuskomitea linjasi tammikuussa 2020 antamassaan ratkaisussa, että ilmastonmuutoksen vaikutukset voivat altistaa ihmisiä kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen (KP-sopimus) 6 ja 7 artiklan loukkauksille ja siten tuoda pakolaisoikeuteen liittyvän palautuskiellon relevantiksi. Palautuskiellon mukaan ketään ei saa palauttaa alueelle, jossa häntä uhkaa esimerkiksi kuolema tai ihmisarvoa loukkaava kohtelu. Ihmisoikeuskomitea myös katsoi, että oikeus ihmisarvoiseen elämään on uhattuna, jos kokonainen maa uhkaa jäädä nousevan vedenpinnan alle. Käsittelemässään tapauksessa ihmisoikeuskomitea kuitenkin päätyi siihen, ettei KP-sopimusta ollut loukattu, kun pienestä saarivaltiosta kotoisin oleva mies oli karkotettu takaisin kotimaahansa. (Ihmisoikeuskomitea 2020.) Ihmisoikeuskomitea on aiemmin katsonut oikeutta elämään koskevassa yleiskommentissaan, että ilmastonmuutos on yksi pahimmista ihmisarvoista elämää uhkaavista tekijöistä (ihmisoikeuskomitea 2019).

Suomessa tällaisen niin kutsutun strategisen litigaation mahdollisuudet ilmastoasioissa kotimaisissa tuomioistuimissa ovat toistaiseksi olleet rajatut, vaikka Suomen perustuslakiin sisältyykin kansainvälisessä vertailussa poikkeuksellinen ympäristöperusoikeussäännös (Viljanen, Heiskanen & Raskulla 2016). Perustuslain 20 §:n mukaan vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille, ja julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön sekä mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon. Esimerkiksi korkeimman hallinto-oikeuden presidentti Kari Kuusiniemi on toistuvasti julkisissa puheissaan tuonut ilmi, ettei tuomioistuimella ole toimivaltaa ilmastoasioissa ilman riittävän tarkkaa uutta sääntelyä. Lapsilla ja nuorilla ei ole pääsyä tuomioistuimiin ilmastoasioissa ainoastaan perus- ja ihmisoikeuksiin vedoten, jos valituskelpoista päätöstä ei ole. Valituksen tekeminen edellyttäisi päätöstä, josta valittaa, tai tavallisen lainsäädännön tasoista valitusoikeutta. Valitusmekanismien puute on ongelma oikeusturvan kannalta, koska oikeuksien toteutuminen vaarantuu, jos niiden loukkauksista ei ole mahdollista valittaa. Valitusmekanismien puute heijastaa myös laajempaa

ongelmaa: vaikka valtioilla onkin velvollisuuksia turvata ihmisoikeuksien toteutuminen aktiivisin toimin, valtion toimimattomuuden haastaminen on vaikeaa.

Suomessa on ilmastolaki, joka on niin sanottu puitelaki: se velvoittaa viranomaisia mutta ei tuota oikeuksia tai velvollisuuksia yksilöiden näkökulmasta. Ilmastolaissa ei siten ole muutoksenhakuoikeuksia. Ilmastolain uudistusta kuitenkin valmistellaan parhaillaan, joten on mahdollista, että tilanne muuttuu. Ilmastonmuutosta koskeva sääntely ei tyhjenny ainoastaan ilmastolakiin, vaan Suomessa on laskentatavasta riippuen ainakin 100–200 erilaista lakia, joilla on ilmastokytös. Keskeinen laki on esimerkiksi maankäyttö- ja rakennuslaki, joka koskee muun muassa kaupunkisuunnitelmia. Maankäyttö- ja rakennuslakia uudistetaan parhaillaan, ja on todennäköistä, että uudistetussa laissa tullaan huomioimaan ilmasto. Tämä voisi parantaa muutoksenhakumahdollisuuksia kaavoitusasioissa huomattavasti.

Ylimmillä laillisuusvalvojilla eli oikeuskanslerilla ja eduskunnan oikeusasiamiehellä on yleinen toimivalta valvoa julkisen vallan käyttäjien toimintaa, ja myös lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus tehdä kantelu oikeuskanslerille tai eduskunnan oikeusasiamiehelle perus- ja ihmisoikeuksiin perustuen. Kantelu voisi perustua esimerkiksi siihen, että viranomaiset ovat laiminlyöneet velvoitettaan turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Kantelu on maksuton, ja esimerkiksi eduskunnan oikeusasiamiehen kanslialla on omat sivut lapsille, jotta kantelun tekeminen olisi helpompaa⁷. Ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisut eivät ole samassa mielessä sitovia kuin tuomioistuinratkaisut, mutta käytännössä viranomaiset noudattavat niitä.

Lapsen oikeuksien sopimus ja komitea

Lapsille kuuluvat kaikki samat oikeudet kuin aikuisillekin, ellei toisin ole erikseen määrätty. Perustuslain lisäksi lapsille kuuluvista oikeuksista säädetään monissa kansainvälisissä ja eurooppalaisissa ihmisoikeussopimuksissa, kuten YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa (LOS) ja Euroopan ihmisoikeussopimuksessa, sekä EU-oikeudessa. Lapsen oikeuksien sopimus on maailman laajimmin ratifioitu ihmisoikeussopimus, ja se tuli Suomessa voimaan vuonna 1991 (SopS 59–60/1991). Sopimus sitoo sen ratifioineita valtioita ja suojaa kaikkia alle 18-vuotiaita.

Lapsen oikeuksien sopimukseen sisältyy suureksi osaksi samoja oikeuksia kuin muihinkin ihmisoikeussopimukseen mutta myös joitakin vain lapsille kuuluvia oikeuksia. Keskeisiä lapsille kohdennettuja oikeuksia ovat lapsen oikeus saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (3.1 artikla) ja osallisuus-oikeudet (12 artikla). Lapsen etu pitää arvioida kaikissa lasta koskevissa asioissa. YK:n lapsen oikeuksien komitea on yleiskommentissa nr. 14 täsmentänyt lapsen edun käsitettä. Komitean mukaan “lasta koskeva asia” ymmärretään laajasti: se kattaa yhtä tai useampaa lasta suoraan tai epäsuoraan koskevat

⁷ Eduskunnan oikeusasiamies, Eduskunnan oikeusasiamies valvoo lasten oikeuksia: <https://www.oikeusasiamies.fi/fi/web/lasten-ja-nuorten-sivut>

teot ja laiminlyönnit.⁸ Käytännössä lapsen etua ei kuitenkaan aina huomioida etenkin sellaisissa tilanteissa, joita ei ole perinteisesti yhdistetty lasten oikeuksiin (Sormunen 2016). Osallisuus oikeudet tarkoittavat sitä, että sopimusvaltioiden pitää taata lapselle oikeus ilmaista näkemyksensä kaikissa häntä koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset pitää ottaa päätöksenteossa huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Osallisuus oikeuksia koskevassa 12 artiklassa täsmennetään, että lapsen oikeus ilmaista näkemyksensä toteutuu lapsen kuulemisen kautta. Lapsen etu ja osallisuus kytkeytyvät myös perusteluvollisuuteen. Päätöksenteossa pitää arvioida vaikutukset lapsiin ja lapsen oikeuksiin ja perustella, miksi tietty vaihtoehto toteuttaa tai ei toteuta lapsen etua.

Lapsen oikeuksien komitean tehtävänä on valvoa sopimuksen toteutumista (LOS 43 artikla). Sopimuksen pääasiallinen valvontamekanismi on valtioraportointi, jossa maat raportoivat komitealle edistymisestään sopimuksen toteuttamisessa ja komitea antaa maille niiden raportteihin perustuvia huomautuksia ja suosituksia. Suomi on saanut huomautuksia muun muassa kuulemiseen liittyvistä ikärajoista ja haavoittuvien lapsiryhmien asemaan liittyvistä ongelmista. Komitea on kritisoinut esimerkiksi saamelais- ja romanilasten asemaa Suomessa. (Lapsen oikeuksien komitea 2011.) Maaraporttien käsittelyn lisäksi komitea antaa yleiskommentteja sopimuksen tulkinnan kannalta tärkeistä teemoista ja tekee sopimuksen kolmanteen valinnaiseen pöytäkirjaan (SopS 5/2016) perustuvia ratkaisuja yksilövalitusasioissa.

Yksilövalitusmenettelyä koskeva kolmas valinnainen pöytäkirja mahdollistaa myös nuorten tekemän ilmastokantelun. Valinnaisen pöytäkirjan mukaan lapsilla on oikeus tehdä valitus komitealle sopimuksen turvaamien oikeuksien loukkaamisesta. Komitea päättää ensin tutkittavaksi ottamisesta ja antaa sen jälkeen kannanottonsa ja tarvittaessa suosituksia, jos se katsoo, että sopimusta on loukattu. Valitusmenettelyn käyttäminen edellyttää valinnaisen pöytäkirjan ratifiointia, joka on vapaaehtoista. Maaliskuussa 2020 valinnaisen pöytäkirjan ratifioineita valtioita on 46, joten suurin osa valtioista on vielä valitusmenettelyn ulkopuolella. Suomi ratifioi valinnaisen pöytäkirjan vuonna 2015, joten myös suomalaiset lapset voivat tehdä komitealle valituksia.

Valinnaisen pöytäkirjan nimen suomennoksessa puhutaan ”valitusmenettelystä”. Suomennos ei täysin vastaa englanninkielistä nimeä ”communications procedure”. Lapsen oikeuksien komitea ei ole tuomioistuin, toisin kuin esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, eivätkä sen ratkaisut velvoita valtioita yhtä tiukasti kuin ihmisoikeustuomioistuimen tuomiot. Komitea ei voi pakottaa valtioita esimerkiksi tiettyihin ilmastotoimiin. Komitean näkemyksillä on siitä huolimatta merkitystä sen kannalta, miten sopimusta tulkitaan eri maissa. Yleisen käsityksen mukaan valtiot sitoutuvat ihmisoikeussopimuksen ratifioidessaan siihen, että tulkinnat päivittyvät ajan myötä. Sopimuksetkin vanhenevat: sopimuksen laadintahetkellä on mahdotonta ottaa huomioon tuleva yhteiskunnallinen kehitys (Veerman 2010). Lapsen oikeuksien sopimus laadittiin pääosin 1980-luvulla, jolloin tieteellinen tieto ilmastonmuutoksen vaikutuksista ei ollut yhtä runsasta ja tarkkaa kuin nyt. 1980-luvulla ilmastonmuutosta ei myöskään pidetty ihmisoikeuskysymyksenä, joten ilmastonmuutos ei suoraan

⁸ Yleiskommentti 14 (2013) YK:n lapsen oikeuksien komitea CRC/C/GC/14. https://lapsiasia.fi/documents/25250457/37288006/CRC_C_GC_14_julkaisu.pdf/c9407429-51cc-308e-a490-dff4d8ef0087/CRC_C_GC_14_julkaisu.pdf?t=1465381208000

näy sopimustekstissä. Koska komitealle on annettu tehtäväksi sopimuksen toteutumisen valvomisen, sen kannanotoilla on erityistä merkitystä sopimuksen tulkinnan kannalta.

Komitean linjaus yksittäisessä ratkaisutapauksessa ohjaa siis yleisemminkin sopimuksesta tehtävää tulkintaa. Yksittäisen kantelun heijastevaikutus ulottuu todennäköisesti laajemmalle kuin vain kantelun osapuoliin, koska valtiot seuraavat vakiintuneesti YK:n komiteoiden antamia ratkaisuja ja huomioivat niitä omassa toiminnassaan. Voidaan siis ajatella, että nuorten ilmastokantelulla on merkitystä myös Suomelle ja suomalaislapsille, vaikka valittajien joukossa ei olisikaan suomalaisia.

Lasten ja nuorten ilmastokantelu lapsen oikeuksien komitealle

Lapsen oikeuksien komitealle tehdyssä ilmastokantelussa lasten ja nuorten koululakot aloittanut Greta Thunberg ja 15 muuta lasta ja nuorta vaativat komiteaa vahvistamaan, että vastaajavaltiot ovat aiheuttaneet ilmastokriisin jättämällä tietoisesti huomiotta tieteellisen tiedon ilmastomuutoksen vaikutuksista. Kantelijoiden kotimaat ovat Argentiina, Brasilia, Ranska, Saksa, Intia, Marshallinsaaret, Nigeria, Palau, Etelä-Afrikka, Ruotsi, Tunisia ja Yhdysvallat. Vastaajavaltiot ovat Argentiina, Brasilia, Ranska, Saksa ja Turkki. Suurin osa valittajista on 16–17-vuotiaita, mutta joukossa on myös nuorempia, esimerkiksi yksi 8-vuotias lapsi. Osa komitealle tehdyssä valituksessa mukana olevista lapsista ja nuorista on tehnyt valituksen myös omassa maassaan tai toiminut muuten aktiivisesti esimerkiksi osallistumalla ilmastolakkoihin. Kantelijoita edustavat kansainvälinen lakitoimisto sekä Earthjustice-ympäristöjärjestö, jotka ovat antaneet valittajille oikeudellista asiantuntemusta ilmaiseksi.

Valitus on luonteeltaan poikkeuksellinen, sillä se on tehty useita valtioita vastaan. Toinen epätavallinen piirre liittyy siihen, mitkä tahot ovat kantelun vastaajia. Kantelun vastaajavaltiot on valittu sillä perusteella, että ne kuuluvat niihin suurimpiin päästöjen aiheuttajiin, jotka ovat ratifioineet kolmannen valinnaisen pöytäkirjan. Kantelua ei siis ole osoitettu tavanomaiseen tapaan kaikkien kantelijoiden kotimaita vastaan – esimerkiksi Ruotsi ei ole ratifioinut valinnaista pöytäkirjaa – ja kaikista vastaajavaltioista ei ole kantelijoita. Komitea joutuu valitusta käsitellessään linjaamaan, voidaanko Turkkiä koskeva osuus ottaa tutkittavaksi, vaikka valittajien joukossa ei ole turkkilaisia. Poikkeuksellisen kokonaisuuden käsittelyn on katsottu olevan komitealle mahdollisuus tehdä yleisempiä linjauksia siitä, missä olosuhteissa ihmisoikeussopimuksia voidaan soveltaa valtion rajojen ulkopuolella (Gerbig 2019).

Tavallisesti lapsen oikeuksien komitealle valittaminen on mahdollista vasta sitten, kun kansalliset muutoksenhakukeinot on käytetty loppuun. Komitealle voi kuitenkin valittaa suoraan, jos oikeussuojakeinojen käyttäminen on kohtuuttomasti pitkittynyt tai todennäköisesti ei anna tehokasta oikeussuojaa (kolmas valinnainen pöytäkirja, 7(e) artikla). Valittajien mukaan kyseessä on tällainen poikkeuksellinen tilanne. Lasten on muutenkin aikuisia vaikeampaa huolehtia oikeuksiensa tehokkaasta toteutumisesta, ja lisäksi ilmastomuutos ylittää valtioiden rajat tavalla, joka haastaa perinteisen

suvereniteetin ajatuksen. Vastaavan kanteen ajaminen kaikissa vastaajavaltioissa erikseen olisi kohtuuttoman hankalaa ja kallista. Valitus ei myöskään voisi olla niin laaja kuin se nyt on, jos jokainen valittaja tekisi oman valituksen kansallisella tasolla. Lisäksi valitukseen sisältyvistä poliittista päätöksentekoa koskevista seikoista ei voisi valittaa kansallisella tasolla. Lapsen oikeuksien sopimuksen sijaan edellyttää valtioiden tekevän kansainvälistä yhteistyötä sopimuksen täytäntöönpanossa.

Valituksen lähtökohta on, että ihmisen aiheuttama ilmastonmuutos on edennyt vaaralliselle tasolle, ja lapset kärsivät ilmastonmuutoksesta eniten. Muita ilmastonmuutoksen seurauksille erityisen haavoittuvia ryhmiä ovat valituksen mukaan naiset, vammaiset henkilöt, alkuperäiskansoihin kuuluvat henkilöt sekä köyhyydessä elävät henkilöt. Valituksessa kuvaillaan laajasti ilmastonmuutoksen tuhoisia vaikutuksia ja nykyisten kansainvälisiin sopimuksiin perustuvien päästövähennystavoitteiden riittämättömyyttä. Tuhoisa kuumuus, metsäpalot, äärimmäiset sääilmiöt, tulvat ja merenpinnan nousu vaikuttavat maailmanlaajuisesti miljoonien ihmisten ihmisoikeuksien toteutumiseen. Lisäksi ilmastonmuutos uhkaa alkuperäiskansojen kulttuureja ja elinkeinoja. Ilmastonmuutoksella on haitallisia vaikutuksia myös syrjintään sukupuolen perusteella, koska tyttöjen ja naisten pääsy terveydenhuoltoon ja resursseihin on usein huonompi.

Valituksessa kerrotaan kantelun tehneisiin nuoriin kohdistuneista lukuisista konkreettisista vaikutuksista: nigerialaisen nuoren astma esimerkiksi pahentui lämpötilan nousun aiheuttaman huonontuneen ilmanlaadun takia, minkä takia hän joutui sairaalaan, ja Marshallinsaarilla asuva nuori sai denguekuumeen, joka on yleistynyt saarilla ilmastonmuutoksen myötä. Kalifornialainen nuori oli kolme viikkoa vuodelevossa hengitettynään metsäpalojen savua. Valittajissa on myös kaksi alkuperäiskansoihin kuuluvaa nuorta, Ruotsin saamelainen ja alaskalaiseen jupik-kansaan kuuluva nuori, joiden sukujen elinkeinoja – esimerkiksi metsästystä ja kalastusta – ja elämäntapaa ilmastonmuutos uhkaa.

Nuorten kokemat konkreettiset vaikutukset on kytketty valituksessa lapsen oikeuksien sopimuksen turvaamiin oikeuksiin. Valittajat esittävät, että vastaajavaltiot ovat altistaneet valittajat ilmastonmuutoksen ennustettaville, hengenvaarallisille seurauksille, joita ovat esimerkiksi kuumuus, tulvat, myrskyt, kuivuus, sairaudet ja saastunut ilma. Tieteellisen tiedon valossa nämä ilmiöt yleistyvät, jos ilmasto lämpenee 1,5 celsiusastetta tai enemmän. Valittajat siis esittävät, että vastaajavaltiot ovat loukanneet heidän oikeuttaan elämään, joka on turvattu LOS 6.1 artiklassa. Toinen valittajien mukaan loukattu oikeus on oikeus terveyteen (LOS 24 artikla). Valittajien mukaan vastaajavaltiot ovat toimillaan ja toimimattomuudellaan jo vahingoittaneet valittajien henkistä ja fyysistä terveyttä. Myös nämä seuraukset pahentuvat ilmastonmuutoksen edetessä. Lapsen oikeuksien komitea on aiemmin todennut yleiskommentissaan, että ilmastonmuutos on yksi suurimmista uhista lasten terveydelle⁹. Valittajat myös esittävät, että alkuperäiskansoihin kuuluvien valittajien kulttuurisia oikeuksia on loukattu. Kulttuurisia oikeuksia turvaa LOS 30 artikla. Alkuperäiskansojen lisäksi ilmastonmuutos vaikuttaa myös Marshallinsaarilla asuvien lasten kulttuuristen oikeuksien toteutumiseen, koska

⁹ Yleiskommentti 15 (2013) YK:n lapsen oikeuksien komitea CRC/C/GC/15. https://lapsiasia.fi/documents/25250457/37288006/CRC_C_GC_15_julkaisu.pdf/01715fc2-4f72-3445-8195-9afe34f19d5f/CRC_C_GC_15_julkaisu.pdf?t=1465381296000

merenpinnan nousu hävittäisi tuhansien vuosien kulttuuriset perinteet. Lisäksi valittajat esittävät, että valtiot ovat loukanneet lapsen edun ensisijaisuutta turvaavaa LOS 3.1 artiklaa sitoutumalla saastuttavaan ilmastopolitiikkaan. Valtiot eivät ole toimineet sukupolvien välisen tasa-arvon periaatteen mukaisesti, mikä on johtanut myös lapsen edun ensisijaisuuden rikkomiseen.

Eräs valituksen keskeinen argumentti on se, että lapsen oikeuksien sopimusta pitää tulkita siten, että vastaajavaltioiden kansainvälisestä ympäristöoikeudesta johtuvat velvollisuudet otetaan huomioon. Kaikki vastaajat ovat ratifioineet YK:n ilmastonsuojelun puitesopimuksen ja Turkkia lukuun ottamatta myös Pariisin ilmastopöytäkirjan. Valittajien mukaan sopimukset osoittavat valtioiden kasvavaa yhteisymmärrystä siitä, että ilmastonmuutos on ihmisoikeuskysymys. Valittajat esittävät, että vastaajavaltiot ovat ensinnäkin laiminlyöneet lapsen oikeuksien sopimukseen pohjautuvat velvollisuutensa estää ennustettavia ilmastonmuutoksesta johtuvia ihmisoikeusloukkauksia kotimaassa ja ulkomailla. Päästövähennystavoitteet, joihin valtiot ovat sitoutuneet Pariisin sopimuksessa, ovat riittämättömiä ja johtaisivat ilmaston vaaralliseen lämpenemiseen. Näitäkään tavoitteita valtiot eivät ole saavuttaneet. Toinen laiminlyöty velvollisuus on kansainvälisen yhteistyön tekeminen kansainvälisen ilmastohätätilan ehkäisemiseksi. Valittajat huomauttavat, että LOS 4 artikla edellyttää kansainvälisen yhteistyön tekemistä sopimuksen toteuttamisessa. Kolmanneksi valtioiden olisi tullut soveltaa varovaisuusperiaatetta suojata oikeutta elämään epävarmoissa olosuhteissa. Varovaisuusperiaate sisältyy muun muassa ilmastonsuojelun puitesopimukseen. Neljänneksi valtiot ovat laiminlyöneet turvata sukupolvien tasa-arvon, jonka turvaaminen on ensiarvoisen tärkeää LOS 2 artiklan turvaaman syrjinnän kiellon ja LOS 3.1 artiklan turvaaman lapsen edun ensisijaisuuden vuoksi.

Valittajat eivät vaadi rahallisia korvauksia vaan pyytävät komiteaa muun muassa suosittelemaan, että vastaajavaltiot arvioivat lainsäädäntöään ja linjauksiaan varmistaakseen ilmastonmuutoksen hillintään ja sopeutumiseen tähtäävien toimien toteutumisen. Nuoret vaativat, että komitea suosittelisi lainsäädännön ja käytäntöjen muuttamista siten, että ilmastonmuutoksen hillintään ja sopeutumiseen tähtääviä toimia nopeutettaisiin. Nuoret myös vaativat komiteaa vahvistamaan, että valtiot turvaavat lapsen oikeuden tulla kuulluksi ja oikeuden ilmaista mielipiteensä kaikissa ilmastotoimissa.

Ilmastokriisi on myös lasten oikeuksien kriisi

Ilmastonmuutos vaikuttaa jokaisen lapsen oikeuksien toteutumiseen tällä hetkellä ja tulevaisuudessa. Valituksessa korostetaan, että vaikka valitus onkin tiettyjen nuorten tekemä, ilmastokriisin laajuuden tunnistaminen on tärkeää; ilmastonmuutos vaarantaa kaikkien lasten oikeuksien toteutumisen, ei vain valittajien. Toisaalta moni ilmastokriisin vaikutus riippuu myös erilaisista muuttajista, kuten maantieteestä, iästä, sairauksista ja kulttuuritaustasta. Lasten oikeuksien toteutuminen Suomessa ilmastokriisin aikakautena vaihtelee riippuen esimerkiksi lapsen asuinpaikasta, aktiivisuudesta, sairauksista tai vammoista ja kulttuuritaustasta.

Ilmastokriisi lisää Suomessakin helteitä, tulvia, myrskyjä ja esimerkiksi metsäpaloja. Näiden lisäksi

kasvi- ja eläintaudit voivat lisääntyä, maaperän eroosio kiihtyä, lajien sukupuutto kasvaa ja luonnon monimuotoisuus heikentyä. Nämä muutokset voivat aiheuttaa lapsille välitöntä hengenvaaraa ja terveysriskejä. Astmaatikkolapset ovat herkempiä esimerkiksi savulle siinä missä liikuntarajoitteen lapsen osalta evakuointi esimerkiksi myrskytilanteessa poikkeaa muista. Arvioinnissa pitää ottaa huomioon myös syrjinnän kieltö. On todennäköistä, että ilmastonmuutoksen vaikutukset ulottuvat ensimmäisenä moniin jo valmiiksi haavoittuvassa asemassa oleviin lapsiin. Lasten kannalta heistä itsestään riippumattomat tekijät, kuten asuinpaikka, voivat vaikuttaa useiden oikeuksien toteutumiseen. Esimerkiksi alueilla, joissa tulvat tai metsäpalot lisääntyvät, lasten oikeus terveyteen voi vaarantua nykyistä useammin. Maantieteellinen sijainti voi vaikuttaa myös lapsen kulttuuristen oikeuksien toteutumiseen. Saamelaislasten elämässä arktisten olosuhteiden muuttuminen voi vaikuttaa laajasti kulttuurin harjoittamiseen, kuten poronhoitoon ja kalastukseen. Etelä-Suomessa lapsilta voivat kadota lumiset talvet ja sitä myötä lumeen ja jäähän liittyvät leikit ja urheiluharrastukset.

Suomessa tapahtuvien muutosten lisäksi suomalaiset lapset kärsivät epäsuorasti ilmastonmuutoksen vaikutuksista sellaisissa maissa, jotka ovat Suomea alttiimpia ilmaston lämpenemiselle. Merenpinnan nousu, kasvanut kuivuus ja muut ympäristöongelmat voivat johtaa suuriin turvapaikanhakijamääriin. Lisäksi ilmastonmuutos voi lisätä ja kiihdyttää erilaisten tartuntatautien leviämistä maailmanlaajuisesti. COVID-19-pandemia on osaltaan havainnollistanut, että ilmastonmuutostakin kiihdyttävä matkustuskulttuuri lisää jo tällä hetkellä tartuntatautien nopeaa maailmanlaajuista leviämistä. Etenkin riskiryhmiin kuuluville lapsille lisääntyvät tartuntataudit muodostavat riskejä terveydelle ja jopa hengelle. COVID-19-pandemia on vaikuttanut lasten oikeuksien toteutumiseen useilla eri tavoilla myös Suomessa. Koulunkäynnin siirryttyä pitkälti etäyhteyksien päähän oppimisen mahdollisuudet vaihtelevat riippuen saatavilla olevasta oppimisen tuesta ja välineistä. Osalla lapsista etäkouluun siirtyminen vaikuttaa ravinnon saannin lisäksi turvallisuuteen, kun saatavilla olevien vakaiden aikuisten määrä on pienempi. Lapsilla, joilla on erilaisia hoitokontakteja joko esimerkiksi mielenterveyden, oppimisvaikeuksien, perheolosuhteiden tai päihdetaustan takia, voi olla hankalampi saada kontaktitukea. Jokainen lapsi reagoi sosiaaliseen eristykseen omalla tavallaan. Perusterveilläkin lapsilla pelkotilat ja mielenterveyden häiriöt voivat ilmetä jo lyhyen ajan kuluttua, tai sitten pidemmän. Selvää kuitenkin on, että tartuntatautien lisääntyminen tulee vaikuttamaan kielteisimmin niihin lapsiin, joilla on jo valmiiksi joko terveydellisiä, sosiaalisia tai taloudellisia haavoittuvuustekijöitä. Myös lapsen oikeuksien komitea on kiinnittänyt huomiota pandemian ja rajoitustoimien riskeihin lasten oikeuksien ja erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksien näkökulmasta¹⁰. Lisäksi vaarana on, että pandemia jättää varjoonsa ilmastonmuutoksen pitkäjänteisen torjumisen.

10 YK:n lapsen oikeuksien komitea. CRC COVID-19 Statement, 8.4.2020. https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT/CRC/STA/9095&Lang=en

Lapsilla on iästä ja erilaisista oppimistavoista johtuvia toisistaan eroavia tarpeita saada tietoa ilmastokriisistä. Tiedon tulisi olla tietoteknisesti saavutettavaa, sisällöltään ymmärrettävää ja ikätasoon suhteutettua. Tämä luo osaltaan erilaisia tarpeita turvata esimerkiksi materiaaleja näkövammaisille, kuulorajoitteisille ja kehitysvammaisille lapsille. LOS 42 artiklan mukaan sopimusvaltiot sitoutuvat saattamaan sopimuksen periaatteet ja määräykset tarkoituksenmukaisesti ja aktiivisesti niin aikuisten kuin lastenkin tietoon. Yleensä ihmisoikeussopimukseen ei sisälly vastaavaa tiedotusvelvollisuutta. LOS:n tiedotusvelvollisuus pitää ottaa huomioon myös ilmastonmuutoksen kontekstissa. Lapsille pitäisi olla tarjolla ymmärrettävää ja ikätasoista tietoa sopimuksen turvaamista oikeuksista, esimerkiksi lapsen edun ensisijaisuudesta sekä osallistumisoikeuksista.

Osallistumisoikeuksilla on keskeinen rooli lapsen mahdollisuuksissa vaikuttaa ilmastopäätöksentekoon. Lapsen oikeuksien sopimuksen lisäksi myös perustuslaki velvoittaa osallistumisoikeuksien turvaamiseen. Tällä hetkellä lapsen oma aktiivisuus vaikuttaa siihen, miten hänen osallistumisoikeutensa ilmastopäätöksentekoon toteutuvat. Suomessakin osa lapsista osallistuu aktiivisesti julkiseen keskusteluun ja erilaisiin tilaisuuksiin, mutta osa lapsista ei pääse osallistumaan lainkaan. Lapsen päivittäisessä arjessa osallistumisoikeudet ovat keskeisiä esimerkiksi kotona, koulussa ja harrastuksissa, mutta ikätason huomioiden myös kunnan päätöksenteossa ja valtakunnallisesti esimerkiksi lainvalmistelussa. Ilmastolain kuulemisten yhteydessä on kiinnitetty huomiota tähän velvoitteeseen ja tehty erilaisia kuulemisia lapsille. Kuulemiset ovat olleet verkossa, yhdessä muiden sidosryhmien kanssa ja erityisesti lapsille ja nuorille järjestettyjä työpajoja. Verkkokuulemisia on tehty yhteistyössä ALL-YOUTH STN -tutkimushankkeen kanssa. Yleisestä käytännöstä ei kuitenkaan toistaiseksi voi puhua. Nuorisoikäisten lasten osallistumisoikeudet on turvattu pienempiä lapsia paremmin: yli 18-vuotiailla nuorilla on edustus esimerkiksi Suomen delegaatiossa osana ilmastoneuvotteluja tai ilmastonmuutoksen pyöreää pöytää. Tyypillisimmin delegaatioihin osallistuvat nuoret ovat olleet korkeakouluissa opiskelevia yli 20-vuotiaita nuoria. Muutama lapsi on kuitenkin osallistunut ilmastopäätöksentekoa koskeviin asioihin esimerkiksi Nuorten Agenda 2030 -ryhmän kautta tai Planin tyttöjen päivän valtauksessa. Ryhmä kirittää hallitusta kestävään kehitykseen liittyen. Myös eri ympäristö- ja ihmisoikeusjärjestöt ovat tehneet pitkäjänteistä työtä, jotta lapset pääsevät osallistumaan ilmastotoimintaan. Esimerkiksi Plan ja UNICEF ovat tukeneet lapsia ja nuoria ilmastopolitiikkaan osallistumisessa. Kuulemiseen on tärkeää kiinnittää erityistä huomiota myös sen takia, että lapsen oikeuksien komitea on kritisoinut tiukkoja ikärajoja lapsen kuulemiselle (lapsen oikeuksien komitea 2011). Pienenkin lapsen mielipiteellä voi olla merkitystä, vaikka ei voidakaan ajatella, että lapsen mielipide määräisi suoraan sen, mihin lopputulokseen päädytään.

Myös yhdenvertaisuuden toteutumiseen osallisuuskysymyksissä liittyy ongelmia. Osa niistä lapsista, jotka osallistuvat ilmastonmuutosta vastustavaan toimintaan, kuten ilmastomarsseille kouluaikana, ei tule kohdelluksi yhdenvertaisesti. Esimerkiksi kunnat, koulujen johto, opettajat ja vanhemmat ovat suhtautuneet koululaisten ilmastolakkoon vaihtelevasti. Osa kouluista on mahdollistanut marsseille ja lakkoihin osallistumisen jopa muuttaen ne pedagogisiksi demokratiakasvatuksen tilanteiksi: koulussa on keskusteltu ilmastonmuutoksesta, oikeuksista, vaikuttamisesta, tehty kylttejä

ja osallistuttu valvotusti opettajan tukemana. Osa kouluista sen sijaan on antanut poissaolomerkintöjä ja ohjeistanut opettajia suhtautumaan marsseille tai lakkoihin osallistumiseen kielteisesti. Opetusministeri Li Andersson on kehottanut kouluja suhtautumaan ilmastoliikehdintään myönteisesti ja hyödyntämään nuorten kiinnostusta yhteiskunnallisiin asioihin esimerkiksi osana ilmiöpohjaista oppimista¹¹.

Lasten osallistumisen järjestämisessä tulisi aina tehdä tapauskohtainen arvio siitä, millainen osallistuminen on lapsen edun mukaista. Lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden tulisi turvata, ettei lapsen osallistuminen ilmastoasioihin johda esimerkiksi nettikiusaamiseen. Usein aktiivisuus kasautuu samoille lapsille, mikä voi johtaa ikävimmillään uupumukseen ja riittämättömyyden kokemukseen. Osalla ilmastoaktiivisista lapsista osallistumiskuorma on kasvanut jopa kohtuuttoman suureksi. Valtakunnallinen aktiivisuus lisää matkustamista ja voi merkitä merkittävääkin määrää poissaoloja koulusta. Lapsella on oikeus myös yksityisyyden suojaan, ja esimerkiksi nettikirjoittelu ylittää nykyään välillä lapsen edun toteutumisen rajat. Nuorten ilmastoaktiviteetissakin kuvaillaan ilmastoahdistusta ja siitä aiheutuvia mielenterveysongelmia. Monet aktiiviset nuoret ovat kertoneet julkisuudessa, että kävisivät mieluummin koulua ja viettäisivät tavallista elämää kuin käyttäisivät kaiken aikansa aktivismiin. On tärkeää muistaa, että osallistuminen on lapsen oikeus, ei velvollisuus.

Johtopäätökset

Lasten ja nuorten ilmastoaktiviteetti lapsen oikeuksien komitealle perustuu ajatukselle siitä, että ilmastomuutos on rajat ylittävä ihmisoikeuskysymys, josta valtioiden pitäisi olla vastuussa yhdessä. Nuoret esittävät valituksessa, että valtioiden ilmastopolitiikka on vaarantanut heidän oikeutensa elämään ja terveyteen sekä oikeuden saada etunsa ensisijaisesti otetuksi huomioon. Myös alkupe räiskansoihin kuuluvien valittajien kulttuuriset oikeudet ovat valittajien mukaan vaarantuneet.

Nuorten ilmastoaktiviteetti lapsen oikeuksien komitealle on uusi avaus, jolla voi olla laajempia vaikutuksia. Vaikka valituksessa ei ole mukana suomalaislapsia, ratkaisulla on todennäköisesti heijaste- vaikutuksia lasten oikeuksien tulkintaan Suomessa. Vaikka komitea ei ottaisikaan valitusta tutkittavaksi, valitus on jo saanut laajaa julkisuutta: se on julkaistu avoimesti internetissä ja siitä on uutisoitu maailmanlaajuisesti. Tässä mielessä valituksen tehneet ilmastonuoret ja -lapset ovat jo saaneet asialle merkittävää huomiota. Toisaalta on tärkeää muistaa, että vaikka komitea katsoisikin lapsen oikeuksien sopimuksen tulleen loukatuksi, komitealla ei ole mahdollisuutta velvoittaa valtioita muuttamaan toimintaansa. Komitean ratkaisua saa todennäköisesti odottaa jonkin aikaa: komitealla on kestänyt valitusten käsittelyssä keskimäärin vähän yli kaksi vuotta sellaisissa tapauksissa, joissa komitea on ottanut valituksen tutkittavaksi, ja vähän alle kaksi vuotta, jos valitusta ei ole otettu tutkittavaksi.

¹¹ Turun Sanomat 20.9.2019: "Li Andersson nuorten ilmastolakosta: Kouluissa hyvä keskustella pelisäännöistä, jotta vapaus mielenilmaisuu toteutuu". <https://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/4708775/Li+Andersson+nuorten+ilmastolakosta+Kouluissa+hyva+keskustella+pelisaannoista+jotta+vapaus+mielenilmaisuu+toteutuu>

On kiinnostavaa seurata, miten komitea suhtautuu valittajien oikeusturvaan liittyviin väitteisiin. Nuoret esittävät, että valitus tulisi ottaa tutkittavaksi huolimatta siitä, että nuoret eivät ole turvautuneet kansallisiin oikeussuojakeinoihin. Päätöksellä ottaa valitus tutkittavaksi voi olla vaikutuksia myös muissa asioissa, joista on vaikea valittaa kansallisella tasolla. Jos komitea ottaa valituksen tutkittavaksi, koko lapsen oikeuksien sopimuksen näkökulmasta on mielenkiintoista, miten komitea arvioi LOS 4 artiklaan sisältyvää velvollisuutta tehdä kansainvälistä yhteistyötä sopimuksen täytäntöönpanossa. Lasten oikeuksien näkökulmasta olisi tärkeää, että komitea tunnistaisi oman roolinsa ilmastonmuutoksen kaltaisen valtiorajat ylittävän ihmisoikeusongelman hillitsemisessä.

Kansainvälisen valvontaelimen lisäksi lapsilla on tällä hetkellä kotimainen mahdollisuus kannella ylimmille laillisuusvalvojille eli oikeuskanslerille ja eduskunnan oikeusasiamiehelle myös ilmastolainlyöntien osalta. Perustuslain 20 § voisi antaa pohjan kantelulle, mutta kantelu voisi perustua myös useisiin muihin perus- ja ihmisoikeuksiin tai esimerkiksi ilmastolain velvoitteiden laiminlyöntiin.

Mikä on lapsen oikeuksien komitealle tehdyn kantelun ja perus- ja ihmisoikeuksiin vetoamisen lisäarvo esimerkiksi suhteessa Pariisin ilmastopimuksen antamaan suojaan? Ilmastoasioiden käsittely sitovina perus- ja ihmisoikeusasioina tuo lapsille juridista lisäturvaa: valtiolla on selkeitä velvoitteita turvata lasten oikeuksien toteutuminen myös ilmastokriisin aikana, ja jos laiminlyöntejä ilmenee, lapsilla on mahdollisuus saada riippumattoman valvontatahon tulkinta ja tuki. Ilmastopimus ei vastaavaa turvaa lapsille tarjoa.

Kantelu

Communication to the Committee on the Rights of the Child. In the case of Chiara Sacchi (Argentina); Catarina Lorenzo (Brazil); Iris Duquesne (France); Raina Ivanova (Germany); Ridhima Pandey (India); David Ackley III, Ranton Anjain, and Litokne Kabua (Marshall Islands); Deborah Adegbile (Nigeria); Carlos Manuel (Palau); Ayakha Melithafa (South Africa); Greta Thunberg and Ellen-Anne (Sweden); Raslen Jbeili (Tunisia); & Carl Smith and Alexandra Villaseñor (USA); Petitioners, V. Argentina, Brazil, France, Germany & Turkey, Respondents. Submitted under Article 5 of the Third Optional Protocol to the United Nations Convention on the Rights of the Child. 23 September 2019. (Sacchi ym. vastaan Argentiina ym.)

Lähteet

Gerbig, S. 2019. Thank you, Greta & friends! Procedural aspects on the climate crisis-related communication to the UN Committee on the Rights of the Child. Völkerrechtsblog.

Grantham Research Institute for Climate Change and the Environment, Global trends in climate change litigation: 2019 snapshot (Grantham Institute 2019)

Heiskanen, H. 2018. Towards Greener Human Rights Protection: Rewriting the Environmental Case Law of the European Court of Human Rights (Tampere University Press 2018)

Heiskanen, H. 2018. Pysäyttäkää ilmastonmuutos – nuoret ilmastokanteiden tekijöinä, ALL YOUTH STN-blogi.

Human Rights Committee, Views adopted by the Committee under article 5 (4) of the Optional Protocol, concerning communication No. 2728/2016, CCPR/C/127/D/2728/2016 (Ihmisoikeuskomitea 2020)

Human Rights Committee, General Comment No. 36. Article 6: right to life. 3 September 2019. CCPR/C/GC/36 (Ihmisoikeuskomitea 2019)

Sormunen, M. 2016. 'In All Actions Concerning Children' ? Best Interests of the Child in the Case Law of the Supreme Administrative Court of Finland. International Journal of Children's Rights 24, 155-184.

Veerman, P. 2010. The Ageing of the UN Convention on the Rights of the Child. International Journal of Children's Rights 18, 585–618.

Viljanen, J., Heiskanen, H. & Raskulla, S. 2016. Ihmisoikeuksien yleiset opit ja suomalainen ympäristöoikeudellinen argumentaatio. Ympäristöjuridiikka 1/2016.

YK:n lapsen oikeuksien komitea. 2011. Sopimusvaltioiden yleissopimuksen 44 artiklan mukaisesti antamien raporttien käsittely. Päätelmät: Suomi. CRC/C/FIN/CO/4. (Lapsen oikeuksien komitea 2011)

“Antaa isojen herrojen ja rouvien päättää”

—

Ammattikoulunuorten osallisuus ja vaikuttaminen ilmastonmuutoksen ajassa

Niina Meriläinen & Mikko Piispa

Johdanto

Yhteiskunnan demokratiakehitys edellyttää moninaisuutta ja erilaisten osallistumistapojen mahdollisuutta. Olennaista on, että kaikista sosioekonomisista, alueellisista ja koulutuksellisista taustoista tulevat nuoret pystyvät osallistumaan demokraattisiin prosesseihin, kuten ruohonjuuritason toimintaan ja päätöksentekoon.

Osallisuudella ja koetuilla mahdollisuuksilla vaikuttaa on yhteys siihen, miten ilmastonmuutokseen liittyvään keskusteluun ja siihen liittyvään päätöksentekoon osallistutaan. Ilmastonmuutos on sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden kysymys (ks. Nurmi tässä teoksessa), sillä nuoret, lapset ja tulevat polvet perivät vaarallisesti lämpenevän ilmaston ja tilanteen, joka edellyttää toimia ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi ja siihen sopeutumiseksi (Piispa & Myllyniemi 2019). Siten nuorten mahdollisuudet osallistua tulevaisuutta koskevaan päätöksentekoon ovat ensiarvoisia. Näkyvä osa nuorista onkin ottanut asiassa vahvan toimijuuden ilmastolakkosten ja muiden mielenilmausten myötä. Mielenosoitukset ovat yksi nuorten omaehtoinen keino käyttää ääntään ja toteuttaa demokraattista osallistumista (Gretschel & Kiilakoski 2012). Lisäksi esimerkiksi uuden ilmastolain suunnittelussa on pyritty kuulemaan nuoria. Gharabaghi ja Anderson-Nathe (2018) korostavatkin, että nuoria ja ilmastoa tutkittaessa on kysyttävä nuorilta itseltään, miten he suhtautuvat ilmastonmuutokseen, ja

edesauttaa nuorten kuulemista. Kuulluksi tuleminen ja toiveikkuus auttaa nuoria toimimaan rakentavasti yhteiskunnassa osana ilmastonmuutoksen ratkaisua (Ojala 2012; Corner ym. 2015).

On kuitenkin aiheellista epäillä, pystyvätkö kaikki nuoret osallistumaan ilmastokeskusteluun edes niin halutessaan. Vaikka aktiivisin osa nuorista on selkeästi ilmaissut huolensa ilmastonmuutoksesta ja vaatimuksensa sen hillitsemiseksi, toistaiseksi näitä vaatimuksia ei ole otettu riittävässä määrin huomioon poliittisessa päätöksenteossa. Kansainvälisesti politiikkatoimet eivät ole riittäviä yltääkseen Pariisin ilmastopöytäkirjan tavoitteisiin, ja jotta Suomi saavuttaisi hiilineutraaliuden vuonna 2035, sen olisi tiukennettava ja nopeutettava ilmastotoimiaan (Kulovesi ym. 2019).

Tässä kirjoituksessa tarkastellaan nuorten ammattikoululaisten parissa tehtyjen laadullisten työpajatoimien ja Nuorisobarometrin 2018 aineistojen avulla, millaisena teini-ikäiset ammattikoululaiset kokevat mahdollisuutensa yleisesti ottaen yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja päätöksentekoon, ja kuinka he kokevat tulevansa kuulluiksi. Lisäksi tarkastellaan ilmastonmuutokseen liittyvää huolta sekä sitä, miten nuoret kokevat voivansa vaikuttaa juuri ilmastonmuutosta koskevaan päätöksentekoon ja keskusteluun. Tavoitteena on myös pohtia, missä määrin nuoret osallistuvat ja voivat osallistua ilmastovaikuttamiseen. Näkökulma on merkityksellinen, jotta ilmastonmuutoksen hillitseminen tehdään oikeudenmukaisesti ja jotta nuorten näkökulmista siirrytään konkreettisesti parempaan yhteiskuntaan – ei vain päästövähennyksiin. Lisäksi nuorten osallistuminen ja kuuleminen on itsessään tärkeää. Tarkastelutavassa yhdistyvät demokratian tulevaisuuden ja sosio-ekologisen oikeudenmukaisuuden kysymykset.

Tutkimusaineisto

Tässä artikkelissa hyödynnetään tutkimusaineistoina:

- 1) Nuorten ammattikoululaisten keskuudessa vuosina 2018–2020 kerättyjä laadullisia työpajatoimien, joissa nuoret vastasivat muun muassa elämäänsä, ilmastonmuutokseen ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen liittyviin kysymyksiin.
- 2) Nuorisobarometrin 2018 vastauksia, keskittyen 15–19-vuotiaiden ammattikoululaisten kokemuksiin yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta ja näkemyksiin ilmastonmuutoksesta ja sen vaikutuksista.

Laadullinen aineisto on kerätty useamman eri paikkakunnan ammattiopistotoimipisteissä, useiden eri aineiden oppitunneilla, osana ALL-YOUTH-tutkimushankkeen¹ aineistonkeruuta vuosina 2018–2020. Aineisto koostuu oppilaiden kirjoittamista työpajatoimien (n=185). Ensimmäinen aineistokokonaisuus kerättiin vuosien 2018–2019 huhti- ja lokakuun välisenä aikana yhteensä 17 opetus-työpajan yhteydessä. Aiheina olivat yhdenvertaisuus, kiusaaminen, osallisuus, kestävä kehitys ja lainvalmistelu. Opetustyöpajoissa paneuduttiin aiheisiin keskustelujen, opiskelijoiden tekemien

¹ Niina Meriläinen työskenteli ALL-YOUTH STN -tutkimushankkeessa artikkelin kirjoittamisen aikana 2018–2020. ALL-YOUTH on rahoitettu Suomen akatemian yhteydessä toimivan Strategisen tutkimuksen neuvoston päätöksellä, päätösnumero 312689, 326604.

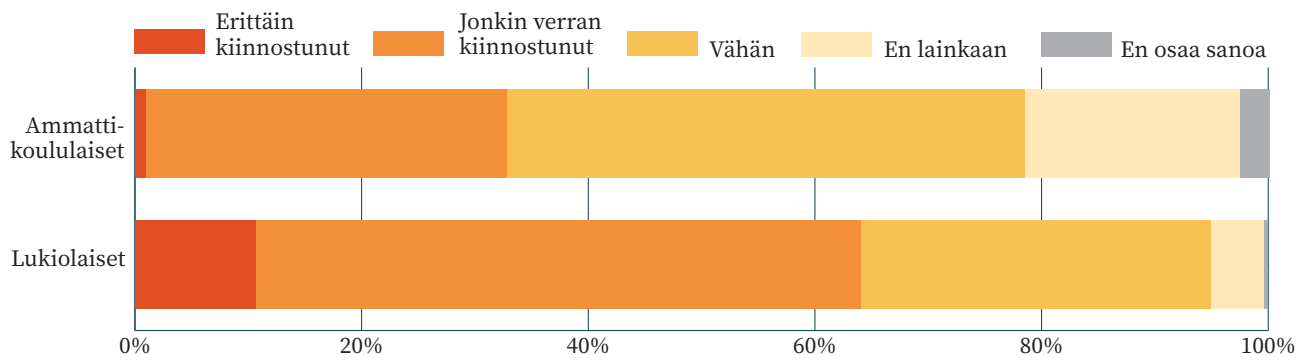
vapaamuotoisten suullisten ja kirjallisten esitysten sekä työpajatuntien päätteeksi tehdyn kyselyn kautta. Yhteensä oppilaiden tuottamia työpajatoivia kertyi 90. Toinen laadullinen aineistokokonaisuus kerättiin vastaavanlaisella metodilla lukukauden 2019–2020 aikana kuuden erillisen opetustyöpajan yhteydessä. Tällä kertaa työpajojen teemoina olivat osallisuus, vaikuttaminen, ilmastonmuutos ja nuorten käsitykset hyvästä elämästä. Vastauksia kertyi kaikkiaan 95.

Tässä artikkelissa esitetyt suorat lainaukset tulevat työpajatyöskentelyn yhteydessä tehdyistä työpajatoivia. Ne tehtiin täysin nimettöminä eikä mitään tunnistetietoja kerätty. Yksittäisiä vastaajia ei voi tunnistaa vastauksista tai julkaisuissa käytettävistä sitaateista. Vastauksia on stilisoitu kirjoitusvirheiden osalta luettavuuden parantamiseksi. Aineiston keruussa ja käsittelyssä noudatettiin Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) tutkimuseettisiä ohjeita. Opetustyöpajojen alussa esiteltiin tutkimus, sen suunnittelijat ja tarkoitus. Opiskelijoilla oli mahdollisuus ja oikeus kysyä lisäkysymyksiä opetustyöpajojen aikana sekä oikeus kieltäytyä tutkimukseen osallistumisesta.

Nuorisobarometrin 2018 aineistoon haastateltiin puhelimitse 1901 iältään 15–29-vuotiaista nuorta. Nuorisobarometri on keskeinen nuorten arvoja ja asenteita kartoittava tutkimus Suomessa. Vuoden 2018 barometrin teema oli vaikuttaminen ja valta Euroopassa. Siinä oli kysymyksiä muun muassa kiinnostuksesta politiikkaan, osallistumisesta yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen, näkemyksistä eri vaikuttamistapojen hyödyllisyydestä ja luottamuksesta yhteiskunnallisiin instituutioihin kuten eduskuntaan. Samaisessa barometrissa kysyttiin myös erilaisten ilmiöiden, kuten ilmastonmuutoksen, aiheuttamasta tulevaisuutta koskevasta epävarmuudesta ja turvattomuuden tunteesta. Tässä artikkelissa analyysi keskittyy näiden mainittujen teemojen ympärille. Tarkastelu rajataan vastanneiden nuorimpaan kolmannekseen, eli 15–19-vuotiaisiin. Painopiste on ammattikoululaisissa (n=117), mutta heidän vastauksiaan vertaillaan myös muihin vastaajiin, etenkin lukiolaisiin (n=236). Vertailu lukiolaisiin on näiden nuorten samankaltaisen ikä- ja elämänkulkuvaiheen vuoksi mielekkäämpää kuin samassa ikähaarukassa oleviin peruskoululaisiin tai ylemmille koulutusasteille ehtineisiin.

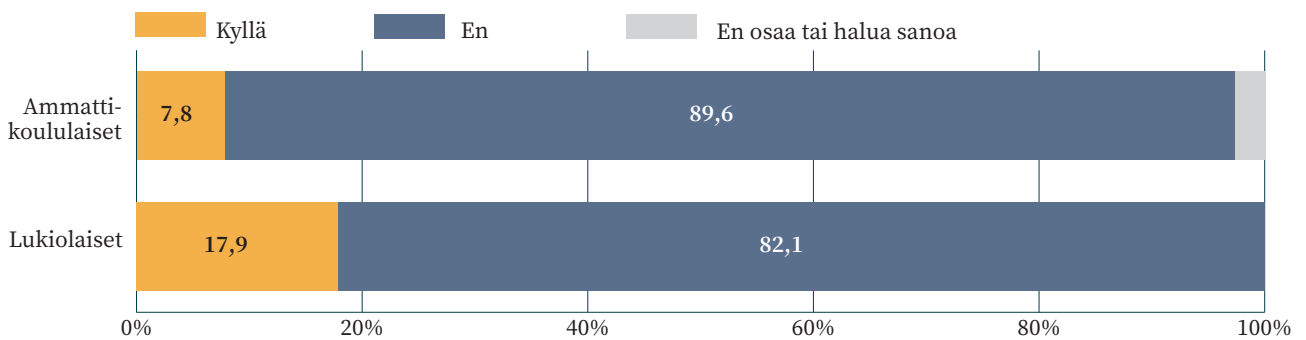
Ammattikoululaisten kiinnostus ja osallistuminen vaikuttamiseen ja päätöksentekoon

Nuorisobarometri 2018 (Pekkarinen & Myllyniemi 2019) ilmestyi eduskuntavaalien alla maaliskuussa 2019. Sen tärkeimpiä tuloksia oli, että nuorten kiinnostus politiikkaa kohtaan oli barometrin yli 20 vuoden seurantahistorian korkein. 61 prosenttia nuorista ilmoitti olevansa vähintään jonkin verran kiinnostuneita politiikasta, nuorista 15 prosenttia oli osallistunut poliittiseen toimintaan ja 45 prosenttia muuhun yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Nuoret, jotka kantoivat huolta ilmastonmuutoksesta, olivat muita todennäköisemmin aktiivisia yhteiskunnallisia vaikuttajia (Myllyniemi & Kiilakoski 2019). Kun tarkastellaan eroja koulutustaustan – tässä yhteydessä etenkin ammattikoululaisten ja lukiolaisten – mukaan, tulee näkyviin myös eroja.

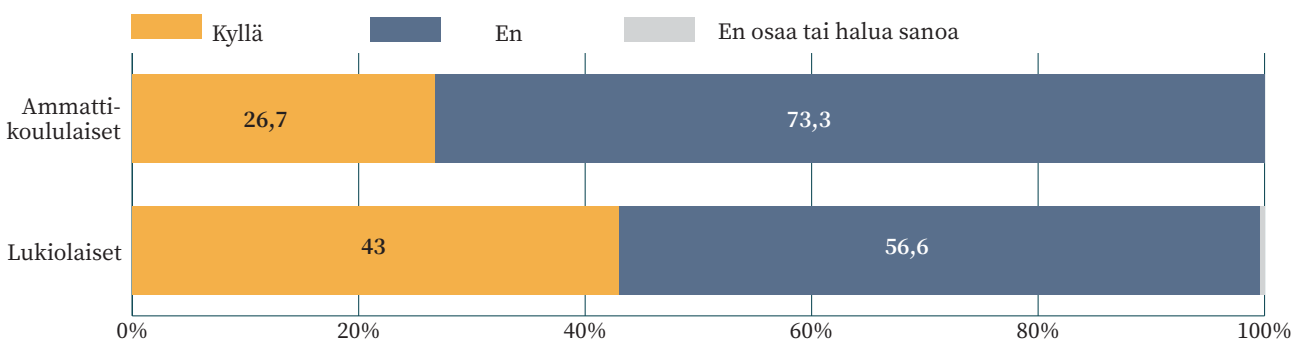

Kuvio 1. Kuinka kiinnostunut olet politiikasta? 15–19-vuotiaat ammattikoululaiset ja lukiolaiset, %-osuudet.

Kuvio 1 havainnollistaa, kuinka kiinnostus politiikkaan on ammattikoululaisten keskuudessa vähäisempää kuin lukiolaisilla. Siinä missä lähes kaksi kolmannesta lukiolaisista on vähintään jonkin verran kiinnostuneita politiikasta, ammattikoululaisista noin kaksi kolmannesta on kiinnostunut politiikasta vain vähän tai ei lainkaan. Myös poliittisessa ja yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa samankaltainen ero havaittavissa (kuviot 2 ja 3).

Kuvio 2. Oletko viimeisen vuoden aikana ollut mukana poliittisessa toiminnassa? 15–19-vuotiaat ammattikoululaiset ja lukiolaiset, %-osuudet.

Kuvio 3. Oletko viimeisen vuoden aikana muulla tavoin pyrkinyt vaikuttamaan sinulle tärkeisiin yhteiskunnallisiin asioihin? 15–19-vuotiaat ammattikoululaiset ja lukiolaiset, %-osuudet.

Nuorisobarometrin aineisto osoittaa, että luottamus tiettyihin yhteiskunnan instituutioihin on ammattikoululaisilla heikompi kuin lukiolaisilla. Poliittisista toimijoista eduskuntaan, tasavallan presidenttiin, hallitukseen tai poliittisiin puolueisiin ammattikoululaiset luottavat vähemmän kuin lukiolaiset. Myös monet muut instituutiot herättävät ammattikoululaisissa vähemmän luottamusta. Esimerkiksi oikeuslaitokseen luottaa paljon vain 29 prosenttia ammattikoululaisista, kun lukiolaisilla sama osuus on 56 prosenttia – barometrin kaikkien vastaajien (n=1901) keskuudessa osuus on 49 prosenttia. Ammattikoululaiset eivät myöskään koe demokratiaa samalla tavalla tärkeäksi kuin muut: hyvin tärkeää se on 39 prosentille, kun lukiolaisilla sama osuus on 70 prosenttia ja kaikilla vastaajilla 61 prosenttia. Toisaalta barometriaineisto ei mahdollista monisyistä tarkastelua sen suhteen, mistä tämä ero voisi johtua – onko demokratia esimerkiksi kaikille nuorille yhtä lailla tuttu termi?

Perushavainto Nuorisobarometrin aineistosta siis on, että 15–19-vuotiailla ammattikoululaisilla luottamus ja osallistuminen niin poliittiseen kuin muuhun yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja päätöksentekoon on keskimääräistä matalampi, etenkin verrattuna samanikäisiin lukiolaisiin.

Barometrituloksille saadaan lisävalaistusta laadullisen työpaja-aineiston kautta. Osa eritteli tapoja, joilla he joko olivat vaikuttaneet tai osallistuneet keskusteluun, tai jotka voisivat heidän mukaansa olla mahdollisia. Vaikuttamistavoista mainittiin äänestäminen, adressit, sosiaalinen media (some) ja keskustelu kavereiden kanssa.

Vaikka vaikuttamisen mahdollisuuksia nähtiin, moni pelkäsi, ettei heidän näkemyksiään kuulla tai oteta vakavasti. Vastauksista kävi ilmi, että osalle päätöksenteko ja osallistuminen yhteiskunnalliseen keskusteluun ja vaikuttamiseen tuntuu vaikealta, turhalta, lannistavalta tai epäkiinnostavalta. Eräs nuori ilmaisi turhautumisensa seuraavasti:

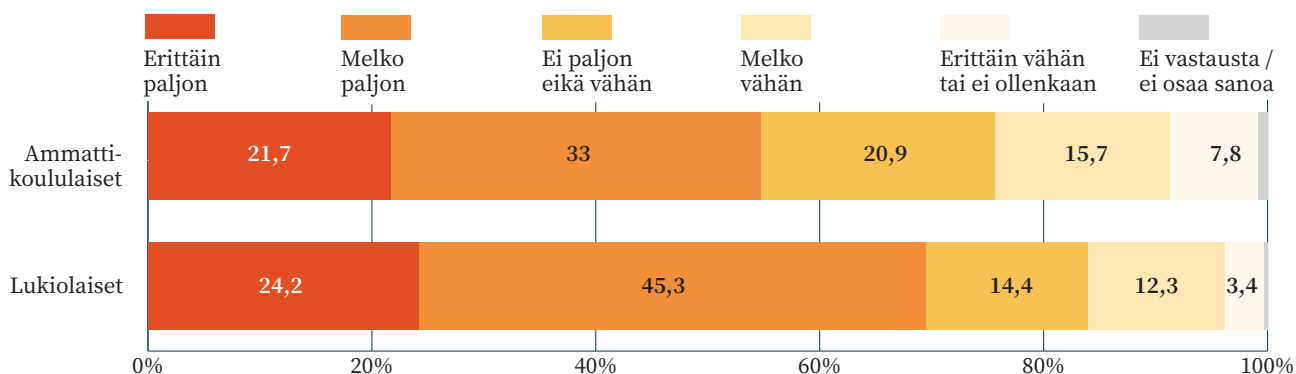
Tulee olo, että kai mä olen sit hiljaa. Ei tunnu hyvältä että hiljennetään. Yhteiskunta hiljentää.

Palaamme tuonnempana tarkemmin vaikuttamisen ja yhteiskunnallisen keskustelun kysymyksiin nimenomaisesti ilmastonmuutoksen kontekstissa.

Ammattikoululaisten ilmastohuoli

Nuorisobarometrin 2018 yksi eniten julkisuudessaakin huomiota herättäneistä tuloksista oli se, että nuorten ilmastohuoli oli ennätystasolla ja ilmastonmuutos oli nuorten keskuudessa eniten tulevaisuuteen liittyvää epävarmuutta ja turvattomuutta aiheuttava tekijä (myös Piispa & Myllyniemi 2019). Se aiheutti huolta 67 prosentissa vastaajista jättäen taakseen muun muassa huolet nuorten syrjäytymisestä (60 %), kansainvälisestä terrorismista (49 %) ja hyvinvointipalveluiden tulevaisuudesta (45 %).

Kun barometrin aineistosta tarkastellaan nimenomaan 15–19-vuotiaita ammattikoululaisia, ja verrataan heitä samanikäisiin lukiolaisiin, kuva nuorten ilmastohuolesta tarkentuu. Kuviosta 4 huomataan, että vähintään melko paljon ilmastonmuutos herättää huolta 55 prosentissa 15–19-vuotiaista ammattikoululaisia, kun samanikäisillä lukiolaisilla osuus on 70. Ammattikoululaisten huoli jää vähäisemmäksi kuin kaikilla barometriin vastanneilla (67 %).

Kuvio 4. Missä määrin, jos lainkaan, koet epävarmuutta tai turvattomuutta ihmisestä johtuvasta ilmastonmuutoksesta? 15–19-vuotiaat ammattikoululaiset ja lukiolaiset, %-osuudet.

Vaikka tässä kohtaa vastaajamäärät ovat suhteellisen pieniä, vaikuttaa siltä, että ammattikoululaisten keskuudessa suurempi huoli ilmastosta kytkeytyy suurempaan kiinnostukseen politiikkaa ja yhteiskunnallista vaikuttamista kohtaan. Tämä on linjassa kaikkien vastanneiden osalta tehtyjen havaintojen kanssa (Piispa & Myllyniemi 2019) kuten myös muiden niin sanottua ilmastoahdistusta ja -toimintaa koskevien tutkimusten kanssa (mm. Nairn 2019).

Laadullisen aineiston perusteella ammattikouluopiskelijat jakautuvat sen suhteen, miten, jos ollenkaan, he kokevat ilmastonmuutoksen vaikuttavan elämäänsä. Osa koki, että ilmastonmuutoksella on merkitystä sekä suora vaikutus henkilökohtaiseen elämään ja tulevaisuuteen:

No tottakai se vaikuttaa ja aika paljon, varsinki jos me ei nyt aleta tehdä mitään sen estämiseksi. En haluu että jälkisukuni kärsii, joten nyt jos koskaan olisi aika tehdä jotai.

Muutamissa vastauksissa tuotiin esille myös epäusko sen suhteen, mitä ilmastonmuutoksen suhteen enää ylipäätään on tehtävissä. Oman tulevaisuuden ohella laajemmat luonnonmullistukset ja seuraukset biosfäärille huolettivat:

Oletan että ilmastonmuutos tulee vaikuttamaan mun tulevaisuuteen todella paljon. Tuleeko enää lumisia talvia? Miten luonnonilmiöt muuttuu Suomessa? Tuleeko pahempia tulvia jolloin maatalous kärsii? Olis ihan kiva hengittää raikasta ulkoilmaa eikä saasteita. Olis kiva että eläinlajit säilyy. Hyönteisten menettäminen on todella iso riski maapallolle.

Joissain vastauksissa ilmastonmuutoksen vaikutuksia eriteltiin suhteessa elintapoihin:

Uskon, että ilmastonmuutos ei tule vielä lähitulevaisuudessa draamaattisesti muuttamaan omia elämäntapojani. Suurimmat vaikutukset tulevat olemaan vielä tässä vaiheessa pieniä, esimerkiksi ruokavalion muuttaminen enemmän kasvipohjaiseksi ja paikallisten tuotteiden suosiminen. Tosin pidemmälle tulevaisuuteen miettiessä uskon, että se tulee vaikuttamaan myös esimerkiksi omiin matkustustottumuksiin.

Vastauksissa pohdittiin myös ilmastonmuutoksen vaikutuksia nimenomaisesti työhön ja sen tulevaisuuteen. Esimerkiksi hoitohenkilökunnan tarpeen ennakoitiin kasvavan ilmastonmuutoksen vaikutusten edetessä. Toisaalta myös ilmastonmuutokseen reagoimisen ja uusien teknologioiden ennakoitiin muuttavan työnkuvia. Tämä näkyi muun muassa vastauksissa, joissa pohdittiin kuinka on opittava korjaamaan uusia laitteita, kuten sähköautoja.

Vaikka enemmistön vastauksissa ilmasto aiheutti huolta ja pessimismiäkin, osa vastaajista ei ollut huolissaan ilmastonmuutoksesta. Jotkut kokivat, ettei ilmastonmuutoksella ole lainkaan tai paljoakaan vaikutusta heidän elämäänsä. Osa näki sen olevan kaukaisemman tulevaisuuden huolenaihe:

En koe sen vaikuttavan omaan tulevaisuuteeni suuresti. Uskon sen vaikuttavan enemmän seuraaviin sukupolviin.

Muutamit vastaajat olivat ilmastonmuutoksen sijaan huolissaan enemmänkin siitä, millaisia vaikutuksia ilmastonmuutosta hillitsemään pyrkivillä päätöksillä ja toimilla voi olla. Näissä vastauksissa tuli näkyviin myös skeptisyyttä sen suhteen, millaista merkitystä (Suomen) ilmastotoimilla ylipääntään on:

Kaikki kallistuu, autoilu tulee mahdottomaksi, verotus nousee, eläminen vaikeutuu. Vaikka Suomen ilmastovaikutus on minimaalinen.

Ammattikoululaisten keskuudessa ilmastonmuutos aiheuttaa siis hyvin moninaisia ja erilaisista syistä kumpuavia huolia – niin henkilökohtaisia kuin laajemmin yhteiskuntaan, työhön ja tulevaisuuteen liittyviä. Seuraavaksi onkin syytä tarkastella ammattikoululaisten kokemuksia mahdollisuuksista vaikuttaa ilmastonmuutokseen ja sitä koskevaan päätöksentekoon ja keskusteluun.

Mahdollisuudet vaikuttaa ilmastonmuutoksen hillintään ja osallistua siihen liittyvään päätöksentekoon

Tässä osiossa keskitytään ammattikoululaisten keskuudessa kerätyn laadullisen työpaja-aineiston vastauksiin. Ammattikoululaisilta kysyttiin, millaisia mahdollisuuksia heillä oli vaikuttaa ilmastonmuutoksen tuomiin muutoksiin ja seurauksiin.

Sekä halussa että haluttomuudessa vaikuttaa ilmastonmuutokseen keskiössä olivat usein henkilökohtaiset valinnat ja kulutuskäyttäytyminen. Tärkeiksi koettiin muun muassa oman asenteen merkitys, jokaisen ihmisen velvollisuus viedä maapalloa kohti parempaa tulevaisuutta, tiedon välittäminen, kierrättäminen ja pakkausjätteen pienentäminen, vastuullinen kuluttaminen, kirpputorien suosiminen, muovin käytön vähentäminen ja ruokavalio. Seuraavassa otteessa tuodaan esille henkilökohtaiset kulutusvalinnat, mutta muistutetaan myös päättäjien toiminnan tärkeydestä:

Kyllähän ilmastonmuutosta voi yrittää lieventää omalla toiminnallaan, kuten kasvispainotteisimmalla ruokavaliolla sekä lentämisen ja autoilun vähentämisellä. Paljon on kiinni ihmisten omista valinnoista, mutta myös päättäjien valinnoista.

Jälleen nousi esille kokemus siitä, että vaikuttaminen tai kuulluksi tuleminen on vaikeaa. Tässä voi piillä syy yksi siihen, että monet nuoret keskittyvät juuri kuluttamisvalintoihin:

Vaikea on pienen ihmisen saada ääntään kuuluviin. Pienet arkiset teot ovat ne, joilla lähinnä voi oman osuutensa tehdä asioiden muuttumiseksi.

Osa nuorista pohti tai epäili, onko julkisessa keskustelussakin usein esiin nousevilla ilmastotoimilla todellista merkitystä. Varsinkin liikkumiseen ja autoiluun liittyvät teknisluonteiset ratkaisut puhuttivat: onko väliä esimerkiksi sillä, vaihtaako sähköautoon vai onko dieselauto sittenkin parempi. Joissakin vastauksissa pohdittiin, onko omalla toiminnalla mitään merkitystä. Samalla kyseenalaistettiin, onko edes Suomen toimilla ylipäätään merkitystä.

Voin pienesti vaikuttaa näihin asioihin, mutta muutos lähtee suuremmista massoista.

En voi paljoa vaikuttaa Suomesta käsin. Muutokset pitäisi tapahtua isoissa maissa.

Osa vastaajista ilmoitti yksiselitteisesti, että he eivät koe voivansa mitenkään vaikuttaa, tai että ilmastovaikuttaminen ylipäätään ei kiinnosta.

No ei varmaan mitään [mahdollisuuksia vaikuttaa] ja ei se mua kiinnosta.

Kysyttäessä nuorten mahdollisuuksista vaikuttaa ilmastonmuutoksen hillintään, vastaukset keskittyivät siis usein kulutus päätöksiin, ja toisaalta osa totesi ykskantaan, että eivät näe mahdollisuuksia vaikuttaa. Seuraava kysymys, joka oli muotoa “millaisia ovat mahdollisuutesi osallistua ilmastonmuutosta koskevaan keskusteluun ja päätöksentekoon”, avasi laajemmin yhteiskunnallisen vaikuttamisen horisonttia. Vastauksissa näkyi jälleen suhtautumistapojen kirjo: monet kertoivat tavoista vaikuttaa ja suhtautuivat niihin optimistisesti, mutta osa vastaajista koki mahdollisuutensa vaikuttaa huonoiksi tai ilmoitti, että ei ollut asiasta kiinnostunut.

Sosiaalinen media nousi monissa vastauksissa esille. Se nähtiin tärkeänä keskustelukanavana, jossa voi osallistua suhteellisen matalalla kynnyksellä. Some tarjoaa mahdollisuuden tuoda mielipiteitä julki ja keskustella vertaisten kanssa. Yhdessä kulutusvalintojen kanssa somekeskustelut voivat olla mahdollisuus näyttää muille esimerkkiä. Lisäksi koulu mainittiin luontevana paikkana keskustella:

Mahdollisuuksia vaikuttaa on kirjoittamalla vaikka someen julkinen kannanotto asiasta.

Osallistun koulussa keskusteluihin ja somessa luen asioita.

Joissakin vastauksissa mielenosoitukset nähtiin hyvänä mahdollisuutena vaikuttaa ja ne nousivat esiin sosiaalisen median ohella.

Mahdollisuudet ovat hyvät, koska someen on helppo ilmaista mielipiteitä ja osallistua myös mielenosoitukseen ilmastonmuutosta koskevissa asioissa.

Joillakin nuorilla olikin toiveikkuutta sen suhteen, että “pieni taso” ja “omat teot” ovat hyviä, rohkaisevia tapoja vaikuttaa.

Muutoksiin pystyn vielä vaikuttamaan vasta suhteellisen pienellä tasolla, lähinnä omilla teoillani ja käymällä muitten kanssa dialogia ilmastonmuutoksesta. Muutoksen pitää syntyä omasta tahdosta, joten toisen elämäntapoihin on vaikeaa puuttua. Mutta me kaikki voimme kuitenkin olla rohkaisevia esimerkkejä muille, jopa hyvin pienillä teoilla.

Parlamentaarista vaikuttamisen tavoista nousi esille lähinnä vaaleissa äänestäminen. Vastauksissa todettiin esimerkiksi, että äänestämällä sopivaa puoluetta tai presidenttiä voi pitää ilmastoasiaa esillä. Lisäksi pohdittiin äänestysiän madaltamisen mahdollisuutta. Ennen täysi-ikäistymistä nuorisovaalit nostettiin esille yhtenä mahdollisuutena vaikuttaa. Äänestämisen ja muiden vaikutusmahdollisuuksien ohessa pohdittiin, mikä näiden tapojen merkitys laajemmin on.

Vaikuttamismahdollisuuksia kaikilla on jonkin verran, esimerkiksi äänestäminen tai mielipiteen jakaminen verkossa. Oma kiinnostuminen vaikuttaa ei ole kovin suuri koska tavallisen henkilön mielipiteellä ei ole yhteiskunnassa niin paljoa merkitystä.

Edellä oleva vastaus on kiinnostava, sillä siinä nostetaan esille yhteiskunnallisia vaikutuskanavia, mutta silti arvioidaan, että “tavallisen ihmisen” vaikuttamismahdollisuudet ovat niukat. Osa nuorista katsoikin, että todelliset päätökset tehdään muualla ja muiden toimesta. Vaikka asioista keskusteltaisiin ja periaatteessa vaikuttaminen olisi mahdollista, sen vaikeus lannistaa.

Tästä syystä nuorten vaikuttamistoiminta saattaa herkästi palautua omiin kulutusvalintoihin ja tärkeistä aiheista puhumiseen läheisille ja vertaisille, kuten seuraavissa lainauksissa tulee ilmi:

Tällä hetkellä ei ole paljon muita mahdollisuuksia vaikuttaa kuin omat teot ja ilmastonmuutoksesta puhuminen. Yhteiskunta ja boomerit ei kuuntele nuoria tässä asiassa.

No koulussa voi aina keskustella, mutta en ny sanois, et sitä käsiteltyä asiaa vietäs ikinä eteenpäi. Tai muita asioita, mitä kuullaan nuorilta, ni ei niitä oteta huomioon vaik ne olis kui hyvii asioita.

Luulen, että jos oikeasti haluaisin vaikuttaa yhteiskuntaan, siihen olisi kyllä keino, mutta toisaalta voisi se olla vähän helpompaakin, koska harva ammattikoululainen jaksaa yrittää vaikuttaa.

On todettava, että monissa vastauksissa nousi esiin epäluuloa ja antipatiaa päätöksentekijöitä kohtaan. Heidän katsottiin olevan piittaamattomia nuorista tai kansalaismielipiteestä yleensäkin, tai suosivan tiettyjä ihmisryhmiä toisten kustannuksella. Nuorisobarometrissa 2018 huomattiin, että yhteiskunnan insituutioista nuoret luottavat vähiten juuri poliittisiin puolueisiin (Myllyniemi & Kiilakoski 2019, 79). Kuten aiemmin todettua, ammattikoululaisten luottamus poliittisiin instituutioihin on vähäisempää kuin esimerkiksi lukiolaisilla, ja vähäisestä luottamuksesta näkyi merkkejä myös työpaja-aineiston vastauksissa.

Minulla ei ole mahdollisuuksia vaikuttaa asiaan, koska asiasta päättää isommat herrat ja hekin ajattelee asiassa vain kaupunkilaisia.

Esimerkiksi päättäjät ja “boomerit” nähtiin tahoina, jotka eivät halua kuunnella nuoria ja anna heidän ilmaista mielipiteitään. Joissakin vastauksissa nimenomaisesti ammattikoululaiset koettiin joukkona, joista päätöksentekijät eivät ole kiinnostuneita. Vastajien ilmaisema turhautuminen ei välttämättä liity epäluuloon koko demokraattista järjestelmää kohtaan, vaan siihen, etteivät perinteiset päättäjät kuule nuoria, tai siihen, että itse ei pääse mukaan päättämään tai vaikuttamaan. Tämä kokemus kiteytyy seuraavaan toteamukseen.

Iso herra ja rouva saa päättää.

Lopuksi on syytä mainita, että monet vastaukset olivat muotoa “en osaa sanoa” – nuoret eivät tunte-neet tai olleet ajatelleet asiaa. Osa nuorista ei siis suoraan kiistänyt vaikuttamisen mahdollisuutta, he eivät vain olleet itse osallistuneet vaikuttamiseen tai pohtineet ilmastovaikuttamista, eivätkä siksi osanneet arvioida aihetta. Kuten eräs nuori kirjoitti, “en oo viel kauheesti osallistunu ilmastonmuu-tosjuttuihin, et en osaa sanoa”.

Yhteenvetoa

Tämän artikkelin tulokset tuovat esille ammattikoululaisten kokemuksia osallistumisesta ilmas-tonmuutosta koskevaan vaikuttamiseen, keskusteluun ja päätöksentekoon. Nuorisobarometrin 2018 aineisto osoittaa, että 15–19-vuotiaiden ammattikoululaisten poliittinen ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen on esimerkiksi samanikäisiin lukiolaisiin verrattuna vähäisempää, ja että ammatti-koululaiset luottavat tiettyihin demokraattisiin instituutioihin lukiolaisia vähemmän. Analyysissa hyödynnetty laadullinen työpaja-aineisto viittaa siihen, että vähäisemmän luottamuksen taustalla on monilla kokemus siitä, että heidän mielipiteitään ei haluta kuulla. Monille ammattikoululaisille yhteiskunnallinen keskustelu ja päätöksenteko tuntuvat etäiseltä, vieraalta tai pelottavalta. Joidenkin kokemus oli, että heidät hiljennetään tai heistä ei olla kiinnostuneita.

Nuorisobarometrin 2018 mukaan ilmastonmuutos aiheuttaa enemmistössä 15–19-vuotiaista amat-tikoululaisista huolta, joskin keskimäärin harvemmalla kuin samanikäisissä lukiolaisissa. Työpaja-aineiston vastauksissa huolenaiheet konkretisoituivat epävarmuuteen omasta ja planeetan tule-vaaisuudesta. Osalle ilmasto ei tuntunut olevan akuutti huolenaihe, tai he kokivat pikemminkin mahdolliset ilmastonmuutoksen hillintätoimet sellaisiksi, että ne tekevät elämästä vaikeampaa.

Tutkimusaineiston perusteella ilmastonmuutokseen vaikuttamisessa esille nousivat ensimmäisenä henkilökohtaiset valinnat ja kulutuskäyttäytyminen. Ne näyttäytyivät luontevina ja “tavalliselle ihmi-selle” mahdollisina sekä keinoina näyttää muille esimerkkiä. Muita keskeisiä vaikuttamisen tapoja ja kanavia olivat sosiaalisen median alustat sekä koulussa ja vertaisten kanssa käytävät keskuste-lut. Osa nuorista toi esille myös epäilyksensä siitä, voiko ilmastonmuutokseen vaikuttaa, tai onko se ylipäättään tarpeellista. Huomionarvoista on, että merkittävä osa vastaajista koki mahdollisuutensa vaikuttaa huonoiksi tai että heitä ei kiinnostanut koko aihe.

Osa ammattikoululaisista suhtautuu siis kielteisesti tai epäillen päätöksentekoon ja sen instituutioi-hin yleisesti, ja monet ovat pessimistisiä sen suhteen, kuullaanko heitä siinäkin tapauksessa, että he haluaisivat osallistua. Monet nuoret kokevat, että todellinen vaikuttaminen tapahtuu muualla, “isojen herrojen ja rouvien” toimesta. Jos monet jättäytyvät tarkoituksella sivuun keskustelusta, jäävät heidän tietonsa ja näkemyksensä kuulematta ja hyödyntämättä, kun yhteiskuntaa kehitetään. Lieneekin aiheellista pohtia, mitä muita seurauksia on joidenkin nuorten etäisellä ja kielteisellä käsi-tyksellä päätöksenteosta. Ilmastonmuutokseen liittyen voidaan kysyä, ovatko nämä nuoret alttiimpia

esimerkiksi ilmastonmuutokseen liittyvälle disinformaatiolle, radikalisoitumiselle tai syrjään jäämiselle paitsi päätöksenteosta, myös yhteiskunnallisista prosesseista laajemmin?

Nuorilla tulee olla mahdollisuudet osallistua heitä koskevaan päätöksentekoon. Nuorten näkemykset saattavat jäädä löytämättä ja kuulematta, jos ei tunnisteta ja tunnusteta niitä keinoja ja kanavia, joilla he luontevimmin kokevat voivansa osallistua. Tässä artikkelissa ovat nousseet esille muun muassa joidenkin ammattikoululaisten halukkuus vaikuttaa kulutuspäätöksillä, kiinnostus keskustella sosiaalisessa mediassa ja koulussa, ja toisaalta se, että monille muille yhteiskunnan areenoille osallistuminen tuntuu vieraalta tai jopa pelottaa. Kiinnostus kulutusvalintoihin viestii siitä, että monilla on kiinnostusta kestävyys- ja ilmastoteemoihin laajemminkin. Voisiko tämä kiinnostus löytää kanavia myös muunlaisesta yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta, ja voidaanko kehittää keinoja, joilla sitä tuetaan ja rohkaistaan? Pelkillä yksilön kuluttajavalinnoilla ei ratkaista ilmastokriisiä, vaan keskustelun kestävästä kuluttamisesta tulee olla laajempi yhteiskunnallinen kysymys (BIOS 2019).

Monet ammattikoululaiset jakavat ilmastonmuutokseen liittyvän huolen tulevaisuudesta. Artikkelin tulosten perusteella voidaan sanoa, että useat heistä tekevät ilmastotekoja arjessaan ja jokapäiväisessä elämässään, ja heillä on näkemyksiä ilmastonmuutoksesta ja siihen vaikuttamisesta. On kysyttävä, kuullaanko heidän näkemyksiään, kun aiheesta keskustellaan, vai sivuutetaanko ne syystä tai toisesta?

Tätä kirjoittaessa huhtikuussa 2020 koronavirusepidemia sekä sen aiheuttama poikkeustila aiheuttaa paitsi inhimillistä kärsimystä, myös monenlaisia yhteiskunnallisia epävarmuuksia. Sen seuraukset esimerkiksi yhtäältä koulutukselle ja kasvatukselle, toisaalta demokratialle ja kansalaiskeskustelulle ovat vielä hämärän peitossa. Riskinä kuitenkin on, että koronakriisi voimistaa eriarvoisuuksia nuorten välillä (OKM 2020) ja vaikeuttaa demokraattisia prosesseja. Koronakriisin lisäksi olemassa on yhä edelleen etenevä ja ratkaisujaan odottava ilmastokriisi. Siirtymä vähähiiliseen tulevaisuuteen tarjoaa mahdollisuuden rakentaa yhteiskuntaa uudelleen ja oikeudenmukaisemmin (Korhonen ym. 2020), ja myös pääministeri Sanna Marinin hallitus on nimennyt tavoitteekseen “reilun siirtymän” (Valtioneuvosto 2020). Tämän toteuttamisessa on tärkeää ottaa huomioon erilaisten ihmisryhmien tarpeet sekä mahdollisuudet ja tavat osallistua ilmastonmuutosta koskevaan keskusteluun.

Lähteet

BIOS 2019. Kulutuksen vähentäminen – vaatimus ja vastareaktio. BIOS-tutkimusyksikön blogi 1.4.2019.

Saatavilla osoitteessa <https://bios.fi/kulutuksen-vahentaminen-vaatimus-ja-vastareaktio/>. Katsottu 10.4.2020.

Corner, A., Roberts, O., Chiari, S., Völler, S., Mayrhuber, E, S., Mandl, S. & Monson, K. 2015. How do young people engage with climate change? The role of knowledge, values, message framing, and trusted communicators. *WIREs Climate Change* 6 (5), 523–534.

Gharabaghi, K. & Anderson-Nathe, B. 2018. Children and youth in the era of climate change. *Child & Youth Services* 39 (4), 207–210.

Gretschel, A. & Kiilakoski T. 2012. Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Korhonen-Kurki, K., Hildén, M., Kahiluoto, H. ym. 2020. Tutkijoiden politiikkasuositus: Pandemian jälkihoidon tulee olla kestävä kehityksen mukaista. Suomen Akatemia, Poliittikkasuositukset. Saatavilla osoitteessa <https://www.aka.fi/strateginen-tutkimus/strateginen-tutkimus/tutkimusta-tiedon-kayttajalle/politiikkasuositukset/pandemian-jalkihoidon-tulee-olla-kestavan-kehityksen-mukaista2> Katsottu 14.10.2020.

Kulovesi, K., Honkonen, T., Ollikainen, M. ym. 2019. Kohti ilmastokestävää maailmaa ja Suomea – päästöjen vähentämisen perspektiivit ja toimijat. Suomen Ilmastopaneeli, Policy Brief. Saatavilla osoitteessa https://www.ilmastopaneeli.fi/wp-content/uploads/2019/10/Ilmastopaneeli_Policy-Brief_Kohti-ilmastokestävää-maailmaa-ja-Suomea---päästöjen-vähentämisen-perspektiivit-ja-toimijat_FINAL.pdf. Katsottu 24.4.2020.

Myllyniemi, S. & Kiilakoski, T. 2019. Tilasto-osio. Teoksessa E. Pekkarinen & S. Myllyniemi (toim.) Vaikutusvaltaa Euroopan laidalla. Nuorisobarometri 2018. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura & Nuorisotutkimusverkosto, 9–112.

Nairn, K. 2019. Learning from young people engaged in climate activism: The potential of collectivizing despair and hope. *Young* 27 (5), 435–450.

Ojala, M. 2012. Hope and climate change: The importance of hope for environmental engagement among young people. *Environmental Education Research* 18 (5), 625–642.

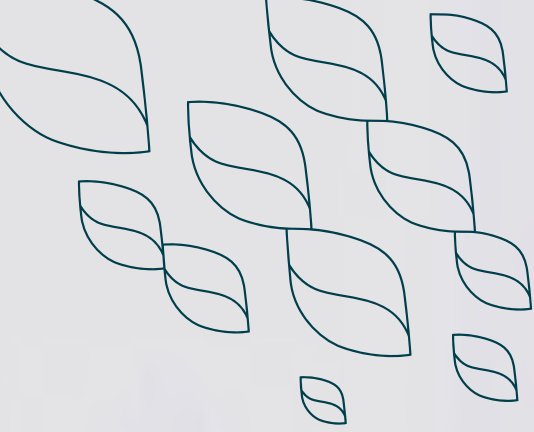
OKM 2020. Tutkijoiden näkemyksiä koronaepidemian vaikutuksista ja tarvittavista toimenpiteistä. Opetus- ja kulttuuriministeriö 3.4.2020. Saatavilla osoitteessa <https://minedu.fi/documents/1410845/4996910/Tutkijoiden+näkemyksiä+koronaepidemian+vaikutuksista+ja+tarvittavista+toimenpiteistä/c2128ade-43e4-03ac-6037-aa7b02877493/Tutkijoiden+näkemyksiä+koronaepidemian+vaikutuksista+ja+tarvittavista+toimenpiteistä.pdf>. Katsottu 24.4.2020.

Pekkarinen, E. & Myllyniemi, S. (toim.) 2019. Vaikutusvaltaa Euroopan laidalla. Nuorisobarometri 2018. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura & Nuorisotutkimusverkosto.

Piispa, M. & Myllyniemi, S. 2019. Nuoret ja ilmastonmuutos. Tiedot, huoli ja toiminta Nuorisobarometrien valossa. *Yhteiskuntapolitiikka* 84 (1), 61–69.

Valtioneuvosto 2020. Reilulla siirtymällä kohti hiilineutraalia Suomea – tiekartta hiilineutraaliustavoitteen saavuttamiseksi 3.2.2020. Saatavilla osoitteessa <https://valtioneuvosto.fi/documents/10616/20764082/hiilineutraaliuden%2Btiekartta%2B03022020.pdf/1f1dfbea-f623-9197-5352-23a7f1b83703/hiilineutraaliuden%2Btiekartta%2B03022020.pdf>. Katsottu 21.4.2020.

Sää ja mää

—

Ilmastonmuutos ja nuorten toimijuus

Jaana Kouri, Silja Laine & Nina Tynkkynen

Johdanto

Sää on alkanut vaikuttamaan minun ja muiden nuorien elämään enemmän heti sen jälkeen, kun meille valkeni, mitä se pitää sisällään. Meidän nuorien ei pitäisi joutua miettimään, mitä tapahtuu kun ilmasto muuttuu, mutta silti mietimme. Kenenkään ei pitäisi joutua miettimään muutamien kymmenien vuosien päästä "entä, jos huomista ei ole" vain sen takia että ilmasto on muuttunut. Ja siitä syystä, tämä on otettava vakavasti. Me pystymme vaikuttamaan tähän yhdessä.

Oppilaan vastaus kysymykseen "Miten sää vaikuttaa minuun?"

Sää ja mää -näyttelyn havaintokortit

Ruotsalaisen Greta Thunbergin elokuussa 2018 aloittamat nuorten ilmastolakot ja mielenosoitukset ovat levinneet maailmanlaajuisiksi liikkeeksi, jossa aikuisia vaaditaan kantamaan vastuu planeetan tulevaisuudesta. Suomessa eduskuntavaalien alla tehdyn Taloustutkimuksen kyselyn mukaan nuorten ajatusmaailmassa ilmasto on politiikan tärkein yksittäinen teema (Rahkonen 2019). Ilmastolakot ja -mielenosoitukset ovat herättäneet vilkasta yhteiskunnallista keskustelua siitä, mikä on nuorten rooli ja vastuu ilmastonmuutoksen torjunnassa ja ilmastopolitiikassa. Greta Thunbergin näkemykset ja toiminta ovat herättäneet huolta siitä, että Thunbergia, ja nuoria ylipäänsä, manipuloidaan ja käyte-tään politiikan pelinappuloina ilmastonmuutoksen varjolla (Winter 2020). Osa keskustelijoista on

sitä mieltä, että vain alan tutkijoilla on asiantuntemusta ja oikeus ottaa kantaa ilmastonmuutokseen.

Analysoimme tässä kirjoituksessa Sää ja mää -hankkeessa tuotettua ilmastonmuutosta koskevaa tietoa nuorten toimijuuden näkökulmasta. Sää ja mää oli Varsinais-Suomessa vuoden 2019 aikana Aboa Vetus & Ars Nova -museon ja Varsinais-Suomen kestävän kehityksen ja energia-asioiden palvelukeskus Valonian yläkoulujen kanssa toteuttama, yläkouluikäisille nuorille suunnattu oppimiskokonaisuus.¹ Hankkeen tavoitteena oli lisätä yläkouluikäisten ymmärrystä ilmaston vaikutuksista ympäristöön ja toisaalta ihmisen vaikutuksesta ilmastoon. Artikkelissa tarkastelemme, millaista ilmastonmuutosta koskevaa tietoa hankkeen työpajoissa käytettiin ja tuotettiin yhdessä koululaisten kanssa. Pohdimme, millaista toimijuutta koululaisten on mahdollista rakentaa tämän tiedon pohjalta, jotta he kykenisivät luovimaan ilmastoprotastien, julkisen vaikuttamisen ja yksilön kulusvalintoja painottavan keskustelun ristipaineessa. Lopuksi hahmottelemme tapoja, joilla nuorten ilmastotoimijuutta voidaan tukea.

Vastuu ilmastonmuutoksen torjumisesta

Ilmastonmuutos on maailmanlaajuinen ilmiö, joka aiheutuu ja voimistuu ihmisen toiminnan kuten teollisuuden, liikenteen ja energiankulutuksen sekä tehostuneen maatalouden ja maankäytön muutosten tuottamien päästöjen vaikutuksesta. Vaikka kyse on luonnontieteellisin menetelmin todennettavasta ilmiöstä ja monimutkaisista fysikaalisista vaikutusketjuista, ongelman juurisyöt ovat rakenteellisia ja yhteiskunnallisia. Ihmisen toiminnasta ja käytänteistä juontuvat ilmastonmuutoksen syyt, mutta myös ratkaisut. Ilmastonmuutoksen torjunta ja muutokseen sopeutuminen eivät siten voi rajoittua yksinomaan ilmastotutkijoiden tuottaman tiedon varaan, vaan tarvitaan yhteiskunnan rakenteita ja kulttuurisia käytänteitä koskevaa tietoa ja ymmärrystä (Lyytimäki 2009). Luonnontieteellisestä asiantuntijanäkökulmasta käsin määriteltynä ilmastonmuutos näyttää helposti ongelmana, joka on mahdollista ratkaista vain tieteen keinoin, kun taas yhteiskunnallinen tai kulttuurinen näkökulma tarjoaa toisenlaisia ratkaisuvaihtoehtoja (Beck 2010).

Viimeaikaisissa tutkimuksissa on kritisoitu sitä, että vastuu ilmastonmuutoksen torjunnasta lankeaa yhteiskunnallisessa ilmastopuheessa usein yksilötasolle (Soneryd & Ugglä 2015; Kent 2009). Meitä kannustetaan ilmastomyönteiseen toimintaan: kierrättämään, välttämään lentämistä, siirtymään kasvisruokavalioon ja käyttämään julkista liikennettä. Ilmastonmuutos kavennetaan siten helposti vain yksilön valintoja koskevaksi kysymykseksi. Vastuun ja toimijuuden käsitteet kietoutuvat yhteen

¹ Tiedon kiertokulkua ja ilmastonmuutosta käsittelevän, Suomen Akatemian rahoittaman Living with the Baltic Sea in a changing climate: Environmental heritage and the circulation of knowledge ja Tiina ja Antti Herlinin säätiön Ilmastonmuutosta koskeva tieto ja Itämeri -tutkimushankkeiden tutkijat Jaana Kouri ja Silja Laine olivat Sää ja mää -hankkeessa mukana suunnitteluvaiheesta sen päättymiseen saakka ja osallistuivat koulussa ja museossa järjestettyihin työpajoihin. Tutkimushanke järjesti myös yleisölle avoimen paneelikeskustelun, jossa hankkeen pohjalta rakennetun näyttelyn tiimoilta keskusteltiin ympäristökasvatuksesta ja ilmastonmuutoksesta, nuorten vastuusta ja mahdollisuuksista osallistua päätöksentekoon ja ilmastopolitiikkaan sekä koulu- ja museolaitoksen roolista ympäristökasvatuksessa. Näyttely oli avoinna 24.5.–1.9.2019. Paneelikeskustelu järjestettiin 29.8.2019.

ja liittyvät siihen, miten ilmastonmuutos ilmiönä määritellään ja millaisiin kehityskulkuihin se liitetään.

Sosiologisesti tarkasteltuna vastuu ei ole vain sisäinen moraalikoodin ohjaama tunne, vaan suhteutuu vastuuseen kokijan ympäristöstä ja sisältää ajatuksen tietoisesta ja tarkoituksellisesta toimijuudesta (Giddens 1984). Toimijuus ilmentää valtaa, voimavaroja ja valinnanvapautta sekä kykyä saada valittuja asioita tapahtumaan; toimija on vastuussa toiminnastaan ja sen seurauksista. Yhteiskunnan rakenteet ja kulttuurinen konteksti eivät kuitenkaan tue mitä tahansa toimijuutta. Ihmiset toimivat ja tekevät valintoja kulttuurin muovaamien tarinoiden, mallien ja tulevaisuuden kuvittelemisen puitteissa, joissa mahdollisuus toimijuuteen vaihtelee hyvinkin paljon. Kiinnostava kysymys onkin, millaista toimijuutta ilmastonmuutosta koskeva tieto tuottaa ja tekee mahdolliseksi, ja millaiseen toimijuuteen tiedon eri muodot – esimerkiksi luonnontieteellinen, tekninen tai kulttuurinen näkökulma – kannustavat. Onko kyse yksilöidystä vai kollektiivisesta (Pelenc, Bazile & Ceruti 2015) tai passiivisesta vai aktiivisesta (Sewell 1992) toimijuudesta?

Ympäristökasvatusta yhteistyössä

Paikallisten opetussuunnitelmien laatimista ohjaava Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (Opetushallitus 2014) antaa vähän, jos ollenkaan, suuntaviittoja ilmastonmuutoksen käsittelyyn kouluissa (ks. myös Pohjonen ym. tässä teoksessa). Siksi ilmastonmuutosta koskevan tiedon määrä ja luonne voivat vaihdella hyvinkin paljon riippuen paikkakunnasta, koulusta tai opettajasta. Koulujen rinnalla museot ovat tärkeitä ei-kaupallisia oppimisympäristöjä, joilla on halu ja tarve olla mukana ilmastonmuutokseen liittyvässä oppimisessa ja toiminnassa. Myös kolmannen sektorin ympäristöjärjestöillä on perinteisesti ollut vahva rooli suomalaisessa yhteiskunnassa. Ympäristökasvatusjärjestöt ovatkin tarjonneet kouluille erilaisia ilmastonmuutosta käsitteleviä opetuspaketteja.

Sää ja mää -hankkeen tavoitteena oli saada nuoret pohtimaan omien kokemustensa kautta sitä, miten ilmasto ja sen muutokset vaikuttavat suoraan luontoon, ihmisten elämään ja kulttuuriympäristöihin ennen, nyt ja tulevaisuudessa. Kevään aikana kahdeksan yläkoululuokkaa saivat ympäristökoulutajan kouluvierailulle parin tunnin ajaksi, tekivät itsenäisiä tehtäviä ja kävivät museolla työpajassa. Oppilaat pohtivat Valonian ja museon tuottaman aineiston pohjalta asiantuntijoiden kanssa ilmaston muuttumista sekä sään ja ihmisen vuorovaikutusta eri aikoina. Säättä tutkittiin sekä luonnontieteellisenä ilmiönä että arkipäivän kulttuuristen käytäntöjen ja historiallisen jatkumon tarkastelun avulla. Monialainen kokonaisuus pyrki yhdistämään eri oppiaineita ja hyödyntämään oppilaiden omia kokemuksia ja omaa tekemistä. Aiheen vakavuudesta huolimatta tehtävät antoivat mahdollisuuden iloiseen ja luovaan oppimiseen.

Työpajojen pohjalta koottiin Sää ja mää – sään merkityksiä ennen ja nyt -näyttely museon Omatilaan, jossa oli mahdollista tutustua oppilaiden tekemiin säähavaintoihin ja -valokuviiin sekä pohdintoihin siitä, “millaista osaa sää heidän elämässään näyttelee” ja hahmotteluihin “piirtäen ja

kirjoittaen, miten sää vaikuttaa tulevaisuuden ihmisten elämään”, kuten museon sivuilla tiedotettiin. Näyttävimmän olivat esillä tehtävät, joissa oppilaat saivat piirtäen tai lehdistä kuvia leikkaamalla ja kirjoittamalla luonnostella tulevaisuuden kuluttajatyyppejä. Osa oppilaista lähestyi aihetta luonnostelemalla ihanteellisia kierrättäjiä. Näyttelyyn päässeitä kuluttajatyyppejä olivat esimerkiksi Jonde Erc, luontokuvaaja-yrittäjä, joka on kasvissyöjä eikä aja autoa, sekä Sirpa 68 v., ladossa asuva, lehmä-agilitya harrastava säkkien kierrättäjä. Tehtävä mahdollisti myös ei-ihanteellisen kuluttajatyypin kuvan. Yksi kuvitelluista kuluttajatyypeistä oli nimeltään Alexander Surkova, Beverly Hillsissä asuva lapseton rakennuttaja ja hotellien omistaja, joka pukeutuu turkiksiin, ajaa kalliilla autoilla, harrastaa rallia ja käyttäytyy ympäristöstä ja muista ihmisistä piittaamattomasti.

Sää ja mää -hankkeen tehtävät ja sää yläkoululaisen silmin

Opettajille etukäteen jaetussa ennakkomateriaalissa ilmastonmuutosta käsiteltiin fysikaalisena ja maailmanlaajuisena ilmiönä. Ensimmäisessä Ilmatieteen laitoksen laatimista opetusvideoista esiteltiin Kansainvälisen ilmastopaneelin (Intergovernmental Panel on Climate Change eli IPCC) kasvihuonekaasupäästökkenaarioita sekä ilmaston lämpenemisen vaikutuksia Suomessa. Toisella videolla kerrottiin ilmastonmuutoksen globaaleista riskeistä, kuten ruokaturvan heikkenemisestä, lajiston muutoksista, eriarvoisuuden lisääntymisestä ja kehityksen estymisestä. Myös Suomeen kohdistuvista riskeistä, mukaan lukien tulvat, sähkönjakelun häiriöt ja haitat elinkeinoelämälle kerrottiin ja tähdennettiin monipuolisen tutkimuksen tärkeyttä. Mukana oli myös lyhyt animaatiovideo “Ilmastonmuutos on kasvihuoneilmiön voimistumista”, joka ohjeistettiin tarvittaessa näyttämään oppilaille muistin virkistykseksi. Opettajan taustamateriaaliin oli koottu monipuolisempi aineistopaketti, joka sisälsi linkkejä muun muassa Ilmasto-oppaaseen² ja Open ilmasto-oppaaseen³.

Varsinaisissa koululle suunnatuissa enakkotehtävissä ja Valonian kouluvierailun aikana tehdyissä tehtävissä nuoret pääsivät itse tuottamaan tietoa. Enakkotehtävä käsitti viisi teemaa: 1) ruuan reitti pellolta pöytään, 2) vaatekaapin sisältö, 3) viihde- ja älylaitteet, 4) oma koti kullaan kallis sekä 5) mikä meitä liikuttaa. Enakkotehtävä tehtiin pienryhmissä siten, että kukin ryhmä käsitteli yhtä teemaa. Tehtävänä oli pohtia annettua teemaa ja sen ilmasto- ja ympäristövaikutuksia oman arjen näkökulmasta tiettyihin kysymyksiin vastaten. Tärkeintä oli listata viisi teemaan liittyvää, ympäristökuormitusta aiheuttavaa “pahista” sekä viisi ratkaisua, joilla teemaan liittyvää ympäristökuormitusta voisi vähentää. Tehtävä oli melko tarkasti rajattu, mikä saattoi johtaa siihen, että se ei tuottanut kovin yllätyksellistä materiaalia (Sää ja Mää -näyttelytyöt; Valonian tehtävät).

Valonian koulukäynnit koostuivat Valonian asiantuntijan lyhyestä enakkotehtävien sisällön koonnista ja kiertotaloutta koskevasta videosta, oppilaiden ryhmätyötehtävistä ja niiden esittelemisestä koko luokalle. “Pahikset ja ratkaisut Top 5” -tehtävä purettiin Valonian kouluvierailun yhteydessä.

² <https://ilmasto-opas.fi/fi/>

³ <https://openilmasto-opas.fi>

Toisena oppituntitehtävänä piti piirtämällä ja/tai kirjoittamalla kuvata kotipaikkakunnalla asuva tulevaisuuden vastuullinen kuluttaja: Miten ilmasto näkyy pukeutumisessa, ulkomuodossa ja tavaroissa, joita hänellä on? (ks. ennakkotehtävän teemat). Myös tämä tehtävä oli ohjattu tarkkojen mainittuihin aiheisiin kohdistuvien apukysymysten avulla. Vastauksissa korostuivat kasvisruokavalio ja ekologinen liikkuminen. Oppilaiden töissä nousi lähes poikkeuksetta esiin näkemys, ettei tulevaisuuden nuori omista kovin paljon tavaroita (Sää ja mää -näyttelytyöt, Valonian tehtävät).

Toisen, museokäyntiä ajatellen laaditun ennakkotehtävän eli säähavaintokortin oppilaat täyttivät joko koulussa tai kotitehtävänä. Tehtäväkortissa kysyttiin, millainen sää on, miltä sää näyttää ja miten sää vaikuttaa mielialaan, esimerkiksi päivän pukeutumiseen tai oppilaan muihin suunnitelmiin sekä millaisia ajatuksia se herättää. Oppilaat täyttivät havaintokortit huhtikuun aikana, jolloin sää oli hyvin epävakainen ja vaihteli aurinkoisesta ilmasta räntäsateeseen.

Lähes kaikissa korteissa oli etenkin kysymyksen johdattamia havaintoja siitä, miten ilma vaikuttaa omaan pukeutumiseen, kuten esimerkiksi yksityiskohtaisia kuvauksia tietynlaisen takin valinnasta. Yksi oppilas kirjoitti monisanaisesti useiden korttien ajatuksen aurinkoisesta säästä vaikutuksesta mielialaan.

Se [sää] tekee minut iloisemmaksi, sillä nautin nyt olla ulkona jäätymättä. Tuntuu myös mukavammalta, kun ei tarvitse pukea niin paksuja vaatteita. Ja alkaa tuntua, että kauan odotettu kesä on tulossa. Huomaan myös, että muutkin ihmiset ympärilläni vaikuttavat iloisemmilta hyvän sään ansiosta.”

Myös lyhyemmissä havainnoissa tuli esiin kevään epävakaisuus ja oppilaiden pettymys, kun odotettu kevät ei tullutkaan tai lämpimät ilmat jatkuneet: Sää “ärsytti”, “väsytti” ja “oli tylsä” tai “huono”. Muutama oppilas mainitsi sään vaikutuksen omaan toimintaan, kuten pyöräilyyn tai kävelemiseen.

Haluaisin ulkoilla tänään vapaa-ajallani. En ole ollut pitkään aikaan metsässä kävelyllä, mutta se voisi olla kivaa tänään, kun ei ole enää liukasta.

Vastauksissa oli myös päättelyä sään aiheuttamasta mielialasta ja sen vaikutuksista omaan toimintaan.

Jos on aurinkoinen sää, niin se vaikuttaa minuun positiivisesti. Jos on sateinen sää, en mene ulos ja pysyn sisällä pelaamassa tai olen puhelimella. Jos on aurinkoinen ja lämmin, voi pukeutua rennosti ja sateisella pitää kaikki housut ja takit päälle.

Vuoden 2019 talvi oli Turussa ollut erityisen liukas. Myös oppilaiden tuottama visuaalinen aineisto korosti sään ja mielialan välistä yhteyttä. Korteissa oli mukana paljon myös piirroksia auringosta, iloisia ilmeitä auringon paisteessa, surullisia pilviä ja sadetta. Yksi oppilas mainitsi myös ilmastomuutoksen sään vaikutuksista kysyttäessä.

--, ilmastomuutos on tulossa ja se että sään piirteet ovat voimistuneet.

Museokäynnit koostuivat kolmesta työpajasta ja koko hankkeen palautekeskustelusta, jossa käytiin läpi ennakkotehtävää eli havaintokortteja ja myös koko hankkeen aikana syntyneitä ajatuksia. Säähavaintoihin keskittyvässä työpajassa tutustuttiin Uudenkaupungin saaristossa 1800-luvulla eläneen Eva Christina Lindströmin päiväkirjan (Lindström 1999) säähavaintoihin. Oppilaiden kanssa pohdittiin tapoja, joilla säätä tarkkailtiin ennen ja nyt, sekä sitä, millaiset säähän liittyvät ilmiöt olivat ja ovat merkityksellisiä saariston asukkaille.

Toisessa tehtävässä tarkasteltiin 1800-luvun lopulta peräisin olevaa turkulaisen kaupunginlääkäri Axel Spoofin sääpäiväkirjaa. Spoofin tapa tarkkailla säätä perustui vahvasti lukuihin ja määreisiin; hän oli kirjannut ylös sateen määrää, pilvipeitteen osuutta taivaasta tai lämpötilaa. Oppilaat pohtivat myös, oliko säällä ollut suurempi käytännön merkitys Eva Christinan vai Axelin elämässä, ja kumman säähavainnot olivat heidän mielestään luotettavampia. Oppilaat päättelivät, että sääolosuhteet vaikuttivat enemmän Eva Christinan arkeen ja liikkumiseen, kuten esimerkiksi siihen, pääsikö hän pois saaresta.

Yhteisen pohdinnan aiheena oli myös sään vaikutus kotieläinten vointiin ja eläinten kuoleman vaikutuksesta ihmisiin. Jossain ryhmässä esimerkiksi nälkävuodet olivat oppilaille vieras aihe, mutta sen sijaan he innostuivat keskustelemaan säähavaintojen tekemistä yleisemminkin. Tehtävä antoi-kin aineksia myös nykyajan säähavaintojen ja teknisten välineiden, erityisesti älypuhelimien, roolin pohtimiseen.

Toisessa museotyöpajassa oppilaat tutustuivat dendroklimatologiaan, jossa ilmaston muuttumista tutkitaan puiden avulla. Oppilaat tarkastelivat, millaisia kunkin kasvuvuoden säätiloja vuosirenkait ilmensivät. Toisena esimerkkinä esiteltiin vuosien 1333–1442 välillä kasvanutta, arkeologisissa kaivauksissa museon kohdalta löytynyttä puuta. Huomio vietiin tässä onnistuneesti ihmisestä ympäristöön ja muihin säähän reagoiviin toimijoihin, kuten puihin ja siihen, miten sää muovaa ympäristöä pitkän ajan kuluessa.

Kolmannessa työpajassa tehtävänä oli pohtia vanhoja sääsanoja ja keksiä omia säätilaa koskevia sanoja; tämä tehtävä toteutettiin ryhmissä ulkona kännykkäkamerailla kuvaamalla sanaan liittyvä kohde. Ohjaajien antama esimerkkisana oli ”möyhä”. Oppilaiden keksimissä sanoissa oli myös paljon ä:tä ja ö:tä, kuten esimerkisanassa, mutta myös kuivaa ruohoa kuvaavia sanoja, kuten ”kuivhu” tai ”kyhverö”. Tehtävän suorittamisessa tuli vahvasti esiin esimerkin voima, toki vaikutusta saattoi olla myös lumen alta tulleiden harmaiden kasvien olemuksella. Jotkut oppilaista kuvasivat pienessä ulko-tilassa yläpuolella avautuvaa taivasta.

Tieto ja toimijuus Sää ja mää -hankkeessa

Kouluihin ennalta lähetetyn materiaalin tarjoama ilmastonmuutostieto oli käytännössä yksinomaan (luonnon)tieteellistä. Vaikka Suomeenkin kohdistuvia vaikutuksia lueteltiin, lähestymistapa oli pääasiassa ongelman globaalia mittakaavaa korostava. Ilmastonmuutoksen ongelman kietoutuminen yhteiskunnan rakenteisiin ja kulttuurisiin käytänteisiin ei tullut materiaalisesti esiin. Tieteellistekninen ja globaali näkökulma ongelmaan voi johtaa siihen, että yksittäinen ihminen kokee voimattomuutta sen edessä. Kuitenkin esimerkiksi Greta Thunberg on omalla esimerkillään osoittanut, että nuoret voivat olla myös yhteiskunnallisia toimijoita, joilla on mahdollisuus saada äänensä kuuluviin.

Sekä ennakkotehtävät että oppituntitehtävät puolestaan keskittyivät lähinnä arjen valintojen ympäristövaikutuksiin. Hankkeessa tarjottiin ja tuotettiin paljon tietoa siitä, miten omia arjen valintoja voi tarkastella kriittisesti ja muuttaa ympäristö- ja ilmastoystävällisemmiksi eli sellaisiksi, että jokainen itse tuottaa omalla toiminnallaan mahdollisimman vähän negatiivisia ympäristövaikutuksia. Tämä on luontevaa, koska arjen valinnat ovat konkreettisin ja nuoria lähimpänä oleva toimintamahdollisuus. Tehtävät eivät kuitenkaan nostaneet esiin sitä, että nuorten kulutusvalinnat ovat riippuvaisia myös perheen elintasosta ja yhteiskunnallisesta asemasta.

Museolla tehdyissä tehtävissä ote oli konkreettisen lisäksi historiaan painottuva. Museon ympäristö toimi hyvin historiallisen mielikuvituksen herättäjänä. Menneisyyden tarkastelu voi vahvistaa ajan ja muutoksen hahmottamista ja sen avulla kykyä ja halua kuvitella tulevaisuutta. Kuitenkin myös museotehtävissä korostui luonnontieteellinen tieto ja mittaaminen ennemminkin kuin sään tai ilmastonmuutoksen yhteiskunnalliset ja kulttuuriset puolet. Poikkeuksena tästä oli vanhojen säöpäiväkirjojen säätä koskevien ilmaisujen kulttuuri- ja aikasidonnaisuuden esiintuominen ja sääolojen merkityksen pohdinta sekä ennakkotehtävän toinen osa, jossa pohdittiin kuinka sää vaikuttaa omaan mielialaan, pukeutumiseen tai suunnitelmiin. Tehtävänannossa johdateltiin oppilasta miettimään sään ja oman kokemuksen sekä toiminnan vuorovaikutusta, joka oli myös hankkeen tavoitteissa sen oivaltavaa nimeä myöten. Tämä olisi ollut hedelmällinen tilaisuus yhdistää ilmastonmuutos, sen yksilöllinen havainnointi ja kokemus mahdollisten tulevaisuuksien pohdintaan ja jopa mielikuvituksellisiin keinoihin muuttaa asioiden kulkua.

Sään muutosten havainnointi keskittyi tehtävässä vahvasti siihen, miten sää vaikuttaa pukeutumiseen, toimintaan tai tunteisiin. Vaikuttikin siltä, että ilmastonmuutos merkitsi nuorten kokemuksissa muutosta sateiseen tai räntäiseen keliin kyseisen kevään 2019 säässä, joka oli varsin epävakainen. Niin ikään nuorten näyttelytoissa kaiken kaikkiaan ja koulussa työstetyissä tehtävissä korostuivat luonnontieteellinen, ilmastoa havainnoinnin ja mittaamisen kautta määrittävä tieto ja yksilön vastuuta ja toimijuutta korostava kuluttajan näkökulma.

Sää ja mää -hankkeen tehtävien tuottama toimijuus oli kaiken kaikkiaan verrattain kapea-alaista ja yksilön toimijuutta korostavaa. Se myös resonoi tutkijoiden kritiikkiin (Soneryd & Ugglä 2015) siitä, että yhteiskunnallisessa ilmastokeskustelussa korostetaan liikaa yksilön vastuuta. Tieto, jota Sää ja

Mää -hankkeessa tarjottiin nuorille tai jota tuotettiin tehtävien kautta, korosti ympäröivän kulttuurin kaltaisesti yksilön toimijuutta. Kollektiivinen ulottuvuus ja yhdessä toimiminen eivät nousseet esiin. Ilmastomuutoksen keskeisten yhteiskunnallisten kysymysten, kuten esimerkiksi oikeudenmukaisuuden, käsitteleminen (Beck 2010) jäivät syrjään tai ainoastaan aikuisten pohdittavaksi. Aktiivisen kansalaisuuden teemat eivät olleet esillä tehtävissä eikä niissä tuotu esiin esimerkiksi sitä, millaisia vaikutusmahdollisuuksia ja -kanavia nuorilla on.

Hankkeen tuottama käsitys ilmastomuutoksesta ja ilmastotoimijuudesta oli siis kuluttajuuden kannalta aktiivista, mutta yhteiskunnallisen aktiivisuuden kannalta erittäin passiivista. Ilman esimerkiksi taitoaineiden, äidinkielen ja elämänkatsomustiedon lähestymistapojen mahdollistamaa nuorten omaa kokemuksellista tiedon tuottamista jää ilmastomuutosta käsittelevä tieto yläkoululaisen kokemusmaailmasta irralliseksi ja abstraktiksi asiaksi.

Päätelmät

[tämä hanke] johtaa siihen ajatteluun ja reflektioon siitä, että esimerkiksi miten minä koen sään, niin sekin on jo tavallaan tulos, se että havahtuu siihen, että on tuollainen ilma, minä koen sen jollain tavalla, se vaikuttaa minuun, ja ehkä vielä se askel, että minä voinkin vaikuttaa siihen.

Palautepalaveri

Yhdistyneiden kansakuntien ilmastomuutosta koskevan raamisopimuksen 6. artiklan toteuttamiseksi laaditut työohjelmat (New Delhi 2002 ja Doha 2012) nimeävät nuoret yhdeksi tärkeimmistä ryhmistä ilmastomuutoksen torjumisessa (Narksompol & Limjirakan 2015). Jotta nuoret voivat toimia tässä roolissa, olennaista on kysyä, millaista tietoa ja toimintamahdollisuuksia nuorille tarjotaan. Nuorten ilmastolakkoilua on kritisoitu julkisessa keskustelussa, mutta samalla nuorille asetetaan joskus kohtuuttomiakin vaatimuksia koskien omia ja perheen kulutusvalintoja. Jopa lasten- ja nuortenkirjallisuus tarjoaa ohjeita siihen, miten lapset voivat kannustaa vanhempiaan ympäristöystävälliseen kuluttamiseen (Larsson 2012).

Tässä kirjoituksessa tarkastelemamme Varsinais-Suomessa toteutettu Sää ja mä -hanke on vain yksi näkökulma nuorten ilmastotoimijuuteen. Hanke oli lähtökohtaisesti rajattu käsittelemään sitä, miten ilmasto ja sen muutokset vaikuttavat luontoon, ihmisten elämään ja kulttuuriympäristöihin ennen, nyt ja tulevaisuudessa. Kuten yllä totesimme, kulutusvalintoja lukuun ottamatta nuorten vaikutusmahdollisuudet tai aktiivinen kansalaisuus eivät nousseet hankkeen tehtävissä esiin.⁴ Tieto, jota hankkeessa tarjottiin ja tuotettiin yhdessä oppilaiden kanssa, oli ilmastomuutosilmiön luonnontieteellistä määrittelyä tukevaa ja teknisiä ratkaisuja painottavaa. Luonnontieteellinen tapa määrittellä ilmastomuutos etäännyttää ilmiön kauas yksilön vaikutuspiiristä ja tuottaa passivoivaa

⁴ Valonia on sittemmin aloittanut Turun lähikunnassa hankkeen, jossa oppilaat ja kuntapäätäjät pyritään saattamaan yhteen ja täten tarjoamaan tilanne, jossa nuoret voivat ottaa puheeksi heitä askarruttavia asioita.

toimijuutta, etenkin jos sitä käsitellään vain globaalina ilmiönä. Ilmastonmuutoksen abstrakti globaalisuus ja paikallinen, konkreettinen ja käytännöllinen toimijuus eivät kohtaa. Yhteiskunnallisen ja kulttuurisen toiminnan ja käytänteiden kontekstissa toimijuudelle voidaan luoda enemmän tilaa ja mahdollisuuksia.

Kuvatun Sää ja mää -hankkeen yksi tarkoitus oli koota hankkeen järjestäjille kokemuksia yläkouluille laadittavaa sähköistä oppimateriaalia varten.⁵ Kasvattajina aikuiset ovat nuorten lailla jatkuvasti muuttuvassa tilanteessa suhteessa ilmastonmuutokseen ja siihen, minkälaista tietoa siitä tuotetaan tai mitä toimijuuden malleja nuorille annetaan tai heiltä odotetaan. Hankkeen lopuksi järjestetyssä paneelikeskustelussa, johon osallistui hankkeen järjestäjätahojen edustajia, lukion opettaja ja nuorisolautakunnan jäsen ja varavaltuutettu, nuorten vaikutusmahdollisuudet ja aktiivinen kansalaisuus nousivat vahvasti esiin. Ilmastomarssia pidettiin yhtenä nuorten itse innovoimana vaikuttamisen foorumina. Lisäksi keskustelussa ideoitiin suoran vaikuttamisen keinoja, kuten tekniikan mahdollistamia kansalaispaneeleita ja -äänestyksiä. Nuoret tarvitsevat turvallisia tiloja, tilanteita ja mahdollisuuksia pohtia, ideoida ja tuottaa vaikuttamisen keinoja ja mahdollisuuksia sekä myönteisiä tulevaisuudennäkymiä. Tällaisia mahdollisuuksia tarjoavat koulujen lisäksi muun muassa nuorisovaltuustot, oppilaskunnat ja etujärjestöt. Kaikki nuoret eivät kuitenkaan osallistu niiden toimintaan.

Suomen nuorisoalan kattojärjestön Allianssin järjestämien nuorisovaalien (2019) perusteella nuoriso jakautuu arvojen ja poliittisten mielipiteiden perusteella vastakkaisiin leireihin, joista toiset kannattavat vihreitä arvoja ja toiset taas materialistisempia arvoja (Rahkonen 2019). Olisi tärkeää muokata yhteiskunnan toimintatapoja ja keskusteluilmapiiriä niin, että nuorten tavoilla toimia, ajatuksilla, kokemuksilla ja tunteilla olisi merkitystä myös perheitä laajemmissa yhteisöissä ja niiden päätöksenteossa. Sää ja mää -hankkeessa aktiivista toimijuutta tuottivat erityisesti keskusteluosuudet, joissa jokainen oppilas pystyi olemaan aktiivinen ja esillä (palautepalaveri 15.5.2019). Sekä koululuokissa että museossa työskentelymuotoina olivat ryhmätyöt, yhdessä keskusteleminen ja työpajat, jotka toteuttivat yhdessä pohtimisen yhteistoiminnallista oppimisen mallia.

Toinen paneelikeskustelussa ja hankkeen lopputulemana esiin noussut asia oli sosiaalisen median ja muiden kanavien kautta tuleva informaatiotulva, josta oleellisen seulominen on haastavaa ja vaatii lähdekriittisyyttä ja medialukutaitoa. On esitetty, että aikaisempiin sukupolviin verrattuna 2000-luvulla syntyneillä sosiaalisen median hallitsemassa yhteiskunnassa kasvaneilla nuorilla on aiempaa vähemmän pitkäjänteisyyttä ja kykyä omaksua laajoja kokonaisuuksia (Rahkonen 2019). Nuoret tarvitsevat siten valmiuksia integroida hajanaisia tiedon aineksia ja ympäristötiedon lukutaitoon liittyvää kulttuurikasvatusta, mikä edistää myös erilaisista kulttuuritaustoista tulevien nuorten välistä vuoropuhelua (Temmes 2006). Tällaisia valmiuksia tukevaa kasvatustyötä voidaan kouluissa tehdä esimerkiksi Sää ja mää -hankkeen tapaan yhteistyössä asiantuntijaorganisaatioiden

⁵ Valmis monialainen oppimateriaali yläkouluille julkaistiin joulukuussa 2019 ja se löytyy osoitteesta <https://www.aboavetusarsnova.fi/saa-ja-maa/xyz/> (opettajan materiaali) ja <https://www.aboavetusarsnova.fi/saa-ja-maa/abc/> (oppilaan materiaali). Hanke sai tukea Keski-Suomen ELY-keskukselta. Materiaali on ilmiöoppimiskokonaisuus, jossa eri oppiaineiden ja toimijoiden lähestymistapoja hyödynnetään ilmastonmuutoksen tarkastelemiseksi kokonaisvaltaisemmin.

ja museoiden kanssa. Erityisesti museoilla voi olla keskeinen rooli ilmastonmuutokseen liittyvässä kasvatuksessa ja koulutuksessa. Museot ovat paikkoja, joiden oletusarvoihin ei kuulu raha ja joissa ihmiset ovat ensisijaisesti kansalaisia eivätkä kuluttajia.⁶ Historialliset museot ovat siinäkin mielessä hyviä tiloja ilmastonmuutoksesta käytävään keskusteluun, että ne jo itsessään herättävät ajattelemaan menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden suhdetta.

Ilmastonmuutos vaatii yhteiskunnan avautumista tukemaan sellaista toimijuutta, jossa eri ihmisryhmille turvataan tärkeän tiedon yksilöllisen ja yhteisöllisen seulonnan, käsittelyn ja kuulluksi tuleminen mahdollisuus. Myös kodilla on merkitystä: parhaassa tapauksessa koti toimii ilmastonmuutoksen pohdinnan ja siitä syntyvien ahdistavienkin tunteiden turvallinen käsittelypaikkana ja lähteenä myönteiselle ajattelulle. Näin ei tietysti aina ole, sillä osa vanhemmista suhtautuu ilmastonmuutokseen välinpitämättömästi tai kriittisesti.

Vaikka ilmastoahdistuksesta puhutaan paljon, on nuorilla kykyä käsitellä vakaviakin asioita omista lähtökohdistaan käsin, jopa humoristisesti, minkä Sää ja mää -näyttelyynkin päätyneet piirustukset tulevaisuuden kuluttajista osoittavat. Nuorten ilmastotoimijuus voi, nuoresta itsestään riippuen, olla sekä aktiivista julkista vaikuttamista että ympäristömyönteisten kulutusvalintojen tekemistä. Kenties kaikkein tärkein osa aktiivista toimijuutta on kuitenkin usko tulevaisuuteen: toivon menettäminen ei kannusta ketään toimintaan. Kuten hankkeen palautepalaverissa tuotiin esiin, me kaikki voimme pohtia tulevaisuutta nuorten kanssa, tuoda esiin toimintavaihtoehtoja ja luoda myönteistä tulevaisuuskuva. Sukupolvien välinen yhteys on tärkeä, mikä tuli nuorten töissä esiin ja kiteytyi havainnollisesti Sää ja mää -näyttelyssä esitellyssä tulevaisuuden kuluttajatyyppeihin Sepossa, 50-vuotiaassa yksinhuoltajassa, joka ”kulkee pyörällä tai talvisin linja-autolla, mutta hänellä on sähköauto, jolla hän kuskaa välillä lapsiaan”.

Lähteet

Aineisto

Koulujen havaintokortit.

Palautepalaveri. Nauhoite ja sen litteraatio palautepalaverista 15.2.2019 Aboa Vetus & Ars Novan tiloissa.

Paneelikeskustelu 2019. Nauhoite ja sen litteraatio paneelistista 28.8.2019 Aboa Vetus & Ars Novan tiloissa.

Sääkortit näyttelystä.

Valonian ja museon tiedote kouluille 2019.

Valonian ennakkomateriaali ja tehtävät.

⁶ Tampereen museopäivillä 2019 puhunut Henry McGhie, haastattelu Museolehdessä Museo 3/2019

Kirjallisuus

- Beck, U. 2010. Climate for Change, or How to Create a Green Modernity? *Theory, Culture & Society* 27 (2–3), 254–266.
- Giddens, A. 1984. *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*. Berkeley: University of California Press.
- Kent, J. 2009. Individualized Responsibility and Climate Change: If Climate Protection Becomes Everyone's Responsibility, Does it End up Being No-One's? *Cosmopolitan Civil Societies Journal* 1 (3), 132–149.
- Larsson, B. 2012. The Cosmopolitanization of Childhood: Eco-knowledge in Children's Eco-edutainment books. *Young* 20 (2), 199–218.
- Lindström, E. C. 1999. Luotolaisnaisen päiväkirja 1859–1893. Toimittanut Mauno Norima. Päiväkirjan selko-teksti Eero Lindström. Uusikaupunki: Uudenkaupungin Sanomat.
- Lyytimäki, J. 2009. Hiipuuko ilmastokeskustelu? Julkisen keskustelun merkitys ilmastopolitiikan valtavirtaistamiselle. *Yhteiskuntapolitiikka* 74(5), 537–541.
- Narksompong, J. & Limjirakan, S. 2015. Youth Participation in Climate Change for Sustainable Engagement. *RECIEL: Review of European, Comparative & International Law* 24 (2), 171–181.
- Opetushallitus. 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Helsinki: Opetushallitus.
- Pelenc, J., Didier, B. & Ceruti, C. 2015. Collective Capability and Collective Agency for Sustainability: A Case Study. *Ecological Economics* 118(C), 226–239.
- Rahkonen, J. 2019. Kahtia jakautunut nuoriso. *Kanava* 5, 6–9.
- Sewell, W. H. 1992. A Theory of Structure: Duality, Agency, and Transformation. *American Journal of Sociology* 98 (1), 1–29.
- Soneryd, L. & Ugglä, Y. 2015. Green Governmentality and Responsibilization: New Forms of Governance and Responses to 'Consumer Responsibility'. *Environmental Politics* 24(6), 913–931.
- Temmes, E. 2006. Luonto koululaisten kokemana - tapaustutkimus Hangosta. Turun yliopiston julkaisuja sarja - ser. C osa -tom. 240. Scripta Lingua Fennica edita. Väitöskirja. Turku: Turun yliopisto.
- Winter, J. 2020. *Our Planet is on Fire: Greta Thunberg's Call to Save the Planet*. New York: Beach Lane Books.

Yhteisiä ratkaisuja kestävään kasvuun

Oppiminen ilmasto- ja ympäristövastuun lähteenä

Hanna Pohjonen & Anne Liimatainen

Kestävän kehityksen opinpolku lapsuudesta aikuisuuteen

Maankäytön muutosten aiheuttamat kuivuus ja aavikoituminen, biodiversiteetin väheneminen, ilmastonmuutos ja elinympäristöjen pilaantuminen ovat esimerkkejä viheliäisistä ympäristömuutoksista. Lasten ja nuorten aktiivinen toimijuus ja vastuuseen kasvaminen yhdessä aikuisten kanssa ovat avaimia kestävään tulevaisuuteen ja ympäristöongelmien ratkaisuun. Millaisia eväitä muutokseen ja millaisia tulevaisuustaitoja koulutus tarjoaa, ja mihin kansalliset opetussuunnitelmat viitoittavat?

Suomessa opetus perustuu valtakunnallisiin varhaiskasvatussuunnitelman, esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelman, lukion opetussuunnitelman sekä ammatillisten tutkintojen perusteisiin. Koulut ja oppilaitokset tarkentavat valtakunnallisia perusteita toteuttaessaan käytännön opetusta. Valtakunnallisiin perusteisiin on kirjattu kestävä kehityksen polku, joka kasvaa ja laajenee askel askeleelta oppijan ikäkauden ja edellytysten mukaan. Tavoite on, että opetus ohjaa lapsia ja nuoria kestävä elämäntavan mukaisiin valintoihin ja tukee myönteistä suhtautumista tulevaisuuteen. Kaikessa toiminnassa eri kouluasteilla tulisi ottaa huomioon ekologisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävä elämäntavan periaatteet. Opetussuunnitelmat henkivät kestävä kehityksen, kuten Agenda2030:n, tavoitteita. Agenda2030 on YK:n kestävä kehityksen toimintaohjelma ja valtioita sitova poliittinen asiakirja.

Kestävä tulevaisuus osana oppimista

Ympäristöön ja ilmastoon liittyviä kysymyksiä on perinteisesti käsitelty ympäristöopin, biologian ja maantieteen tunneilla. Näissä oppiaineissa opitaan ympäristön muutosten luonnontieteelliset syyt ja ihmisen toiminnan vaikutus sekä ympäristön muutosten seuraukset paikallisesta globaaliin. Tavoite on, että oppitunneilla etsitään myös ratkaisukeinoja esimerkiksi ilmastonmuutoksen hillintään ja sopeutumiseen.

Vastuu kasvamisesta kestäväan tulevaisuuteen ja vastuulliseen elämäntapaan ei ole yksistään edellä mainittujen oppiaineiden harteilla. Entistä tärkeämpää on käsitellä kestäväa tulevaisuutta osana kaikkia oppiaineita ja kaikkien eri ammattialojen osaamista, sillä ratkaisut ympäristömuutoksiin ovat ennen kaikkea yhteiskunnallisia, poliittisia, teknologisia ja ihmisen kulutukseen ja käyttäytymiseen liittyviä.

Opetussuunnitelmien perusteissa kaikkia oppiaineita yhdistävät laaja-alaisen osaamisen osa-alueet muodostavat yhteiset tavoitteet opetukselle varhaiskasvatuksesta lukiokoulutukseen. Kullakin kouluasteella yksi laaja-alaisen osaamisen osa-alueesta painottuu erityisesti kestävan tulevaisuuden rakentamiseen. Varhaiskasvatuksessa vahvistetaan luontosuhdetta ja ymmärrystä lähiyhteisön kulttuurisesta monimuotoisuudesta. Alakoulussa näkökulma laajenee lähiympäristöstä globaalille tasolle. Perusopetuksen yläluokilla pohdintaan otetaan kestävan kehityksen sosiaaliset, yhteiskunnalliset ja taloudelliset sekä kulttuuriset ja ekologiset edellytykset käytännön esimerkeillä. Opetuksen tavoitteena on myös ymmärtää kestävan kehityksen ulottuvuuksien linkittyminen toisiinsa ja konkretisoida kestäväa elämäntapaa. Lukiokoulutuksessa eettisyyttä ja ympäristöosaamista lähestytään tutkimustiedon valossa, syvennetään osaamista ilmastonmuutoksen hillitsemisestä ja luonnon monimuotoisuuden turvaamisesta.

Ammatillisissa opinnoissa opiskelija saa valmiuksia soveltaa tietämystään käytännön tilanteissa omalla ammattialallaan. Oman alan kestävan kehityksen oppimisen lisäksi elinikäisen oppimisen avaintaidoilla varmistetaan systeemisyyteen ja kriittiseen ajatteluun, ongelmanratkaisuun, viestintään ja neuvotteluun, tiedon analysointiin, luovuuteen ja kulttuurienväliseen toimintaan liittyvät taidot. Näitä kaikkia tarvitaan kestävan tulevaisuuden vahvistamisessa.

Kohti vastuullista elämäntapaa

Kansalliset tavoitteet kestävan tulevaisuuden ja vastuullisen toiminnan oppimiseen on määritelty. Kestävä kehitys ja vastuullinen toiminta muodostavat oppimispolun opetussuunnitelmien perusteissa ja konkretisoituvat päiväkotien, koulujen sekä oppilaitosten opetuksessa ja oppimisessa. Käytännön opetus ja oppiminen kuitenkin vasta ratkaisee, miten lapset ja nuoret kasvavat vastuullisuuteen oppimispolullaan. Kysyimme muutamalta peruskoululaiselta ja ammatillisen koulutuksen

opiskelijalta, miten ilmasto- ja ympäristökysymyksiä on käsitelty heidän opetuksessaan ja mitä he toivoisivat tulevaisuudelta. Vastaako nuorten näkemys opetussuunnitelmien henkeen?

Koulumme tämän vuoden 'ilmiö', eli aihe, jota käsitellään eri oppiaineiden näkökulmasta, on kiertotalous, joka koskettaa ilmastoasioita. Olemme puhuneet aiheesta kylläkin vain fysiikan tunneilla. Mielestäni koulussa siis puhutaan ympäristöasioista, mutta niitä voisi tuoda vielä laajemmin esiin, ja syventää tietoja eri yksityiskohdista, varsinkin niistä, joihin me voisimme vaikuttaa.

Hulda, 15 vuotta

Opettajani on kertonut meille ilmastonmuutoksesta. Kävimme myös syksyllä katsomassa ilmastomielenosoitusta. Nyt aloitamme kestävän kehityksen verkkokurssin tekemisen. Vain yksittäiset opettajat puhuvat näistä asioista.

Ella, 16 vuotta

Koulussamme on käsitelty ilmasto- ja ympäristökysymyksiä suurelta osalta vain maantiedon tunneilla ja ympäristöryhmän tekemissä kyselyissä, joihin olemme vastailleet luokanvalvojan vartilla.

Paavo, 14 vuotta

Ympäristökysymyksiä on käyty eniten läpi kotitalouden tunneilla, joilla puhutaan kierrättämisen tärkeydestä ja siellä myös kierrätetään muovi, biojäte, kartonki, metalli ja lasi. Myös biologian ja maantiedon tunneilla puhutaan melkein joka tunti ympäristö- ja ilmastokysymyksistä. Haluaisin, että tulevaisuudessa ei käytettäisi enää monisteita ja vihkot käytettäisiin loppuun asti, eikä annettaisi joka vuosi uutta. Myös konkreettiset vinkit oppilaille olisivat kivoja.

Lila, 14 vuotta

Nuorten äänet kertovat, että heille kestävä kehitys ja ilmastonmuutos on näyttäytynyt irrallisena aiheena ja yksittäisten opettajien käsittelemänä. Nuorilla olisi intoa oppia lisää konkretian kautta. Koulutus voi vastata tulevaisuuden haasteisiin mahdollistamalla lapsille ja nuorille tarvittavia taitoja. Ongelmanratkaisutaidot, itseohjautuvuus, oppimiskyvyn vahvistaminen, kokonaisuuksien hahmottaminen, itsensä johtaminen sekä tiedon arviointi- ja soveltamistaidot ovat kaikki keskeisiä vastuullisuuden kasvamisessa. Lisäksi tarvitaan yhteistä keskustelua, ratkaisujen etsintää ja konkreettisia toimia.

Arjen valinnoilla ja toimilla päiväkodeissa, kouluissa ja oppilaitoksissa ilmennetään vastuullista suhtautumista ympäristöön. Koulu on osa yhteiskuntaa ja yhteiskunta on osa koulua. Oppimista

tapahtuu niin kouluissa kuin koulun ulkopuolellakin, kodeissa ja harrastuksissa. Kestävän kehityksen mukaista toimintaa voi kouluissa vahvistaa koulutilojen käyttöön ja kouluruokailuun liittyvillä valinnoilla, tekemällä vastuullisia hankintoja, huolehtimalla kierrätyksestä ja ennen kaikkea vahvistamalla osaamista kestävästä elämäntavoista. Tähän tarvitaan yhteistyötä muiden kuntatoimijoiden, järjestöjen, yritysten ja perheiden kanssa.

Nuoret ovat kansalaisia ja toimijoita. Heillä on halua ja taitoa toimia kestävän kehityksen mukaisesti, vastata ilmaston- ja ympäristönmuutoksen haasteisiin. Tätä osallisuutta ja toimijuutta koulun, opettajien ja muiden kasvattajien tulee tukea, jotta asetetut tavoitteet saavutetaan ja oppimisen kautta saadaan eväitä voimaannuttaviin ja vaikuttaviin tekoihin.

Lähteet

Agenda 2030 – kestävän kehityksen tavoitteet. Saatavilla osoitteessa:
<https://um.fi/agenda-2030-kestavan-kehityksen-tavoitteet>

Ammatillisten tutkintojen perusteet. Opetushallitus.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Opetushallitus.

Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019. Opetushallitus.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Opetushallitus.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Opetushallitus.

Saatavilla ePerusteet-palvelussa: <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi>

Ahdistuksen vai innostuksen ilmasto?

—

Ilmastoviestinnän ja -kasvatuksen keinoja ilmastoahdistuksesta selviytymiseen

Panu Pihkala, Hannele Cantell, Kirsti M. Jylhä, Jari Lyytimäki,
Riikka Paloniemi, Anna Pulkka & Ilkka Ratinen

Johdanto

Ilmastoahdistus on herättänyt Suomessa paljon keskustelua viime vuosina. Vakavana ja uhkaavana ilmiönä ilmastokriisi herättää ymmärrettävästi monenlaisia tunteita ja reaktioita. Hyvin pienet lapsetkin voivat olla epätietoisia, huolestuneita tai peloissaan ilmastomuutoksen seurauksista. Kyse on tulevaisuuteen kohdistuvasta merkittävästä uhasta, ja koska lapsilla on tulevaisuus voimakkaasti edessään, uhka voi tuntua entistä suuremmalta. Myös omat vaikutusmahdollisuudet tuntuvat monista lapsista vähäisiltä, koska päätösvalta on aikuisilla.

Lasten hämmennystä lisää se, että joidenkin ilmaistessa huolensa äänekkäästi, toiset käyttävät psyykkistä torjuntaa pitääkseen huolen kauempana. Usein tähän liittyy ilmastomuutosta koskevan tutkimustiedon epäily ja torjunta. (Stoknes 2015.) Pahimmillaan erilaiset mielipiteet ilmastotoimien luonteesta aiheuttavat merkittäviä sosiaalisia ristiriitoja. Koululaisetkin ovat joutuneet ristiriitojen osallisiksi etenkin ruotsalaisen Greta Thunbergin (s. 2003) inspiroiman koululaisten ilmastoliikkeen noustua merkittäväksi yhteiskunnalliseksi tekijäksi (Holmberg & Alvanius 2019; Thomas, Cretney & Hayward 2019). Osaa lapsista ahdistaa ilmastotoimien puute ja osaa ahdistaa se, että ilmastomuutoksesta puhutaan niin paljon. “Ilmastoahdistuksella” on siis monenlaisia muotoja ja ne vaativat tarkempaa tarkastelua.

Tässä artikkelissa käsittelemme monipuolisesti lasten ilmastoahdistusta ja sen kohtaamiskeinoja. Kokoamme monitieteisen kirjoittajajoukon voimin yhteenvedon tutkitusta tiedosta ja teemme suosituksia ilmastokeskustelun kehittämiseksi ja lasten osallisuuden parantamiseksi. Keskitymme erityisesti ilmastoviestinnän, ympäristökasvatuksen ja psykologian tuoreisiin tutkimustuloksiin. Tutkijat eivät ole toistaiseksi pureutuneet lasten ilmastoahdistukseen riittävän tarkasti. Tässä artikkelissa tuomme esiin monia jo ilmi tulleita tärkeitä seikkoja ja hahmotamme olennaisia jatkotutkimuksen aiheita.

Lähtökohtamme artikkelissa on, että ilmastonmuutos on olennainen yhteiskunnallinen ja ekologinen ongelma, ja että kansalaisuuteen kuuluu riittävä vastuullisuus myös ilmastoasioissa. Tästä seikasta vallitsee vahva yhteisymmärrys, vaikka toisinajattelijoitakin toki on. Sen sijaan käytännön tapoja reagoida ilmastonmuutokseen rakentavasti on monia erilaisia.

Keskeiset sisällöt

- a. Ilmastoahdistus ei ole lähtökohtaisesti mielenterveydellinen ongelma tai sairaus, vaan ymmärrettävä reaktio maailman ekosysteemien tilaan ja ympäristömuutoksia koskevaan tietoon. On mahdollista, että ilmastoahdistus puhkeaa ammattiapua vaativaksi oireeksi, mutta useimmiten ilmastoahdistusta helpottaa, kun yksilöllä on mahdollisuus käsitellä siihen liittyviä tunteitaan ja toimia arjessaan ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi. Ilmastoahdistus ei ole yksiselitteisesti ongelma tai voimavara, vaan se voi tilanteesta riippuen muodostua kummaksi vain.
- b. Lasten ilmastoahdistuksen käsittely edellyttää, että aikuiset uskaltavat kohtaamaan omat ilmastotunteensa. Tämä on merkittävä haaste erityisesti kasvattajille ja opettajien täydennyskoulutukselle mutta myös vanhemmille, isovanhemmille ja viestijöille.
- c. Psykologisesti viisas ilmastoviestintä tukee merkittäväällä tavalla ilmastokasvatusta ja ilmastoahdistuksen käsittelyä. Kaikkea vastuuta ei kuitenkaan voi sysätä viestijöille, vaan tarvitaan lasten ja aikuisten omien mediataitojen ja niihin liittyvien tunnetaitojen aktiivista vahvistamista
- d. Aikuisillakin on mahdollisuus oppia monista niistä tavoista, joilla useat lapset reagoivat rakentavasti ilmastonmuutoksen uhkaan, usein ilmastoahdistuksen siivittämällä. Lapset osoittavat usein herkkyyttä maailman ongelmille ja pyrkivät vaikuttamaan niihin luovasti. Lapsilla on oikeus ilmaista omaa poliittista toimijuuttaan eri tavoin ja aikuisten on kyettävä tarkastelemaan eettisesti sekä tuota toimintaa että aikuisten omia reaktioita siihen.

Lasten ilmastoahdistus

Ilmastokriisi tarkoittaa ilmastonmuutoksen voimistumista tavalla, joka uhkaa pitkällä aikavälillä romahduttaa yhteiskuntien nykyisenkaltaisen toiminnan ja ihmisten hyvinvoinnin. Ilmastokriisi vaikuttaa lukuisiin muihin ekologisiin kriiseihin ja muodostaa ihmisten mielissä keskeisen tulevaisuuteen liittyvän uhkakuvan. Ilmastoahdistuksella tarkoitetaan erilaisia vaikeita tuntemuksia, jotka johtuvat merkittävässä määrin ilmastokriisin tiedostamisesta. (Pihkala 2019a; Ojala 2019.)

Ympäristöahdistus on ilmastoahdistusta laajempi termi, joka tarkoittaa erilaisiin ympäristöongelmiin liittyvää ahdistusta. Ilmastonmuutos on julkisuudessa eniten esillä oleva ympäristöongelma ja ilmastoahdistus on tällä hetkellä todennäköisesti kaikkein keskeisin ympäristöahdistuksen esiintymismuoto. Erilaiset kyselyt Suomessa ja ulkomailla ovat osoittaneet, että ihmiset pitävät ilmastonmuutosta keskeisenä uhkana. Ilmastonmuutos on kärkisijoilla esimerkiksi Maailman talousfoorumin globaaleja riskejä listaavissa raporteissa (WEF 2020).

Huoli näkyy myös lapsiin ja nuoriin kohdistuneissa kyselyissä. Lapsen ääni 2019: Tulevaisuuden Suomi -kyselyn mukaan kaikkein suurin tulevaisuuden huolenaihe lapsilla on ilmastonmuutos. Näin ilmaisi 78 prosenttia kyselyyn vastanneista (Pelastakaa Lapset ry 2019). Sitran kyselyssä Ilmastonmuutos ja tunteet, jonka tulokset julkaistiin elokuussa 2019, 15–30-vuotiaista 33 prosenttia tunnisti itsessään ilmastoahdistusta ja koko väestön keskuudesta 25 prosenttia (Hyry 2019). Nuorisobarometreissä on tullut esiin voimakas ilmastohuoli 15–29-vuotiaiden keskuudessa (Piispa & Myllyniemi 2019). Tämä ilmeni myös Nuoret, media ja ilmastonmuutos -tutkimuksessa, joka tehtiin Sanomalehtiweekilla 2020. Tutkimuksessa tarkasteltiin ilmastonmuutosuutisoinnin herättämiä tunteita. 13–14-vuotiaiden keskuudessa ahdistusta tunsi 34 prosenttia ja halua toimia 35 prosenttia. 17–18-vuotiaiden joukossa ahdistusta tunsi 52 prosenttia ja halua toimia 50 prosenttia (Kantar & Sanomalehtien liitto 2020).

2010-luvulla tehdyt tutkimukset osoittavat lukuisten lasten kokevan huolta, pelkoa ja ahdistusta ilmastonmuutoksen vuoksi (yhteenvetoon tarjoaa Lee ym. 2020; lisätietoa Ojala 2012ab; Burke, Sanson & van Hoorn 2018, 35; Pihkala 2019b). Eräessä tutkimuksessa toteutettiin haastatteluita 10–12-vuotiaiden amerikkalaislasten keskuudessa ja havaittiin, että heistä 82 prosenttia koki merkittäviä pelon, surullisuuden tai suuttumuksen tunteita ympäristöongelmien vuoksi (Strife 2012). Kasvattajat ovat usein yllättyneet monien lasten ahdistavien ilmastotunteiden ja uhkakuvien voimakkuudesta esimerkiksi silloin, kun lapsille on tarjottu mahdollisuus vapaaseen itseilmaisuun ilmastotunteista vaikkapa kuvataiteen keinoin (Banos Ruiz 2017; Hickman 2019).

On todennäköistä, että lasten ilmastoahdistus on viime vuosina yleistynyt. Lasten ilmastoahdistuksesta viestivät tapauskertomukset ja kasvattajien kertomat esimerkit eri puolilta Suomea (esim. Hakala ym 2019; Kinni & Muotka 2019). Tapausesimerkkejä on saatavilla esimerkiksi syyskuun lopussa 2019 ilmastomielenosoituksiin osallistuneiden koululaisten puheenvuoroista, joista on tallenteita (Villi-lehti 2019). Kasvattajat ovat kertoneet tämän artikkelin kirjoittajille useista 11–12-vuotiaista, jotka ovat olleet voimakkaasti huolissaan ilmastokriisistä ja esimerkiksi pohtineet mahdollisten

ammatinvalintojen mielekkyyttä muuttuvassa maailmassa. Toisaalta on tapaukskertomuksia jo päiväkotikäisistä lapsista, jotka ovat havainneet uhkaavaa ilmastotietoa joko mediassa tai aikuisten reaktioissa, ja tuloksena tästä tunteneet ahdistusta (varhaiskasvatuksesta ja ilmastonmuutoksesta ks. Wolff, Skarstein & Skarstein 2020). Näiden ilmiöiden tarkkaa laajuutta ei kuitenkaan vielä tunneta.

On kuitenkin syytä korostaa, että lapset ja nuoret eivät ole mikään yksioikoinen joukko, jonka kaikki jäsenet olisivat samankaltaisia. Vaikka onkin olemassa lukuisia esimerkkejä ilmastoahdistusta kokevista lapsista ja nuorista, on muistettava, että lapset ja nuoret reagoivat ilmastonmuutokseen hyvin erilaisilla tavoilla ja osa heistä ei ole ilmastosta huolestunut.

Ilmastoahdistuksen taustalla voi olla monenlaisia eri tunteita ja tekijöitä. Usein kyse on huolesta, pelosta ja nimenomaisista ahdistusoireista kuten hermostuneisuuden tai tuskaisuuden kokemuksesta, johon voi liittyä erinäisiä fyysisiä oireita kuten huonovointisuutta ja sydämen sykkeen nousua. Pelkojen aiheina ovat oma ja läheisten tulevaisuus, erilaisten ihmisten tai olentojen kärsimys, ekosysteemien vaurioituminen tai yhteiskunnan toimivuuteen liittyvät uhkakuvat. Huoli ja pelko voivat muuttua ahdistukseksi, jos niiden voimakkuus on suuri tai niitä ei onnistuta tunnistamaan ja käsittelemään. Myös syyllisyys tai suru voivat aiheuttaa ahdistusta, jos ne patoutuvat ja komplisoituvat. (Pihkala 2019a; Cunsolo & Landman 2017; Jensen 2019.)

Lapset käsittelevät asioita ikävaiheensa ja elämäntilanteensa värittämällä tavalla. Ilmastoahdistuksen suhteen yleistä on se, että globaalit huolenaiheet tulevat lapselle koskettavaksi hänen helposti ymmärtämiensä asioiden kautta. Etenkin eläinten kärsimys on noussut esiin useissa aineistoissa lasten ilmastotunteista. Lapsia saattavat kauhistuttaa esimerkiksi yksinäiset ja kärsivät jääkarhut tai ilmastonmuutoksen voimistamisessa metsäpaloissa kärventyvät eläimet (Hickman 2019; Hörnfeldt 2018). Nämä esimerkit tuovat vahvasti esiin sen, kuinka keskeinen mediakuvaston rooli on lasten ilmastoahdistuskokemuksissa.

Ilmastoahdistukseen vaikuttavista tekijöistä tehdään koko ajan lisätutkimusta. Tämänhetkisen tiedon perusteella vaikuttaa selvältä, että ilmastoahdistus ei selity persoonallisuudenpiirteiden kuten huolestuneisuustaipumuksen kautta, vaan kyse on monimuotoisemmasta ilmiöstä. Selvää on kuitenkin myös se, että voimakas henkilökohtainen taipumus huolestumiseen lisää ilmastoahdistuksen todennäköisyyttä. (Verplanken & Roy 2013; Searle & Gow 2010.) Tutkijat ovat painottaneet systeemijattelun tärkeyttä ilmastonmuutoksen mielenterveysvaikutusten analysoimisessa. Esimerkiksi lasten ilmastoahdistukseen vaikuttaa voimavarojen ja haasteiden määrä sekä yhteiskunnassa, perheessä että henkilökohtaisessa elämässä (Berry ym. 2018).

Tunteista keskustelemiseen tai niistä vaikenemiseen vaikuttavat monet seikat, kuten yhteiskunnalliset ja kulttuurilliset tunnenormit (Ovaska 2018). Myös yhteiskunnalliset tilanteet ja viestinnän tavat vaikuttavat: hyvä esimerkki tästä on kevään 2020 koronakriisi, joka on nostanut riskeistä ja niihin varautumisesta viestinnän valtavirtaan. Etnografi Helena Hörnfeldt (2018) on tarkastellut ruotsalaisten lasten pelkoja ja tuonut esiin sen, kuinka globaalit huolenaiheet ja mediakuvasto heijastuvat niihin. Aiemmin ydinsodan pelko oli keskeinen lasten ja nuorten ”globaaliahdistus” (termi omamme;

ydinsota-ahdistuksesta Solantaus 1989; Goldberg ym. 1985), mutta nyt ympäristöuhkiin liittyvät pelot ovat keskeisessä asemassa. Koronakriisin myötä on odotettavissa, että lasten kokemat pelot ja ahdistukset liittyvät monimuotoisiin uhkakuviin, joissa ilmenee sekä tartuntatauteihin, sosiaalisiin ongelmiin että ympäristötuhoihin liittyviä pelkoja (Hörnfeldt 2020).

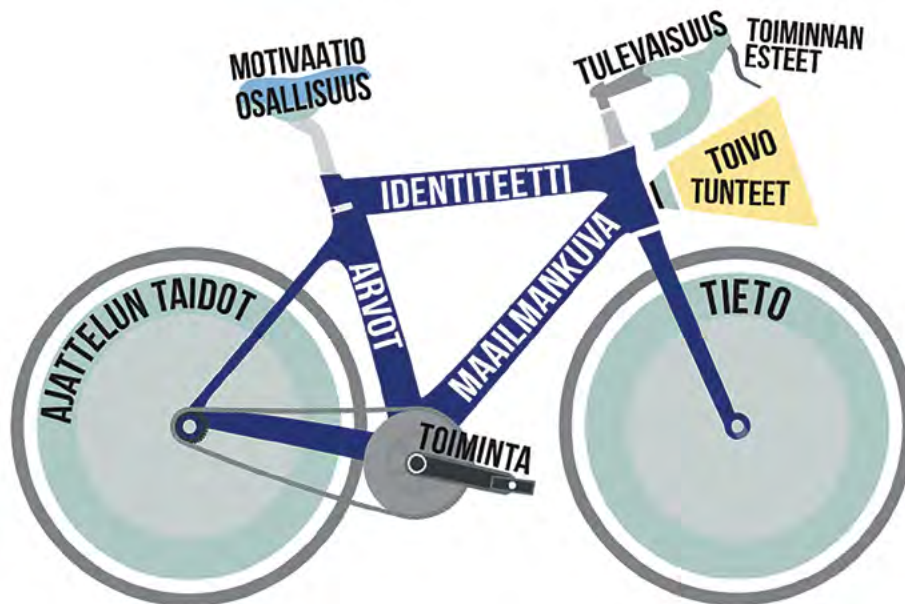
Sosiaaliset tilanteet ja suhteet voivat vaikuttaa monin tavoin ilmastoahdistukseen. Monet lapset ja nuoret ovat kokeneet ahdistusta nimenomaan siitä, että heidän ympärillään olevat ihmiset eivät jaa heidän ilmastohuoltaan. Lapset ja nuoret ovat itse tuoneet esiin toiveita siitä, että ilmastoasioita käsiteltäisiin enemmän (Aamulehti 2020; Laakso 2019; Miettinen 2019; Villi-lehti 2019). Toisia lapsia ja nuoria ahdistaa vuorostaan se, että ilmastokysymyksistä puhutaan niin paljon (Vantaan Sanomat 2020; Kantar & Sanomalehtimiesten liitto 2020).

Joka tapauksessa on selvää, että lapsilla on oikeus riittävään tukeen ilmastotunteiden ja ilmastoahdistuksen käsittelyssä. Tämä oikeus voidaan palauttaa esimerkiksi YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen - lapsilla on oikeus turvalliseen kasvuun ja kehitykseen - sekä Suomen perustuslakiin, jonka mukaan vastuu ympäristöstä kuuluu kaikille ja jokaisella on oltava mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon. Erilaiset tunteet ja asenteet kaipaavat kohtaamista, mutta eettisesti on erityisen tärkeää huolehtia voimakasta ilmastoahdistusta kokevien lasten ja nuorten hyvinvoinnista. Pahimmillaan ilmastoahdistus voi muodostua mielenterveydellistä hoitoa tarvitseväksi tilaksi, mutta usein se toimii motivaattorina vaikuttamistoimintaan. Aikuisten on tarpeen kuitenkin tukea lasten (ja nuorten) ilmastoahdistuksen kohtaamista, jotta se voi kanavoitua toiminnaksi ja toimintakyvyn kasvuksi. (Pihkala 2019a.)

Mitä koulu opettaa ja mihin sen tulisi kasvattaa?

Suomen ilmastopaneelin ensimmäisessä ilmastokasvatusraportissa (Lehtonen & Cantell 2015) kartoitettiin perusopetuksen ja lukiokoulutuksen perusteiden tavoitteissa olevia ilmastonäkökuulia. Tuolloin löydökset jäivät laihoiksi. Havahtuminen ilmastokasvatuksen merkitykseen onkin kasvanut voimakkaasti viime vuosina. Vuonna 2021 voimaan tulevissa lukiokoulutuksen opetussuunnitelmissa (2019) ilmastomuutos on jo elimellinen osa lähes kaikkien aineiden opetuksen sisältöjä. Opetussuunnitelmien tavoitteiden rinnalle kaikille opetusasteille varhaiskasvatuksesta ammatilliseen ja korkea-asteeseen on myös syntynyt ilmastokasvatuksen kehittämishankkeita. Kansalaisjärjestöt ovat kiinnittäneet ilmastokasvatukseen huomiota jo aiemmin. Nyt aihepiiriin on havahduttu siis järjestökentän lisäksi virallisella sektorilla.

Ilmastokasvatuksessa niin lasten, nuorten kuin aikuistenkin kanssa tarvitaan useita näkökulmia. Kun tavoitteena on käyttäytymisen muutos, pelkkä tieto ei riitä (Ratinen 2016). Ilmastokasvatuksessa korostuvat tietojen ja ajattelun taitojen lisäksi motivaatio ja ilmastovastuullinen toiminta sekä niiden kiinnittyminen ihmisen arvoihin, asenteisiin ja maailmankuvaan (Cantell et. al. 2019; Tolppanen, Aarnio-Linnanvuori, Cantell & Lehtonen 2017) (Kuva1).

Kuva 1. Ilmastokasvatuksen kokonaisvaltaisessa polkupyörämallissa (Tolppanen et.al. 2017) on kuvattu elementit, joita ilmastokasvatuksessa tulisi huomioida. Aiempiin ympäristökasvatustalleihin verrattuna polkupyörämallissa nostetaan esiin ilmastovastuullisen toiminnan esteiden, erilaisten tunteiden sekä tulevaisuusnäkökulmien käsittely kasvatuksessa.

On myös tärkeä ymmärtää, mikä estää ihmisten toimintaa, jotta estäviin tekijöihin voidaan puuttua. Lisäksi keskeistä ilmastokasvatuksessa on se, millaisia tulevaisuusnäkökuvia kasvatuksellisissa tilanteissa luodaan.

Viime vuosina ilmastokasvatuksessa on korostettu ilmastoon liittyviä tunteita ja nuorten kohdalla erityisesti toivon luomista. Ilman toivoa ihminen voi lamaantua ja lopettaa toiminnan kokonaan. Toivo on laaja-alainen sana, jota käytetään eri sävyissä. Ilmastokasvatuksessa on hyödynnetty ruotsalaisen psykologin ja tutkijan Maria Ojalan (2012ab) mallia, jossa jaotellaan toivokäsitykset ei-rakentaviin ja rakentaviin. Pelkkä toiveajattelu vaikkapa siitä, että joku muu ratkaisee ongelmat, ei ole rakentavaa. Konstruktiivinen eli rakentava toivo syntyy toiminnan ja tunteiden käsittelyn yhdistämisestä (myös Pihkala 2017ab).

Ilmastokasvatuksessa toivon säilyttäminen on ratkaisevaa sekä ilmastotoimien onnistumisen että ihmisen henkisen hyvinvoinnin kannalta. Suomen ilmastopaneelin mukaan koululaisilla on sekä rakentavaan toivon että toiveajatteluun liittyviä näkökuvia, jotka vaikuttavat heidän ilmastoasenteisiinsa (Rätinen, Kinni, Muotka & Sarivaara 2019). Koululaisten vastaukset ovat hyvin samansuuntaiset paikkakunnasta riippumatta. Tyttöillä on poikia enemmän rakentavaa toivoa, kun taas ikä ei merkittävästi selittänyt ilmastonmuutokseen liittyvän toivon luonnetta.

Kaiken kaikkiaan näyttää siltä, että ilmastokasvatuksessa erityisesti poikien osalta opetuksessa kannattaa lisätä rakentavaa toivoa vahvistavia elementtejä, jotka liittyvät sekä tieteellisen tiedon tulkintaan että mahdollisuuksiin itse vaikuttaa ilmastonmuutoksen hillintään. Pojilla ilmastotoivo näyttää pohjautuvan siihen, että ilmastonmuutos nähdään vähemmän haitallisena (Rätinen, Kinni,

Muotka & Sarivaara 2019). Vastausten tulkinnessa on kuitenkin varottava ylitulkintaa, sillä aineistossa esiintyneet erot olivat suhteellisen pieniä.

Korkeakouluopiskelijoiden osaaminen ilmastonmuutoksen torjunnassa on todettu puutteelliseksi (Tolppanen, Claudelin & Kang 2020). Huolen erityisesti opettajien ja opettajaopiskelijoiden ilmasto-osaamisesta nosti esiin Suomen opettajaksi opiskelevien liitto (SOOL) omassa ilmastohaasteessaan 2019. Niin ikään opettajien omilla sosiaalisen median palstoilla on esitetty, että tarvitaan uusia keinoja kohdata lasten ja nuorten hätä ilmastonmuutoksen edessä. Opettajat kaipaavat sekä tutkimustietoa ilmastonmuutoksesta että tutkimustiedon popularisointia. Ennen kaikkea opettajat kaipaavat ilmastokasvatuksen keinoja eri oppiaineisiin ja monialaisiin oppimiskokonaisuuksiin sekä osaamista kohdata nuoret ilmastokysymyksissä. Tässä muun muassa Open ilmasto-opas (2016) sekä monet järjestöjen aineistot ovat tarjonneet opettajille tärkeää apua.

Ilmastokriisi on psyykkisesti ja psykososiaalisesti niin vaikea aihe, että sen kohtaaminen on haastavaa kaikenikäisille. Kasvattajat ja opettajat ovat erilaisissa tilanteissa tunnetaitojen suhteen. Heidän ikäluokkiensa ihmiset ovat koulussa saaneet nykyajan lapsiin verrattuna selvästi vähemmän tunnekasvatusta. Osa kasvattajista on hankkinut tunnetaito-osaamista lisää, kun taas osalle aihe on vieraampi. Ilmastoahdistukseen ja ilmastotunteisiin keskittyvää tunnetaito-osaamista on vielä harvalla, mutta vuodesta 2018 lähtien asiaan on kiinnitetty kasvavaa huomiota. Tähän on vaikuttanut useita seikkoja. Yhteiskunnassa on alettu keskustella ilmastoahdistuksen ilmiöstä etenkin syksyn 2017 jälkeen, jolloin ilmestyi aihetta käsitteleviä kirjoja (Santaoja 2018). Syksyllä 2018 alkoi koulu- ja ilmastoliikkeen nousu ja hallitustenvälisen ilmastopaneeli IPCC:n raportti voimisti ilmastokeskustelua (Lyytimäki 2020) ja ilmastotoimintaa Suomessa. Erilaiset kasvatus- ja ympäristöalan toimijat ovat kiinnittäneet huomiota kasvattajien tukemiseen ilmastoahdistuksen käsittelyn suhteen (Mäkinen 2019; Toivoa ja toimintaa 2019).

Aikuisten reaktiot lasten ja nuorten ilmastoahdistukseen

Viimeisen vuoden aikana lisääntynyt lasten ja nuorten liikehdintä ja aktiivinen ilmastohuolen ilmaiseminen esimerkiksi koululakkojen kautta on aiheuttanut monenlaisia reaktioita aikuisten keskuudessa. Seuraavaksi keskustelemme näistä reaktioista jo olemassa olevan tutkimuksen perusteella ja analysoimme julkista keskustelua.

Monelta taholta on tullut tukea ja kannustusta lapsille ja nuorille. Aikuiset ovat osallistuneet lasten rinnalla lakkoihin ja erilaisiin kansanliikkeisiin, kuten Ilmastovanhempiin (perustettu 2012), Ilmastoisovanhempiin (perustettu 2019) ja Aktivistimummoihin (perustettu 2019). Myös tiedeyhteisö on ilmaissut tukeaan nuorille ilmastoaktivisteille: on julkaistu esimerkiksi paljon allekirjoituksia keränneitä avoimia kirjeitä ja tutkimustiedon yhteenvetoja (esim. Hagedorn ym. 2019; Ripple ym. 2019). Suomessakin Roope Kaarosen johdolla toteutetun tukikirjeen allekirjoitti suuri määrä (1228) tutkimusyhteisön jäsentä (Frilander 2019).

Toisaalta lasten vaatimuksia ja koululakkoja on vähätelty ja arvosteltukin. Joissain argumenteissa kritiikki esitetään lasten parhaan ajattelemisena. On esimerkiksi esitetty, että on edesvastuutonta antaa oppilaiden jäädä pois koulusta ilmastolakkojen vuoksi. Tai ettei lasten pitäisi joutua ajattelemaan ilmastomuutosta, joka on aikuisten ongelma (analyysia näistä näkemyksistä Saksan osalta: Bergmann & Ossewaarde 2020).¹ Joissakin puheenvuoroissa on jopa arveltu lasten olevan aikuisten manipuloimia ja hyväksikäyttämiä uhreja (Lehtinen 2019). On vaikea arvioida, missä määrin nämä reaktiot ilmentävät aitoa huolta lasten puolesta, ja missä määrin kyse on esimerkiksi ilmastopolitiikan tehostamisen vastustamisesta ja pyrkimyksestä vaimentaa lasten aktiivisuutta.

On kuitenkin olemassa myös esimerkkejä tapauksista, joissa lapsiin on kohdistettu suoraa painostusta ja heitä on aktiivisesti pyritty hiljentämään hyvinkin aggressiivisilla keinoilla. Hiljentämispyrkimykset ovat ilmenneet niin vaikutusvaltaisten poliitikkojen toistuvina kehotuksina palata koulun penkille kuin julmana pilkkana sosiaalisessa mediassa. Varsinkin ilmastoaktivisti Greta Thunberg on joutunut julkisen arvostelun ja vähättelyn kohteeksi (Bergmann & Ossewaarde 2020; Jung ym. 2020). Häneen on viitattu esimerkiksi ”söpönä soturina”, ”mielisairaana ruotsalaisena lapsena”, ”hysteeri- senä teininä” tai ”tyttösenä”, joka ei voi olla perillä ilmastotieteen monimutkaisista tuloksista ja joka on vallanhaluisten aikuisten ohjailtavissa (keskustelua tästä ja esimerkkejä näistä kannanotoista: Jung ym. 2020; Rydenfelt 2019). Tähän vähättelyyn ovat osallistuneet jopa Yhdysvaltain ja Venäjän presidentit, mikä on entisestään lisännyt Thunbergin näkyvyyttä ilmastokeskustelussa. Thunberg on toki harvinaisen suorasanainen ja vaikutusvaltainen aktivisti, mikä osin selittää nämä reaktiot (Holmberg & Alvanius 2019). Mutta suomalaisetkin nuoret ilmastoaktiivit, kuten Atte Ahokas, ovat joutuneet vastaavanlaisten epäasiallisten viestien kohteeksi (Niinistö 2020).

Ilmastoaktivisteja vastaan suunnattuja reaktioita voidaan analysoida muiden ilmastopsykologian löydösten valossa. On kuitenkin tärkeää pitää mielessä, että yksittäisiä puheenvuoroja ei pidä näiden löydösten perusteella ylitulkita. Ihmisten motiiveja ei voi kevyin perustein analysoida, ja psykologian tutkimustuloksia ei yleensä voi suoraan soveltaa yksilötasolla. Ilmastoaktivistien kohtaamia reaktioita pohtiessa tulee muistaa, että kirjoittajilla ja kommentoijilla voi olla monenlaisia tarkoituksia ja ajatuksia kommenttien taustalla. Jotkin usein toistuvat argumentit voivat kuitenkin antaa viitteitä asenteista, jotka todennäköisesti ainakin osin vaikuttavat ilmastoaktiivisten lasten ja nuorten kohtamiin reaktioihin.

On esimerkiksi mahdollista, että osa aikuisista kokee edistävänsä yhteiskunnan ja lasten parasta pyrkiessään vähentämään ilmastoaktiivien näkyvyyttä ja toimintaa. Aikuisten tehtävä on suojella lapsia voimakkaalta huolelta ja poliittinen päätöksenteko on aikuisten vastuulla. On kuitenkin tärkeää huomata, että YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsille tulee antaa tietoa heitä ja heidän elämäänsä koskevista asioista heidän ikäänsä ja kehitystasoonsa sopivalla tavalla. Lapset ovat ilmastotoimien kannalta keskeinen ryhmä ja tulevaisuuden kuluttajia ja päätöksentekijöitä, ja

¹ Suomen osalta esim. Aalto, P. 2019. Pelastakaa edes lapset ilmastoahdistukselta: Olen todella huolissani kymppin tytöistä ja pojista, jotka koulumenestyksen lisäksi ottavat taakakseen myös maapallon pelastamisen. Satakunnan Kansa 17.3.2019. Saatavilla osoitteessa <https://www.satakunnankansa.fi/a/201509950>. Katsottu 20.4.2020.

ilmastonmuutos koskee heidän tulevaisuuttaan olennaisesti (Ojala & Bengtsson 2019).

Reaktioiden tulkinnassa auttavat myös sosiologian tutkimuksen löydökset, jotka ovat osoittaneet, että yhteiskunnissa on voimakkaita taipumuksia vallitsevan tilan, status quon, ylläpitämiseen. Ilmastotoimien vaatimukset uhkaavat tätä ja aiheuttavat siksikin ahdistusta, jännitteitä ja vastareaktioita (Brulle & Norgaard 2019).

Ihmisten välillä on myös eroja liittyen pyrkimykseen säilyttää vallitsevat yhteiskuntarakenteet, perinteiset arvot ja käyttäytymistavat. Tämä selittää myös osin eroavaisuudet ilmastotoimien vastustamisen ja ilmastokriisin kyseenalaistamisen suhteen (Feygina, Jost & Goldsmith, 2010; Hoffarth & Hodson, 2016; Jylhä & Akrami 2015). On myös huomionarvoista, että yhteiskunnallisen muutoksen vastustamiseen usein liittyy myös vallitsevien sosiaalisten valtasuhteiden hyväksyntää (Jost, Glaser, Kruglanski & Sulloway 2003; Pratto, Sidanius, Stallworth & Malle 1994). Thunbergin ja muiden nuorten ilmastoaktiivien toimet eivät kyseenalaista vain ilmastomuutosta aiheuttavia yhteiskunnallisia rakenteita ja toimia, vaan myös perinteisten auktoriteettien valta-asemaa. Osa Greta Thunbergin kohtaamasta kritiikistä vaikuttaakin johtuvan hänen nuoresta iästään ja myös paternalismia on havaittu (Jung ym. 2020; Bergmann & Ossewaarde 2020).

Pystyvyyden tuntemusten lisääminen sekä yksilö- että ryhmätasolla on yksi parhaista keinoista tukea lasten hyvinvointia ilmastomuutoksen aiheuttamien tunteiden käsittelyssä (Ojala 2015). Ilmastoaktiivisuuden voimakas moittiminen voi lisätä lasten kokemia voimattomuuden tunteita sekä aiheuttaa epäluottamusta ja vihaisuutta aikuisia kohtaan. Esimerkiksi koululaisten ilmastolakkoilun kritisointi on kohtuutonta, sillä lakkoilu on yksi harvoista lasten ja nuorten käytössä olevista yhteiskunnallisen vaikuttamisen kanavista (Thomas, Cretney & Hayward 2019; Holmberg & Alvanius 2019). Lapsilla on YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen nojalla oikeus kokoontua ja ilmaista mielipiteensä. Voimattomuuden, epäluottamuksen ja vihan kokemuksia voivat aiheuttaa hyvääkin tarkoittavat kommentit siitä, ettei ilmastokriisi ole niin vakava, kuin annetaan ymmärtää. Vaikka tarkoituksena voi olla saada lapsi kokemaan vähemmän pelkoa ja ahdistusta, voi tämä kuulostaa vähättelyltä ja pyrkimykseltä lakaista ongelma maton alle. Sen vuoksi esimerkiksi tapauskertomuksia siitä, kuinka aikuiset itse selvisivät lapsena ydinsodan uhan aiheuttamasta ahdistuksesta, tulee käyttää harkiten (ks. Lifton 2017).

Tunteet, toivo ja toiminta: ilmastotunteiden rakentava käsittely ja aktiivisuuden tukeminen

Olisi tärkeää saada lisätietoja siitä, kuinka aikuiset voivat mahdollisimman hyvin tukea lapsia ilmastotunteiden käsittelyssä, sillä tästä on vielä verraten vähän tutkimusta aiheen tärkeydestä huolimatta (katsauksen tarjoaa Sanson, van Hoorn & Burke 2019). Käytännön psykologiset oppaat korostavat esimerkiksi lapsilähtöistä kuuntelua, myötätuntoista kohtaamista sekä perusturvallisuuden ja elämänmyönteisyyden säilyttämistä. Osallistavat toimintamahdollisuudet ovat hyvin tärkeitä.

(Näiden oppaiden esittelyä ja analyysia: Pihkala 2019ab.) Tiivistäen voi siis todeta, että tarvitaan tunteiden kohtaamista, toivon ylläpitämistä ja toimintamahdollisuuksia. Tarkastelemme ensin tunteiden käsittelyä.

Ilmastonmuutos herättää lapsissa erilaisia tunteita. On tärkeää, että lapsia autetaan ymmärtämään, ilmaisemaan ja hallitsemaan niitä. Erityisesti on tärkeä tukea merkityksellisyyteen keskittyvää tunteiden hallintaa (meaning-focused coping) (Ojala 2012ab; Burke, Sanson & van Hoorn 2018). Tämä hallintatapa pitää sisällään rohkaisevien tunteiden ja ajatusten ylläpitämistä, jotta vaikeitakin tunteita olisi helpompi kohdata ja kantaa. Samalla tämä voimistaa rakentavaa toivoa, joka perustuu luottamukseen omaan ja muiden yhteiskunnan toimijoiden kykyyn ja halukkuuteen pyrkiä löytämään ratkaisuja ilmastokriisiin.

Ilmastotunteiden käsittelyn kasvatustilanteissa ja etenkin opetuksessa kannattaa edetä vaiheittain. Lapsen tunteita sanoitetaan ääneen, hänelle tarjotaan mahdollisuus keskusteluun ja kasvattajien valmiuksien mukaan kenties myös mahdollisuus kokonaisvaltaisempiin, kehollisuutta sisältäviin harjoituksiin (Pihkala 2019b). Olennaista on kasvattajien eettinen velvollisuus myöntää ilmastotunteiden olemassaolo, jotta niiden käsittelyssä voidaan edetä. Tämä vähentää sukupolvien välisten ristiriitojen määrää. Tunteiden sanoittaminen ja niistä keskusteleminen tarjoavat hedelmällisiä mahdollisuuksia, jos kasvattaja hankkii riittävät valmiudet ja on motivoitunut käsittelemään vaikeaa asiaa.

Kyse ei ole vain tiettyjen tunteiden ja tunnesävyjen tunnistamisesta, vaan monien erilaisten tunteiden olemassaolon oikeutuksesta. On tärkeää, että ihminen saa tilaisuuden tuoda esiin, jos häntä esimerkiksi turhauttaa koko ilmastonmuutoksesta puhuminen. Tosiasioiden tunnustaminen voi olla syvempien keskustelujen ja muutosten alku. (Hoggett 2019.) Vaikka paine ja joukkovoima ilmastotoimien puolesta kasvaa lasten ja nuorten keskuudessa, on heidän sekä vaikkapa koulun henkilökunnan keskuudessa myös toisin ajattelevia ja tuntevia. Ristiriidat eivät poistu sillä, että ne ohitetaan, vaan tarvitaan viisasta vuorovaikutusta sekä kasvatuksessa että viestinnässä. Samalla on kyettävä myös tunteiden eettiseen arviointiin. Väkivaltaisen vihan olemassaolon tai sen potentiaalın voi tunnistaa, vaikkei sitä hyväksytäkään käytännön ratkaisuksi. Voimakas torjumishalu ilmastotietoa ja ilmastotoimia kohtaan voi olla psykologisesti ymmärrettävää, mutta sitä ei voi pitää eettisesti ansiokkaana (Stoknes 2015). Eri asia on sitten se, missä määrin eri yksilöt ovat vastuussa reagoititavoistaan. Esimerkiksi lasten ja nuorten ilmastoasenteisiin vaikuttaa tutkimusten valossa vahvasti heidän vanhempensa asenneilmasto (Corner ym. 2015; Ojala & Bengtsson 2019).

Kysymys ilmastoasenteiden hyveellisyydestä ja normatiivisuudesta on tärkeä sekä osin haastava. Kuten artikkelin alussa totesimme, vastuullinen ilmastokansalaisuus on laajasti tunnustettu yhteiskunnallinen arvo ja päämäärä. Kuitenkaan ei ole olemassa vain yhtä oikeaa ilmastotoimijan mallia, vaan tarvitaan erilaisia toimijoita ja toimintatapoja. Koska ilmastokriisiin liittyy niin monia ulottuvuuksia, on myös vaikuttamismahdollisuuksia lukuisia. Esimerkiksi osalle aktivismi on luontevampi vaikuttamistapa, ja toiset osallistuvat kehittämällä ekologiaa pienviljelykäytäntöjä. Tässä artikkelissa emme väitä, että jonkinlainen ilmastoahdistus on ainoa oikea tapa reagoida ilmastokriisiin, mutta

psykologisen tutkimuksen perusteella korostamme ymmärryksen tarvetta ilmastoahdistusta kokevia ihmisiä kohtaan ja painotamme, että ahdistuksella voi olla myös voimavaraluonnetta.

Psykologisen ja kasvatustieteellisen tutkimuksen perusteella tähdennämme, että lasten oma-aloitteista ilmastotoimijuutta ja muita tapoja kanavoida oikeutettuja tunteitaan tulee tukea. Nuorisotutkijat O'Brien, Selboe ja Hayward (2018) jaottelevat tällaiset toimintamuodot kolmeen kategoriaan, joiden rajat ovat liukuvia: maltillinen, radikaalimpi ja vastakulttuurillinen (dutiful, disruptive, and dangerous). Maltillisessa toiminnassa vaikutetaan perinteisin keinoin, radikaalimmassa toiminnassa harjoitetaan myös väkivallatonta kansalaistottelemattomuutta ja vastakulttuurillisessa toiminnassa erottaudutaan muusta yhteiskunnasta. Aikuisten ei ole välttämättä helppoa suhtautua myönteisesti edes kahteen "kiltimpään" vaikuttamistapaan, mutta olisi olennaista nähdä niiden taustalla oleva pyrkimys hyvään ja sallia vaikuttava, rakentava toiminta (myös Thomas, Cretney & Hayward 2019; Holmberg & Alvanius 2019).

Aktiivisen ilmastotoiminnan kautta voidaan paitsi oppia keinoja ilmastonmuutoksen lievittämiseen ja oikeudenmukaisen kestävyysmurroksen edistämiseen, myös vahvistaa lasten luottamusta muihin toimijoihin sekä parantaa heidän hyvinvointiaan. Ekologisen kestävyuden saavuttaminen edellyttää monenlaisia yksilöiden käyttäytymismuutoksia, minkä vuoksi on tärkeä korostaa niitä hyötyjä, joita ilmastonmuutosta hillitsevästä toiminnasta on. Esimerkkeinä toimivat kasvispainotteisen ruuan ja kävelyn, pyöräilyn sekä luonnossa oleilun terveyshyödyt. Tämäkin vaatii tasapainottelua, sillä lapsilla on usein taipumusta kokea ylikorostunutta vastuuta omista teoistaan (Haase 2017). On tärkeää korostaa, että maailma ei kaadu yksittäisiin tekoihin, vaan olennaista on tekojen yhteisvaikutus ja kokonaismuutos kohti kestävästä yhteiskuntaa. Vastuu rakenteellisista muutoksista on ennen kaikkea aikuisilla, mutta niitä voidaan edistää yhdessä.

Lopuksi: Tulevaisuutta kohti koronakriisin keskeltä

Hyvistä asioista, joita tehdään sekä yksilöinä että yhteisöinä, on oikeus ja syy tuntea tervettä ylpeyttä. "Ilmastoilolle" on tärkeää antaa tilaa. Yhteistoiminta on jo kasvattanut merkityksellisyyden tunteita, yhteenkuuluvuuden tunteita ja voimaantuneisuutta. (Pihkala 2019c.) Olisi tärkeää, että erilaiset ihmiset voisivat kokea kuuluvansa omien toimintatapojen kautta yhteiseen ilmastovastuun kantamiseen.

Ilmastoviestinnän tutkimuksessa on korostettu sitä, että on hyvin tärkeää huomioida erilaisten yleisöjen maailmankuvat, identiteetit ja vaikutusmahdollisuudet (Moser 2016). Katsaukset ilmastoviestinnän tutkimustuloksiin ovat osoittaneet, että ilmastoviestintää on mahdollista toteuttaa tehokkaammin käyttämällä sellaisia kehystyksiä, jotka sopivat yleisön arvomaailmaan. Viestinviejiksi tulisi valita henkilöitä, jotka ovat yleisön keskuudessa luotettavia ja merkityksellisiä. Viestintätavat ja -kanavat tulisi valita yleisön mukaan, ja narratiivista viestintää kannattaisi hyödyntää (Markowitz & Guckian 2018).

Vaikka ilmastoviestinnän tutkimus on kasvanut 2000–2010-luvuilla räjähdysmäisesti, ei alalla olla vielä juurikaan ehditty tutkia lapsia ja nuoria ilmastoviestinnän yleisönä (Moser 2016; Ojala & Lakew 2017). Lasten ja nuorten itse toteuttamasta viestinnästä on vielä vähemmän tutkimusta (ks. Holmberg & Alvanius 2019). Diversiteetti lasten ja nuorten keskuudessa ilmenee esimerkiksi erilaisissa median vaikutuksissa ja medioiden käyttötavoissa. Nuorille suunnatussa ilmastoviestinnässä on toistaiseksi osoittautunut helpommaksi suunnitella ilmastotietoisuutta nostavaa viestintää kuin nuorten sitoutumista ja ilmastotoimijuutta rakentavaa viestintää (Ojala & Lakew 2017). Kuten yllä on esitetty kasvatuksen suhteen, myös ilmastoviestinnässä olisi tärkeää pyrkiä rakentamaan toivoa, pystyvyyden tunnetta ja ilmastotoimijuutta yleisöissä (Myers et al. 2012).

Ilmastoviestinnässä on mahdollista löytää uusia keinoja ja uusia yleisöjä. Verkkoviestinnän mahdollisuuksia voisi hyödyntää entistä paremmin (Andersson & Öhman 2016).

Koska vanhempien rooli on merkittävä lasten ja nuorten ilmastoasenteille, voitaisiin ilmastoviestintää suunnata entistä vahvemmin vanhemmille ja koko kotitalouksille (ks. Ojala & Lakew 2017). Päättäjien tulisi huomioida, että nuorille suunnatun ilmastoviestinnän toteuttaminen vaatii onnistuakseen resursseja, kuten ilmastoviestinnän suunnittelu yleisestikin (Moser 2016). Lisäksi olisi äärimmäisen tärkeää rakentaa viestintäkanavia ja -käytäntöjä ilmastoviestinnän ammattilaisten välille, jotta viestijät voisivat vaihtaa kokemuksia ja jakaa tietoa ilmastoviestinnän tekemisestä erilaisille yleisöille. Tällaisesta aineistosta olisi hyötyä myös alan tutkimukselle (Corner & Clark 2017).

Alkuvuonna 2020 puhjennut koronaviruspandemia loi myös ilmastokriisiin ja ilmastoahdistuksen kysymyksiin uuden tilanteen. Yhtäältä ilmastokysymykset jäivät taka-alalle, kun konkreettinen taudin uhka ja vahvat yhteiskunnalliset rajoitukset veivät huomion. Kyse on kuitenkin kokonaiskriisin yhdestä osasta, sillä monet ja keskenään osin päällekkäiset systeemiset kriisit vaikuttavat toisiinsa. Maailmantalous vaipui syvään taantumaa ja kriisiin, jonka ratkaisumallit ovat myös ilmastokriisin kannalta aivan olennaisia. Jos ilmastokriisiä halutaan lievittää, uusien talous- ja yhteiskuntamallien tulisi luoda ekologisesti kestäviä polkuriippuvuuksia (Hirvilampi 2020). Tällaiset mallit ovat osaltaan myös lastensuojeluun ja sukupolvien välisen eriarvoisuuskysymysten ratkaisemiseen liittyvää työtä.

Ilmastoahdistuksen suhteen tilanne on moniulotteinen. Yhtäältä monen ilmastohuolet jäivät taustalle, kun koronahuolet ja uusi tilanne valtasivat tilan. Lapsille, jotka olivat kotikoulussa tai poissa päiväkodeista, tuli paljon uutta ajateltavaa. Toisaalta niiden lasten, jotka kokivat ennen koronakriisiä keskivahvaa tai voimakasta ilmastoahdistusta, voi olla keskimääräistä haastavampaa käsitellä koronakriisin muutenkin aiheuttamaa stressiä. Hermosto on jo valmiiksi kuormittunut ja lisäksi normaalit stressinlievennystavat eivät välttämättä toimi: esimerkiksi ilmastomielenosoituksia tai käytännön työpajoja ei voinut pitää. Ilmastoahdistusta kokevat lapset, aivan kuten aikuisetkin, saattavat huolestua syvästi siitä, miten pitkän aikavälin ilmastotoimille käy, kun huomio kiinnittyy nykyhetken kriisiin (aikuisten osalta ks. Crist 2020).

On jo nostettu esiin erilaisia mielipiteitä siitä, miten yhteiskunnalliset ja taloudelliset resursit tulisi kohdentaa muuttuneessa tilanteessa. Esimerkiksi Suomen tämänhetkisen hallituksen

kunnianhimoisten ilmastotavoitteiden toteuttamismahdollisuuksia on kyseenalaistettu julkisessa keskustelussa. Odotettavissa lienee, että eri tasoilla, paikallisesta valtakunnalliseen ja kansainväliseen, tullaan käymään entistä suurempia debatteja ilmastotoimiin liittyen. Tämä debatointi todennäköisesti voimistaa ilmastoahdistusta kokevien ihmisten vaikeita tuntemuksia, mutta ratkaisevaksi muodostunee debattien lopputulema. Sen luonne on keskeinen myös YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen tavoitteiden ja ilmastodemokratian toteutumisen kannalta.

Ilmastotoiminnan tukeminen auttaa ilmastoahdistuksen lievittämisessä myös pandemiatilanteessa. Eräät organisaatiot ovat jo reagoineet lasten ja nuorten ilmastotoiminnan tukemiseksi koronakriisin aikana. Esimerkiksi Unicefin Voices of Youth -ohjelma on julkaissut erilaisia informatiivisia sisältöjä koronaan, ympäristöongelmiin ja mielenterveyteen liittyen.² Suomessakin lasten ja nuorten muodostamia ilmastotoiminnan verkostoja olisi mahdollista tukea monin tavoin. Esimerkiksi verkossa tapahtuvan ilmastotoiminnan suunnittelemiseen, fasilitoimiseen ja toteuttamiseen voitaisiin julkaista oppaita sekä antaa taloudellista tukea.

Lisäksi sellainen tunnetaitojen kehittäminen, jota ilmastotunteiden suhteen on suositeltu, on nyt entistä ajankohtaisempaa koronakriisin vuoksi. Tarvitaan esimerkiksi stressinkäsittelykykyä, surun käsittelemisen taitoja sekä pettymysten, turhautumisten ja suuttumuksen sietokykyä. Ilmastotunteiden ja ilmastoahdistuksen käsittelyvinkkejä voi soveltaa myös ”koronatunteisiin” tai niiden sekä ilmastotunteiden yhdistelmiin (Pihkala 2020). Näiden taitojen hankkiminen ei ole lasten vastuulla, vaan aikuisten. Tämä merkitsee entistä suurempaa itsemyötätunnon tarvetta, sillä tilanne on muutenkin aikuisille hyvin stressaava. Samalla on mahdollista ammentaa niistä vahvoista voimavaroista, joita kriisi on nostanut esiin: solidaarisuudesta, empatiasta ja luovuudesta. Yhteenkietoutuvissa kriiseissä ja murrosvaiheissa sekä lapset että aikuiset voivat yhdessä kasvaa yhteisöinä, mutta tämä vaatii monenlaisten ihmisten yhteistyötä.

Lähteet

Aamulehti 2020. Vastuun ilmastonmuutoksista ei pitäisi olla lapsilla ja nuorilla, mutta niin nyt on. 6.2.2020. Saatavilla osoitteessa <https://www.aamulehti.fi/a/91e976a4-7ece-4de5-93d0-9025bab582d5>. Katsottu 20.4.2020.

Andersson, E. & Öhman, J. 2016. Young people’s conversations about environmental and sustainability issues in social media. *Environmental Education Research* 23 (4), 465–485. doi: 10.1093/acrefore/9780190228620.013.408

Banoz Ruiz, I. 2017. This apocalyptic is how kids are imagining our climate future. DW.com, 13.10.2017. Saatavilla osoitteessa <https://www.dw.com/en/this-apocalyptic-is-how-kids-are-imagining-our-climate-future/a-40847610>. Katsottu 11.11.2019.

² Unicef 2020. Voices of Youth. Saatavilla osoitteessa <https://www.voicesofyouth.org>. Katsottu 20.4.2020.

- Bergmann, Z. & Ossewaarde, R. 2020. Youth climate activists meet environmental governance: ageist depictions of the FFF movement and Greta Thunberg in German newspaper coverage, *Journal of Multicultural Discourses*. doi: 10.1080/17447143.2020.1745211
- Berry, H., Waite, T.D., Dear, K. B. G., ym. 2018. The case for systems thinking about climate change and mental health. *Nature Climate Change* 8 (4), 282–290.
- Brulle, R. J. & Norgaard, K. M. 2019. Avoiding cultural trauma: Climate change and social inertia. *Environmental Politics* 28 (5), 886–908. doi:10.1080/09644016.2018.1562138
- Burke, S., Sanson, A. & Van Hoorn, J. 2018. The Psychological Effects of Climate Change on Children. *Current Psychiatry Reports* 20:35. doi:10.1007/s11920-018-0896-9
- Cantell, H., Tolppanen, S., Aarnio-Linnanvuori, E. & Lehtonen, A. 2019. Bicycle model on climate change education: presenting and evaluating a model. *Environmental Education Research* 25 (5), 717–731.
- Corner, A., Roberts, O., Chiari, S., ym. 2015. How do Young People Engage with Climate Change? The Role of Knowledge, Values, Message Framing, and Trusted Communicators. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change* 6 (5), 523–534.
- Corner, A. & Clarke, J. 2017. *Talking Climate – From Research to Practice in Public Engagement*. Palgrave Macmillan. doi: 10.1007/978-3-319-46744-3
- Crist, M. 2020. What the Coronavirus Means for Climate Change. <https://www.nytimes.com/2020/03/27/opinion/sunday/coronavirus-climate-change.html>. Katsottu 20.4.2020.
- Cunsolo Willox, A. & Landman, K. (toim.) 2017. *Mourning Nature: Hope at the Heart of Ecological Loss & Grief*. Montreal & Kingston: McGill-Queen’s University Press.
- Feygina, I., Jost, J. T. & Goldsmith, R. E. 2010. System justification, the denial of global warming, and the possibility of ‘system-sanctioned change’. *Personality and Social Psychology Bulletin* 36, 326–338. doi: 10.1177/0146167209351435
- Frilander, J. 2019. Yli 1200 tutkijaa tukee ilmastolakkoileivia nuoria: ”Planeetan hyväksikäyttö on lastemme laiminlyöntiä”. *Yle.fi* 11.3.2019. Saatavilla osoitteessa <https://yle.fi/uutiset/3-10683192>. Katsottu 24.4.2020.
- Goldberg, S., Lacombe, S., Levinson, D., ym. 1985. Thinking about the threat of nuclear war. *American Journal of Orthopsychiatry*, 55(4), 503–512. doi:10.1111/j.1939-0025.1985.tb02701.x
- Haase, E. 2017. Children’s emotional responses to climate change. Teoksessa S. D. Clayton, C. M. Manning, K. Krygman & M. Speiser (toim.) *Mental health and our changing climate*. Washington: APA & EcoAmerica. 36.
- Hagedorn, G., Kalmus, P., Mann, M., ym. 2019. Concerns of young protesters are justified. *Science* 364 (6436). doi: 10.1126/science.aaw9474
- Hakala, E., Ahola, K., Raudaskoski, M., Poutanen, M. & Värri, V-M. 2019. *Politiikasta-raati: ilmastokriisin pedagogia*. Saatavilla osoitteessa <https://politiikasta.fi/politiikasta-raati-ilmastokriisin-pedagogia/?fbclid=IwAR-1JP4DDGi0FWpYft8AK3HwtdMNGzyWYmgfqux17YObhMuCpdyS8nWaiTWs>. Katsottu 5.12.2019.

- Hickman, C. 2019. Children and climate change: Exploring children's feelings about climate change using free association narrative interview methodology. Teoksessa P. Hoggett (toim.) *Climate psychology: On indifference to disaster*. Studies in the Psychosocial. Cham: Palgrave Macmillan. 41–59.
- Hirvilammi, T. 2020. The virtuous circle of sustainable welfare as a transformative policy idea. *Sustainability* 12 (1), 391. doi: 10.3390/su12010391
- Hoffarth, M. R. & Hodson, G. 2016. Green on the outside, red on the inside: Perceived environmentalist threat as a factor explaining political polarization of climate change. *Journal of Environmental Psychology*, 45, 40–49. doi: 10.1016/j.jenvp.2015.11.002
- Hoggett, P. (toim.). 2019. *Climate psychology: On indifference to disaster*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Holmberg, A. & Alvinus, A. 2020. Children's protest in relation to the climate emergency: A qualitative study on a new form of resistance promoting political and social change. *Childhood* 27 (1), 78–92. doi: 10.1177/0907568219879970
- Hyry, J. 2019. Ilmastotunteet 2019 -kyselytutkimuksen tulokset. Sitra. Saatavilla osoitteessa <https://media.sitra.fi/2019/08/21153439/ilmastotunteet-2019-kyselytutkimuksen-tulokset.pdf>. Katsottu 5.11.2019.
- Hörnfeldt, H. 2018. The end of the world: Apocalyptic narratives in children's fears. *Ethnologia Scandinavica* 48, 153–170. Saatavilla osoitteessa <http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:1281220/FULLTEXT01.pdf>. Katsottu 23.4.2020.
- Hörnfeldt, H. 2020. Children's fears in the time of Covid-19. Haastattelu, Stockholm University. Saatavilla osoitteessa <https://www.su.se/english/about/news-and-events/university-news/children-s-fears-in-the-time-of-covid-19-1.496131>. Katsottu 22.4.2020.
- Jensen, T. 2019. *Ecologies of guilt in environmental rhetorics*. Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Jost, J. T., Glaser, J., Kruglanski, A. W. & Sulloway, F. J. 2003. Political conservatism as motivated social cognition. *Psychological Bulletin* 129, 339–375. doi: 10.1037/0033-2909.129.3.339
- Jung, J., Petkanic, P., Nan, D. & Kim, J.H. 2020. When a Girl Awakened the World: A User and Social Message Analysis of Greta Thunberg. *Sustainability* 12, 2707. doi: 10.3390/su12072707
- Jylhä, K. M. & Akrami, N. 2015. Social dominance orientation and climate change denial: The role of dominance and system justification. *Personality and Individual Differences* 86, 108–111. doi: 10.1016/j.paid.2015.05.041
- Kantar & Sanomalehtien liitto 2020. Nuoret, media ja ilmastonmuutos –kyselyn keskeiset tulokset. Kantar TNS & Sanomalehtien liitto, tammikuu 2020. Saatavilla osoitteessa <https://www.sanomalehdet.fi/wp-content/uploads/2020/01/Nuoret-media-ja-ilmastonmuutos-keskeiset-tulokset.pdf>. Katsottu 14.2.2020.
- Kinni A. & Muotka, A. 2019. 'Ymmärtää tän ilmaston merkitystä sekä ihmiskunnalle ja maapallolle ylipäättänsä': Käsitteitä alakoulun ilmastokasvatuksen tavoitteista, esteistä ja edistäjistä. Pro gradu –tutkielma. Lapin yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta. Saatavilla osoitteessa <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201902054129>. Katsottu 11.11.2019.
- Laakso, T. 2019. "Greta on suurin roolimallini" – Lapset ja nuoret lakossa ilmaston puolesta ympäri Suomen. *Maaailma.net* 27.9.2019. Saatavilla osoitteessa <https://www.maaailma.net/uutiset/>

- greta-on-suurin-roolimallini-lapset-ja-nuoret-lakossa-ilmaston-puolesta-ympari-suomen. Katsottu 23.4.2020.
- Lee, K., Gjersoe, N., O' Neill, S. & Barnett, J. J. 2020. Youth perceptions of climate change: A narrative synthesis. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change* 11 (3). doi: 10.1002/wcc.641.
- Lehtinen, L. 2019. Ilmastosodan söpö soturi. *Iltalehti* 25.8.2019. Saatavilla osoitteessa <https://www.is.fi/ulko-maat/art-2000006213598.html>. Katsottu 22.4.2020.
- Lehtonen, A. & Cantell, H. 2015. Ilmastokasvatus osaamisen ja vastuullisen kansalaisen perustana. Raportti. Helsinki: Suomen Ilmastopaneeli. Saatavilla osoitteessa <https://www.ilmastopaneeli.fi/wp-content/uploads/2018/10/Ilmastokasvatuksen-raportti-9.6.2015.pdf>. Katsottu 15.2.2020.
- Lifton, R. J. 2017. *The climate swerve: Reflections on mind, hope, and survival*. New York & London: The New Press.
- Lukion opetussuunnitelmien perusteet 2019. Opetushallitus. Saatavilla osoitteessa <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/lukion-opetussuunnitelmien-perusteet>. Katsottu 5.2.2020.
- Lyytimäki, J. 2020. Ilmastonmuutos isosti otsikoissa – kirittääkö uutisointi kestävyysmurrokseen? *Yhteiskuntapolitiikka* 85 (2), 191–196. Saatavilla osoitteessa <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020040110035>. Katsottu 22.4.2020.
- Markowitz, E. and Guckian, M. 2018. Climate change communication: Challenges, insights, and opportunities. Teoksessa Clayton, S. & Manning, C. (toim.) *Psychology and Climate Change: Human Perceptions, Impacts, and Responses*. San Diego, CA: Elsevier. 35–64.
- Miettinen, V. 2019. Ilmastoahdistus painaa koululaisia – ”Nuorille pitää puhua myös ratkaisukeinoista”. *Kuntalehti* 23.8.2019. Saatavilla osoitteessa <https://kuntalehti.fi/uutiset/opetus-ja-kulttuuri/ilmastoahdistus-painaa-koululaisia-nuorille-pitaa-puhua-myos-ratkaisukeinoista>. Katsottu 22.4.2020
- Moser, S. C. 2016. Reflections on climate change communication research and practice in the second decade of the 21st century: what more is there to say? *WIREs Climate Change* 7, 345–369. doi: 10.1002/wcc.403
- Moser, S. C. 2015. Whither the Heart(-to-Heart)? Prospects for a Humanistic Turn in Environmental Communication as the World Changes Darkly. Teoksessa Hansen, A. & Cox, R. (toim.) *Handbook on Environment and Communication*. London: Routledge. 402–441.
- Myers, T. A., Nisbet, M. C., Maibach, E. W., ym. 2012. A public health frame arouses hopeful emotions about climate change. *Climatic Change* 113, 1105–1112. doi: 10.1007/s10584-012-0513-6
- Mäkinen, E. 2019. Opinkirjon Ilmastokoulu – vastavoima ilmastoahdistukselle. *Opinkirjo.fi* 9.9.2019. Saatavilla osoitteessa <https://opinkirjo.fi/2019/09/09/opinkirjon-ilmastokoulu-vastavoima-ilmastoahdistukselle>. Katsottu 20.4.2020.
- Niinistö, M. 2020. Ilmastoaktivisti Atte Ahokas, 16, joutuu kestämään nettitörkyä: ”Haukutaan, käydään henkilökohtaisuuksiin”. *Yle.fi* 11.2.2020. Saatavilla osoitteessa <https://yle.fi/uutiset/3-11197355>. Katsottu 24.4.2020.
- O' Brien, K., Selboe, E. & Hayward, B. 2018. Exploring youth activism on climate change: Dutiful, disruptive, and dangerous dissent. *Ecology and Society* 23 (3:42). doi:10.5751/ES-10287-230342

- Ojala, M. 2019. Eco-anxiety. RSA Journal 4. Saatavilla osoitteessa <https://medium.com/rsa-journal/eco-anxiety-323056def77f>. Katsottu 5.1.2020.
- Ojala, M. 2015. Hope in the Face of Climate Change: Associations With Environmental Engagement and Student Perceptions of Teachers' Emotion Communication Style and Future Orientation. *The Journal of Environmental Education* 46 (3), 133-148.
- Ojala, M. 2012a. How do children cope with global climate change? Coping strategies, engagement, and well-being. *Journal of Environmental Psychology* 32, 225-233.
- Ojala, M. 2012b. Regulating worry, promoting hope: How do children, adolescents, and young adults cope with climate change? *International Journal of Environmental and Science Education* 7 (4), 537-561.
- Ojala, M. & Lakew, Y. 2017. Young People and Climate Change Communication. *Oxford Research Encyclopedia of Climate Science*. doi: 10.1093/acrefore/9780190228620.013.408
- Ojala, M. & Bengtsson, H. 2019. Young people's coping strategies concerning climate change: Relations to perceived communication with parents and friends and pro-environmental behavior. *Environment and Behavior* 51 (8), 907-935. doi:10.1177/0013916518763894
- Open ilmasto-opas. 2016. Koonnut Pinja Sipari. Saatavilla osoitteessa <https://openilmasto-opas.fi/>. Katsottu 15.1.2020.
- Ovaska, A. 2018. Johdatus poliittisiin tunteisiin. *Niin&Näin* 4/2018, 25-27.
- Pelastakaa Lapset ry 2019. Pelastakaa Lasten raportti: Ympäristön tila, työttömyys, turvattomuus ja epätaasa-arvo huolettavat lapsia Suomessa. Julkaistu 21.8.2019. Pelastakaa Lapset ry. Saatavilla osoitteessa <https://www.pelastakaalapset.fi/uutiset/pelastakaa-lasten-raportti-ympariston-tila-tyottomyys-turvattomuus-ja-epataasa-arvo-huolettavat-lapsia-suomessa/>. Katsottu 14.2.2020.
- Pihkala, P. 2019a. Ilmastoahdistus ja sen kanssa eläminen. Raportti. Helsinki: MIELI ry Suomen mielenterveys. Saatavilla osoitteessa <https://mieli.fi/fi/raportit/ilmastoahdistus-ja-sen-kanssa-el%C3%A4minen>. Katsottu 1.1.2020.
- Pihkala, P. 2019b. Ilmastokasvatus ja tunteet. Helsinki: Biologian ja maantiedon opettajien liitto ry. Saatavilla osoitteessa <https://toivoajatoimintaa.fi/ilmastokasvatus-ja-tunteet/>. Katsottu 23.12.2019.
- Pihkala, P. 2019c. Mieli maassa? Ympäristötunteet. Helsinki: Kirjapaja.
- Pihkala, P. 2017a. Kuinka käsitellä maailman ongelmia? Traagisuus ja toivo ympäristökasvatuksessa. *Ainedidaktiikka* 1 (1), 2-15. Saatavilla osoitteessa <https://journal.fi/ainedidaktiikka/article/view/65801/26624>. Katsottu 3.1.2020.
- Pihkala, P. 2017b. Environmental education after sustainability: Hope in the midst of tragedy. *Global Discourse* 7 (1), 109-127.
- Piispa, M. & Myllyniemi, S. 2019. Nuoret ja ilmastonmuutos: tiedot, huoli ja toiminta nuorisobarometriin valossa. *Yhteiskuntapolitiikka* 84 (1), 61-69.

- Pratto, F., Sidanius, J., Stallworth, L. M. & Malle, B. F. 1994. Social dominance orientation: A personality variable predicting social and political attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology* 72, 741–763. doi: 0.1037/0022-3514.67.4.741
- Ratinen, I. 2016. Primary student teachers' climate change conceptualization and implementation on inquiry-based communicative science teaching. A design research. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto: Kasvatustieteellinen tiedekunta.
- Ratinen, I., Kinni, A., Muotka, A. & Sarivaara, E. 2019. Kohti ratkaisukeskeistä ilmastokasvatusta. Suomen ilmastopaneeli. Saatavilla osoitteessa https://www.ilmastopaneeli.fi/wp-content/uploads/2019/11/Ilmastokasvatusraportti_final-1.pdf. Katsottu 16.1.2020.
- Ripple, W. J., Wolf, C., Newsome, T. M., ym. 2020. World Scientists' Warning of a Climate Emergency. *BioScience* 70 (1), 8–12. <https://doi.org/10.1093/biosci/biz088>
- Rydenfelt, H. 2019. Greta Thunberg – avain tuhoon. *Etiikka.fi* 30.8.2019. Saatavilla osoitteessa <https://etiikka.fi/greta-thunberg-avain-tuhoon>. Katsottu 22.4.2020.
- Sanson, A. V., Burke, S. & Van Hoorn, J. 2018. Climate change: Implications for parents and parenting. *Parenting* 18 (3), 200–217. doi: 10.1080/15295192.2018.1465307
- Santaoja, M. 2018. Ilmastoahdistuksesta toimintaan – mahdollisten tulevaisuuksien jäljillä. *Alue ja ympäristö* 47 (1), 112–116. doi:10.30663/ay.69980
- Searle, K. & Gow, K. 2010. Do concerns about climate change lead to distress? *International Journal of Climate Change Strategies and Management* 2 (4), 362–379.
- Solantaus, T. 1989. The global world—a domain for development in adolescence? *Journal of Adolescence* 12 (1), 27–40. doi: 10.1016/0140-1971(89)90087-0
- Stoknes, P. E. 2015. What we think about when we try not to think about global warming: Toward a new psychology of climate action. White River Junction: Chelsea Green Publishing.
- Strife, S. J. 2012. Children's environmental concerns: Expressing ecophobia. *The Journal of Environmental Education* 43 (1), 37–54. doi: 10.1080/00958964.2011.602131
- Taylor, M. & Murray, J. 2020. 'Overwhelming and terrifying': the rise of climate anxiety. *The Guardian* 10.2.2020. Saatavilla osoitteessa <https://www.theguardian.com/environment/2020/feb/10/overwhelming-and-terrifying-impact-of-climate-crisis-on-mental-health>. Katsottu 20.4.2020.
- Thomas, A., Cretney, R. & Hayward, B. 2019. Student strike 4 climate: Justice, emergency & citizenship. *New Zealand Geographer* 2019, 1–5. doi: 10.1111/nzg.12229
- Toivoa ja toimintaa 2019. Biologian ja maantiedon opettajien liiton hankkeen materiaalit. Saatavilla osoitteessa www.toivoajatoimintaa.fi. Katsottu 16.3.2020.
- Tolppanen, S., Claudelin, A. & Kang, J. 2020. Pre-service teachers' knowledge and perceptions of the impact of mitigative climate actions and their willingness to act. *Research in Science Education*. doi: 10.1007/s11165-020-09921-1

Tolppanen, S., Aarnio-Linnanvuori, E., Cantell, H. & Lehtonen, A. 2017. Pirullisen ongelman äärellä – Kokonaisvaltaisen ilmastokasvatuksen malli. *Kasvatus* 48 (5), 456–468.

Vantaan Sanomat 2020. Tutkimus: Ilmastonmuutoksesta puhutaan liikaa ja sillä pelotellaan – näin nuoret kokevat asioita. Saatavilla osoitteessa <https://www.vantaansanomat.fi/paikalliset/1232230>. Katsottu 20.4.2020

Verplanken, B. & Roy, D. 2013. ”My Worries Are Rational, Climate Change Is Not”: Habitual Ecological Worrying Is an Adaptive Response. *PLoS ONE* 8 (9), e74708.

Villi-lehti 2019. Ilmastonmuutos-teemanumero. Villi: ihmisille nuorisotyössä 5/2019. Saatavilla osoitteessa https://nuorikirkko.fi/wp-content/uploads/VILLI5-2019_web_.pdf. Katsottu 12.12.2019.

WEF 2020. The Global Risks Report 2020. World Economic Forum. Saatavilla osoitteessa <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2020>. Katsottu 20.4.2020.

Wolff, L., Skarstein, T. H. & Skarstein, F. 2020. The mission of early childhood education in the anthropocene. *Education Sciences* 10 (2), 27. doi: 10.3390/educsci10020027

YK 1959. Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien julistus. Saatavilla osoitteessa <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/lapsen-oikeuksien-julistus/>. Katsottu 15.1.2020.

Att möta barns klimatoro genom hoppets och handlingens pedagogik

Ann-Christin Furu & Hannah Kaihovirta

Introduktion

Vi lever just nu i antropocen, en geologisk tidsperiod som beskrivs som den första där jordens system och klimat på ett genomgripande sätt präglas av mänsklig aktivitet. I övergången till 2020-talet har vi - med oanade konsekvenser för nuvarande och kommande generationer - överskridit fyra av de nio planetära gränserna (Steffen et al 2015). Vi har utmanat de trygga gränserna i fråga om global uppvärmning, förlust av biologisk mångfald, förändrad markanvändning som exempelvis avskogning, och förändrade flöden av till exempel kväve och fosfor. Klimatkrisen är därmed bara en av flera pågående kriser, som redan påverkar vardagen för miljontals människor.

I skrivande stund sveper corona-epidemin över världen med omedelbara konsekvenser för många människors liv, hälsa och välmående. Brittiska forskare har undersökt hur corona-epidemin påverkar den mentala hälsan hos barn och unga¹ och studien visar att epidemin ökat oron särskilt bland yngre barn. Aktuell nordisk forskning visar på barns varierande möjligheter att hantera corona-epidemin och betydelsen av att stärka deras resiliens genom ökade möjligheter till deltagande (Heikkilä, Furu, Hellman, Lillkvist & Rantala 2020).

1 <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/10/fifth-of-primary-children-afraid-to-leave-house-because-of-covid-19-survey-finds>

I den här artikeln lyfter vi fram en hoppets och handlingens pedagogik, som utgår från erfarenheterna i ett FoU-projekt om multimodal storytelling och hållbarhet i en småbarnspedagogisk kontext². Vi inleder med att se på tidigare forskning om hållbarhetspedagogik, med särskilt fokus på konstbaserade och narrativa metoder. Vi skissar därefter upp en strategi för hur multimodal storytelling kan berika lärandet.

Pedagogikens roll i tider av planetärt nödläge

Det står klart att vi befinner oss i ett planetärt nödläge³ och att allt fler barn och unga känner oro inför framtiden. Över hela världen väljer barn och unga att tillsammans med engagerade vuxna påverka beslutsfattarna genom fredlig aktivism kring klimatfrågan. De efterlyser ansvarstagande och vill se omfattande åtgärder för att motverka och lindra effekterna av klimatförändringen. Samtidigt synliggör dessa protester i allt högre grad en insikt om klimatkrisens omfattning och behovet av att transformera vår civilisation på djupet.

Utbildningsvärlden kan inte längre skygga för de utmaningar den pågående klimatförändringen innebär för mänskligheten. För att begränsa uppvärmningen krävs genomgripande förändringar på snart sagt alla livsområden. Som civilisation måste vi söka nya sätt att förhålla oss till de ekologiska, sociala och kulturella, och även de ekonomiska dimensionerna av tillvaron. Klimatfrågan är därför starkt relaterad till övriga hållbarhetsfrågor.

Mot den här bakgrunden är det angeläget att barn, unga och vuxna tillsammans utvecklar sin förmåga att motverka och lindra konsekvenserna av klimatkrisen och de andra pågående kriserna. Samtidigt är det en nödvändighet att både nutida och framtida generationer får utveckla sin beredskap att möta förändringar och kriser – att de utvecklar "resiliens". I det här avseendet är det centralt att man inom utbildningsvärlden också arbetar aktivt med att öka barns och ungas möjligheter till deltagande och deras kapacitet att gestalta alternativa, konstruktiva framtidsbilder. Pedagogiken har också en viktig roll när det gäller att väcka hopp och förståelse för att vi kan påverka hur framtiden gestaltar sig.

Pedagogen Paulo Freire lyfter fram relationen mellan hopp och handling: "Utan ett minimum av hopp kan vi inte ens påbörja en kamp. Men utan kampen skingras hoppet, det förlorar sitt sammanhang och förvandlas till hopplöshet. Därav behovet av någon form av fostran i hopp." (Freire 2004/1992, s. 3, vår översättning). Även filosofen Richard Rorty beskriver viljan att agera tillsammans som handlingar som innefattar en form av socialt hopp (Rorty 1999). Det sociala hoppets handlingar grundar sig på gemensamma upplevelser och erfarenheter och drivs av viljan att vara med och skapa framtiden. Wolff, Skarstein och Skarstein (2020) argumenterar för att vår tid förutsätter en autentisk utbildning som närmar sig hållbarhetsfrågorna på ett holistiskt och transformativt sätt. Tidigare forskning har

2 Projekt SUSTE – Sustainable Stories in Early Childhood Education and Care, Helsingfors universitet 2018-2020.

3 Uttrycket användes av Alden Meyer, chef för strategi och policy vid Union of Concerned Scientists, i ett uttalande 10.12 2018 i samband med klimattoppmötet i Katowice, Polen.

visat på betydelsen av att bereda rum för barns och ungas tankar och känslor i fråga om klimatkrisen (Ojala 2016; Pihkala 2017).

Att mötas, beröras, transformeras

Det senaste årtiondets forskning har visat på värdet av hållbarhetsutbildning för de allra yngsta (för en översikt se Ärlemalm et al 2020). Stödandet av barns deltagande och möjligheter till aktivt medborgarskap har fått en allt tydligare position i hållbarhetspedagogiken. För att utveckla attityder, kunskaper och färdigheter som kan bidra till hållbarhet ska barn och unga få lära på ett kreativt och lekfullt sätt. Lärandet bör utgå från barns och ungas intressen och relateras till deras livsvärld. Möjligheten att utveckla en relationell medvetenhet i förhållande till en specifik miljö är betydelsefull. Även naturkontakt är ett viktigt element i hållbarhetspedagogik, och barn och unga bör erbjudas rika möjligheter att lära sig **om**, **av** och **i** naturen.

I det här sammanhanget har berättande en särskild potential. Genom mötet med muntliga och skriftliga berättelser, till exempel i de klassiska sagorna och i barnlitteraturen, utvecklas språk och identitet, men också empati och förståelse för etiska och moraliska frågeställningar. Likaså erbjuder berättelser i kontexter av musik, bild, slöjd och drama arenor för fantasi, kreativitet och problemlösningsförmåga. Konstbaserat arbete med utgångspunkt i berättande, lek och konstnärliga uttryck kan stärka barns medvetenhet, kunskap om och ansvar för den omgivande naturen och miljön. Furu (2019) synliggör hur skapande processer, särskilt slöjdande i hårda och mjuka material, kan bereda rum för ett lärande som ger kunskaper att reda sig i världen. Samtidigt möjliggör de skapande processerna ett holistiskt lärande, det vill säga involverar barn i processer som integrerar tankar, känslor och handlingar.

I konstbaserade lärprocesser kan meningsskapande också ske då olika modaliteter möts och influerar varandra. En bilderbok kan leda till ett konstverk som leder vidare till skapande genom musik eller drama. Ett musikstycke kan generera samtal som i sin tur leder till uttryck i bild, video, foto eller en slöjddad artefakt (Østern & Kaihovirta 2019). Under dessa processer uppstår möjligheter för barn och unga att förhålla sig till sig själva och omvärlden. Samtidigt bildas arenor för att dela mening, skifta perspektiv och betrakta ett givet fenomen från olika utgångspunkter.

Allt arbete med hållbarhetsfrågor präglas av den världsbild det utgår från. I den här studien är utgångspunkten för arbetet en relationell ontologi, det vill säga en världsbild, som betonar att människan växer, utvecklas, lär sig i relation – till sig själv, till andra människor och till omvärlden (Furu 2019). Enligt det här synsättet är det mänskliga livet sammanflätat med hela livsväven. Människan är ömsesidigt beroende av andra arter, djur såväl som växter, och en hållbar mänsklig civilisation kan inte byggas på bekostnad av djur, natur och planetära resurser (Wals 2017; Taylor 2017).

Konstbaserade lärprocesser erbjuder möjligheter att reflektera över, diskutera och bearbeta frågeställningar som har att göra med vår världsbild. Genom det multimodala berättandet kan barn och vuxna tillsammans med mångsidiga intryck och uttryck närma sig frågor om hur vi ser på oss själva och varandra, hur vi ser på relationen människan och resten av livsväven, mellan natur och kultur. De konstbaserade lärprocesserna kan då fungera som en design för att förhålla sig till frågor om det goda, meningsfulla livet genom både rationella och emotionella närmandesätt (Barton & Ewing 2017).

Värdegrunden i de finländska styrdokumenterna för småbarnspedagogik, förskoleundervisning och grundläggande utbildning vilar på "konventionen om barnets rättigheter" (FN 1989). De betonar den lärande gemenskapens betydelse, det vill säga att barn och vuxna tillsammans lär av och med varandra. Det här kan förstås som att barn och unga har rätt att vara delaktiga i en pedagogik som rymmer autentisk reflektion och diskussion samt möjliggör ett kreativt utforskande av sig själv i förhållande till världen. Det här förutsätter dock att lärare har medvetandegjort sin värdegrund, sin världsbild och sitt sätt att förhålla sig till sig själva och omvärlden. Wolff & Furu (2018) beskriver hållbarhetspedagogiken som en helhetsmässig pedagogik som erbjuder de lärande möjligheter att samtidigt aktivt engagera sig i kritisk etisk reflektion, diskussion och kreativa processer, som stöder den lärandes egna kognitiva och praktiska förutsättningar att skapa sin egen framtid.

Hos blivande och yrkesverksamma lärare – men också i det direkta arbetet med barn och unga – kan dessa förmågor stödas till exempel genom estetiska processer, genom samtal och genom att sporra till aktiv handling till exempel i form av förändring av vardagsvanor. I det här arbetet är meningfokuserade strategier avgörande: kritiskt tänkande och kreativa framtidsstrategier är nyckeln till ett "trotsigt" hopp (Ojala 2017). Genom att föreställa sig sannolika, önskvärda och möjliga scenarion av framtiden, lokalt och globalt, ges utrymme för att skapa visioner av en hållbar framtid. Den nya berättelsen växer fram i processer präglade av "kritisk emotionell medvetenhet" (Ojala 2017). Konstbaserade lärprocesser erbjuder å ena sidan bekräftande lärprocesser som skapar trygga ramar. Å andra sidan ligger potentialen i ett gränsöverskridande paradigm där det är möjligt att sätta sig själv på spel och att undersöka förmågan att förhålla sig reflektivt till situationen. Det gränsöverskridande paradigmat har därigenom kraft att stimulera en hållbarhetspedagogik som ger möjligheter att utforska vad det är som händer när ny kunskap skapas (Cronqvist 2016).

När hållbarhetsfrågorna bearbetas i konstbaserade lärprocesser finns möjligheten att fritt röra sig mellan fiktion och verklighet. I mötet med olika konstformer skapas arenor för ett delat skapande av mening. När arbetet sker i grupp i en "lärande gemenskap" möts dessutom olika barns och vuxnas attityder och förhållningssätt. Processen ger utrymme för prövande av olika perspektiv och positioner, för inlevelse i vitt skilda sätt att uppleva världen. Det här skapar rum för stärkande av den empatiska förmågan. Genom att undersöka och bearbeta fenomen som tas upp i samtida kultur, litteratur, konst, teater eller musik, väcks såväl kognitiva som emotionella och sociala resurser. Det här förverkligas genom en inkluderande undervisning där barn och vuxna möter varandras annanhet med respekt (Rusanne & Ollikkala 2018).

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att klimatförändringen och dess konsekvenser utmanar oss att utveckla en pedagogik som på allvar möter barn och unga i deras oro och som samtidigt ger dem strategier att både motverka klimatförändringen och förhålla sig till en framtid som är fundamentalt annorlunda än den tid vi lever i just nu. Vår tid kräver en pedagogik som överger status quo och är både transformativ (förändrande) och transgressiv (överskridande) och som har potential att utveckla resiliens hos barn och unga. I transformativt och transgressivt lärande är de emotionella och rationella aspekterna lika betydelsefulla. Estetiska lärprocesser involverar som regel hela människan – huvud, hjärta, hand – och har därför särskild potential att stimulera de här formerna av hållbarhetspedagogik (Kaihovirta & Furu 2020).

Ett empiriskt nedslag: Save the dust

Artikeln utgår från erfarenheterna i ett FoU-projekt om multimodal storytelling och hållbarhet i en småbarnspedagogisk kontext⁴. En ambition med projektet var att deltagarna gavs möjlighet att arbeta med multimodala berättelser på ett sådant sätt att de utvecklar en djup förståelse för potentialen i det här sättet att berätta. Utöver ett rationellt och kunskapsinriktat förhållningssätt, kunde deltagarna utveckla emotionella förhållningssätt till fenomenet: en meningsbärande småbarnspedagogik som stöder barns livskunskap. Upplevelsen av att genom olika konstformer få undersöka de stora frågorna och av att reflektera den erfarenheten har potential att beröra på djupet. Den som fått en sådan erfarenhet har resurser att stiga in i den estetiska upplevelsen om och om igen, i olika sammanhang och med olika människor.

Under projektets olika aktiviteter fick blivande och yrkesverksamma lärare genom olika konstbaserade processer närma sig frågan om hur hållbarhet kan stödjas inom småbarnspedagogiken. Deltagarna fick använda sig av bildpedagogiska, litteraturpedagogiska och dramapedagogiska metoder för att bearbeta olika aspekter av ekologisk, social/kulturell samt ekonomisk hållbarhet. Det utvidgade textbegreppet utgör ett centralt perspektiv i de här lärprocesserna. Det här innebär att en text kan vara mer än ord – den kan bestå av ljud, bilder, video, konstverk osv. – och att såväl läsning som skrivande är mer komplexa processer än de som kommer till uttryck genom enbart bokstäver och ord. Lärprocessen blir alltså en fråga om intryck och uttryck där olika verbala, skriftliga och visuella element ibland smälter samman eller kompletterar varandra och bidrar till meningsskapande (Kaihovirta 2018). Lärprocessen är inte nödvändigtvis linjär, utan rhizomatisk, det vill säga den kan bölja mellan olika faser i ett oavbrutet flöde och utbyte mellan de olika texter som relateras till processen. På motsvarande sätt påminner lärprocessen om en mosaik där olika element bidrar till en

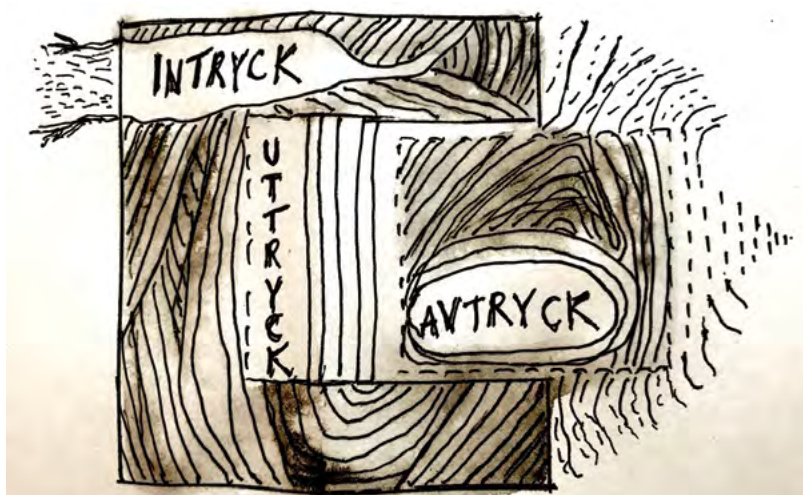
4 Projekt SUSTE – Sustainable Stories in Early Childhood Education and Care, Helsingfors universitet 2018-2020. I projektet deltog primärt studenter från den svenska utbildningen för lärare inom småbarnspedagogik (totalt n=50) och personal från daghem och förskolor i olika delar av Svenskfinland (totalt n=16). Därtill ordnades flera kortare seminarier för personal på daghem och förskolor. Forskningsmaterialet består av deltagarnas processdokumentationer (essäer och portfolios) under respektive kurshelhet samt forskarnas anteckningar från deltagande observationer. Materialet har analyserats narrativt utifrån en kvadrohermeneutisk modell.

större bild och där delarna står i dialog med helheten (Kaihovirta 2017).

Inspirerade av en designorienterad lärandesyn (Selander & Kress 2010) begränsades läsningen alltså inte till alfabetisk läsning. Arbetet med de multimodala berättelserna utgick från en litteraturpedagogik där dialogisk och kritisk läsning, inlevelseläsning, långsam och uppslukande läsning fick ta mycket plats. Denna syn på läsning öppnar upp för ett gemensamt meningsskapande där lärprocesserna präglas av kreativitet och fantasi som mer systematiska sätt att utforska ett tema. Den visuella läsningen handlade om att undersöka hur bildernas visuella koder (till exempel tecken, symboler, färger, teknik, material och komposition) berör och utmanar till dialog i lärprocessen (Kaihovirta 2018). De dramapedagogiska inslagen tillförde en kroppslig dimension i lärandet, t.ex. genom gestaltning med röst och rörelse, men även en impuls till perspektivskifte, inlevelse och empati.

Lärandet och den konstnärliga upplevelsen designades också om genom att lyfta in relationella estetiska element i lärsituationen. Den relationella estetiken (Bourriaud 2002/1998, Kaihovirta 2009) fäster uppmärksamhet vid att en meningsbärande upplevelse inte endast sker i ett kontemplativt betraktande, utan att det estetiska sker i en delad multimodal upplevelse tillsammans med andra kring en fråga, ett tema, eller ett fenomen. För att upplevelsen ska kunna definieras som "relationell estetisk" upplevelse bör frågan, temat, fenomenet ha en autentisk katalysator. Denna katalysator kan utgöras av till exempel ett konstverk, en bilderbok, en dikt, ett musikstycke, en video, en utställning eller en teaterföreställning. Det som därefter skapas och gestaltas kan vara konkret och abstrakt, materiellt och immateriellt.

Genom arbetet med berättande i många olika modaliteter skapades ett utrymme för deltagarna att förhålla sig till hållbarhetstematiken genom en kombination av rationella och emotionella resurser. Arbetet utgick från en strategi där lärprocessen har tre faser: intryck, uttryck och avtryck (Figur 1). Den konstbaserade upplevelsen utgör ett intryck (fas 1) som genom någon form av multimodal storytelling transformeras till ett uttryck (fas 2). I tillägg till dessa skapas genom reflektion eller diskussion en arena för medvetenhet om de avtryck (fas 3) det vill säga upplevelser eller erfarenheter och tolkningar som uppstått under processen.

Figur 1. Strategi för design av lärprocess i tre faser.

Nedan exemplifierar vi den här metoden genom en beskrivning av ett inslag i projektet där blivande lärare i småbarnspedagogik våren 2019 deltog i den integrerade kurshelheten "Bildkonst och visuella uttryck" och "Barnlitteratur och drama".

I samband kurshelheten besökte studenterna utställningen INHERIT THE DUST av Nick Brant på Nationalmuseum i Helsingfors. Utställningen behandlar människans relation till naturen, vår civilisations fotspår och hållbarhetskrisen genom en serie fotokonstverk. Varje konstverk visar ett jättelikt foto av något av savannens stora djur i sin naturliga miljö, arrangerat i en av människan präglad omgivning. Kontrasterna mellan de vilda djuren och den mänskligt påverkade omgivningen är stora och tankeväckande.

Efter en gemensam introduktion tog studenterna del av utställningen i mindre grupper, tre och tre. Under besöket på utställningen gjordes tre uppgifter, som var och en speglar en av faserna i den ovan beskrivna modellen.

Uppgift 1 bestod av att studenterna i de små grupperna gick igenom utställningen, tog del av konstverken och uppmuntrades att samtala om följande frågor:

"Vilka tankar väcker bilderna?"

"Vilka känslor väcker de?"

"Vilka djur identifierar ni er med - varför? "

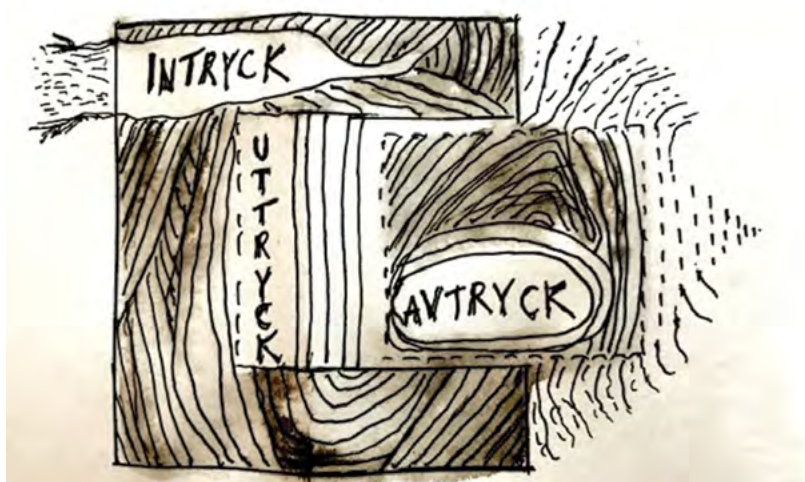
"Vilka miljöer berör er – på vilket sätt?"

(fas 1)

Uppgift 2 bestod av att enskilt välja ett av konstverken och ställa sig i djurets position. Instruktionen var följande: "Välj en bild var. Närma dig den bilden individuellt. Ta djurets perspektiv och skriv en kort hälsning från djuret till oss betraktare i Helsingfors, skriv också från vilket djur hälsningen kommer." Hälsningen samlades in anonymt för att bearbetas genom diskussion. (fas 2)

Uppgift 3 gick ut på att studenterna samlades i två större grupper för att med läraren som facilitator ta del av djurens hälsningar och diskutera de tankar och känslor som uppkommit i samband med besöket på utställningen. Tillsammans bearbetades frågan "Vilken övergripande berättelse om relationen mellan människa och djur framträder genom utställningen och djurens hälsningar?" Samtliga hälsningar från djuren togs tillvara och speglades tillsammans med diskussionen senare mot studenternas portfolios och essäer från kurshelheten. (fas 3)

Exemplet ovan baserar sig på deltagarnas processdokumentation och forskarnas observationer och anteckningar. Det visar hur de ramar och metoder som estetiska lärprocesser erbjuder kan överföra den omskakande konstupplevelsen till vår egen närmiljö och vardag. I den första fasen erbjöds studenterna ett intryck i form av en konstnärlig upplevelse som förmodades skapa ett "desorienterande dilemma" (Mezirow 2009) – en upplevelse som bryter mot eller provocerar invanda tanke-mönster, känslor och attityder. I följande fas användes i det här fallet en grundläggande dramapedagogisk teknik (att gå i roll och skifta perspektiv) som metod för att åstadkomma ett uttryck baserat på den inledande fasens intryck. I den avslutande fasen analyserades och bearbetades upplevelsen genom gemensam reflektion och diskussion. I Figur 2 ges en översikt av hur strategin tillämpades när lärprocessen designades.

Figur 2. Översikt över lärprocessens design utgående från strategin.

De processdokumentationer deltagarna (n=20) gjorde under kursen visar att arbete enligt den här strategin genererar en arena där deras värderingar, attityder såväl som tankar och känslor kan hantearas. Strategin främjar transformation och transgression genom att oväntade, provokativa element ingår i lärprocessen. Lärprocessen rymmer både rationella och emotionella aspekter av meningsskapande i enlighet med de kärnelement som kan förväntas känneteckna en samtida hållbarhetspedagogik. I den gemensamma bearbetningen gav deltagarna uttryck för såväl oro och ångest som konstruktivt hopp och konkreta handlingar. Deltagarna aktualiserade komplexa frågeställningar om grundläggande värden och gestaltningar av vad ett gott och hållbart liv innebär. I diskussionerna fokuserade man till exempel på den komplexitet och de intressekonflikter som ofta uppstår i sökandet efter långsiktig hållbarhet. Deltagarna uppmärksammade även individens rätt kontra kollektivets gemensamma bästa, vikten av att alla drar sitt strå till stacken, tilltron till att ens egna handlingar har betydelse samt frågan om en förändring av den magnitud som nuläget kräver överhuvudtaget är möjlig. Intressant är att deltagarnas reflektioner pendlade mellan privata och professionella perspektiv på hur hållbarhet kan stödas. Detta tyder på att utvecklingen av en professionell identitet och professionell kompetens i förhållande till hållbarhetstematiken inte kan skiljas från den privata

sfären, utan att insikter och närmandesätt i den privata sfären och den professionella sfären flätas samman och påverkar varandra. I processdokumentationerna lyfter deltagarna fram komplexiteten och dubbelheten i processen: att arbeta med dessa frågor väcker både ”negativa” och ”positiva” känslor. Deltagarna säger sig ha fått insikter och verktyg för att adressera hållbarhetsfrågor i sitt arbete som lärare inom småbarnspedagogik. Den kritik som nämns handlar främst om utmaningarna i att i det framtida arbetet kunna arbeta kollegialt med dessa frågor och möta kollegor som inte uppfattar den ekologiska krisen som ett prioriterat arbetsfält. Av processdokumentationerna framkommer inte hur deltagarna på längre sikt hanterar sina tankar och känslor i förhållande till temat.

Diskussion

De studier vi gjort inom ramen för projektet pekar på betydelsen av att inom utbildning och fortbildning lyfta fram hållbarhetstematiken med konstbaserade metoder som katalyserar existentiell reflektion och diskussion. Vi vill särskilt lyfta fram strategin med tre faser som var och en bidrar till en fördjupning av lärprocessen, i både rationellt, emotionellt och relationellt avseende. Multimodal storytelling kan öppna upp för lärprocesser som kännetecknas av autenticitet, engagemang, kreativitet och kommunikation. Det här resultatet är i linje med tidigare forskning om narrativa närmandesätt (Bruner 2002). Deltagarna rör sig utanför sin bekvämlighetszon vad gäller innehåll och form, men i den trygghet som genereras av tilliten till gruppen och lärarna. Vår slutsats är att de konstbaserade lärprocesserna katalyserar ett fokus på en process snarare än på en produkt. Detta är i linje med tidigare forskning om konstbaserade lärprocesser (Kaihovirta 2018).

I deltagarnas essäer och portfolios synliggörs kopplingar till deras egen barndom. Lärprocesserna öppnar upp för ett slags inre kommunikation: minnen, tankar och känslor, som får en yttre form i artefakter, gestaltningar eller texter. I den yttre formen synliggörs teman som studenterna upplever som angelägna och meningsfulla. De speglar sitt eget vara-i-världen. Multimodal storytelling som arbetssätt stimulerar deltagarnas mod att skapa och uttrycka sig genom olika modaliteter. Samtidigt kan alternativa tolkningar, scenarier och framtider skissas, kommuniceras och bearbetas. De här processerna stöder deltagarnas hopp och handlingskraft. Inom ramen för projektet skapades ett metaperspektiv och en metateori om hur den konkreta vardagsverksamheten inom småbarnspedagogiken kan gestaltas för att stöda utvecklingen av hållbarhet.

När blivande och yrkesverksamma lärare själva få möjlighet att möta och bearbeta hållbarhetstematiken på ett djupgående sätt ökar förutsättningarna för att utveckla hållbara förhållningssätt, som rymmer såväl hopp som handling. Det här stimulerar i sin tur omsättandet av en genuin hållbarhetspedagogik i mötet med barn och unga. Vi menar att den lärare som själv genomgått en konstbaserad process som föder hopp och handling är mera benägen att själv designa lärprocesser där barn och unga tillsammans med vuxna får möjlighet att bearbeta hållbarhetstematiken på ett ingående sätt.

Referenser

- Barton, G. & Ewing, R. (2017). Encouraging a Dynamic Relationship Between the Arts and Literacy. I: G. Barton & Margaret Baguley (Red.) *The Palgrave Handbook of Global Arts Education*. London: Palgrave Macmillan.
- Bourriaud, N., 2002/1998. *Relational Aesthetics*. Dijon: Les presses du réel.
- Bruner, J., 2002. *Kulturens väv*. Göteborg: Daidalos.
- Cronqvist, E., 2016. Att förändras i mötet med en utbildning. Om kreativitet, bildpedagogik och högskolepedagogik. I: K.L. Eriksson (Red.) *Möten med mening. Ämnesdidaktiska fallstudier i konst och humaniora*. Lund: Nordic Academic Press.
- Freire, P., 2004/1992. *Pedagogy of Hope*. London: Bloomsbury.
- Furu, A-C., 2019. Narratives on sustainability and sloyd in Finnish ECEC. *Nordic Studies in Education*, 39 (3) 198-213.
- Heikkilä, M., Furu, A-C., Hellman, A., Lillvist, A. & Rantala, A. (2020) Barns deltagande i förskole- och daghemskontext under inledningen av coronavirusets utbrott i Finland och Sverige. *Barn*, 38 (2) 13-28.
- Kaihovirta, H., 2017. Teacher Improvisation as Processes of Mosaic, Kaleidoscope and Rhizome - an arts-based, co-teaching approach. *Journal for Research in Arts and Sports Education*, 1(1), 1-15.
- Kaihovirta, H., 2018. Vad innebär multilitteracitet i bildkonst? I: J. Hellgren & P. Granskog (Red.). *Multilitteracitet: Upptäck och utveckla din kompetens*. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.
- Kaihovirta, H. & Furu, A-C., 2020. Kroppslig läring, visuella praksiser og multimodale fortellinger innenfor småbarnpedagogikk. I: T. Østern, & al (Eds.) *Kroppslig læring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Mezirow, J., 2009. Transformative learning theory. I: J. Mezirow J, E.W. Taylor & Associates (Eds.) *Transformative Learning in Practice*. San Fransisco: Jossey-Bass.
- Ojala, M., 2017. Hope and anticipation in education for a sustainable future. *Futures*, 94, 76-84.
- Pihkala, P., 2017. Kuinka käsitellä maailman ongelmia? Traagisuus ja toivo ympäristökasvatuksessa. *Ainedidaktiikka*, 1 (1) 2-15.
- Rorty, R., 1999. *Philosophy and Social Hope*. London: Penguin Books.
- Selander, S. & Kress, G., 2010. *Design för lärande – ett multimodalt perspektiv*. Stockholm: Norstedts.
- Steffen, W. et al, 2015. Planetary boundaries: Guiding Human Development on a Changing Planet. *Science* 347 (6223) 1259855. DOI: 10.1126/science.1259855
- Taylor, A., 2017. Beyond stewardship: Common world pedagogies for the Anthropocene. *Environmental Education Research*, 23 (10) 1448-1461.
- Wals, A., 2017. Sustainability by default: Co-creating care and relationality through early childhood education. *IJEC*, 49, 155-164.

Wolff, L-A. & Furu, A-C., 2018. Hållbarhetspedagogik för finländska barnträdgårdslärarstudenter: Från begrepp till engagemang. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 23 (3-4), 214-234.

Wolff, L-A., Skarstein, T.H. & Skarstein, F., 2020. The Mission of Early Childhood Education in the Anthropocene. *Eduction Sciences*, 10 (27), 1-21.

Østern, A-L. & Kaihovirta, H., 2019. Experimenting with experience: Searching for 'the middle ground' of artful literature teaching. I A-L Østern & K.N. Knudsen (Red.). *Performative Approaches in Arts Education: Artful Teaching, Learning and Research*. Abingdon, Oxon: Routledge.

Wolff, L-A., Skarstein, T.H. & Skarstein, F., 2020. The Mission of Early Childhood Education in the Anthropocene. *Eduction Sciences*, 10 (27), 1-21.

Østern, A-L. & Kaihovirta, H., 2019. Experimenting with experience: Searching for 'the middle ground' of artful literature teaching. I A-L Østern & K.N. Knudsen (Red.). *Performative Approaches in Arts Education: Artful Teaching, Learning and Research*. Abingdon, Oxon: Routledge, s. 96-115. (Routledge Research in Education).

Muutos ja toivo

Monimuotoinen luonto tukee lasten terveyttä muuttuvassa ympäristössä

**Jenni Lehtimäki, Iida-Maria Koskela, Heli Kuusipalo, Marianne Aulake,
Susanna Raulio, Suvi Virtanen, Riikka Paloniemi**

Kun ilmasto muuttuu, lajien määrä vähenee

Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimukseen on kirjattu lasten oikeus terveyttä edistävään ja normaalin kasvun mahdollistavaan elinympäristöön. Ilmastonmuutos uhkaa tämän oikeuden toteutumista useilla tavoilla (IPBES 2019), kuten heikentämällä luonnon monimuotoisuutta, joka on tämän luvun keskeisin teema.

Luonnon monimuotoisuus tarkoittaa biologisen elämän kirjoa. Se sisältää ekosysteemien, kuten vaikkapa metsien, soiden ja rantaniittyjen rikkauden, eri lajien runsauden sekä lajien geneettisen vaihtelevuuden. Luonnon monimuotoisuus tukee luonnon elämää ylläpitäviä toimintoja kuten veden ja aineiden kiertoa. Nämä monimutkaiset vuorovaikutusketjut luovat perustan ihmisen hyvinvoinnille, sillä ne mahdollistavat esimerkiksi hiilinielut, viljelykasvien pölytyksen, lääkekasvit ja ravinteikkaan mullan.

Ilmastonmuutos on vaikeasti hahmotettava ilmiö johtuen sen koko maapallon käsittävästä laajuudesta ja ihmiselämän mittakaavassa hitaasta voimistumisesta. Ilmastonmuutoksesta käytetään yleisesti myös käsitteitä globaalimuutos ja ilmaston lämpeneminen. Globaalimuutos kuvaa, miten muutokset ilmastossa heijastuvat kaikkialla maapallolla moninaisilla tavoilla, sillä ilmasto ohjailee muita maapallon laajuisia toimintoja. Ilmaston lämpeneminen kuvaa hiilidioksidin ja muiden kasvihuonekaasujen epänormaalin lisääntymisen seurauksena kohoavaa maapallon keskilämpötilaa.

Tällä on monia haitallisia seurauksia, kuten lisääntyvät äärimmäiset sääilmiöt. Ilmastonmuutos lukeutuu myös luonnon monimuotoisuuden suurimpiin uhkatekijöihin. Toisaalta monimuotoisuuden köyhtyminen ja sitä keskeisesti aiheuttavat seikat, kuten rakentamisen ja metsä- ja maatalouden tuottamat maankäytön muutokset, voimistavat ilmastonmuutosta.

Tällä hetkellä eliölajeja häviää ainakin sata kertaa nopeammin kuin keskimäärin maapallon historiassa (IPBES 2019), mikä on suurempi häviämisenopeus kuin 65 miljoonaa vuotta sitten sattuneen joukkosukupuuton aikaan. Kansainvälinen tiedeyhteisö painottaa, että luonnon monimuotoisuuden turvaaminen on välttämätön edellytys ihmisen tulevaisuuden mahdollistamiseksi. Luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen ja ilmastonmuutoksen torjunta tulee nähdä yhteen kietoutuneina ratkaisuin, jotka yhdessä turvaavat lasten ja seuraavien sukupolvien mahdollisuudet terveeseen elämään. Tässä luvussa tarjoamme käytännön ratkaisuja siihen, miten lasten oikeus terveeseen tulevaisuuteen turvataan suojelemalla ja ennallistamalla luontoa, tukemalla lasten luontoyhteyttä sekä edistämällä kestävää, kasvispainotteista ruokavaliota. Esittelemme Luontoaskel hyvinvointiin -toimintamallin (Koskela & Aulake 2019), joka kehitettiin tutkijoiden ja käytännön toimijoiden yhteistyönä neljässä kaupungissa yhdeksän vapaaehtoisen päiväkodin ja niissä toimivien ruokapalveluyritysten kanssa. Nostamme esiin, miten terveen tulevaisuuden mahdollistaminen tasapuolisesti kaikille lapsille edellyttää päättäjien ja eri alojen toimijoiden tiivistä yhteistyötä.

Monimuotoinen luonto tarjoaa lukemattomia terveyshyötyjä lapsille

Lasten riittävä yhteys luontoon tukee terveyttä kokonaisvaltaisesti läpi koko elämän. Säännöllinen luontoympäristöissä oleskelu, niissä liikkuminen sekä niiden katselu, haistaminen ja koskettaminen edistävät lasten kehitystä. Lyhyetkin hetket luonnossa lisäävät koettua hyvinvointia, parantavat mielialaa ja alentavat stressihormonien määrää ja verenpainetta (Korpela ym. 2014; Tyrväinen ym. 2014). Luonto on oivallinen rauhoittumispaikka, jossa lapset voivat harjoitella keskittymistaitoja. Ulkona oppiminen ja puutarhanhoito tukevat lasten sosiaalisten, motoristen ja kognitiivisten taitojen kehitystä (Becker ym. 2017; Williams & Dixon 2013). Lisäksi lapsuuden luontokokemuksilla on todettu olevan yhteys positiivisen luontosuhteen ja ympäristövastuullisuuden kehittymiseen (Chawla & Cushing 2007).

Luontoympäristön tuottamat psyykkiset terveyshyödyt ovat suuremmat luonnontilaisessa metsässä kuin puistossa (Tyrväinen, Savonen & Simkin 2017). Lisäksi lasten riski sairastua astmaan ja allergiaan vähenee, kun luonnon monimuotoisuus kotiympäristössä kasvaa (Donovan ym. 2018; Hanski ym. 2012). Nämä terveyshyödyt selittyvät osin lisääntyneellä yhteydellä luonnollisten ympäristöjen mikrobilajistoon, mikä vahvistaa lapsen puolustusjärjestelmää. Monimuotoinen mikrobisto ohjaa elimistön tulehdusta torjuvia mekanismeja. Terveyden biodiversiteettihypoteesin mukaan luonnon monimuotoisuuteen pohjaavan, terveyttä edistävän mikrobiotuksen väheneminen lisää useiden

elintasosairauksien, kuten astman ja allergioiden sekä suolistosairauksien, riskiä (von Herzen, Hanski & Haahtela 2011).

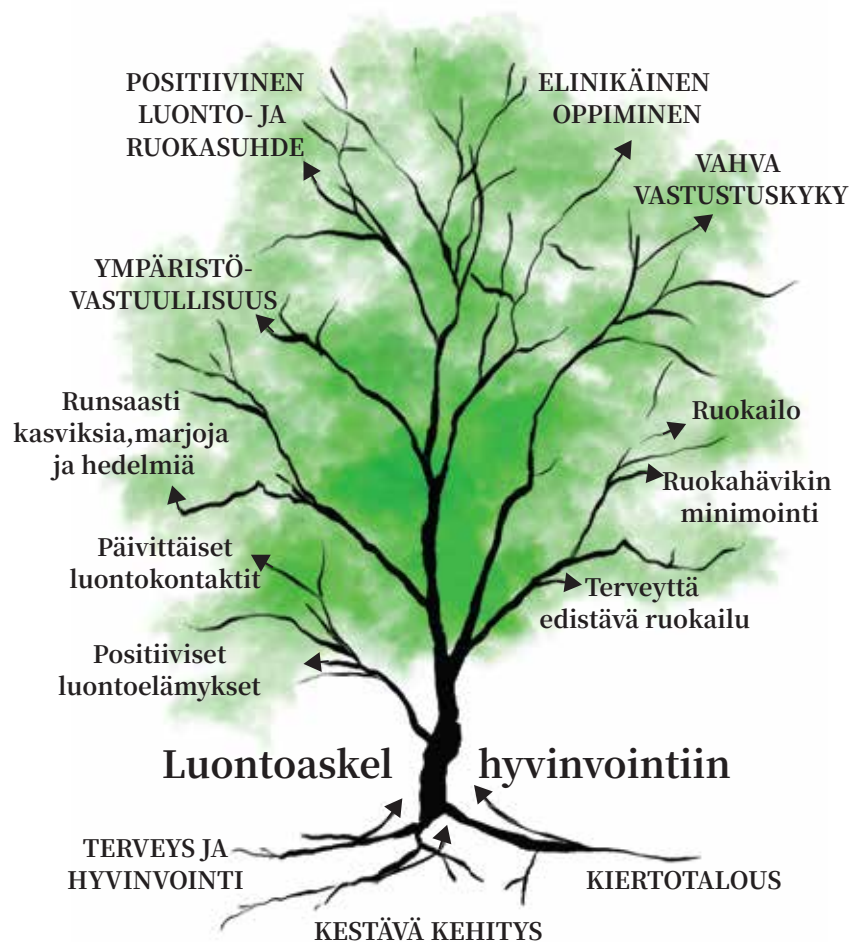
Luontoyhteys on erityisen merkityksellistä varhaislapsuudessa, sillä se tukee lapsen kehitystä kokonaisvaltaisesti ensimmäisten elinvuosien aikana. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että elinympäristöjen köyhtyminen, sisätiloihin painottuva elämäntyyli sekä kaupungistuminen ovat vähentäneet niin lasten kuin aikuistenkin luontoyhteyttä. Tutkimusnäytön perusteella runsas luontoyhteys riittävän varhaisessa vaiheessa voisi kääntää tämän terveyttä uhkaavan kehityskulun (Ruokolainen ym. 2017). Myös ravitsemuksen muutoksilla on tässä suuri merkitys. Ruokavalio, joka sisältää runsaasti täysjyväviljaa, palkokasveja, kasviksia, marjoja ja hedelmiä, ylläpitää terveyttä esimerkiksi tarjoamalla erilaisia kuituja hyville suolistomikrobeille (O'Grady, O'Connor & Shanahan 2019). Lukuisista hyödyistä huolimatta luonnossa on myös joitain riskitekijöitä. Punkkien kantama borrelioosi, kyykäärmeen purema, ampiaisenpisto allergiselle ja monenlaisten pikkuisten haavereiden mahdollisuus saavat monet suhtautumaan luonnossa liikkumiseen ja oleskeluun varovaisesti. Luontoympäristöjen riskitekijöitä on kuitenkin korostettu liikaa suhteessa niiden tuottamiin arvokkaisiin terveyshyötyihin.

JOHTOPÄÄTÖS 1/3: Yhdistyneiden kansankuntien lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaiset oikeudet eivät toteudu luontoympäristöjen heikentyessä.

Kasvatuksen keinoin kestävyyttä ja terveyttä

Muuttuvan ympäristön tuomiin terveysuhkiin on tarjolla tutkimukseen pohjautuvia, luontopohjaisia ratkaisuja. Tässä luvussa esittelemme Luontoaskel hyvinvointiin -toimintamallin (Koskela & Aulake 2019). Se kehitettiin tutkijoiden ja käytännön toimijoiden yhteistyönä neljässä kaupungissa yhdeksän vapaaehtoisen päiväkodin ja niissä toimivien ruokapalveluyritysten kanssa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL), Suomen ympäristökeskuksen (SYKE) ja Luonnonvarakeskuksen (Luke) Luontoaskel hyvinvointiin -hankkeessa (2018–2019) etsittiin yhdessä varhaiskasvatuksen toimijoiden kanssa arjen ratkaisuja lasten luontoyhteyden ja kasvispainotteisen ruokailun lisäämiseksi. Yhteiskehittämistä tehtiin kaikille osallistujille yhteisissä ja yksikkökohtaisissa työpajoissa ja koulutuksissa. Näihin osallistui päiväkotien johtajia, varhaiskasvatuksen opettajia, lastenhoitajia sekä ruokapalveluyritysten esihenkilöitä ja työntekijöitä. Joissakin tilaisuuksissa oli mukana myös kunnan viranhaltijoita, kuten kunnan hyvinvointivastaava. Päiväkotien henkilöstön kokemuksia erilaisten luontoaskelten sovittamisesta arkeen seurattiin lisäksi haastatteluiden ja lyhyiden kyselyiden avulla.

Hankkeen tuotoksena syntynyt toimintamalli pohjautuu varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteisiin (Opetushallitus 2015) ja varhaiskasvatuksen ruokailusuositukseen (VRN 2018). Mallin tavoitteena on auttaa päiväkoteja luomaan kestävä kehityksen mukainen toimintakulttuuri, joka edistää lasten kokonaisvaltaista terveyttä ja hyvinvointia, oppimista, positiivista luonto- ja ruokasuhdetta sekä ympäristövastuullista käyttäytymistä (kuva 1).

Kuva 1. Luontoaskel hyvinvointiin -toimintamallia kuvaavan puun juuret esittävät toimintamallin lähtökohtia, alaoksat käytännön toimia ja yläoksat pitkän aikavälin hyötyjä lasten elämässä.

Käytännöllisiä esimerkkejä terveyden ja kestävyuden lisäämisestä päiväkodeissa ovat kasvien, kuten yrttien ja ämpäriperunoiden, kasvattaminen, säännölliset luontoretket, erilaisten kasvien, kuten vihannesten, palkokasvien, hedelmien ja marjojen syönnin opettelu sekä ruokahävikin vähentäminen. Näitä on jaoteltu hankkeeseen osallistuneiden päiväkotien kokemusten perusteella toimiin, joista on helppo aloittaa, sekä toimiin, jotka vaativat enemmän järjestelyä. Vaativimmat toimet edellyttävät esimerkiksi laajempaa yhteistyötä kuntapäätäjien ja ruokapalveluiden henkilökunnan tai muiden toimijoiden kanssa (kuva 2).

Kuva 2. Kuva esittelee ideoita luontoyhteyden ja kasvisruoan lisäämiseksi ja ruokahävikin vähentämiseksi.

Päiväkoteja kannustettiin etsimään omaan arkeen sopivia luontoaskelia eli toimia luontoyhteyden ja kasvispainotteisen ruokailun lisäämiseen. Kaikissa hankkeeseen osallistuneissa päiväkodeissa lisättiin metsäretkien määrää tai kestoja sekä edistettiin lasten osallisuutta ja omatoimisuutta ruokailutilanteissa. Lähiympäristön luonnonmateriaaleilla, mullalla ja vedellä leikkiminen koettiin hauskaksi ja helpoksi tavaksi lisätä lasten luontoyhteyttä. Joissain päiväkodeissa tuotiin työntekijöiden tai perheiden eläimiä vierailuille päiväkoteihin. Lapset pääsivät myös istuttamaan ja hoitamaan kasveja, kuten juureksia ja yrttejä, minkä on todettu kehittäväksi muun muassa lasten minäpystyvyykokemusta, sinnikkyyttä ja vastuullisuutta sekä ymmärrystä luonnonkierrosta ja ruoantuotannosta (Passy, Morris & Reed 2010).

Useissa hankkeeseen osallistuneissa päiväkodeissa lapset osallistuivat luontoaskelten ideointiin ja yhteisten toimintatapojen luomiseen. Lapset esittivät toiveita ja näkemyksiä muun muassa ruokailutilanteista, kokkailuista, retkistä ja retkipaikoista sekä kasvatettavista kasveista. Osa varhaiskasvatuksesta koki lasten osallisuuden lisäämisen päiväkodin arjessa ja luontoaskelissa yhdeksi antoisimmista hankkeen aikaisista muutoksista.

Erityisesti lasten osallistuminen ruokailutilanteissa lisääntyi selvästi hankkeen aikana. Lapset ottivat itse ruokaa tai vaikuttivat ruoan määrään lautasella, tutustuivat omassa tahdissa erilaisiin ruokiin, keskustelivat ruoista ja maistelivat itsenäisesti kasvattamiaan yrttejä ja versoja. Lasten kanssa kokkailusta tuli viikoittainen rutiini useissa päiväkodeissa salaatteja ja smoothieita valmistamalla ja leipomalla. Päiväkodeissa harjoitettiin aistilähtöistä ruokakasvatusta eli tutustuttiin uusiin kasviksiin ja marjoihin käsin tunnustelemalla, haistelemalla ja rauhassa tutkimalla. Muutosten seurauksena lasten kiinnostus ruokaa kohtaan lisääntyi, omatoimisuus kasvoi ja ruokahalu parani. Ennakkoluulot aiemmin vieraita ruokia ja kasviksia kohtaan vähenivät.

Kokemuksia luontoaskel-toiminnan kehittämistä Korpilahden päiväkodista

Luontoaskel hyvinvointiin on ollut mielenkiintoinen alku uudennaiselle ajattelulle ja luontoasenteelle. En ole koskaan aiemmin ajatellut näin syvällisesti, että mikrobeilla on todellakin tärkeä tehtävä terveytemme edistäjänä. Ja me voimme siihen itse vaikuttaa vahvistamalla luontosuhdetta ja tutkimalla ruokailutottumuksia.

Metsäretki on mitä parhain luontoaskel. Liikkumista, luonnon tutkimista, eväiden syöntiä, konttailingua mättäillä ja löydettyjen metsän aarteiden pyörittelyä käsissä. Askarteleminen luonnon- tai jättemateriaalista on hauskaa ja edistää kestävästä kehityksestä ajattelua. Roskien lajittelusta on tullut tärkeää meille kaikille. Ruokaakin on valmistettu metsässä nuotiolla. Lunta ja jäätäkin voidaan lasten kanssa ulkona maistella. Päiväkodissamme jokainen lapsi retkeilee vähintään kerran viikossa.

Versokasvatukset ovat lasten mielipuhua: mullan möyhminen sormin, kylväminen ja kastelu. Herneen- ja härkäpavun versot ovat helppoja ja nopeita kasvattaa sisällä. Kun versot tuodaan ruokapöytään lasten käsien ulottuville, on niiden syömisen opettelu mutkatonta ja hauskaa. Ensin vain katsellaan, sitten tunnustellaan pikkusormin, nipsaistaan sormien väliin pikkupala versoa ja tuoksutellaan, maistetaan. Ja voi sitä ihmettä, kun yhtenä päivänä huomasi, että päiväkotimme versopurkit oli todellakin riivitty tyhjiin. Versokasvatukset osoittivat, miten lapset voivat oppia yhteisöllisesti syömään tuoretta vihreää. Myös yrttejä maisteltiin välillä: minttua, timjamia ja basilikaa. Ulkona viljelylaatikoissa kasvatettiin mm. tilliä, salaattia ja punajuuria. Olihan se pieni pyöreä punainen pallero naattien päässä todellinen löytö. Ämpäreissä kasvoivat perunat, joita tutkittiin, keitettiin ja syötiin, tehtiin perunapainantaa.

Ruoka on tullut hankkeen myötä enemmän keskiöön päiväkodissamme. Kala-kasvis -painotteinen ruokalista haastoi meitä kaikkia oppimaan uutta. Erilaiset kasvisruoat, siemenet, pavut, tofu ja quorn laittoivat makunystyröihimme vipinää. Sapere (aistilähtöisen ruokakasvatuksen menetelmä) on herättänyt kaikki aistimme tutkimaan lasten kanssa ruokaa. Tavoitteemme on saada lapset oppimaan syömään monipuolisesti, varsinkin kasviksia, hedelmiä ja marjoja. Aikuisen leikkimielisyys saa lapsen kokeilemaan pirtelöviiksejä, härkäpapua pureskellessa saa toivoa, leivän päälle voi laittaa lautaselta vaikka porkkanaraastetta tai lohimurekettä ja maitolasin reunalla koreilee kurkkusiivu. Ajattelemme, että jokainen syöty kurkkusiivu tai pikkupala paprikkaa on merkityksellinen lapsen terveyden kannalta. Lasten kanssa leipominen on ihanaa puuhaa. Leipomuksiin voi käyttää paljon hävikkiruokaa kuten puuroa, porkkanaraastetta, ruisleipää ja marjoja.

Sara Volotinen, pedagoginen johtaja

Luontoaskeleet osaksi päiväkodin arkea

Luontoaskelten toteuttaminen edellyttää päiväkodeilta huolellista suunnittelua sekä muutoksia viikko-ohjelmissa ja aikatauluissa. Luontoaskeleiden kirjaaminen toimintasuunnitelmaan edistää niiden sovittamista osaksi päiväkodin arkea. Päiväkotien mukaan yhteinen päätös sitoutua toimintaan, uudenlainen tapa ajatella arkea sekä halu oppia uutta mahdollistavat luontoaskeleet. Myös konkreettista tietotaitoa tarvitaan, jotta esimerkiksi kasvien kasvattaminen ja kompostien ylläpito onnistuu.

Myös epäkohtia nostettiin esiin. Joidenkin vanhempien ja varhaiskasvatuksen työntekijöiden asenne erilaisia hygieniää ja kasvisruokavaliota koskevia päätöksiä kohtaan saattoi aluksi olla epäileväinen. Hankkeen osallistujat myös kokivat, että muutokset päiväkodin ja ruokapalveluiden henkilökunnassa sekä ajoittainen henkilöresurssipula haastavat pitkäjänteisen toiminnan. Alla olevat lainaukset kuvastavat päiväkotien kohtaamia haasteita luontoaskelia edistävän toiminnan käynnistämisessä:

Haasteita on ollut saada koko henkilökunta sitoutuneeksi. On vaatinut sisäistä muutosta: "soveltuuko tämä Luontoaskel-ajatusmaailmaan". Pyritään, että ei liikaa otettaisi erilaisia muita aktiviteetteja – että ehdittäisiin panostaa itse luontoaskeleeseen."

Alussa oli enemmän 'miksi pitää tehdä ylimääräistä työtä', joka on jäänyt nyt pois. Henkilöstössä on ymmärretty, että tämä on yksi tapa edistää kestävää kehitystä. Johtajan mielestä Luontoaskel-toiminnassa on selkeä kytkentä kaupunkistrategiaan.

Ruokarohkeus/ruokarentous vaikeaa. Vuosikymmeniä vanhat asenteet saattavat painaa kasvattajia, mitä voi vaatia lapsilta ikätasoon sopivasti.

Lounashetket metsässä eivät ole vielä toteutuneet. Vaatii paljon ennakkointia ja suunnittelua ja kevät on ollut kylmä. Toteutetaan mahdollisesti kesäkuussa tai myöhemmin. Toukokuussa on vaikeampi ottaa mitään uusia asioita kehitykseen, aika menee arviointikeskusteluihin ja kevätjuhlan suunnitteluun."

Alun suunnitteluvaiheen jälkeen päiväkodeissa otettiin käyttöön omaan ympäristöön sekä toimintatapoihin sopivia tapoja edistää luontoaskelia. Erityisesti päiväkodin johtajan vahva sitoutuminen toimintaan vaikutti olevan keskeistä päiväkodin luontoaskelten edistämiseksi. Lasten ruokailuun ja sen sääntöihin, lähiympäristön turvallisuuteen sekä luonnossa leikkimisestä johtuvaan likaan suhtautuminen muuttui päiväkodeissa suvaitsevaisemmaksi hankkeen aikana. Henkilökuntaa motivoi ja sitoutti tieto luontoaskeleiden merkityksestä lasten pitkän aikavälin terveydelle ja ympäristölle. Osa varhaiskasvattajista koki, että luontoaskeleet tukevat varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus, 2018) jalkauttamista päiväkodin toimintakulttuuriin.

Vaikka päiväkodin päätöksillä voidaan edistää luontoaskelia, monet niistä vaativat yhteistyötä myös muiden toimijoiden kanssa. Ruokapalvelut ovat avainasemassa kasvispainotteisen ruoan lisäämisessä sekä ruokailutilanteiden kehittämisessä lapsilähtöisemmiksi. Säännölliset tapaamiset edistävät varhaiskasvattajien ja ruokapalveluiden henkilökunnan välistä vuoropuhelua sekä mahdollisuuksia toteuttaa aistilähtöistä, lasten osallisuutta ja ruokailoa painottavaa ruokakasvatusta. Ruokalistojen muuttaminen kasvispainotteisemmaksi ja ruokailausjärjestelmän kehittäminen ruokahävikin määrän vähentämiseksi on haastavaa ilman ruokapalveluyritysten tai kunnan sitoutumista näihin tavoitteisiin.

Kuntien päätökset ja pihasuunnitelmat myös keskeisesti määrittävät, millaisia päiväkodin omat piha-alueet ja lähiympäristöt ovat. Osa uusista rakennetuista pihoista ja tekonurmista estää luonnonmateriaalien hyödyntämisen. Tämän vuoksi hankkeen osallistujat toivoivat, että uusien päiväkotien ja piha-alueiden suunnittelussa painotetaan lasten terveyttä ja hyvinvointia edistäviä ratkaisuja. Kuten eräs varhaiskasvattaja kiteytti, ”piha pitäisi tehdä lasten parhaaksi eikä kiinteistöhuollon parhaaksi”.

Luontoyhteyttä sekä kestäväää ja terveyttä edistäväää syömistä tulee vahvistaa koko lapsuuden ajan

Luontoaskelten kaltaiset toimet ovat tärkeitä lapsen kaikkina ikäkausina. Varhaiskasvattajien lisäksi myös muut suomalaiset instituutiot, kuten neuvola ja peruskoulu, voivat toimia luontoyhteyden lisäämisen sekä kasvispainotteisen ruokailun edistäjinä. Niiden välityksellä voidaan saavuttaa koko ikäluokka, jolloin lapsille perhetaustasta riippumatta pyritään tarjoamaan tasa-arvoiset mahdollisuudet terveyttä ja kestävyyttä tukeviin valintoihin.

Suomessa lähes kaikki raskaana olevat naiset ja sylväauvojen vanhemmat hyödyntävät neuvolan palveluja. Monelle neuvola on tärkein tiedonlähde ja tuki lapsen varhaisessa kehityksessä. Kuitenkaan kestävyden ja luontoyhteyden teemat eivät nouse tällä hetkellä esiin neuvoloissa.

Raskaana olevan naisen hyvinvointi vaikuttaa paljon lapsen tulevaisuuteen. Ainakin kaksi tuntia luonnossa viikoittain edistää aikuisten omaa kokemusta terveydentilastaan (White ym. 2019). Siten myös raskaana olevat naiset voivat hyötyä luonnossa olemisesta. Useimmat raskaana olevat naiset noudattavat virallisia suosituksia vältettävistä ruoka-aineista. Neuvolassa heille voisi samalla tavoin suositella luontoyhteyden ylläpitoa koko raskauden ajan. Vanhempien tulisi jatkaa luonnossa ulkoilua synnytyksen jälkeen, sillä vauvan puolustusjärjestelmän kehitys hyötyy monipuolisesta altistuksesta, ja oppii erottamaan ympäristön uhkaavat ja vaarattomat tekijät. Luonnossa oleminen voi olla pienille lapsille ja vanhemmille virkistävää yhteistä toimintaa. Vanhemmille tulisi tarjota enemmän tietoa, ideoita ja kannustusta luontoyhteyden lisäämiseksi pikkulapsiarjessa.

Säännöllinen luontoyhteys peruskoulun yhdeksän vuoden aikana voi merkittävästi tukea lasten mielen- ja fyysistä terveyttä sekä kokonaisvaltaista oppimista. Perusopetuksen opetussuunnitelman

perusteissa (Opetushallitus 2014) kehoitetaan kouluja käyttämään luontoa yhtenä oppimisympäristönä. Lisäksi Metsähallituksen Luonto lisää liikettä -hanke osoittaa, että enemmistö lapsista kokee luonnossa liikkumisen ja olemisen itselleen tärkeäksi. Luontoaskel hyvinvointiin -toimintamalli tarjoaa peruskouluille yhden mallin luonnossa olemiseen ja sen hyödyntämiseen osana opetusta. Myös Suomen ympäristöopisto SYKLI on koonnut runsaasti ideoita ulkona oppimiseen.

Tutkimusten mukaan ulkona oppimisen hyötyjen saavuttamisen kannalta säännöllisyys on tärkeää (Becker ym. 2017). Luontoympäristöjen tulee olla peruskoulujen helposti saavutettavissa, jotta oppituntien aikana on mahdollista järjestää opetusta niissä. Luontoaskelten sovittaminen osaksi koulun arkea edellyttää opettajien riittäviä koulutusmahdollisuuksia sekä aikaresursseja kehittää ulkona oppimisen pedagogiikkaa ja käytäntöjä. Rehtoreiden ja koulujen johdon sitoutuminen ja tuki ovat hyvin tärkeitä koulun toimintakulttuuria kehittäessä (Saloranta 2017).

Kussakin kehitysvaiheessa luontoyhteyden lisääminen kohtaa omat haasteensa. Varhaisissa vaiheissa vanhempien jaksaminen, tiedostaminen ja aktiivisuus vaikuttavat vauvojen ja pikkulasten luontoyhteyteen. Luontoaskel hyvinvointiin -hankkeen päiväkodeissa toiminnan aloittaminen vaatii uudenlaista tapaa ajatella arkea ja sitoutumista toimintaan, mutta ensiaskelten jälkeen uudet, omaan päiväkotiin sopivat käytännöt löysivät paikkansa toiminnassa: ”Henkilökunta ei enää koe luontoaskelta ylimääräisenä työnä vaan Luontoaskel-toiminta ruokkii itseään: kun tekee pieniä asioita, niin haluaa jatkaa kehittymistä.” Todennäköisesti samanlaisen toiminnan tuominen kouluihin vaatii myös alkuun paneutumista, mutta rutiinien löytymisen jälkeen luontoyhteyden vahvistaminen voi vakiintua osaksi arkea. Koululaisten osallistuminen luontoaskelten suunnitteluun ja toteutukseen mahdollistaa koulun toimintakulttuurin rakentamisen oppilaiden ja aikuisten yhteistyönä.

Perheiden ja lasten tulisi saada tukea ja opastusta kestävyttä ja terveyttä edistävään ruokaan tutustumiseen neuvolasta, päiväkodista ja koulusta. Kouluruokailu tarjoaa päiväkotiruokailun jälkeen mahdollisuuden kasvispainotteiseen ruokailuun totutteluun. Varhaiskasvatus- ja kouluruokailusuosituksissa suositellaan, että lounaalla tarjotaan aina vähintään kaksi pääruokavaihtoehtoa, joista toinen on kasvisruoka. Vaihtoehtojen tarjoamisen tiedetään lisäävän oppilaiden osallistumista kouluruokailuun. Vapaasti valittava kasvisruokavaihtoehto totuttaa ruokailijoita kasvispainotteiseen syömiseen, mikä tukee sekä terveyttä edistävää että ympäristövastuullista syömistä ja edistää punaisen lihan käyttömäärää koskevien suositusten toteutumista (VRN 2018). Varhaiskasvatuksessa ja peruskoulussa kestävä, monipuolista ja terveellistä ravitsemusta ja ruokakasvatusta toteutetaan opetussuunnitelman mukaisesti integroituna eri oppiaineisiin, erityisesti ympäristöoppiin, terveys-tietoon ja kotitalousopetukseen.

JOHTOPÄÄTÖS 2/3: Neuvola, päiväkotiki ja peruskoulu voivat toimia väylänä kaikkien lasten luontoyhteyden lisäämiseen. Päiväkotien ja koulujen ruokapalvelut, ruokailusuositukset sekä varhaiskasvatus- ja opetussuunnitelmat ohjeistavat ja toimivat mallina kestäväille ja terveyttä edistävälle elämäntavalle.

Saavutettavat viheralueet mahdollistavat luontoyhteyden

Luontoyhteyden lisäämisen välttämätön edellytys on kotien, päiväkotien ja koulujen läheisyydessä ja saavutettavissa olevat riittävän laadukkaat ja lasten ulkoiluun soveltuvat luontoympäristöt. Laadukkaat luontoympäristöt ovat lajistoltaan ja pinnanmuodoiltaan monimuotoisia ja riittävän laajoja. Kutsuvat virkistysalueet ovat helppokulkuisia olematta kuitenkaan yksitoikkoisia. Luonnon monimuotoisuuden hupeneminen ja kaupunkialueiden rakentaminen vähentävät tällaisia alueita lasten arkiympäristössä.

Ympäristöministeriön suosituksen mukaan lähivirkistysalueen tulisi sijaita korkeintaan 300 metrin päässä asutuksesta. Tämän suosituksen toteutumista on selvitetty päiväkotien ja koulujen kohdalla. Pääkaupunkiseudun päiväkodeista puolet sijaitsi korkeintaan 300 metrin päästä metsästä tai puustosta. Pääkaupunkiseudun, Turun ja Tampereen alueilla kaksi kolmasosaa alakouluista ja yksi kolmasosa yläkouluista sijaitsivat alle 300 metrin päässä puustoiselta alueelta (SYKE.fi 29.8.2018). Nämä selvitykset osoittavat, etteivät lasten arkiympäristöt tue tasapuolisesti heidän mahdollisuutensa riittävään luontoyhteyteen.

Virkistysalueiden lisäksi kotien, päiväkotien ja koulujen piha-alueita tulee kehittää luontoyhteyden vahvistamiseksi huomioiden pihaan kohdistuvat muut tarpeet, kuten kulutuksen kestävyys ja esteettömyys. Helsingin yliopiston tutkijat ovat kehittäneet vyöhykkeisen suunnittelumallin päiväkotipihoille. Mallissa päiväkodin pihan ulommaiset alueet pidetään luonnontilaisempina ja sisemät alueet rakennetaan kulutusta kestävästä materiaaleista. Mallia on kokeiltu päiväkodeissa ja se on todettu lapsille mieluisaksi ja helpoksi ylläpitää.

Luontoyhteys voidaan varmistaa sekä kaupungeissa että maaseudulla. Tällä hetkellä jo 70 % suomalaisista asuu kaupungeissa, minkä vuoksi kaupunkisuunnittelussa tulee huomioida luontoalueiden riittävä määrä ja laatu rakennetun ympäristön osuuden kasvaessa. Lasten terveyden edistämiseksi kaupungissa tulee olla helposti saavutettavia, luonnontilaisia viheralueita. Monimuotoisuudeltaan köyhempiä kohteita, kuten puistoja, voidaan ennallistaa ja kunnostaa. Luontopohjaiset ratkaisut ovat yksi lupaava lähestymistapa, jolla luonnon monimuotoisuuden tuottamia hyötyjä voidaan ottaa kaupunkisuunnittelussa haltuun (Paloniemi 2019).

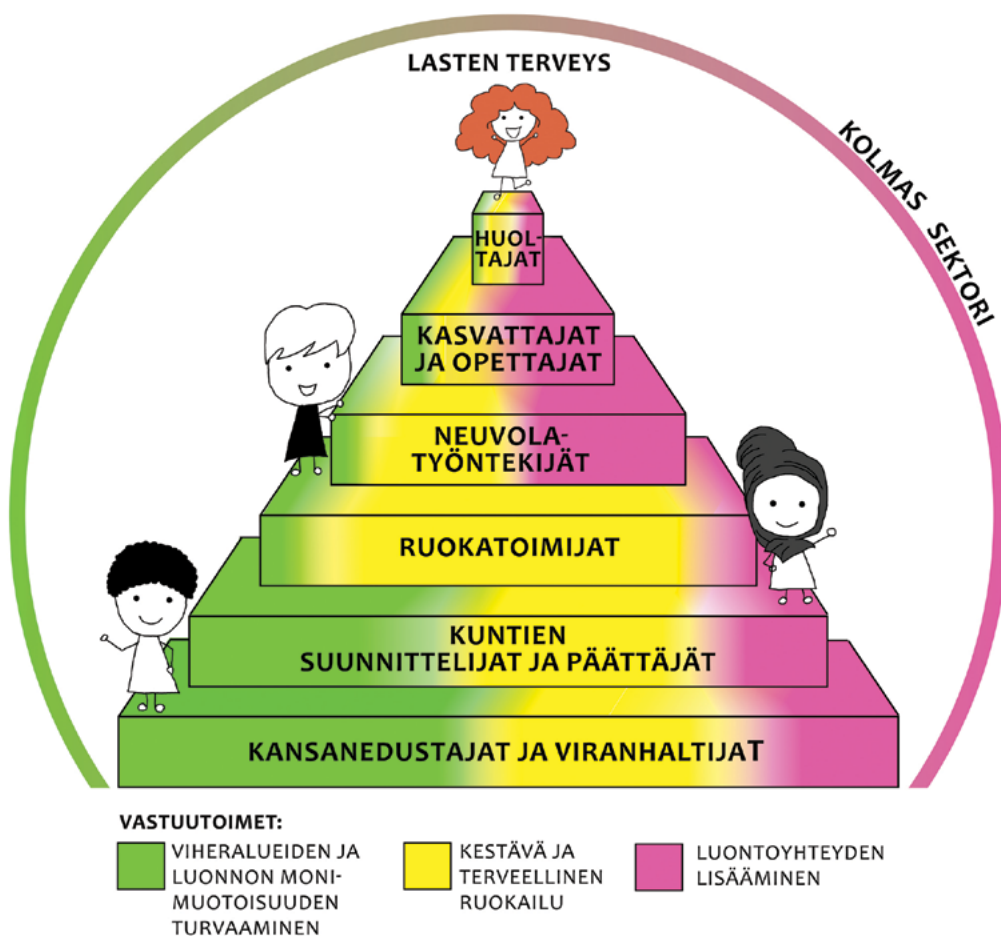
Kaupunkien ja maaseudun luonto tulee nähdä suunnittelussa osana yhtenäistä ekosysteemien kokonaisuutta. Arkiympäristöjen ekosysteemien ja lajien terveyttä edistävä monimuotoisuus vaatii tuekseen laajemman luontoympäristöjen verkostoa, joka ylläpitää eri lajeja ja niiden geneettistä monimuotoisuutta.

JOHTOPÄÄTÖS 3/3: Kaupunkien ja kuntien suunnittelussa laadukkaiden, käytettävien ja saavutettavien viheralueiden säilyttäminen, kunnostaminen ja perustaminen tulee priorisoida. Luonnonsuojelu mahdollistaa monimuotoisten luonnon verkostojen ja niiden tuottamien terveyshyötyjen säilymisen.

Aikuiset mahdollistavat lasten luontoaskeleet

Tässä luvussa on todettu, että luonnon monimuotoisuuden turvaaminen on edellytys YK:n yleissopimuksen määrittämien lapsen oikeuksien toteutumiseksi. Tieteellisen näytön perusteella vauvojen immuunipuolustusjärjestelmän kehitys ja lasten keskittymis- ja oppimiskyky sekä kognitiiviset, sosiaaliset ja motoriset taidot hyötyvät luontoyhteydestä. Nämä hyödyt ovat lasten ja tulevien sukupolvien saavutettavissa, kun aikuiset kantavat vastuunsa ilmastonmuutoksen torjunnasta, luonnon-suojelusta, kestävästä yhteiskunnan rakentamisesta sekä lasten luontoyhteyden lisäämisestä ja kasvis-painotteisen ruokailun edistämisestä (Kuva 3).

Neuvola, päiväkoti ja peruskoulu toimivat väylinä näiden hyötyjen välittämiseksi tasa-arvoisesti kaikille lapsille heidän taustastaan riippumatta. Vastuu luontoyhteyden lisäämisestä koskee kuitenkin vielä laajempaa toimijoiden joukkoa, sillä esimerkiksi valtion ja kuntien päättäjät ohjaavat olennaisesti luontoympäristöjen suojelua ja laadukkaiden viheralueiden saatavuutta lasten arkiympäristöissä. Lasten vanhemmilla on myös vastuu arkisen luontokokemusten mahdollistamisesta, ja helposti saavutettavissa olevat toimintatavat ja tuki vahvistavat erityisesti heikoimmassa asemassa olevien perheiden mahdollisuuksia ja käytäntöjä (Kuva 3).

Kuva 3. Eri toimijoiden yhteistyö mahdollistaa lasten luontoaskeleet ja terveyden.

Kuvassa 3 pyramidin ylemmän tason toimijat voivat täyttää velvollisuutensa lasten kestävän ja terveellisen elämäntavan mahdollistamisessa, jos pyramidin alempien tasojen toimijat luovat perustan tälle toiminnalle. Kuntien päättäjät voivat turvata viheralueet, jos valtiollisen tason politiikka ja budjetointi mahdollistavat luonnon monimuotoisuuden priorisoinnin (Paloniemi 2019, Paloniemi & Rekola 2019). Samoin ruokapalvelut voivat tarjota kasvispainotteista ruokaa, jos kunnan päättäjät näin linjaavat.

Varhaiskasvatussuunnitelman ja opetussuunnitelman perusteiden sekä Valtion ravitsemusneuvottelukunnan ruokailuosoitusten toteuttamiseen tulee olla tarjolla monipuolisia mahdollisuuksia. Kolmannen sektorin toimijat, kuten yhdistykset, järjestöt ja liitot tukevat ja opastavat kaikkia toimijoita (Kuva 3). Pyramidin askelten värit kuvaavat, miten eri vastuutoimet jakautuvat kunkin tason sisällä. Suurempi askel kuvaa suurempaa vastuuta koko pyramidin toiminnasta. Pyramidin alimmat tasot ovat vastuussa lasten tasa-arvoisten mahdollisuuksien turvaamisesta, kun taas ylimmät, neuvolatyöntekijät, kasvattajat, opettajat ja erityisesti huoltajat, ovat vastuussa lapsesta yksilönä.

Mitä nuoremmista lapsista on kyse, sen suurempi on aikuisten vastuu luontoyhteyden mahdollistajina. Useat rakenteelliset tekijät vaikuttavat oleellisesti siihen, miten hyvin lapset voivat ottaa luontoaskeliaan ja näin toteuttaa oikeuttaan terveeseen elämään. Tämä ei ole ristiriidassa lasten osallistumista koskevan oikeuden kanssa, vaan samalla, kun varmistetaan luontoyhteyden toteutuminen, tulee varmistaa lasten osallistuminen päiväkodin tai koulun arkeen ja sen kehittämiseen. Tämä tarkoittaa vahvempaa lapsilähtöisyyttä ruokailutilanteissa ja luontokasvatuksessa, esimerkiksi iloista, pakotonta kasvien maistelua, vapaata leikkiä luonnossa ja osallistumista kaupunkiluonnon suunnitteluun kertomalla omista tavoista käyttää luontoa suunnittelijoille. Lasten mahdollisuus osallistua ikään sopivalla tavalla luontoaskelten suunnitteluun ja toteutukseen sekä oman lähiympäristönsä kehittämiseen johtaa parhaimmillaan uudenlaisten, kestävien ratkaisujen löytämiseen.

Tätä kirjoittaessa Suomi ja useimmat muut valtiot ovat lähes suljettuina koronakriisin vuoksi. Ihmisen ja luonnon läheinen suhde voikin vaikuttaa pelottavalta eläimestä ihmiseen tarttuneen taudinaiheuttajan myllätessä maailmaa. Uskomme kuitenkin, että kriisi voi pelon vahvistamisen sijaan tukea arkielämän luontosuhteen kehitystä. Koronakriisin aikaan lähiviheralueet ja kansallispuistot ovat kokeneet ennennäkemättömät kävijäluvut. Tämä voi parhaimmillaan johtaa lähivihreän ja sen tuottamien terveyshyötyjen arvostuksen lisääntymiseen, mikä voi tuottaa merkittäviä pitkän aikavälin hyötyjä lapsille.

Luontoyhteyden ja luontoympäristöjen suojelun lisäksi tässä kappaleessa on käsitelty kestävästä ja terveyttä edistävää kasvispainotteista syömistä. Kasvispainotteinen ruokavalio vähentää ruoan tuotantoon liittyviä hiilidioksidipäästöjä sekä tarvittua maa-alaa, mikä puolestaan turvaa luonnon monimuotoisuutta ja lasten mahdollisuutta terveeseen tulevaisuuteen. Siten käsittelemämme aiheet ja niille tarjotut ratkaisut ovat monihyötyisiä. Kaikki tässä luvussa esittämämme toimet eli luontoympäristöjen suojeleminen, luontoyhteyden lisääminen ja kasvispainotteisen ruokavalion hyödyntäminen osoittavat samaan suuntaan: kestävämpään ja terveempään tulevaisuuteen.

Kiitokset

Haluamme kiittää Luontoaskel hyvinvointiin -hankkeessa mukana olleita lapsia, vanhempia, päiväkoteja ja ruokapalveluyrityksiä. Kiitämme myös kaikkia hankkeen tutkijoita, mukaan lukien erikoistutkija Minna Kaljosta (SYKE), tutkimusassistentti Anni Kivelää (THL), tutkija Leo Lahtea (Luke), erikoistutkija Sari Niinistöä (THL), tutkija Kirsi Silvennoista (Luke) ja emeritusprofessori Tari Haahtelaa (HUS). Lisäksi haluamme kiittää Valtion ravitsemusneuvottelukunnan pääsihteeri Arja Lyytikäistä arvokkaasta avusta hankkeen suunnitteluvaiheessa sekä Sitraa ja Maa- ja metsätalousministeriötä Luontoaskel hyvinvointiin -hankkeen rahoituksesta.

Lähteet

Becker, C., Lauterbach, G., Spengler, S., Dettweiler, U. & Mess, F. 2017. Effects of Regular Classes in Outdoor Education Settings: A Systematic Review on Students' Learning, Social and Health Dimensions. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 14.

Chawla, L. & Cushing, D. F. 2007. Education for strategic environmental behavior. *Environmental Education Research* 13, 437–452.

Donovan, G. H., Gatzliolis, D., Longley, I. & Douwes, J. 2018. Vegetation diversity protects against childhood asthma: results from a large New Zealand birth cohort. *Nature Plants* 4, 358–364.

Hanski, I. ym. 2012. Environmental biodiversity, human microbiota, and allergy are interrelated. *Proceedings of the National Academy of Sciences of United States of America* PNAS 109, 8334–8339.

Hertzen, L. von, Hanski, I. & Haahtela, T. 2011. Natural immunity. *Euroopan molekyylibiologian organisaatio EMBO reports* 12, 1089–1093.

IPBES. 2019. Global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services. Brondizio, E. S., Settele, J., Díaz, S. & Ngo, H. T. (toim.). Bonn: IPBES secretariat, Bonn.

Korpela, K., Borodulin, K., Neuvonen, M., Paronen, O. & Tyrväinen, L. 2014. Analyzing the mediators between nature-based outdoor recreation and emotional well-being. *Journal of Environmental Psychology* 37, 1–7.

Koskela, I.-M. & Aulake, M. 2019. Luontoaskel hyvinvointiin – toimintamalli varhaiskasvatukseen. *Issuu* https://issuu.com/suomenymparistokeskus/docs/luontoaskel_hyvinvointiin.

O'Grady, J., O'Connor, E. M. & Shanahan, F. 2019. Review article: dietary fibre in the era of microbiome science. *Alimentary Pharmacology & Therapeutics* 49, 506–515.

Opetushallitus. 2014. Perusopetuksen suunnitelman perusteet.

Opetushallitus. 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet.

Paloniemi, R. (toim.). 2019. Kestävää kaupunkisuunnittelua: Luontopohjaiset ratkaisut maakunnissa ja kunnissa. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161757>. Katsottu 20.4.2020.

Paloniemi, R. & Rekola, A. 2019. Tutkittu ympäristötieto maankäytön suunnittelussa.

Passy, R., Morris, M. & Reed, F. 2010. Impact of School Gardening on Learning Final Report Submitted to the Royal Horticultural Society. National Foundation for Educational Research.

Ruokolainen, L. ym. 2017. Holistic View on Health: Two Protective Layers of Biodiversity. *Annales Zoologici Fennici* 54, 39–49.

Saloranta, S. 2017. Koulun toimintakulttuurin merkitys kestävän kehityksen kasvatuksen toteuttamisessa perusopetuksen vuosiluokkien 1–6 kouluissa. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.

SYKE.fi. 29.8.2018. ”Päiväkotien ja koulujen luontoyhteys.” https://www.syke.fi/fi-FI/Suomi_ja_kestava_hyvinynti/Paivakotien_ja_koulujen_luontoyhteys. Katsottu 20.4.2020.

Tyrväinen, L. ym. 2014. The influence of urban green environments on stress relief measures: A field experiment. *Journal of Environmental Psychology* 38, 1–9.

Tyrväinen, L., Savonen, E.-M. & Simkin, J. 2017. Kohti suomalaista terveystalouden mallia. Luonnonvarakeskus.

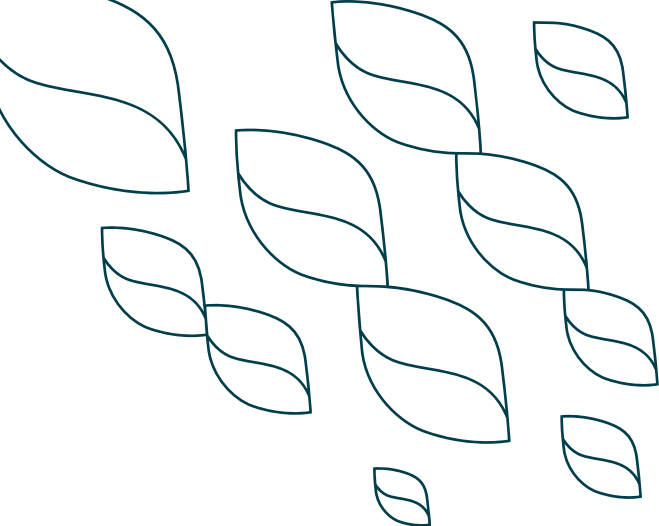
Valtion ravitsemusneuvottelukunta (VRN), THL. 2018. Terveyttä ja iloa ruoasta - varhaiskasvatuksen ruokailusuositus.

White, M. P. ym. 2019. Spending at least 120 minutes a week in nature is associated with good health and well-being. *Scientific Reports* 9, 1–11.

Williams, D. R. & Dixon, P. S. 2013. Impact of Garden-Based Learning on Academic Outcomes in Schools: Synthesis of Research Between 1990 and 2010. *Review of Educational Research* 83, 211–235.

Åbacka, K. N.d. ”Uusi vihreämpi piha on monipuolistanut oppimisympäristöä, lisännyt liikettä ja edistänyt lasten luontokosketusta Vallipuiston päiväkodissa.” Aluehallintovirasto. <https://aluehallintovirasto.blog/2020/01/24/uusi-vihreampi-piha-on-monipuolistanut-oppimisymparistoa-lisannyt-liiketta-ja-edistanyt-lasten-luontokosketusta-vallipuiston-paivakodissa/>. Katsottu 20.4.2020.

TIIVISTELMÄ

Maapallon tulevaisuus ja lapsen oikeudet

Elina Pekkarinen & Terhi Tuukkanen (toim.)
Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2020:4
Jyväskylä

Lapsen oikeus elämään ja kehitykseen, terveyteen, terveeseen ja turvalliseen ympäristöön sekä vaikuttamiseen tunnustetaan YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa. Viime vuosina huoli ympäristön tilasta on tullut kaikkien tietoisuuteen etenkin lasten ja nuorten aktiivisen toiminnan myötä. Samaan aikaan lasten ja nuorten kokema pelko ja epävarmuus ihmisen aiheuttaman ilmastonmuutoksen seurauksista on dramaattisesti lisääntynyt. Lasten ja nuorten ahdistus ja huoli ilmastonmuutoksesta on näkynyt avuntarpeen lisääntymisenä myös palvelujärjestelmässä. Maapallon tilaan liittyviä kysymyksiä on kuitenkin harvoin käsitelty lapsen oikeuksien näkökulmasta.

Tämä teos on neljänkymmenen kahden eri alojen asiantuntijan vastaus avoimeen kutsuun pohtia maapallon tulevaisuutta ja lapsen oikeuksia. Teoksessa kysytään, millaisia kokemuksia lapsilla ja nuorilla on ilmaston ja ympäristön muutoksesta. Millaisena lapset ja nuoret näkevät maapallon tulevaisuuden? Miten eri tavoin ympäristöön liittyvät kysymykset koskettavat lapsia? Onko lapsilla aitoa mahdollisuutta vaikuttaa ympäristöpolitiikkaan ja millaisiksi kokemukset vaikuttamisesta rakentuvat? Teos tarjoaa myös ratkaisuja. Kestävää kehitystä voidaan rakentaa yhdessä lasten ja nuorten kanssa siten, että eettinen vastuu ympäristön tilasta säilyy aikuisilla.

Teos rakentuu viidestä osasta, joista ensimmäisessä herätellään pohtimaan aihetta oikeudellisesta, eettisestä ja filosofisesta näkökulmasta. Nykyisyydestä on vaikeaa, jollei mahdotonta, tehdä tulevien sukupolvien kannalta oikeita päätöksiä. Lopulta on tuettava tulevien sukupolvien inhimillisiä toimintaedellytyksiä ja vahvistettava luottamusta kestävien ratkaisujen avulla.

Teoksen toisessa osassa tarkastellaan lasten ja nuorten käsityksiä ja kokemuksia meidän maapallostamme. Osion artikkelit paitsi tarjoavat menetelmiä aiheen tutkimiselle, myös osoittavat, miten ja millaiseksi lasten luontosuhde rakentuu. Maapallon tila ymmärretään tunteiden ja kehon kokemusten kautta, ja vaikka moni kokemus on jaettu, ovat kokemukset myös yksilöllisiä. Artikkelit painottavat lapsen kohtaamisen merkitystä yhteisen ymmärryksen rakentamisessa.

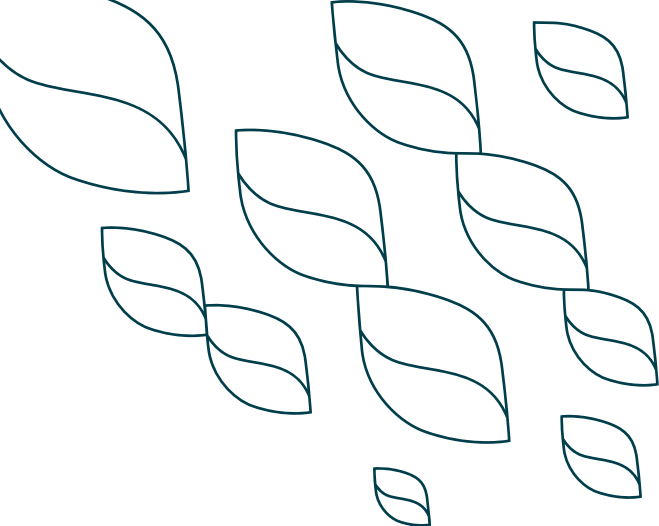
Teoksen kolmannessa osassa tutkitaan vaikuttamiseen kannustavia ja sitä estäviä tekijöitä niin kyselytutkimusten kuin kokemusten valossa. Vaikuttamista edistää tietoisuus ympäristön tilasta sekä siihen kannustava toimintaympäristö. Mahdollisuus osallistua ei jakaudu nuorten välillä yhdenvertaisesti. Osa lapsista ja nuorista kokee vaikuttamisen vieraaksi, osaa se ei kiinnosta ja joillakin osallistumiskuorma on kasvanut kohtuuttoman suureksi. Ilmastopolitiikka ei voi jäädä nuorten huoleksi, vaan edellyttää aktiivisia toimenpiteitä tämän päivän päättäjiltä. Lopulta tärkeää on usko ja luottamus tulevaisuuteen, jonka vahvistamisessa aikuisilla on tärkeä rooli.

Teoksen neljännessä osassa etsitään ratkaisuja, joiden avulla kestävä kehitys voidaan yhdessä rakentaa. Kasvattajien valmiudet käsitellä kestävään kehitykseen liittyviä kysymyksiä lasten kanssa nousevat kriittisiksi. Ilmastoviestinnästä ja -kasvatuksesta löydetään ratkaisuja ilmastoahdistuksen käsittelyyn ja hillintään. Varhaiskasvatus ja koulu ovat luontevia ympäristöjä käsitellä ympäristöön ja vaikuttamiseen liittyviä aiheita yhdessä lasten kanssa. Jos lapsen kanssa toimivalla aikuisella ei ole kykyä tai halua kohdata lapsen kysymyksiä, pelko ja huoli voivat saada epätarkoituksenmukaisia mittasuhteita. Sen vuoksi tarvitaan toivoon ja toimintaan perustuvia pedagogisia menetelmiä, joiden avulla kasvattajat voivat vahvistua vaikeiden aiheiden kohtaamisessa.

Teos päättyy artikkeliin, joka antaa välineitä rakentaa yhdessä kestävämpää tulevaisuutta ja vahvempaa suhdetta luontoon. Keholliset kokemukset ja prosessit, liikkuminen luonnossa ja ruoka ovat tällöin keskeisessä osassa.

Kaikkia edellä mainittuja artikkeleita yhdistää havainto siitä, että lapset ja nuoret tiedostavat maapallon tilan ja sitä uhkaavat tekijät. Tietoisuus on lisännyt huolta, mutta myös motivaatiota vaikuttaa asioihin. Samalla tämä teos osoittaa, etteivät lapset ole yksimielinen joukko ihmisiä ja vaikuttamisen halukin vaihtelee. Siksi tarvitaan erilaisia kanavia ja tapoja ilmaista omaa kokemusta ympäröivästä maailmasta ja erilaisia keinoja rakentaa suhdetta maailmaan. Maapallon tulevaisuus ja lapsen oikeudet on sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden kysymys, johon liittyy useita eettisiä ulottuvuuksia. Osallistuminen maapallon tulevaisuutta koskevaan vaikuttamistyöhön on lapsen oikeus – ei velvollisuus – ja päätöksentekovastuu ympäristön tilaan vaikuttavissa asioissa on aina aikuisilla.

Avainsanat: Maapallo, ympäristö, ilmastonmuutos, tulevaisuus, lapsen oikeudet, lapset, nuoret vaikuttaminen, kestävä kehitys.

SAMMANFATTNING

Världens framtid och barnets rättigheter

Elina Pekkarinen & Terhi Tuukkanen (reds.)
Barnombudsmannens byrås publikationer 2020:4
Jyväskylä

Barnets rätt till liv och utveckling, hälsa, en trygg och sund miljö samt delaktighet erkänns i FN:s barnkonvention. Under senare år har alla blivit medvetna om oron över miljöns tillstånd särskilt genom barn och ungas aktiva verksamhet. Samtidigt har rädslan och osäkerheten hos barn och unga för följderna av klimatförändringar orsakade av människan ökat dramatiskt. Barn och ungas ångest och oro över klimatförändringen har även visat sig som ett ökat hjälpbehov i servicesystemet. Frågor om världens tillstånd har emellertid sällan behandlats ur perspektivet för barnets rättigheter.

Detta verk är svaret från fyrtiotvå experter i olika områden till den öppna inbjudan till diskussion om världens framtid och barnets rättigheter. I verket frågar man hurdana upplevelser och erfarenheter barn och unga har om klimat- och miljöförändringar. Hur ser barn och unga på världens framtid? På vilka olika sätt berör miljöfrågorna barnen? Har barn en reell möjlighet att påverka miljöpolitiken och hurdana blir deras upplevelser om delaktighet? Verket erbjuder även lösningar. Hållbar utveckling kan uppnås tillsammans med barn och unga så att det etiska ansvaret för miljöns tillstånd förblir hos de vuxna.

Verket består av fem delar av vilka den första delen vill väcka debatt om temat ur en rättslig, etisk och filosofisk synpunkt. Det är svårt eller rent av omöjligt att fatta beslut om nuläget som skulle vara rätta för de kommande generationerna. I sista hand ska man stödja de mänskliga verksamhetsbetingelserna av de kommande generationerna och förstärka tilliten med hjälp av hållbara lösningar.

I verkets andra del granskar man barn och ungas uppfattningar och upplevelser om vårt jordklot. Artiklarna i denna del erbjuder metoder för granskning av detta tema samt beskriver på vilket sätt barns relation till naturen uppstår och hurdan denna relation blir. Världens tillstånd upplevs genom känslor och kroppsliga upplevelser, och även om flera av dessa upplevelser delas med andra är upplevelserna ofta även personliga. Artiklarna betonar betydelsen av att möta barnet för att bygga upp en gemensam förståelse.

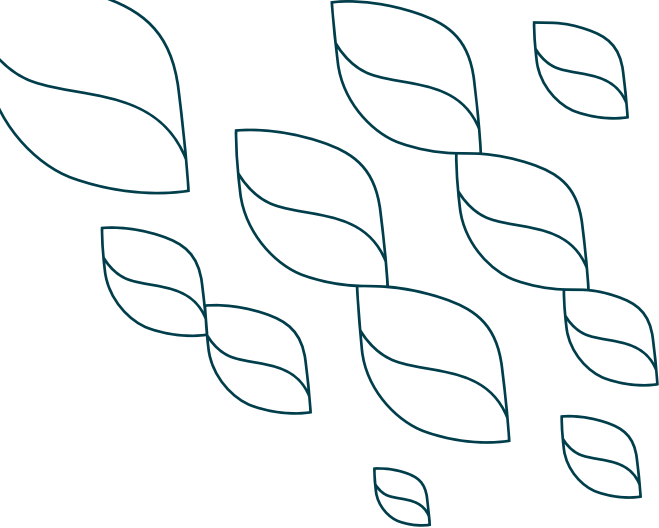
Verkets tredje del granskar faktorer som uppmuntrar till och förhindrar delaktighet i ljuset av såväl enkäter som erfarenheter. Delaktighet främjas av medvetenheten om miljö tillståndet samt en verksamhetsmiljö som uppmuntrar till det. Möjligheten till delaktighet fördelas inte jämnt mellan ungdomarna. En del av barn och unga upplever delaktigheten som främmande, en del är inte intresserade av den och för en del har delaktigheten blivit en orimligt tung börda. Klimatpolitiken kan inte vara på de ungas ansvar, utan förutsätter aktiva åtgärder av de nuvarande beslutsfattarna. Till sist är det viktigast att de unga har tilltro och förtroende för framtiden. De vuxna har en viktig roll i förstärkandet av dessa.

I verkets fjärde del söker man lösningar med vilka man kan bygga hållbar utveckling tillsammans. Fostrares färdigheter att med barnen behandla frågor som hänför sig till hållbar utveckling är avgörande i detta. Lösningar till hantering och mildring av miljöångest finns inom miljökommunikationer och miljöfostran. Småbarnspedagogiken och skolan är naturliga miljöer att tillsammans med barnen behandla teman som förknippas med miljö och delaktighet. Om de vuxna som arbetar med barnen inte kan eller vill bemöta barnens frågor, kan rädslan och oron växa till orimliga proportioner. Därför behöver man pedagogiska metoder som grundar sig på hopp och aktiviteter med vilka fostrare kan bli bättre i att hantera svåra teman.

Verkets sista artikel ger verktyg till att bygga en mer hållbar framtid och en starkare relation med naturen tillsammans. Här har kroppsliga erfarenheter och processer, vistelse i naturen och mat en central roll.

Det som alla artiklar som nämnts ovan har gemensamt är observationen om att barn och unga är medvetna om världens tillstånd och de faktorer som utgör hot mot det. Medvetenheten har ökat oron, men även ökat motivationen att påverka situationen. Samtidigt visar detta verk att barn inte är en enhällig grupp av människor och att deras vilja att påverka varierar. Därför behövs olika kanaler och sätt att uttrycka sin egen erfarenhet av världen kring oss och olika sätt att utveckla sin egen relation till världen. Jordklotets framtid och barnets rättigheter är en fråga om rättvisa mellan de olika generationerna och förknippas med flera etiska dimensioner. Att delta i påverkansarbete som hänför sig till jordklotets framtid är barnets rättighet – inte barnets skyldighet – och ansvaret för beslutsfattandet i frågor som påverkar miljöns tillstånd ligger alltid hos de vuxna.

Nyckelord: Jordklotet, miljön, klimatändring, framtid, barnets rättigheter, barn, unga, delaktighet, hållbar utveckling.

ABSTRACT

Future of the planet and the rights of the child

Elina Pekkarinen & Terhi Tuukkanen (eds.)
Office of the Ombudsman for Children in Finland 2020:4
Jyväskylä

A child's right to life, development, health, a healthy and safe environment, and influence is recognised in the UN's Convention of the Rights of the Child. In recent years, the condition of the environment has become a concern for us all, particularly through activities of children and young people. At the same time, children and young people's fear and insecurity over the consequences of human-induced climate change have increased drastically. This anxiety and concern have resulted in an increasing call for help in the service system, too. However, the questions regarding the state of the planet have seldom been discussed from the perspective of children's rights.

This book is a response by over 40 experts in different fields to an open invitation to discuss the future of the planet and children's rights. The book poses several questions: What are children and young people's experiences like regarding the climate change and changes in the environment? How do children and young people see the future of the planet? How do environmental questions concern children? Do children have genuine opportunities to influence environmental policies, and what are their experiences of having influence like? In addition, the book offers solutions. Sustainability can be promoted in collaboration with children and young people without taking the ethical responsibility for the environment away from adults.

The book consists of five parts, the first of which invites you to consider the topic from judicial, ethical and philosophical point of view. It is difficult, if not downright impossible, to make the right decisions for future generations in the present. In the end, we must promote humane conditions for future generations and strengthen trust through sustainable solutions.

The second part examines children and young people's thoughts on and experiences of our planet. The articles in this part not only propose methods for studying this topic, they also illustrate what children's relationship with nature will be like and why. The condition of the planet is felt emotionally and bodily, and while many experiences are shared, they are also individual. These articles highlight the importance of interaction with children in promoting mutual understanding.

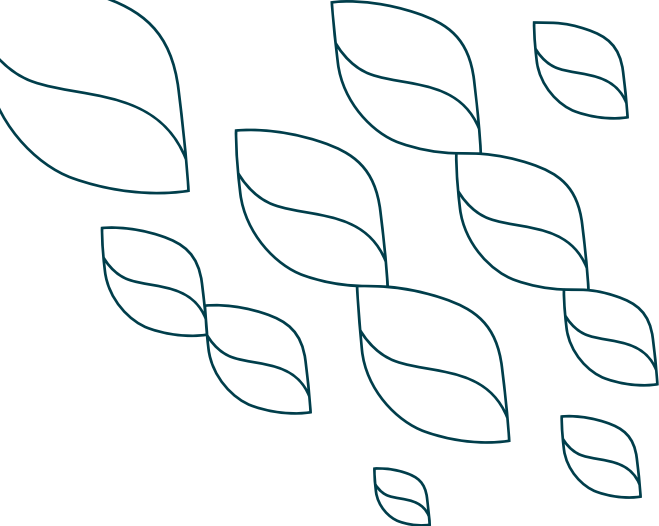
The third part of the book discusses factors that encourage and hinder influence, on the basis of both questionnaire studies and experience. Influence is promoted by awareness of the environment and an encouraging operating environment. The opportunities for participation among young people are not equal. Besides, some children and young people find influencing an alien concept, while some are not interested in it; and for some, the burden of participation has become excessively high. Young people cannot be saddled with the responsibility for making climate policies; today's decision-makers must take action. In the end, what matters is faith in the future, and adults play an important role in strengthening that faith.

In the fourth part of the book, focus is on finding solutions for promoting sustainability. The ability of guardians and educators to discuss sustainability questions with children is critical. Climate communications and climate education provide solutions for the management and prevention of climate-related anxiety. Early childhood education institutes and schools provide a natural environment for discussing topics related to the environment and opportunities for making a difference with children. If an adult spending time with a child does not have the ability or will to discuss the child's questions, fear and concern may reach an undue level. Hope-based and action-based pedagogical methods are important because they promote adults' abilities to discuss difficult topics.

The last article in the book provides tools for creating a more sustainable future and forging a stronger relationship with nature, together. Bodily experiences and processes, time spent outdoors, and food play a key role in this.

What all the above articles have in common is the observation that children and young people are aware of the condition of the planet and the factors threatening it. This awareness has brought with it concern, but also motivation to make a difference. At the same time, the book indicates that children are not unanimous and that each child is differently inclined to make a difference. That is why we need different channels and methods for expressing one's views of the world, as well as different ways for interacting with it. The future of the planet and children's rights are questions of inter-generation fairness, with many ethical dimensions. Participation in work that affects the future of the planet is a child's right – but not an obligation – and it is always adults that should bear the responsibility for making decisions that affect the environment.

Key words: Earth, planet, climate change, future, children's rights, child, young people influence, sustainability

ČOAHKKÁIGEASSU

Eatnanspáppa boahttevuohta ja máná rievttit

Elina Pekkarinen & Terhi Tuukkanen (eds.)

Mánáidáittardeaddji doaimmahat 2020:4

Jyväskylä

Máná riekti eallimii ja ovdáneapmái, dearvvašvuhtii, dearvvašlaš ja dorvvolaš birrasii ja váikkuheapmái dovddastuvvo ON:id máná rivttiid soahpamušas. Mannan jagiid fuolla birrasa dilis lea boah tán buohkaid dihtosii eandalii mánáid ja nuoraid aktiivvalaš doaimma geažil. Seammá áigge mánáid ja nuoraid vásihan ballu olbmo dagahan dálkkádatrievdama čuovvumušain lea lassánan dramáhtalaččat. Mánáid ja nuoraid átestus ja fuolla dálkkádatrievdamis lea oidnon veahki dárbbu lassáneamis maiddái bálvalanvuogádagas. Eatnanspáppa dillái gullevaž gažaldagaid leat goittotge hárve gieđahallan máná rivttiid geahččančiegas.

Dát čálus lea njealljelogiguovtti sierra áššedovdi vástáduš rabas bovdehussii vihkkehallat eatnanspáppa boahttevuođa ja máná rivttiid. Čállošis jerret, makkár vásáhusat mánáin ja nuorain leat dálkkádaga ja birrasa rievdamis. Makkárin mánát ja nuorat oidnet eatnanspáppa boahttevuođa? Makkár sierra vugiiguin birrasii laktášan jearaldagat guoskkahit mánáid? Leago mánáid albmá vejolašvuohta váikkuhit biraspolitihkkii ja makkárin vásáhusat vásáhusat váikkuheamis šaddet? Čálus fállá maiddái čovdosiid. Suvdilis ovdáneami sáhttit hukset ovttas mánáiguin ja nuoraiguin nu, ahte ehtalaš ovddasvástáduš birrasa dilis seailu rávis olbmuin.

Čállošis leat vihtta oasi, main vuosttamuččas boktit vihkkehallat ášši vuoigatvuođalaš, ehtalaš ja filosofalaš geahččančiegas. Dálážis lea váttis, goas juo ii veadjemeahtun, dahkat boahttevaž sohka buolvvaid dáfus rivttes mearrádusaid. Loahpas galgá doarjut boahttevaž sohka buolvvaid olmmošlaš doaimmaevttuid ja nannet luohhtámuša suvdilis čovdosiiguin.

Čállosa nuppi oasis guorahallat mánáid ja nuoraid jurdagiid ja vásáhusaid min eatnanspáppasteamet. Oasi artihkkalat eai dušše fála vugiid suorggi dutkamii, muhto maiddái čujuhit, mo ja makkárin mánáid luonddugaskavuohta šaddá. Eatnanspáppa dilli vásihuvvo dovdduid ja goruda vásáhusaid bokte. Vaikke mánggat vásáhusat leat juhkkojuvvon, leat vásáhusat maiddái individuála. Artihkkaliin deattuhuvvo mánáid deaivvadeami mearkkašumi oktasaš ipmárdusa huksemis.

Čállosa goalmát oasis dutkat váikkuheapmái duvdá ja dan ovddidan dahkkiid jearaldatdutkanmuša ja vásáhusaid bokte. Váikkuheami ovddida diđolašvuohta birrasa dilis ja dasa movttiideaddji doaibmabiras. Vejolašvuohta oassálastit ii juohkašuva nuoraid gaskkas ovtaveardásaččat. Oassi mánáin ja nuorain vásiha váikkuheami vierisin, oassi das ii beroš ja muhtumiin oassálastinnoađđi lea šaddan govttohis stuorisin. Dálkkádatpolitihkka ii sáhte báhecit nuoraid fuollan, muhto gáibida aktiivvalaš doaimmaid otná beaivve mearrideaddjiin. Loahpas deháleamos lea jáhkku ja luohttámuš boahttevuh-tii, man nannemis rávis olbmuin lea dehálaš rolla.

Čállosa njealját oasis ohcat čovdosiid, maiguin suvdilis ovdáneami sáhttá ovttas hukset. Bajásgeassiid válmmašvuođat gieđahallat suvdilis ovdáneapmái gullevaš jearaldagaid mánáiguin badjánit kritihkalažžan. Dálkkádatdieđiheamis ja -bajásgeassimis gávdnat čovdosiid dálkkádatátestusa gieđahallamii ja goahcamii. Árabajásgeassin ja skuvla leat lunddolaš birrasat gieđahallat birrasii ja váikkuheapmái laktásan áššiid ovttas mánáiguin. Jus mánáin doaibman rávis olbmos ii leat nákca dahje hállu deaividit máná jearaldagaid, ballu ja fuolla sáhttet oažžut eahpevuogálaš dási. Dan dihtii dárbbasit doivui ja doibmii vuodđuduvvan pedagogalaš vugiid, maiguin bajásgeassit sáhttet nanosmuvvat váttis áššiid deaivideamis.

Čálus nohká artihkkalii, mii addá gaskaomiid hukset ovttas suvdilut boahttevuođa ja nannosut gaskavuođa lundui. Rumašlaš vásáhusat ja proseassat, lihkaheapmi luonddus ja biebmui leat dalle guovddáš oasis.

Buot ovdalis máinnašuvvon artihkkaliid ovttasta áican das, ahte mánát ja nuorat fuobmájit eatnanspáppa dili ja dan áitán dahkkiid. Diehtu lea lasihan fuola, muhto maiddái movtta váikkuhit áššiide. Seammas čálus čájeha, ahte mánát eai leat ovttamielat joavku olbmot ja váikkuheami hálluge molsašuddá. Danin dárbbasat sierra kanálad ja vugiid buktit ovdan iežas vásáhusa birastahtti máilmmis ja earálágan vugiid hukset gaskavuođa máilbmái. Eatnanspáppa boahttevuohta ja máná rievttit leat sohkaoluovvaid gaskasaš vuoiggalašvuođa ášši, masa gullet mánggat ehtalaš olit. Oassálastin eatnanspáppa boahttevuođa guoskevaš váikkuhanbargui lea máná vuoigatvuohta – ii geatnegasvuohta – ja mearráduovddasvástáduš birrasa dillái váikkuhan áššiin lea álo rávis olbmuin.

Čoavddasánit: Eatnanspáppa, biras, dálkkádatrievdan, boahttevuohta, máná rievttit, mánát, nuorat, váikkuheapmi, suvdilis ovdáneapmi.

Maapallon tulevaisuus -kirjan kirjoittajat

Eerika Albrecht, YTT, tutkijatohtori, Tampereen yliopisto (TUNI)

Marianne Aulake, VTK, apulaistutkija, Suomen ympäristökeskus (SYKE)

Jenny Byman, MA, tutkija, Kasvatustieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto

Hannele Cantell, FT, dosentti, maantieteen didaktiikan yliopistonlehtori, Helsingin yliopisto

Ann-Christin Furu, EdD, project researcher, Faculty of Education and Welfare Studies, Åbo Akademi University

Rainer Grönlund, VTT, Kelan tutkimusosaston vastaava tutkija, emeritus

Leena Haanpää, KTT, dosentti, yliopisto-opettaja, Turun yliopisto

Heta-Elena Heiskanen, HTT, VTM, erityisasiantuntija, pääsihteeri, ympäristöministeriö, ilmastopaneeli

Kirsti M. Jylhä, FT, tutkijatohtori, Tulevaisuuden tutkimusinstituutti, Tukholma

Hannah Kaihovirta, FT, dosentti, Helsingin yliopisto

Iida-Maria Koskela, KM, tutkija, Suomen ympäristökeskus (SYKE)

Jaana Kouri, KM, FT, tutkija, Åbo Akademi

Kristiina Kumpulainen, PhD, professori, Kasvatustieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto

Heli Kuusipalo, ETM, erikoistutkija, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL)

Silja Laine, FT, dosentti, tutkija, Åbo Akademi

Jenni Lehtimäki, FT erikoistutkija, Suomen ympäristökeskus (SYKE)

Elina Leppäkoski, HTM, tutkimusavustaja, Tampereen yliopisto (TUNI)

Anne Liimatainen, FT, opetusneuvos, Opetushallitus

Jari Lyytimäki, FT, dosentti, erikoistutkija, Suomen ympäristökeskus, Helsinki

Niina Meriläinen, FT, vanhempi tutkija, Demos Research Institute / Vieraileva tutkija, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Tampereen yliopisto

Irmeli Mustalahti, PhD, luonnonvarahallinnan professori, Itä-Suomen yliopisto (UEF)

Suvielise Nurmi, TT, kouluttaja, Lasten ja nuorten keskus ry, tutkija, Helsingin yliopisto

Riikka Paloniemi, FT, dosentti, ryhmäpäällikkö, Suomen ympäristökeskus (SYKE), Helsinki

Elina Pekkarinen, VTT, dosentti, lapsiasiavaltuutettu

Panu Pihkala, TT, dosentti, tutkijatohtori, Helsingin yliopisto

Mikko Piispa, VTM, tohtorikoulutettava, Helsingin yliopisto, tutkija, Nuorisotutkimusverkosto

Hanna Pohjonen, FM, opetusneuvos, Opetushallitus

Anna Pulkka, YTK, ilmastoviestijä, Ilmastoviestinnän yhdistys (Ilvies ry)

Outi Ratamäki, YTT, HTM, yliopistonlehtori, Itä-Suomen yliopisto (UEF)

Ilkka Ratinen, FT, KT, dosentti, kasvatustieteen apulaisprofessori, Lapin yliopisto

Susanna Raulio, FT, erikoistutkija, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL)

Jenny Renlund, MA, tohtorikoulutettava, Kasvatustieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto

Juni Sinkkonen, PsK, psykologian maisteriopiskelija, Itä-Suomen yliopisto (UEF)

Ismo Söderling, VTT, dosentti, tietokirjailija, johtaja emeritus, verkostotutkija, Siirtolaisinstituutti

Milka Sormunen, OTM, valtiosääntöoikeuden väitöskirjatutkija, Helsingin yliopisto

Nina Tokola, FT, tutkijatohtori, Itä-Suomen yliopisto (UEF)

Terhi Tuukkanen, YTT, erikoistutkija, lapsiasiavaltuutetun toimisto

Nina Tynkkynen, HT, dosentti, apulaisprofessori, Åbo Akademi

Piia af Ursin, KT, Dr. Phil., erikoistutkija, Turun yliopisto

Suvi Virtanen, ETM, LT, tutkimusprofessori, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL), Tampereen yliopisto (TUNI), Tampereen yliopistollinen keskussairaala (TAYS) ja Pirkanmaan sairaanhoitopiiri (PSHP)

Jukka Viljanen, HTT, julkisoikeuden professori, Tampereen yliopisto (TUNI)

Chin Chin Wong, MA, tohtorikoulutettava, Kasvatustieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto

LAPSIASIAVALTUUTETTU
BARNOMBUDSMANNEN